

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филозофски факултет – Скопје
Институт за класични студии

**ПОМОРСТВОТО НА МИКЕНЦИТЕ
ВО НИВНИТЕ ПИСМЕНИ СВЕДОШТВА**

– магистерски труд –

постдипломец: Сања Смодлака

ментор: доц. д-р Ратко Дуев

Скопје, 2013

СОДРЖИНА

I. УВОД: ПОМОРСТВОТО КАКО СРЕДСТВО ЗА НАПРЕДОК.....	4
Почетоците на микенската култура	4
Јазичното наследство и новитетите	6
Археолошки податоци за влијанието на поморството врз развитокот на микенската цивилизација	11
Комуникација и контакти	13
II. ЛИНЕАРНИТЕ Б ЗНАЦИ И ПОМОРСКАТА ИКОНОГРАФИЈА.....	30
Идеограм *259	30
Иконографскиот приказ на кораб во микенскиот период ...	34
Силабограм *86	54
Силабограм *89	59
Идеограм *181	57
III. БРОДОГРАДБА.....	62
<i>e-to-ro-qa-ta</i>	62
<i>na-u-do-mo</i>	67
<i>ma-ra-te-we</i>	75
Евиденцијата на дрвната граѓа во пилските документи и нивната можна врска со бродоградбата	77
IV. МОРНАРИЦА.....	93
<i>e-re-ta</i>	98
<i>e-re-e-u</i>	137
<i>o-pi-ka-pe-e-we</i>	145
<i>po-ti-ro</i>	148
V. ПОМОРСКИОТ КОНТЕКСТ КАЈ МИКЕНСКИТЕ АНТРОПОНИМИ	156
Анализа на антропонимите со поморски контекст.....	159

Утврдување на поморскиот контекст во предложените антропоними	167
„Поморски“ антропоними во микенскиот корпус	168
Книжевноста и личните имиња	172
Личните имиња во поморските документи	176
VI. ЗАКЛУЧОК	180
Список на кратенки.....	196
Appendix	198
Речник на поморски термини во хрватскиот јазик	210
Литература	212

I. УВОД: ПОМОРСТВОТО КАКО СРЕДСТВО ЗА НАПРЕДОК

Почетоците на микенската култура

1. Културата на Микенците, народот кој бил моќен и почитуван низ неколку векови од бронзеното доба, во голем дел се развила со прекуморските контакти. Имајќи предвид дека Микенците во тој период биле и поморски народ, потребно е да се проучи нивното минато и да се согледа каков народ биле кога пристигнале во Егејот, каде што ги зацврстиле своите кралства, какви биле приликите во тие предели при нивното доаѓање и дали староседелците веќе имале развиени поморски вештини.

Доаѓањето на индоевропски народ, кој подоцна ја создал микенската култура, временски го сместуваме во XX в. пр.н.е., кој означува и премин од раниот хеладски кон средниот хеладски период. Како што сумирал John L. Caskey¹, тој нов народ стигнал од северот или од истокот, или дури од обете страни, набргу остварил контакти со населението на Кикладите, со кои можеби бил и во некакво сродство, а освен тоа, тргувал со Критјаните, од MM I A и натаму, иако тие почетоци биле од помали размери. Некои делови од копнена Хелада биле населени по мирен пат, каде што дојденците се стопиле со постоечкото население, додека во некои делови дојденците ги покориле градовите и нивното население. Тие се рашириле низ целиот Пелопонес и се утврдиле на северозапад и север, додека внатрешните делови на Тесалија и Македонија останале без нивен поголем наплив. Тоа бил цврст, конзервативен народ, составен претежно од земјоделци без стремеж за нови подрачја на активности или за развој на уметноста. Периодот на утврдувањето и адаптацијата траел околу тристотини години, до крајот на XVII в. пр.н.е., кога со појавата на покомплексно општество се забележуваат нови интереси и амбиции на копното на Хелада, поттикнати првенствено од контактите со Минојците, кои и во претходните столетија доаѓале во нивните предели заради трговија, а во тоа време веќе имале стекнато

и определена моќ во Егејот.

Минојската држава и нејзината моќ се развиле благодарение на силната флота.² Традицијата за минојската таласократија почива на извештаите на Тукидид (I, 4) и до неодамна не беше доведен во прашање концептот за неа како за сила што имала политичка и економска превласт на море. Концептот на атинската таласократија не мора да биде точен и за поморската превласт во Медитеранот низ бронзеното доба, затоа се преиспитуваат новите модели за односите меѓу поморските сили.³ Сепак, минојските кораби не биле единствените во водите на Егејот и источниот Медитеран, јасно е дека тие го делеле морето со египетската, канаанска и, можно е, со кипарската флота, со тоа што ниту едната од флотите немале монопол или надмоќ на начин на таласократијата во вистинската смисла на зборот.⁴ Новите понудени економски модели за доцното бронзено доба се „центар – периферија“ или „центар – центар“ модели, кои можат да бидат и од економска и од географска природа.⁵ Моделот „центар – периферија“ е регионален економски систем, според кој „центар“ е централниот регион што поседува супериорни технолошки вештини, подетална организација на работата и посилен политички развој, додека „периферијата“ трпи недостаток од истите, но поседува сировини што му се неопходни на централниот регион. Токму овој модел може да се препознае во односите на Крит со копното на Хелада, бидејќи поседувале метали (бакар, олово, сребро) толку неопходни на Критјаните,⁶ модел што траел сè до LH III A2, кога Микенците го доживуваат својот подем и стануваат нова поморска сила на местото на минојската.

Неколкуче столетија на остварувани контакти со понапредна култура, која што во тоа време ја поседувале Минојците, влијаела врз развитокот на

¹ в: *САН II.1*, 139–140.

² П. Хр. Илиевски, *Животот на Микенците во нивните писмени сведоштва: со посебен осврт кон ономастичките и просопографски изводи*, Скопје 2000, 27.

³ Кус преглед на толкувањата на минојската таласократија види: А. В. Knapp, "Thalassocracies in Bronze Age Eastern Mediterranean Trade: Making and Breaking a Myth", *World Archaeology*, Vol. 24, No. 3, 1993, 333. За отфрлувањето на таласократијата согласновидувањето на Тукидид за минојската култура, исто во J. Bennet, "The Aegean Bronze Age", in W. Scheidel, I. Morris, R. Saller (eds.), *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*, Cambridge 2008, 184.

⁴ E. H. Cline, "The Nature of the Economic Relations of Crete with Egypt and the Near East during the Late Bronze Age", in A. Chaniotis (ed.), *From Minoan Farmers to Roman Traders: sidelights on the economy of ancient Crete*, Stuttgart 1999, 129. http://books.google.hr/books?id=wnI_lv00198C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (7. VI 2012 r.),

⁵ *Ibid.* 130.

⁶ Bennet, 2008, 185.

целокупното општество и врз создавањето на нови центри на моќ во рацете на амбициозниот и воинствен индоевропски народ, кој што доаѓајќи на копното на античка Грција, туку што требал да го развие своето поморство како средство за напредок, а соодветно со тоа, и својот поморски вокабулар.

Јазичното наследство и новитетите

2. Основните поморски термини, поточно „море“ и „брод“ можат да се реконструираат во протоиндоевропската состојба. Називот на морето честопати е во семантичка врска или со езерото, или со некоја друга слатка, и особено застоена вода, од типот на бара, мочуриште. Повеќе од тоа, не може да се утврди дали Протоиндоевропјаните јазично го разликувале морето од некое друго поголемо количество на вода. Во споредбата на лексиките на индоевропските јазици се забележуваат паралели при изведувањето на новите зборови за морето токму од оние зборови, што означуваат помало количество на вода, т.е. езеро, мочуриште и сл., како и примери на коегзистенција на едното и на другото значење. Притоа може да се издвои група на стари европски јазици кои што ја делат основата **mor-/mar-* во создавањето на зборот со значење „море“, на пр.: лат. *mare*, -is n., ст.ир. *muir*, ген. *mora*, гот. *marei* f., ст.герм. *marī*, *merī*, герм. *Meer*, лит. *mārės* i ст.сл. *morje*, односно хрв. *more*, мак. *море*. Во некои од нив наидуваме на коегзистенција на значењето „море“ и „езеро, мочуриште“, на пр.: гот. *marisaiws* „езеро“, рус. дијал. *more* „езеро“ наспроти стандардното „more“, ст.анг. *mere* „море, базен“ со *merisc*, *mersc* преку ср.анг. *mersh* до анг. *marsh* „мочуриште“. Во друга група на јазици задржано е првобитното значење, од каде што имаме хет. во удвоен облик, *marmar(r)a-*, *tammarra* „мочуриште“⁷, осет. *mal* „базен, длабока застоена вода“, ерм. *mavr* „мочуриште“.

Покрај бројните називи за море, старогрчкиот сепак го нема и овој прајазичниот, но, се користи со други основи и им го модификува значењето или пак, изведува ново, како што е случајот и во многуте други јазици. Меѓу првите

⁷ Хетитите биле одвоени од „индоевропската група јазици“ пред да започне создавањето на збор за море од **mori*, додека без наследен збор, тие создале нов назив – *aruna-* што етимолошки е нејасен, но честопати знае да се доведе во врска со ст.инд. *árṇa-* (ср. р.), *arṇavá-* (м. р.) „високи бранови, море“ и така се изведува од и-е. корен **er-/or-/r-* „се крева, се раздвигува“ (в. J. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, Berlin–New York–Amsterdam 1984, исто така в. *aruna-*; T. V. Gamkrelidze, V. V. Ivanov, *Indo-European and the Indo-Europeans, Part I*, Berlin – New York 1995, 579.

наидуваме на назив, со оглед на обележувањето на морето како солено, со тоа што е можно ова значење да биде користено и порано, што ќе се забележи во наредните примери. Прајазичната основа **sal-* „сол, морска сол“ е во истото значење задржана во најголемиот дел од индоевропските јазици, на пр.: лат. *sal, salis*. Но, истата се користи во значење „море“, така и ἄλς „море“ до паралелно ὁ ἄλς „сол“, исто како и велш. *halen* „сол“, *heli* „море“, а и во хрв. сретнуваме *slatina* и *soline*⁸. Разбирливо е дека атрибутот *солен* поименично го означува морето како солена вода и затоа во истата функција може да се сретне и на други места, на пример во ст-инд. *sal-ilá-* „солен“, но и *sal-ilá-* п. „море, морски воздух“. Раната појава на ова значење во старогрчкиот го потврдува микенскиот во зборовите *A-pi-a₂-ro* (PY An 192.1; Ea 109; 270; 922.a; Jn 478.3; On 300.2; Qa 1297), *a₂-r_o-u-do-pi* (PY Ta 642.1) и *o-pi-a₂-ra* (PY An 657.1). Првото е лично име, директно потврдено кај Хомер како Ἀμφιάλος, додека за зборот *a₂-ro-u-do-pi* најголемиот дел од микенолозите се согласуваат дека означува скапоцен камен, аквамарин, употребен како орнамент.⁹ *o-pi-a₂-ra*, со општо прифатената интерпретација *ὀπιθαλα (ὀπί + ἄλς), како именка од среден род, го означува она што е на море, всушност „крајбрежјето“ споредливо со класичниот грчки ἔφαλος „кој лежи на море“.¹⁰

Во микенскиот, другиот назив за море, **po-to* πόντος, се содржи претежно во антропонимите *Po-to* (KN As 1516.4; Dv 1417.B), Πόντος, *Po-te-u* (PY An 519.7; Cn 45.13; TH Ug 41?) Ποντεύς¹¹, gen. *Po-te-wo* (PY En 467.3; Eo 268), *Po-ti-jo* (KN B 804.3) Πόντιος и, сосема можно, во *po-ti-ro* (KN V+) ποντίλος „морнар“. Во старогрчкиот двата назива биле во широка употреба, при што ἄλς означува воедно и крајбрежно море, што е слично со πέλαγος, со тоа што разликата меѓу овие два назива е таа, што πόντος во основа значи пат, преминување преку морето. Старогрчкиот јазик, од и-е корен **pent-*, покрај зборот πόντος што носи

⁸ *Slatina* во различни облици е раширена и во словенскиот, и главно има значење на „солена вода, солено езеро“ споредливо со грч. ἄλμη. Слично значење има и зборот *soline* – „солено езеро (за овци)“ (в. P. Skok/ M. Deanović, Lj. Jonke (eds.), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1971, s.v. *sol*; IGEW, s.v. *sal*).

⁹ *a₂-r_o-u-do-pi* (PY Ta 642.1) е именка во *instr. pl.* реконструирана како *ἄλος ὑδό(τ)φι (*ἄλοσύδωφ) „со аквамарини“. Поминале многу векови до времето кога овој минерал, заради својата боја, одново и без никаква историска врска со микенскиот збор, го доби називот „морска вода“ според лат. *aqua marina*, како што денес се среќава во сите јазици.

¹⁰ DMic., s.v.

¹¹ Овој антропоним може да се препознае и како Ποντεύς (в. *infra* II.).

ново значење, го создал зборот *πάτος* „пат, одење“ кој е носител на изворното значење на коренот – „чекори, гази, оди“. Од тој корен индоевропските јазици создавале бројни облици со различни значења: ст-инд *pánthāḥ* „место, роден крај“, ерм. *hun* „премин, пат“, лат. *pons, -tis* „мост“, герм. **paþa-* (анг. *path*) „пат“, ст-сл. *putь*, хрв. *put*, мак. *pat*.¹² Сосема е разбирливо дека Хелените како народ кој што постојано го користел морето за преминување од еден до друг крај на копното, истото го именуваат со збор што во себе го носи таквото значење. Во латинскиот таквото значење го носи зборот *pons* 'мост', градба што служи за премин преку река, клисура и сл., а на примерот на ерменскиот ја гледаме употребата на коренот **pent-/pont-* за означување на плиткиот дел, преку кој може да се премине река. За изразување на истото, словенскиот искористил друга и-е основа, имено **bhred(h?)*- „да се гази по вода“¹³ од што се претпоставува и **bhrod(h)o-s* „брод“. Во хрватскиот ова значење е задржано во зборовите како *prebroditi* и во бројни топоними, на пр. Славонски Брод, но основното значење е потиснато од новото со ознака на средство со кое што по морски пат се преминува од еден крај на копното до друг. Она што го гледаме на примерот од старогрчкиот и хрватскиот е именување на медиумот со збор, што ја означува целта постигната со тој медиум – *πόντος* и *брод* се *премин*.

За разлика од и-е. **pent-* од кој што само старогрчкиот го изведува значењето за морето, од и-е. **pelð-g* (покрај тоа и **plā-g-* и **plð-g-*) „раширено, плоснато“ наидуваме на грч. *τὸ πέλαγος* што означува отворено море, морска шир (хрв. *pučina*), како и норв. *flag* п.¹⁴

Она што не се наоѓа во микенскиот, а подоцна во старогрчкиот најчесто употребувано како поим за морето, е *θάλασσα* на кој што не може да му се најде јасна врска ниту со микенскиот, ниту со останатите и-е јазици. Општо, се смета дека зборот не е од индоевропско потекло, и во него се гледа малоазиски корен,

¹² в. *IGEW*, s.v. *pent-* и *DELG*, s.v. *πόντος*.

¹³ Овој корен е потврден само во балтословенската заедница; в. *IGEW*, s.v. *bhred(h?)*.

¹⁴ Основата **pelð-*, **plā-* проширена на **plā-k-* (: **plð-k-*), **ple-k-* (: **plo-k-*), **plei-k-* и **pelð-g-* (: **plā-g-*, **plð-g-*) раширена е во сите и-е јазици и со бројни облици, во најголемиот дел се држи до изворното значење. Само старогрчкиот ја зема оваа основа за ознака на морето како простор или рамна површина, на нешто плоснато. За ознака на истото, латинскиот, на пример, го користи зборот *aequor*. Рокорну со примерот на старогрчкиот го наведува и норв. *flag*, п. во значење „offene See“ („отворено море“), но тоа не може да се потврди на други места, в. *IGEW*, s.v. *plā-k-*.

потврден во египетскиот, хебрејскиот и хетитскиот¹⁵. Сепак, постои обид за поврзување со санскритското *taṭāka* „езеро, бара“.¹⁶ С. D. Buck смета дека θάλασσα доаѓа од *θάλα-χ-ια или од сличен облик, кој во старогрчкиот се гледа во зборовите θάλαμος „соба“ и θόλος „купола“ споредливо со прасл. и ст-сл. *dolъ* (рус. *dol*, пол. *dół*) „дол, долина“ и гот. *dals* „долина“ со премин на значењето од „шуплив, длабок“ кон „море“.¹⁷ Често се спомнува и гласата на Хесиџиј δαλάγχχαν·θάλασσαν, но тоа останува како отворено прашање.

Вреден за одбележување е називот на пристаниште, што се среќава уште во микенскиот. Од и-е. **lei-* (на што се сродни **el-* и **elei-*) „свива“, на кој се додава суфиксот *-m* во грчкиот настануваат и λιμῶν „ливада“ и λιμῆν „пристаниште“ и λίμνη „езеро, морски залив“. Се претпоставува дека мик. *ri-me-ne* заедно со *e-ra-po* што му претходи на **PY An 657** се однесува на топоним во локатив, и се интерпретира како Ἐλάφων λιμένει¹⁸ (од ἔλαφος „елен“ и λιμῆν „пристаниште“). Во антропонимот *O-pi-ri-mi-ni-jo* (**KN Sc 230**) се препознава, наведениот кај Хесиџиј назив на Посејдон – Ἐπιλίμνιος, и се реконструира како *Ἐπιλίμνιος и, настанато од λίμνη, може да се толкува како „при езерото“. Иако се чини дека е нејасна врската меѓу значењето на и-е корен и изведените облици од него во старогрчкиот, слична ситуација се забележува и во словенскиот. Како што од и-е. **lei-m-* „свива“ во старогрчкиот настанале зборови со значење *ливада, пристаниште* и *езеро*, така од и-е. **lenk-*, исто со значење „свива“, настанал пра-сл. *lqkъ*, од што хрв. *luk*, мак. *лак*, и пра-сл. **lqka*, од што хрв. *luka* што денес означува само пристаниште како засолниште за бродови, но некогаш означувал и ливада, што може да се забележи преку топонимите¹⁹, а такво е значењето и на лит. *lanka*.²⁰

Наредната категорија на основни поморски називи е називот на брод или пловило. Дека Протоиндоевропјаните биле запознаени со пловидбата, било на море, езеро или пловна река, ни покажува најраширениот прајазичен корен со

¹⁵ C. H. Gordon, "The Mediterranean Synthesis", in W.A. Ward, M. S. Joukowski (eds.), *The Crisis Years: The 12th Century B.C.*, Dubuque, Iowa 1992, 190.

¹⁶ Gamkrelidze, Ivanov, 1995, 579–580 и посебно fn. 9, каде се упатува на врската на и-е. **l* со индиските cerebrali.

¹⁷ Исто така за паралела се зема и гласата, веројатно илирска, δύβρις-θάλασσα. в. С. D. Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago – London 1949, 36.

¹⁸ в. *Documents*², 545; *MGV I*, 218; *DMic*, s.v. *e-ra-po ri-me-ne*.

¹⁹ на пр. Бања Лука, Шкофја Лока, Аника лука на Велебит.

²⁰ в. *IGEW*, s.v. *lei-*, *lenk-*; исто спореду *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2004, (<http://hip.novi-liber.hr/>, 3. 5. 2012.) s.v. *luk* и *luka*.

значение „брод, кораб“ – **nāus-* од што имаме во ст-инд. *nāuḥ*, ерм. *nav*, лат. *navis*, гал. *nausum*, ст-ир. *náu*.²¹ Во хомерскиот грчки од истиот корен се среќава обликот *νήυς* (**ναρός*), во атичкиот *ναῦς*, а потврден е и во микенскиот во *na-u-do-mo*²² и, најмногу, во антропонимите *E-u-na-wo*, *Na-u-si-ke-re-we*, *O-ku-na-wo* и *O-ti-na-wo*²³.

Можеби постојат индикации за уште еден назив за кораб во микенскиот²⁴ кој би бил, доколку таквата интерпретација е прифатена, изведен од и-е. *(s)kap-* „сече“ во облик *σκάφος* „брод, чун“²⁵. Старогрчкиот не е осамен во тоа; во таа голема група²⁶ наидуваме и на ст-швед *skap* „брод“. Но, тоа се повеќе вокални називи, како на пример *lađa*, од пра-сл. *oldi*, *oldja*, со лит. *aldija* „чун“ или ст-анг. *lið* „брод“, изведено од и-е. **leit(h)-* „заминува, оди“. Нешто пораширен е називот изведен од и-е. **pleu-* „плива“ (спореди ст-инд. *plávate* „плива, плута“ и *πλέ(φ)ω*) во облик на тох. В *plewe*, ст-исл. *fley* и ст-грч. *πλοῖον* (**πλόριον*) „брод, кораб“, а од истото, преку прасловенскиот глагол **plaviti*, во хрватскиот имаме архаичен назив *plav* за „брод“, потоа и *splav*, а од проширениот и-е. облик **pleu-d-* во ст-анг. *flota* „брод“ (анг. *float* „сплав“). Во микенскиот не се среќава назив за брод или за било кој вид на пловило изведен од овој корен, но основата „плива, плови“ што во старогрчкиот е *πλέω*, ја гледаме во антропонимот *E-u-po-ro-wo* (PY Jn 601.2; 693.8; KN V 7620.3) **Εὔπλοφος* и можеби во *po-ro-wi-to* (PY Fr+), gen. sg. *po-ro-wi-to-jo* (PY Tn 316.1).²⁷

Употребата на весла при пловидбата оставила трага во прајазичниот фонд, па од неговиот **erð-/rē-/er(e)-* „весла, весло“ се изведува мик. *e-re-ta* (KN As 5941; C 902.11; PY An 1.1; 724.1; gan pl. PY Ad 684 *lat.sup.*) *έρétης* „веслач“, а потоа и во старогрчкиот *έρετμόν* „весло“, *έρέσσω* „весла“. Во другите јазици од овој корен се наоѓа ст-инд. *arítra* „весло“, лат. *remus* „весло“, ст-ир. *rá-* „весла“, *rámae* „весло“, ст-исл. *róa*, ст-анг. *rōwan* (анг. *row*), ст-г-герм. *ruodar* (герм. *Ruder*), лит. *irklas*

²¹ v. IGEW, s.v. *naus-*; DELG, s.v. *ναῦς*.

²² Од **ναυδόμος*; nom. pl. на PY Na 568.B; Vn 865.1; со нејасен падеж (nom. pl. Или dat. sg.) на KN U 736.1; PY Xn 990.1; споредливо со ат. *ναυπηγός* „бродоградител“.

²³ *E-u-na-wo*, KN As 1520.9; B 799 v. 2; Dv 1206.B; *Na-u-si-ke-re-we*, KN Xd 214; *O-ku-na-wo*, KN V 60.4; *O-ti-na-wo*, PY Cn 285.14.

²⁴ Подетално ќе стане збор во наредните поглавја (v. *infra* III.5) за предлозите за толкување на мик. *o-pi-ka-re-e-we* на PY Jn 829.2-.2a и *ka-pi-ni-ja* на PY Vn 46.2-.3-.4 со *σκάφος* „брод, чун“.

²⁵ Поврзано со глаголот *σκάπτω* „копа“, *σκάφος* и другите изведенки (*σκάφη*, *σκαφίς*, *σκαφίδιον*) се општо, загубени предмети – чинии, корита, чунови, односно нивните трупови.

²⁶ IGEW, s.v. *(s)kep-*, *(s)kop-*, *(s)kap-*, *(s)keb(h)-*, *skob(h)-* и *skab(h)-*.

²⁷ Можно е *po-ro-wi-to* да се интерпретира како временска определба – месец во кој што се одвива пловидбата, затоа општо се прифаќа **Πλωρίστός*. cf. *Documents*², 287, 480; *DMic*, s.v. *po-ro-wi-to*.

„весло“, ст-прус. *artwes* „патува со брод“.

За прајазичната состојба може да се утврди **mori-* како назив за море, застапен во неколку гранки на индоевропски јазици, и **sal-*, во основно значење „сол“, но веќе користен и во значење „солена вода, море“ пред конечното разгранување на и-е јазик, **naus-* како назив за брод, прилично раширен во индоевропските јазици и покрај тоа, основата **er̥d-/rē-/er(e)-* „весла, весла“ што покажува дека Протоиндоевропјаните биле запознаени со пловидба по некоја поголема водена површина, било море, езеро или река. Останатите називи за море и за кораб се развивале повеќе или помалку независно и одделно, а во склад со сопствениот развој и потреби. Заради тоа, јасно е дека Микенците развиле нов назив за морето користејќи го прајазичниот корен **pent-*, со оглед дека преминувале преку него за да остварат контакти со другите, но и дека имале повеќе називи, како на пример, ἄλς што го означува морето како солено, па согласно со тоа, и прибрежно. Може да се очекува дека тие можеле да развијат и повеќе називи за брод²⁸, но за тоа има слаби индикации и освен тоа, никакви заемки не се реконструирани. Ако се осврнеме на класичниот грчки, ќе забележиме бројни и разработени поморски називи, особено на оние што се однесуваат на бродовите, што и може да се очекува од народ со толку долга поморска традиција и богата литература, која што овозможува да се согледа таа состојба. Во споредба со тоа, за микенскиот ниту можеме да очекуваме многу повеќе, не заради послабата поморска традиција, колку заради недоволноста на документите и пронајдените и зачувани записи.

Археолошки податоци за влијанието на поморството врз развитокот на микенската цивилизација

3. Она што да се забележи од сведоштвата е дека индоевропскиот народ, кој што се пристгнал на копното на Хелада, со себе донел и поморски називи, поточно називи за кораб и за весло, а останатите називи, развивајќи се на тоа подрачје, ги создавал користејќи се со индоевропскиот фонд, со очекувани заемки

²⁸ Тие називи најчесто се создавани согласно начинот на изградба, а особено со намената и функцијата. Според тоа, во старогрчкиот имаме, покрај општиот назив ναῦς, σκάφος како нешто издлабено, φορτίς како брод што превезува товар (cf. φέρω) и бројни други. Истиот принцип го гледаме и кај другите – ст-исл. *askr* „јасен; копје; брод“ cf. ст-грч. ἑλᾱτη „елка, весло, брод, чун“.

од народите со кои имал контакти. Сепак, ако зборуваме за почетоците на микенската култура, односно за поморските почетоци на Микенците, мора да се анализираат сведоштвата и од друго научно поле, археологијата. Согласно археолошките податоци, се забележува дека во времето на создавањето на населбите што ќе цутат во микенскиот период, дошло до стратификација на општеството, што оставило траги во гробовите. Наодите од гробниците секогаш биле индикатор за моќта и богатството, кои во најголем број датираат од преминот на среден хеладски III кон доцно хеладски I период и укажуваат на појава на нови водачи.²⁹ Нивниот углед се засновал врз вештината на ловот, што може да се забележи од вепровите очници во гробниците, шлемовите направени од нив и од прикази на ловот. Освен тоа, кон растењето на угледот придонесувала можноста на учество во прекуморска трговија или учество во пиратски походи. Во тоа време, некои од достоинственици се движеле кон островите и кон Крит, каде што на почетокот можеби учествувале во грабежнички походи, а подоцна се понудиле како војни било за контрола на пиратството или за обезбедување на палатата и на нејзината околина. Со тоа самите стекнале богатство, а биле и во можност да се наметнат како ексклузивни добавувачи на сè што е чудно и егзотично.³⁰

Во овие состојби ги гледаме зачетоците на микенското поморство. Индоевропскиот народ, војнички во својата основа и со изразена желба за вечна слава³¹, тргнува во авантуристички и грабежнички походи што резултирале со стекнување богатство. Се верува дека тие авантури на почетокот биле индивидуални, но потоа барем делумно биле под патронат на палатата.³² Бидејќи угледот во татковината не се создава и одржува само со богатство туку и со поседување на чудни предмети и навики, како што е и ден-денес, на истите им се

²⁹ J. C. Wright, "Early Mycenaean Greece", in C. W. Shelmerdine (ed.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge 2008, 239.

³⁰ *Ibid.* 243.

³¹ Важноста на стекнување слава не само кај Микенците, односно Грците, туку и кај останатите Индоевропејци се одразува во поетските изрази κλέος ἄφθιτον кај Хомер, и во *Rgvedi*, *akṣitam śravaṇ* „неминлива слава“. Тежнеењето за слава се гледа и во антропонимите кои се одраз на културата на определен народ. За словенски и грчки, оние микенски и старогрчки имиња сложени со -slav, односно -κλής в. Илиевски, 2000, 309–314.

³² Управувањето со доброта и контролата над палатата ни го покажуваат административниот систем на палатата, зачуван на глинени плочки. Со таква контрола, тешко е да се поверува дека палатата дозволувала целосна слобода во трговијата и во размената на доброта на поединците. в. J. Chadwick, *Mikenski svet*, превод Lj. Crepajac, Beograd 1980, 225.

открила можноста за трговско посредништво. Секако дека постоела побарувачка за тоа, со оглед на влијанието на минојската култура во различните аспекти врз културата на Микенците. За пример на рамништето на влијанието можеме да го земеме начинот на кој што се уредувала косата. Фреските и сликите од грнчаријата прикажуваат мажи како со куса, така и со долга коса, но се претпоставува дека само аристократијата носела долга коса, за која што се сметало дека е егзотична и ексклузивна мода увезена од минојскиот Крит.³³ Исто така и за женските фигури прикажани на фреските се смета дека се само прекумерна имитација на минојскиот стил.³⁴ Со оглед дека таа подложност на влијанија им се припишува на аристократијата, а се среќава во палатата, трговското посредување, особено со лускузни предмети, морала во најголем дел да се врши за неа. Колку со тоа управувала самата палата, тоа допрва треба да се разгледа.

Се разбира дека Микенците не морале сами да ја извршуваат таа дејност за да дојдат до поседување на такви предмети или да прифатат некаков обичај, и сосема може да се очекува контактите на почетокот да бидат еднострани и тоа, поттикнати од страна на поразвиената култура, онаа минојската. Но, како што Минојците на различни полиња извршиле влијание врз Микенците, така тие морале да им дадат и импулс за впуштање во своите походи, како кон самиот Крит, така и кон останатите локации на Истокот.

Комуникација и контакти

4. Во затворениот круг на засилувањето на моќта, на пласманот на сопствените добра и барањето на ресурсите, Микенците своите поморски контакти ги остварувале ширум Медитеранот. За производство на бронза, а во недостаток на руда, бакарот го увезувале од Кипар³⁵, калајот од Блискиот Исток или од средноевропските и западноевропските земји. Познато е дека тие увезувале злато од Египет, слонова коска од Сирија, додека зачините, тревките и виното од семитските народи. Од друга страна, тие извезувале текстилни

³³ R. Castleden, *Mycenaeans*, New York 2005, 73ss, каде покрај ова, се наведува преземањето на стилот на облекување од Минојците, употребата на печатите, изработката на накит како и имитацијата на погребните обичаи по примерот на Египет и Левант.

³⁴ O. Dickinson, *The Aegean Bronze Age*, Cambridge 1994, 90.

производи, судејќи според количеството на производство на кое што упатуваат податоците од плочките, мирисни масла и грнчарија. Од микенските предмети најдобро сочувана и најраспространета е токму грнчаријата, која што ја наоѓаме претежно во Источниот Медитеран, но делумно и во Западниот. Според тие наоди гледаме дека микенските производи, освен на егејските острови и општо места населени со протохеленска популација, се користеле во Египет, и долж брегот на Мала Азија и Блискиот Исток.³⁶

Во општество што ја шири својата моќ, какво што било микенското во XIV и XIII в. пр.н.е., очекувана е потребата за работна сила. Микенската поморска активност морала да вклучи и превоз на луѓе, особено на работна сила од други краишта, што ни потврдува и податокот од плочките од Пилос, каде што се наведуваат *mi-ra-ti-ja* „милетски жени“. Освен нив се спомнуваат и *ki-ni-di-ja* „жени од Книд“ и *ra-mi-ni-ja* „жени од Лемнос“.³⁷ Овде не мора да станува збор за класично поробување, бидејќи барем Милет во тој период бил под микенска контрола и би било нелогично, како што забележал Чадвик³⁸, Микенците да поробуваат други микенски населби, така што поверојатно е дека се работи за размена на луксузни добра за анатолски, како производи, така и робови. Во секој случај, пљачкашките походи и поробувања, како и преземањето на власта на туѓа територија, секако дека биле еден од начините за регрутација на работната сила, што секако доведувало до турбуленција на тие подрачја. Микенските архиви, полнети исклучиво со административни документи, не ни даваат податоци за политичките прилики, но за активностите на Микенците надвор од сопственото подрачје дознаваме од документите на другите народи.

Иако и натаму постојат противници на тезата на Форер за Микенците забележани во хетитските текстови под називот *Aḫḫijawa*, а која што ја засновува врз честото Хомерово име Ахајци за Протохелените, најголемиот дел го прифаќа

³⁵ На потонатиот брод кај 'ртот Гелидонија, на јужниот брег на Турција, пронајдени се бројни бронзени полуци од кипарско потекло во облик на воловска кожа.

³⁶ в. Мапа бр. 1. и 2.

³⁷ *mi-ra-ti-ja* PY Aa 798, Aa 1180, Ab 382.B, Ab 573.B, *mi-ra-ti-ja-o* (gen. pl.) PY Ad 380, Ad 689, *ki-ni-di-ja* PY Aa 792, Ab 189.B, An 292.4 и др., *ra-mi-ni-ja* PY Ab 186. Станува збор за етнички придавки од женски род *Mīlātiai изведено од топонимот Mīlātoς, Kvīdiai (топ. Kvīdoς) и Λαμνίαи (топ. Λῆμνος).

³⁸ Chadwick, 1980, 128.

и, некојпат со оградување, го користи тој назив во контекст со Микенците.³⁹ Нема потреба овде детално да се воведе тој предмет на расправа, но потребно е да се нагласи дека едните, во непознавање на друго организирано општество што повеќе би одговарало на ова име, го прифаќаат изедначувањето на Ahhiyawе со Ахајците, подразбирајќи ги притоа Микенците, додека другите, без позитивни докази што водат кон потврда, остануваат скептични. Од лингвистичко гледиште, таквата идентификација е исто така тешка, но со примена на фонетските законитости на старогрчкиот јазик, истата се покажува како можна.⁴⁰ Склони сме да се приклучиме кон мнозинството и да ја прифатиме констатацијата⁴¹ за големата веројатност дека сепак станува збор за Микенците и согласно со тоа да извршиме преглед на хетитските документи што ја спомнуваат Ahhiyawa за да се согледа нивното присуство на подрачјето на Анатолија.

Хетитските документи⁴² во кои што се спомнува Ahhiyawa се протегаат низ XIV и XIII в. пр.н.е., при што најраните од нив потекнуваат од времето на владеењето на Arnuwanda (1402–1360 год. пр.н.е.). Тој самиот пишува писмо – обвинение до Madduwatta во кое што се осврнува на претходните настани од времето на владеењето на неговиот татко Tudhaliye II, во кои што бил вклучен и

³⁹ v. Dickinson, 1994, 253; J. G. Macqueen, "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.", *Anatolian Studies* vol. 18, (1968), 169–185; T. Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford 2005, 58; C. Burney, *Historical Dictionary of the Hittites*, Oxford 2004, 7; R. Castleden, 2005, 202; H. G. Güterbock, "Hittites and the Aegean World: Part 1. The Ahhiyawa Problem Reconsidered", *AJA* 87 (1983), 133–138; "Hittites and Akhaeans: A New Look", *PAPS* vol. 128, No. 2 (Jun., 1984), 114–122; R. Hope Simpson, "The Dodecanese and the Ahhiyawa Question", *ABSA*, Vol. 98 (2003), 203–237; S. Wachsmann, *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant*, College Station, Texas 1998, 129.

⁴⁰ M. Finkelberg, "From Ahhiyawa to Ἀχαιοί", *Glotta* 66 (1988), 127–134. За анализа на корелацијата *Akhaiw- - Ahhiyaw- Финкелберг, земајќи ги предвид двата проблема -ai- и -iya- без корелација и без разлика во консонантот kh (аспирален палатал) и hh (веларен фрикатив (x)), но исто така и гласовните промени во старогрчкиот јазик, т.е. испаѓањето на у уште во микенско доба, потоа јодизацијата со палатализацијата, преку претпоставен облик што би ја дал врската, *Ἀχαΰως, изведува: Ahhiyaw- > *Ahhiaw- > *Ahhyaw- > *Akhaw- > *Akhaiw- > Ἀχαι-.

⁴¹ "If the Ahhiyawa–Mycenaean equation is not valid, then we must accept that there were two discrete Late Bronze Age civilizations with remarkably similar names, making their presence felt in the same region and in the same period. One of them, Ahhiyawa, is attested by documentary evidence, but has left no identifiable trace in the archaeological record; the other, the Mycenaean civilization, has left abundant archaeological evidence but no identifiable trace in the documentary record. It is difficult to write this off as mere coincidence." Bryce, 2005, *ibid.* „Ако Ahhiyawa–микенската равенка не е валидна, тогаш мора да прифатиме дека постоеле две дискретни цивилизации од доцното бронзено доба, со зачудувачки слични имиња, кои што сторија нивното присуство да биде почувствувано во еден ист регион и во еден ист период. Едната од нив, Ahhiyawa, е посведочена од документарни докази, но не оставила препознатливи траги во археологијата, додека другата, микенската цивилизација, остави обемни археолошки докази, но не остави препознатлива трага во документите. Тешко е ова да се отпише како чиста случајност“.

⁴² За референтна литература како извор за хетитски текстови во превод види <http://www.hittites.info/translations.aspx> (3. 5. 2012.).

Attariššiya (Attaršiya)⁴³ означен како човек Aḥḥiya⁴⁴, а со кого што Madduwatta бил во непријателство и од кој што бил прогонет, така што бил доведен во состојба да побара азил, по што од Tudhaliye добил статус на вазал. Под ваква заштита, тој постепено ја преземал командата, загрозувајќи ја воедно и хетитската територија, така што засилен, смирен и во сојуз со Attariššiya, го нападнал Alašiya (ср. Кипар) што Arnuwanda си го присвоил. Тешко е да се заклучи кој е точно Attariššiya, моќник со војска што вклучува и 100 борбени коли, како што се гледа во описите на еден од прогоните на Madduwatta. Претпоставка е дека станува збор за еден од микенските достоинственици, кој бил истуркан во борбата за позиција и бил во потрага по нова татковина во западна Анатолија, или пак, дека станува збор за ахајски капетан што дејствува во една од раните микенски населби на западниот брег или, пак, дека тоа е агент на микенски центар на моќ, што има намера да ги прошири своите контроли над егејските острови и западниот брег на Мала Азија со примарна цел на пристап кон ресурсите.⁴⁵

Првата забелешка за кралот Aḥḥijawa ја наоѓаме во „Десетгодишните анали на Муршили II (1321–1295 год. пр.н.е.)“ кој ги опишува своите борби со соседните непријателски земји, што пред крајот на неговото владеење, во времето на нестабилноста на хетитската држава, станале непријателски. Очигледно, можноста ја искористил кралот Aḥḥijawe, затоа што во Аналите се забележува дека тој бил во сојуз со хетитскиот вазал Uḥḥaziti, кралот Arzawa, и дека им се придодал и кралот Millawande. Откако се пресметал со последниот, Муршили покренал кампања против Arzawa и кога неговата војска влегла во главниот град Arašū⁴⁶, Uḥḥaziti „побегна со брод преку морето и таму остана“⁴⁷. Муршили самиот го спомнува сојузништвото со кралот Aḥḥijawa заради што им забранува на своите поданици да им даваат поддршка на Uḥḥaziti. Кога Uḥḥaziti наредната

⁴³ За обидот на интерпретација Attariššiya со Ἀτρεΰς, в. M. L. West, „Atreus and Attarissiyas“, *Glotta* 77. Bd., 3./4. H. (2001), 262–266.

⁴⁴ I dalje je upitno u kojoj su točno vezi Aḥḥiya i Aḥḥijawa; cf. Finkelberg, 1988, 133–134, fn. 18 koja drži da je Aḥḥijawa proširen oblik dosta ranijeg naziva Aḥḥiya.

⁴⁵ T. Bryce, *The Trojans and their neighbours: an introduction*, London 2006, 101–102; Güterbock, 1984, 119.

⁴⁶ Arašū „Εφεσος, како и горепосмнатиот Milawanda / Milawata Μίλητος, и Wilusa “Ἰλιον, својот хеленизиран облик го добија без сомневање до крајот на 2 милениум п.н.е., в. C. Brixhe, “Linguistic Diversity in Asia Minor during the Empire: Koine and Non-Greek Languages”, in E. J. Bakker (ed.), *A companion to the ancient Greek language*, Oxford 2010, 249.

⁴⁷ Студиите за можната локација на кралството Aḥḥijawa, се бројни, а една од битните индикации е и овој податок. За можните податоци в. Hope Simpson, 2003, *ibid.*; Güterbock, *opera cit.*

година умира „среде море“, од неговите два сина што биле со него, едниот останал таму, додека другиот дошол од морето и Муршили го нападнал. Овој побегнал назад преку морето, кај кралот Аџџијауе и Муршили испрати луѓе по него. Кралот Аџџијауе го предал заедно со цивилите-заробеници, што биле со него.

Значењето на микенската држава, односно на Аџџијауа, може да се забележи и во писмото на хетитскиот крал до кралот на Аџџијауе што воедно претставува и пресек на нивната кореспонденција. Овој документ зазема простор на 3 плочки, а бидејќи е зачувана само последната, недостасува името на праќачот на писмото, како и името на примачот. Писмото се датира во средината на XIII в. пр.н.е., затоа за автор се смета кралот Hattušili III (1267–1237 год. пр.н.е.), додека пак нема основи врз кои што би се претпоставило името на кралот на Аџџијауе. Името на кое што се наидува во писмото е Tawagalawa, според кое и се нарекува овој документ, а е насловено како брат на кралот на Аџџијауе. Бидејќи се смета дека ова име во суштина е грчко, мнозинството го реконструира како 'Ετεοκλής⁴⁸. Hattušili го споменува неговото доаѓање на својата територија, откако народот Lukke му покажал верност, со што тој е своевиден сведок на настаните. Проблемот заради кој што Hattušili се обраќа до кралот на Аџџијауе се наоѓа во една личност, Piyaṁaradu, кој им се заканува на хетитските имоти, а што дејствува на некој начин под заштита или за сметка на кралот на Аџџијауе. Дополнителната врска е и бракот со ќерката на Atre, вазалот на Аџџијауе, владетелот на Milawate (Milawande). Нему, по приговорот на Hattušili за активностите на Piyaṁaradu, кралот на Аџџијауе му пратил порака да го предаде Piyaṁaradu во Милет, но кога Hattušili дошол по него, тој побегнал со брод. Очигледно е дека кралот на Аџџијауе му пружил заштита на последниот, затоа што Hattušili бара од него само да се изјасни, зашто Piyaṁaradu и натаму му ги напаѓал земјите, а потоа бегал на територијата на Аџџијауе и на крајот му предложил да го земе под контрола нему недостапниот Piyaṁaradu и, кога тој веќе нема да му биде потребен, да си остане во земјата на Аџџијауа и да не напаѓа повеќе. Вреди да се одбележат наведените 7000 заробеници, кои што овој ги повел со себе, а кои Hattušili си ги барал назад, односно предложил делот што

заминал доброволно да остане, додека останатите, кои што биле одведени со сила, да се вратат.⁴⁹ Она што е најважно во ова писмо е начинот на кој што Hattušili му се обратил на кралот на Ahhiyawae – како на „брат“, „голем крал“, еднаков со него во рангот. Она што зачудува е, давањето на титулата на „голем крал“ на владетел на мала и не толку моќна земја, во споредба со кралствата на Блискиот Исток, но ова може да биде и дипломатски гест на хетитскиот крал со цел на решавање на еден негов долготраен проблем.⁵⁰

Без претензии кон војната што ја опишува Хомер, овде може да се истакне изјавата на Hattušili за постигнатиот мир по непријателствата околу градот Wiluše⁵¹ што уште еднаш упатува на Микенците како битни актери на настаните на малоазискиот брег.

По значењето што Hattušili му го дал на микенскиот крал и по мирот со него, во времето на неговиот наследник, Tudḫaliye IV, дошло до пресврт. Последниот ја презел контролата над Milawata со што ја одзел можноста на дејствување на Ahhiyawae на тоа подрачје⁵², а во договор со Šaušgamuwa, кралот на земјата Amurru, истовремено и роднина, освен ембаргото за трговија со Асирија, со која што бил во непријателство, на Šaušgamuwa му било забрането да ги пушти бродовите на Ahhiyawae да се користат со неговите пристаништа во трговијата со Асирија.⁵³ Она што ги бунува научниците е листата на големите кралеви на почетокот на договорот, каде што Tudḫaliya ги наведува кралевите од ист ранг со него – на Египет, Карадунија (каситска Вавилонија), Асирија и Ahhiyawae, но потоа го брише последниот. Се поставуваат прашања, зошто тој воопшто е ставен на тој список за подоцна да биде избришан, дали се работи само за грешка на писарот или за реален губиток на еднаш признаениот статус на голем крал како

⁴⁸ v. S. Hawkins, "Greek and the Languages of Asia Minor to the Classical Period", in E. J. Bakker (ed.), *A companion to the ancient Greek language*, Oxford 2010, 217. Друг предлог е реконструкцијата со *Teukros*, в. Güterbock, 1984, 122 fn. 26.

⁴⁹ Bryce смета дека овој податок упатува на тоа, дека кралот Ahhiyawae ја зголемува работната сила за засилување на определени микенски тврдини, со оглед на тоа, што ова е токму периодот на изградба на масивни објекти на античкото грчко копно. в. T. Bryce, *Letters of the great kings of the ancient Near East: the royal correspondence of the late Bronze Age*, London 2003, 193-194.

⁵⁰ Исто, 197.

⁵¹ Wiluša = Ἰλίου (ἱλίου) Ilij, како Tarwiša = Τροίη Troja се вообичаените реконструкции. в. A companion to the ancient Greek language, 217; Burney, 2004, 311-312.

⁵² Bryce, 2005, 309.

⁵³ Во 23 линија стои дека ниту еден брод од земјата Ahhiyawae не смее да доплови, со што овој договор е доказ дека Микенците користеле кораби не само за пиратски походи и превоз на луѓе, но и за трговија и тоа на сириско-канаанскиот брег, в. Wachsmann, 1998, 129.

последница на губитокот на моќта на малоазискиот брег. Разбирлив е тој потез на Tudḫaliју затоа што во времето кога Асирија била најголемата закана по Хетитите, со него се става настрана микенската сила.⁵⁴

Aḫḫijawa се спомнува во уште еден фрагментарен текст од времето на синот на Šuppiluliumina, Muṣšiliја II (1321–1295) како земја во која што беше протерана кралицата Henti, првата сопруга на Šuppiluliume.⁵⁵ Не може да се заклучи во каков однос биле Хетитите и Микенците во тоа време. Можеби може да се повлече паралела со Кипар, кој што исто така служел како засолниште за политичките бегалци од висок ранг, од Угарит и Хетити, со централна улога во трговијата меѓу Истокот и Западот.⁵⁶

Последниот документ во овој преглед (CTH 183) е силно оштетен дел од кореспонденцијата меѓу хетитскиот крал и кралот на Aḫḫijawe, без прецизна датација, но што припаѓа на Новото царство како и останатите податоци, врзани со Aḫḫijawe. Sommer во своето дело *Aḫḫijawa Urkunden* во триесеттите години на минатиот век му го припиша авторството на хетитскиот крал, но во поново време тоа се преиспитува и се обидува да се докаже дека авторот е кралот на Aḫḫijawe.⁵⁷

На микенските локалитети не се среќаваат докази за овој вид писменост. Глинени плочки испишани со линеарно Б писмо само се документи со административна природа, а трагите на дипломатска преписка, ако и постоеле, исчезнале. Прашање е до која мера била организирана микенската држава за да ја чува кореспонденцијата, како што тоа го чинеле Хетитите со копирањето на сопствените писма до другите кралеви, а кои што, општо земено, ја прошириле својата писменост на далеку побројни подрачја од само едното, административното. Неспорно е дека кореспонденција постоеше, како што ни покажува „Писмото на Tawagalawi“. Во својата книга за кралската кореспонденција од доцното бронзено доба, Вруге⁵⁸, осврнувајќи се токму на ова писмо, се запрашува за механизмите на пишаната комуникација меѓу хетитскиот

⁵⁴ Burney, 2004, 8.

⁵⁵ Bryce, 2005, 159–160.

⁵⁶ W. G. E. Watson, N. Wyatt (eds.), *Handbook of Ugaritic studies*, Brill 1999, 676.

⁵⁷

http://www.hittites.info/translations.aspx?text=translations/historical%2fCTH183_Ahhiyawa_Letter.html (3. 5. 2012.); J. M. Kelder, *The kingdom of Mycenae: a great kingdom in the late Bronze Age Aegean*, Bethesda, Maryland 2010, 95 (преземено од: <http://hdl.handle.net/1871/13087> (3. 5. 2012.)).

⁵⁸ Bryce, 2003, 199–200.

и микенскиот крал. Се претпоставува дека тоа е напишано на хетитски јазик, а дека микенскиот крал во својата служба имал лице што можел да го прочита тоа писмо и, исто така, да испрати назад писмо што тој би го издиктирал. Неговите блиски контакти со народите од западна Анатолија барале некого за превод и интерпретација, па и за пишување. Несомнено е дека одделни Микенци течно го владееле лувијскиот и хетитскиот јазик, а Брајс смета дека писарите биле исклучително од Анатолија.

Во споменот на пишаната комуникација и нејзините механизми можеме да се осврнеме кон важните наоди од потонатиот брод од IV в. пр.н.е., кај Улубурун во југозападна Турција.⁵⁹ Меѓу остатоците е пронајдена и дрвена плочка составена од две парчиња, секое со големина 9,5 x 6,2 см, со длабнатина за слој на восок во кој се врежувале знаци (види слика 1.1). Двете дрвени страници биле поврзани со оков, што се состоеле од цилиндер од слонова коска, со дрвени клинови прицврстен кон страниците, со што се овозможувало потполно отварање на плочките. На истиот потонат брод пронајдени се трагови и од други такви плочки. Со оглед на интернационалниот карактер на товарот, и имајќи предвид дека припадноста на бродот досега не е со сигурност утврдена, а освен тоа ниту самата плочка нема трагови на писмо, не може да се определи нејзиниот сопственик, односно автор. Сепак, овој наод покренa ревизија⁶⁰ на оние од пилската и кноската палата, во чиј што депозити на плочки со линеарно Б писмо се пронајдени трагови на изгорено дрво и седум бронзени окови. Еванс наодот од кноската палата го интерпретира како складиште за глинени плочки, но Shear аргументира дека димензиите на остатоците се премали за, покрај системот на врзување на плочките или чување во плетени кошови, да служи како складиште, а тие остатоци се наоѓаа во одделни депозитни простории. Одовде се повлекува паралелата меѓу овие наоди со наодот од потонатиот брод и врз основа на тоа се тврди дека Микенците познавале и ваков начин на комуникација, што инаку се практикувал на Блискиот Исток⁶¹. На ова нè упатуваат неколку елементи – на

⁵⁹ C. Pulak, "The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun, Turkey: 1985 Campaign", *AJA* Vol. 92, No. 1 (Jan., 1988), 1-37; G. F. Bass *et al.*, "The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun: 1986 Campaign", *AJA* Vol. 93, No. 1 (Jan., 1989), 1-29; R. Payton, "The Ulu Burun Writing-Board Set", *Anatolian Studies* Vol. 41 (1991), 99-106.

⁶⁰ I. Mylonas Shear, "Bellerophon Tablets from the Mycenaean World? A Tale of Seven Bronze Hinges", *JHS* Vol. 118 (1998), 187-189.

⁶¹ D. Symington, "Late Bronze Age Writing-Boards and Their Uses: Textual Evidence from Anatolia and

Хетитите, дрвените плочки им служеа како документи за комуникација, пропратни списоци со пратките и како службени документи⁶² затоа еможен овој облик на кореспонденција со Микенците, која што, како што веќе видовме, постоела. Местото каде што Микенците можеле да се запознаат со дрвените плочки како материјал за пишување, а за кое освен тоа има и податоци за нивна употреба, е поморскиот трговски центар Угарит, во кој што и тие секако тргувале. Покрај тоа, уште порано е претпоставено дека Микенците се служеле и со други материјали за пишување.⁶³ Она што можеме да го додадеме на се досега речено, а што е неизбежно кога се зборува за микенската култура, е своевидната потврда кај Хомер. Очигледната сличност со пронајдената дрвена плочка од потонатиот брод се забележува во приказната за Белерофонт (*Il.* 6.155–195) во која што кралот на Тиринт, Прет, испраќа писмо ὑράψας ἐν πίνακι πτυκτῶ до кралот на Ликија, во кое што стои дека носителот на писмото, Белерофонт, треба да се убие. Може оттука да се каже дека хом. πίναξ πτυκτός „превиткана плочка“ претставува спомен на постоечката пишана комуникација пред хеленското мрачно доба.⁶⁴

Видовме дека многу нешта зборуваат во прилог на комуникацијата и кореспонденцијата на Хетитите и Микенците. Нема податоци за кореспонденција со други народи, но комуникацијата секако постоела. За комуникација со Египет има пишани траги. Од египетска страна тоа се текстови и географски списоци, а во микенските документи може да се потпреме врз антропонимите. Кноските антропоними *mi-sa-ra-jo* и *az-ku-pi-ti-jo*⁶⁵ укажуваат дека контактите со Египет, реализирани во времето на Минојците, продолжиле и во времето на Микенците. Во прилог на тоа зборуваат и археолошките податоци. Најголем број контакти биле остварени во времето на владеењето на Тутмозис III, Аменхотеп III, Рамзес II и, можно е, Рамзес III, но веројатно е дека директната трговија меѓу Крит и Египет започнала со подемот на Минојските палати. Поголем број на египетски предмети

Syria", *Anatolian Studies* Vol. 41 (1991), 111-123.

⁶² Исто. 119-120.

⁶³ Chadwick, 1980, 64.

⁶⁴ Mylonas Shear, 1998, 187-189.; Bass *et al.*, 1989, 11; Symington, 1991, 112; R. Bellamy, "Bellerophon's Tablet", *CJ* Vol. 84, No. 4 (Apr. - May, 1989), 289-307; *CAH* II.1, 607-608.

⁶⁵ Станува збор за лични имиња изведени од етнички - *Mi-sa-ra-jo* (KN F 841) интерпретирано како *Μισραῖος, а изведено до топонимот *Misr*, семитски збор за Египет и *Az-ku-pi-ti-jo* (KN Db 1105) Αἰγυπτῖος, антропоним потврден кај Хомер, исто така изведен од топоним. Се претпоставува дека веќе тогаш Αἰγυπτῖος беше старогрчки збор за Египет, а е во врска со угаритскиот назив *Ḫikuṣṣa*,

се пронајдени и на Крит, но само до LH/LM III B-C кога доаѓа до смена⁶⁶ и нивната бројност е поголема на атичкото грчко копно – Пелопонес, со Микена како наоѓалиште на предмети од поголема вредност, поточно плоча од фајанс испишана со картуши на Аменхотеп III (LH III B2) заради што се смета дека токму тоа место било од посебен интерес за Египјаните.⁶⁷

Нареден битен доказ за контактот на Египет со микенска Грција се наоѓа во самиот Египет и е познат како „Егејски список“.⁶⁸ Станува збор за топографски список испишан на еден од 10-те пиедестали на статуи, поставени во храмот на Аменхотеп III во Ком ел-Хетан, во близината на Долината на Кралевите, а на кој, како и на останатите списоци, се наведуваат земјите и краиштата со кои што Египет во тоа време имал некакви односи. Одделно се наведени два топонима, за кои што се смета дека се заглавјата на списокот: *Keftiu* и *Tanaia*. *Keftiu*, вокализиран облик од *Kft(j)w*, се смета дека ги опфаќа Крит и бронзенodobните Минојци, додека *Tanaia*, вокализирано од *Tj-n3-jj*, би била земјата на Микенците, сместена на Пелопонез во доцното бронзено доба. Египетскиот назив за земјата на Микенците изгледа како варијација од $\Delta\alpha\nu\alpha\omicron\iota$ ⁶⁹, општ назив за Грци што го наоѓаме и кај Хомер напоредно со називот Ἀχαιοί , што се препознава во хетитскиот *Aḫḫijawa*.⁷⁰ На списокот уште се појавуваат Амнис (двапати), Фајстос, Кидонија, Микена, Дикта (Теба во Беотија или Като Закро на Крит), Метана (во

истовремено за Египет и за неговиот град Мемфис. Очигледно селдува дека од таму е позајмена (*Documents*², 136).

⁶⁶ Тоа е воедно и периодот на доминација на Микенците во егејскиот базен, затоа и не зачудува бројноста на ваквите наоди на античко грчко копно.

⁶⁷ E. H. Cline, *Sailing the Wine-Dark Sea: International trade and the Late Bronze Age Aegean*, Oxford 1994, 143. Kelder (2010, 74) ја нагласува нивната важност бидејќи вакви не се појавуваат никаде надвор од Египет, па ни таму. Слични (со картуши само на едната страна) се пронајдени во Египет, и тоа во кралско окружување.

⁶⁸ Cline, 1994, 38, 112, 115.

⁶⁹ Не е одвишно да се спомне митолошката врска на Египет со античка Грција. Прататкото на Данајците, а воедно и нивни епоним, Данај, заедно со братот Египет беше припадник на египетска кралска лоза. За да го избегне присилниот брак на своите 50 ќерки со синовите на Египет, тој со нив побегна од Египет на Пелопонес, каде што ги прими кралот Пелазг. Синовите на Египет сепак ги стигнаа и ги присилија на брак. По татковиот совет, невестите во првата брачна ноќ ги поубиваа своите младоженци, сите освен едната, Хипермнестра, која што се заљуби и му го поштеди животот на Линкеј, и со него ја основа лозата на Аргивски кралеви, односно на Данајците.

⁷⁰ v. Gamkrelidze, Ivanov, 1995, 797 fn. 15 i 18, каде за хетитскиот збор се наведува дека се изведува од зборот, со кој што се именуваа самите Грци, додека на називот $\Delta\alpha\nu\alpha\omicron\iota$, како и називот Ἰάονες (Ἰάφονες). Јонијци, им се придава малоазиски карактер. Така Јонијците би биле од **Ya-wana-*, со анатолски суфикс *-wana-* (лув. *-wan-*), од *Ya-* „Кипар“, а Данајците се споредуваат со хер. лув. *Adana-wana* > **Danawanni* > akad. *Danūna*, egiр. *D3unywn3*.

Арголида) или Месана (подрачјето на Пила/Месенија), Навплион, Китера, Илиј (Троја?), Кносос, Ликтос. Овој список се гледа како возен ред на египетското патување или на повеќе нив, што се одвиваа во текот на владеењето на Аменхотеп III. Со оглед дека некои од локалитетите на списокот (в. мапа 1.3) се преклопуваат со наоѓалиштата на вредни египетски објекти од времето на Аменхотеп, меѓу кои и некои од горе спомнатите, проистекува претпоставката дека овие места беа места или пристаништа од интерес за пратениците на Аменхотеп III, а дека пронајдените објекти дојдоа токму на едно вакво дипломатско патување.⁷¹ На истото место се изнесува мислење за можната двојна мисија на ова пратеништво – на повторно утврдување на врските со стариот трговски партнер, Крит, и на воспоставување на врските со нова сила во подем, Микенците на копното на античка Грција.

Дека Микенците биле во некој вид на сојузништво со Египет, на тоа нè упатува фрагмент на папирус, пронајден во Амарна, од времето на Аменхотеп IV (Ехнатон), или на неговиот претходник Аменхотеп III, на кој што се гледа група на микенски војни, препознатлива по шлемовите со вепарски очници и по штитовите од воловски кожи, како трча, се претпоставува итајќи на помош, кон паднат Египјанец. Овој наод се смета за еден од доказите за контактите меѓу египетската 18 династија со Микенците, кои што во овој приказ се интерпретирани како платеници во египетската војска.⁷²

Уште повпечатлив доказ е пишаниот траг за земјата *Танаја* која што, освен на „Егејскиот список“, ја наоѓаме на повеќе египетски документи. Споменот на истата варира, но има конзистентност во текот на неколку столетија. Во Анализите на Тутмос III се наведуваат даровите на принцот од Танаја, потоа Танаја се спомнува на топографскиот список од времето на Аменхотеп III на храмот на Амон, кај Солеб во Нубија, а со исто време се датира и списокот од пиедесталот на скулптурата подигната од Хоремхеб во храмот во Карнак, на кој што Танаја е впишана меѓу Алашија и Угарит. Од времето на Рамзес II се среќаваат уште два списка каде што се спомнува покрај Кефтиу, Кадеш, Угарит и другите, а кои што се препознаваат како копии на Аменхотеповиот список од Нубија. Значи, гледаме

⁷¹ Cline, 1994, 39.

⁷² L. Schofield and R. B. Parkinson, "Of Helmets and Heretics: A Possible Egyptian Representation of Mycenaean Warriors on a Papyrus from El-Amarna", *ABSA* Vol. 89 (1994), 157-170.

дека Танаја била предмет на интерес и спомени на 18 династија на египетските кралеви, која временски му припаѓа на доцното бронзено доба, а во кое што истовремено се цутела и микенската култура, нејзиниот подем, врв, а на крајот и пад. Иако во однос на Кефтија (Крит) во истиот период, значи од XV до XIII в. п.н.е., Танаја поретко се спомнува, сепак тој спомен е континуиран.

5. Со прегледот на хетитските и египетските податоци можеме да го затвориме кругот на односите во егејскиот басен од доцното бронзено доба, во кое што Микенците играле одредена улога. Микенците честопати преземале антихетитски активности и во најголемиот дел низ XIV и XIII в. пр.н.е. биле во непријателство со нив, но во меѓувреме имало и примирја и соработка, така што на микенскиот крал дури му се признавал статусот на голем крал, што го носеле владетелите на далеку поголемите блискоисточни култури. Во исто време, податоците не покажуваат такви односи со Египет. Потенцијалот на Микенците не останал незабележан за Египет како далеку понадмоќна и подолговечна држава, затоа, со воспоставената размена на стоки и дарови, остварен е сојуз. Горе спомнатиот насликан папирус ги посочува Микенците како платеници – сојузници во борбата против Либијците. Исто така се претпоставува⁷³ дека Аменхотеп III потпишал договор со Микенците за да ја засили својата положба во борбата за превласт со Хетитите над сириското подрачје и го блокирал нивниот напредок, како што потпишал и со земји со поголема и со помала моќ, а кои што ја окружувале хетитската територија. Во врска со тоа, како последица се воведува познатото хетитско ембарго на Микенците. Но, ползата на Микенците од тој сојуз е толкава, што им е овозможена поголема сигурност за самостојно да настапуваат во западна Анадолија. На копното на античка Грција, исто така, можеме да го забележиме трагите на египетскиот интерес особено кон Микена, за која што се приметуваша дека токму во тоа време, времето на Аменхотеп III, се издигнала над Месенија и Лаконија, со кои што била на истото рамниште во LH I – II и станала центар на микенската моќ, богатство и влијание во LH III A-B.⁷⁴

⁷³ Cline, 1994, 41-42.

⁷⁴ Исто.

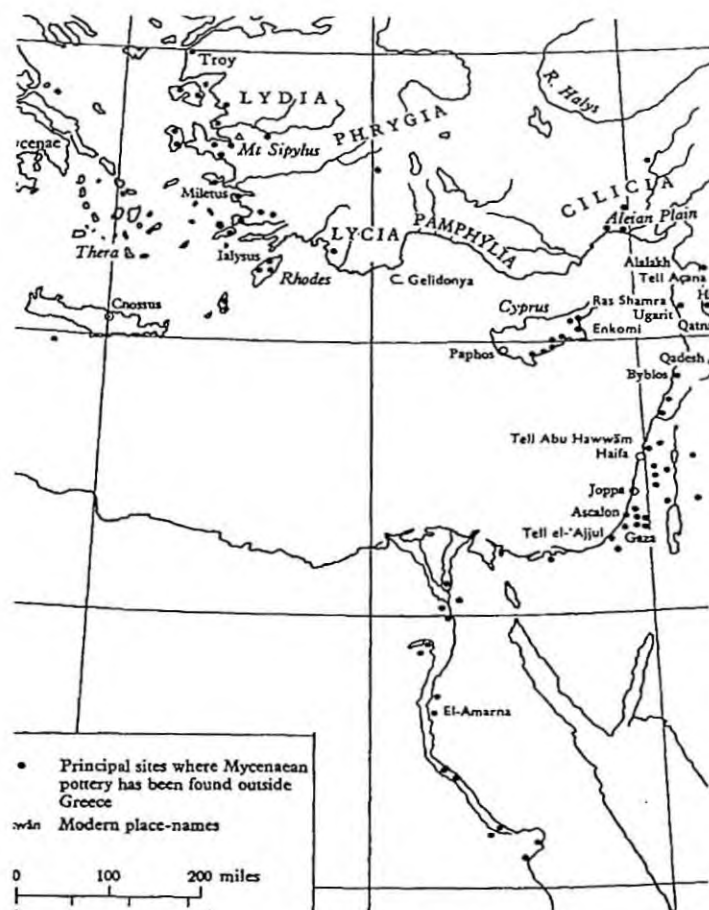
Слика 1.1 G. F. Bass, *et al.*, "The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun: 1986 Campaign", *AJA*, Vol. 93, No. 1 (Jan., 1989), 10

Хронологија		Крит	копнена Грција
Висока	ниска		
1900	1800	ММ IА	МН I
		ММ IВ	МН II
		ММ II	
	1700	ММ III	МН III
		LM IА	LH I
	1600	LM IВ	LH IIА
		LM II	LH IIB
	1500	LM IIIА1	LH IIIА1
		LM IIIА2	LH IIIА2
	1400	LM IIIB	LH IIIB
1400	1300	LM IIIC	LH IIIC
	1200		
	1100		

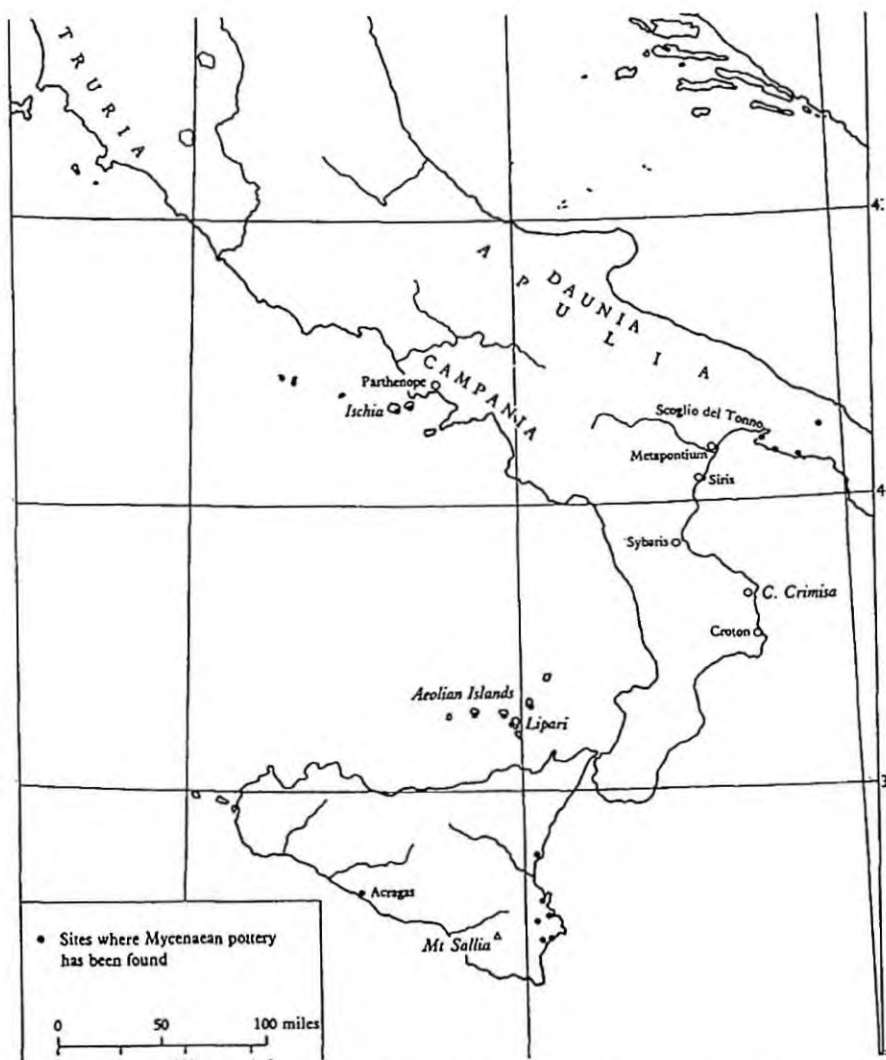
Толкување: ММ = Средно минојско доба LM = Доцно минојско доба

МН = Средно хеладско доба LH = Доцно хеладско доба

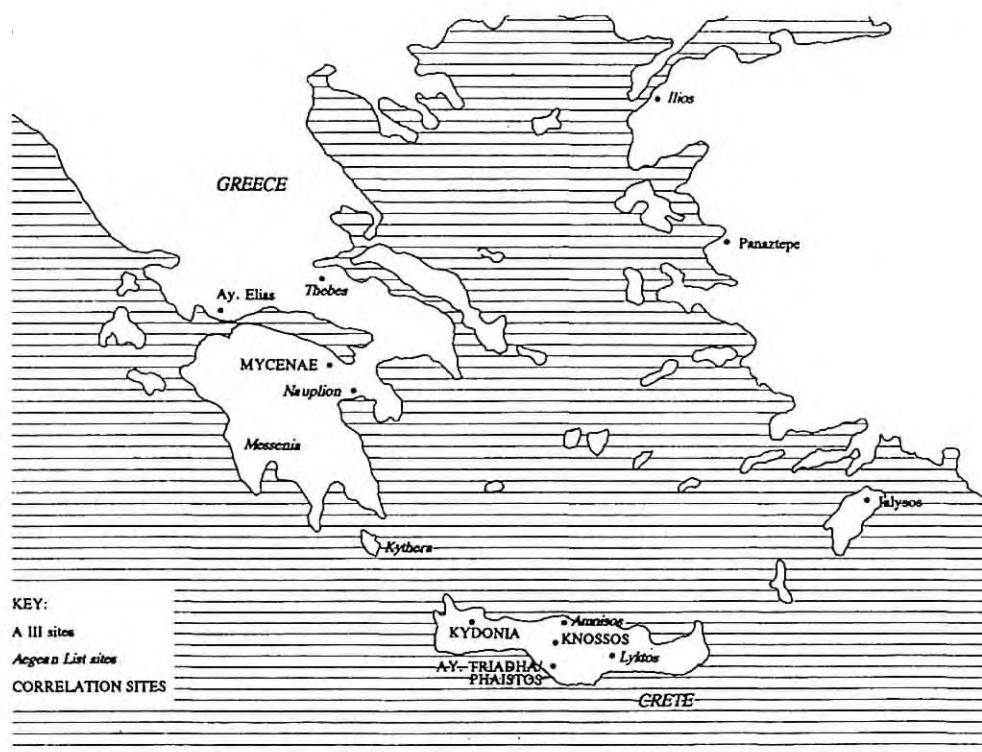
Табела 1. Апсолутната и релативната хронологија на Крит и копнена Грција, според *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge 2008, 4 fig. I.1.

Мапа 1. Источен Медитеран. Локалитети со микенска грнчарија вон грчкото подрачје.
Преземено од САН II.2, 183.

Мапа 2. Јужна Италија и Сицилија. Локалитети со микенска грнчарија во грчкото подрачје.
Преземено од САН II.2,185.

Мапа 3. Корелацијата меѓу наоѓалиштата на објектите на Аменхотеп III / кралицата Тији и местата од „Егејскиот список“ на Аменхотеп III од Ком ел-Хетан, преземено од Е. Н. Cline, *Sailing the Wine-Dark Sea*, Oxford 1994, 40.

II. ЛИНЕАРНИТЕ Б ЗНАЦИ И ПОМОРСКАТА ИКОНОГРАФИЈА

Зошто поморството кое било толку значајно за микенскиот свет не се одразило соодветно во писмените документи и иконографијата, е прашање што е мошне присутно во науката. Како што ќе видиме во идните поглавја, не постои ниту еден сет на документи што би укажувал дека палатите систематски се занимавале со поморството и со неговите дејности, на пример трговија, корабостројство и слично. Оскудните спомени и прикази сепак укажуваат дека поморството не им било туѓо на микенските писари, како што забележал Palaima опишувајќи ја идеограмот *259 за кој ќе стане збор подолу.¹

Идеограм *259

1. Со спојување на повеќе фрагменти од кноските плочки настанал документ од извонредно значење за оваа тематика.²

KN U 7700 +] [...]-re-ta *259 1.[

Трагите пред *re* упатуваат на силабограмот *e*, иако ниту *wo* не може целосно да се отфрли.³ Сепак, поверојатна е реконструкцијата *e-re-ta* ἐρέτας „веслач“, особено со оглед на наредниот идеограм, а кој што по изглед е сличен на кораб (в. сл. 2.1.а). Зад идеограмот следува бројот 1, што може да биде начин на определување на бројот на веслачите, алтернативен на оној, каде што веслачите се проследени со идеограмот *VIR* + број, а за таквиот начин да го означува коработ исполнет со веслачи, на администрацијата секако тој број би требало да ѝ биде познат сам по себе.⁴ Сликата на

¹ Th. G. Palaima, "Maritime Matters in the Linear B Tablets", in R. Laffineur and L. Basch (eds.), *Thalassa. L'Egee prehistorique et la mer (Aegaeum 7)*, Liège 1991, 287.

² E. L. Bennett et al., "436 raccords et quasi-raccords de fragments inedits dans *KT5*", *Minos* 24 (1989), 230.

³ Исто. 231.

⁴ V. P. Petrakis, "Politics of the sea in the Late Bronze Age II-III Aegean: iconographic preferences and textual perspectives", in G. Vavouranakis (ed.), *The seascape in Aegean*

идеограмот прикажува труп во облик на полумесечина, каков што е видлив и во останатите прикази на кораб надвор од документите. Линиите по средината укажуваат на катарки. Препознавањето на овој идеограм за кораб ги навела другите⁵ да преиспитаат уште еден приказ, на цртеж врежан на задната страна на табличката **PY An 724** (в. сл. 2.1.b) која за предмет има бележење на отсутните веслачи во *ro-o-wa*⁶. За цртежот, врежен вертикално со оглед на текстот на *recto* страната, порано се сметало дека го претставува силабограмот *35, но подоцна е препознаен како скица на кораб. Потребно е да се напомене дека ваквата идеја е изнесена уште и порано, со објаснувањето на положбата на цртежот – на *verso* страната цртежите често биле поставувани вертикално на линиите напишани на *recto* страната како природна последица на вртењето на табличката со левата рака со која што и се придржувала при пишувањето, во моментите на одмор.⁷ Од ваквото објаснување станува јасно дека препознавањето на силабограмот *35 треба да се отфрли затоа што цртежот по изглед е поблизок до приказ на кораб, а притоа доста се разликува од *35 каков што го врежуваа пилските писари. Значи, тука гледаме труп во облик на полумесечина, што воедно е единствената сличност со идеограмот од Кносос. На средината на цртежот се наоѓа полукруг, што прикажува некаква конструкција и продолжение на десната страна, што потсетува на птичја глава, елемент присутен на поголемиот дел од микенските прикази (сп. сл. 2.3.г, 2.6.).

Prehistory, Athens 2011, 207. Ако палатата самата ги градела своите кораби, вакво нешто би било очекувано, забележува Petrakis.

⁵ Palaima, 1991, 287.

⁶ Топонимот *ro-o-wa* се појавува во поголем број пилски документи. Врз основа на документ од серијата **PY An** може да се претпостави дека станува збор за место на брег, на кое што се собираат и од кое што се испраќаат веслачите (**An 1.2**), а кое што служи и како команден центар (**An 43**), и одовде тоа може да се идентификува како пилско пристаниште, најверојатно сместено на северот на Наваринскиот Залив, на место што сега е познато како Voidhokilia.

⁷ "...peut-être l'image d'une embarcation à la poupe élevée" J.-L. Perpillou, "La tablette PY An 724 et la flotte pylienne", *Minos* 9 (1968), 210 fn 10.

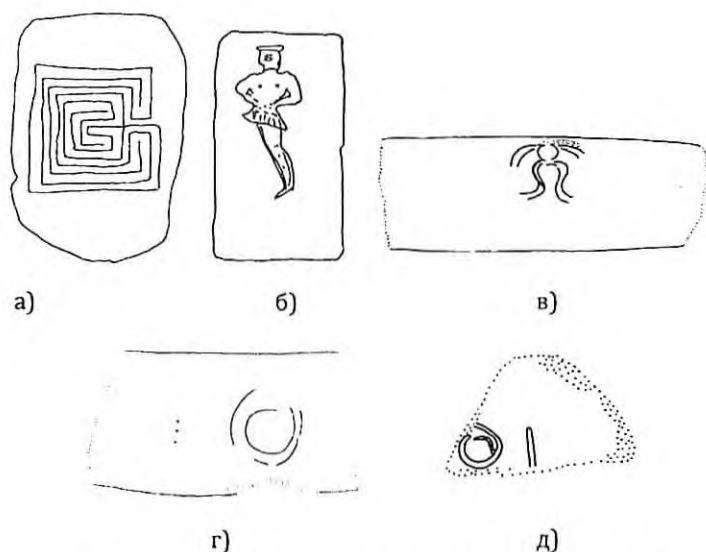
сл. 2.1. а) идеограм за кораб, KN U 7700+ б) идеограм за кораб, PY An 724 v.

Пред да се анализираат приказите на кораби на други места, во кои што ќе видиме можни сличности со овие прикази од табличките и воопшто, со иконографијата на коработ во микенско време, ќе се осврнеме на настанокот на цртежот на табличките, почнувајќи токму од овој, врежан на задниот дел на PY An 724. Palaima толкува дека тој настанал така што мислите на писарот одлетале кон морето додека ги бележел податоците што биле поврзани со морето.⁸ Едно од толкувањата е и дека оваа скица можеби била индикатор на содржината на плочките за помошниците на писарот, кои не мора да биле писмени.⁹ Perpillou пак, како што видовме погоре, акцентот го става врз времето на настанокот – момент на одмор. Иако се остава отворена можноста дека приказот не настанал токму тогаш, се верува дека писарот ја искористил можноста еднаш, за исправање на грешка во текстот, а вторпат, за врежување на скица врз позадината и тоа додека чекал продолжение на диктирањето, прекинато заради грешка на службеникот кој диктирал. Опишувајќи го начинот на работа во канцелариите Chadwick ја навел здодевноста како причина за цртежите, кои што во најголем дел морале да завршат во кош за отпадоци.¹⁰ Неколку цртежи се сочувани на документите во архивите на Кносос, Пилос и Микена (в. сл. 2.2.).

⁸ Palaima, 1991, 287.

⁹ Petrakis, 2011, 207.

¹⁰ J. Chadwick, *Mikenski svet*, преведе Lj. Срепајас, Beograd 1980, 61.

сл. 2.2. а) PY Cn 1287 v. б) MY Oe 106 v. в) KN DI 47 v. г) KN Uc 161 v. д) KN Xd 8751 v.

Освен интересни мотиви, како што во прв ред е лавиринтот, овие „цртежи“ немаат уметничка вредност, а не може да им се придаде ниту административна важност. Тие не се поврзани со текстот, со оглед на тоа дека во PY Cn 1287 станува збор за кози, во MY Oe 106 за волна, во KN DI 47 за овци и сл. Единствено спомнатиот цртеж на кораб има некаква врска со запишаните податоци, но ни во тој случај не може да се зборува за цртежот на заднината како за некаков потсетник на содржината на документот. Таква функција, можеби имаат силабограмите врежани на заднината на табличките.¹¹ Сепак, за да не се оддалечуваме од темата на овој труд, нема потреба од подетално навлегување во овој проблем.

Значи, и натаму останува здодевноста и моментот на инспирација на писарот како единствена причина за настанокот на ваквите „цртежи“. Со оглед дека тоа е цртеж на кораб, кој се бележи како идеограмот *259, во KN U 7700 делот на документот, за него не можеме да зборуваме на ист начин. Можна е интерпретацијата дека овде се работи за поинаков начин на документирање. Сепак, среќавајќи го само на овој документ, ни

¹¹ Би можеле да претпоставиме дека тие знаци се само трага на вежбањето на писарот, но во поголемиот дел случаи знакот на *verso* не се појавува и на *recto*, на пр. KN De 1294, E 1035, Xd 94, V 210.

недостасуваат повеќе податоци за да знаеме повеќе за неговата употреба.

За обете скици, кноската и пилската, колку и да се воопштени, можеме да видиме во колкава мерка се вклопуваат во изгледот на корабите од тоа време, видливо во микенската иконографија.

Иконографскиот приказ на кораб во микенскиот период

2. Како што е веќе спомнато, со оглед на фактот дека морето играло голема улога во животот на Микенците, во архивите е пронајдено зачудувачки малку документи што се однесуваат на поморските активности. Слично може да се потврди и за иконографијата на кораб за целото бронзено доба во Егејот, наспроти наглиот пораст во доцното бронзено доба.¹² Порастот најмногу се бележи за доцното минојско доба, во кое што настануваат бројни печати (од нив е пронајдено околу стотина) од различни материјали – злато, слонова коска, карнеол или стеатит, а самите гравури се детални, може да се рече, во склад со употребениот материјал. Микенските корабови се сосема поинакви во поглед на квалитетот и на стилот, иако не во голем број, но сепак распространети низ целиот Источен Медитеран. Настанати во текот на XII и XIII в. пр.н.е., како слики на вазни, на камен или модели од теракотата, тие немаат некоја висока уметничка вредност затоа што честопати се работи за скицирани или за несмасни прикази, во кои честопати недостасуваат детали со помош на кои што точно би знаеле како изгледаат микенските кораби, односно, како биле

¹² сп. L. Casson, *Ships and Seamanship in the Ancient World*, Baltimore 1995, 30; F. Dakoronia, "War-ships on Sherds of LH III C Kraters from Kynos", in H. Tzalas (ed.), *Tropis II, 2nd international symposium on ship construction in antiquity: proceedings*, Delphi 1987, 117; M. Wedde, "Aegean Bronze Age Ship Imagery: Regionalisms, a Minoan Bias, and a 'Thalassocracy'", in *Thalassa*, 89–91. Анализирајќи ја базата на постоечките прикази на бродови, Wedde забележува: „Во целосниот репертоар на декоративните елементи што ја сочинуваат иконографијата на егејското бронзено доба, сликата на бродот е малцинска категорија. Нивниот број не се појавува во врска со улогата на морето во економскиот, политичкиот и идеолошкиот системи“, по што заклучува: „икконографијата и нејзините просторни и временски дистрибуции не го рефлектираат општеството или историските реалности“.

градени. Сепак, во однос на микенските документи, иконографијата повеќе ни зборува за изгледот на коработ.

Не можеме да утврдиме колкаво влијание во бродоградбата имале Минојците врз Микенците, и со каква флота го освоиле Крит.¹³ За периодот после тоа, иконографијата ни покажува дека со појавата на нов, микенски тип на кораб, кој што, со оглед на карактерот на Микенците во однос на Минојците, првенствено се развивал за воени потреби, низ истиот период продолжува и минојската традиција. Со можна паралелна употреба на тие кораби, веројатно микенските кораби еволуирале директно од минојските.¹⁴

Кога зборуваме за самиот начин на прикажување, тешко е да се најде униформираност, иако уметниците, да ги наречеме така, покрај своето видување сигурно биле подредени и на некои конвенции¹⁵. Наспроти се, како што ќе видиме во наредниот преглед, наидуваме на сличности и гледаме дека уметниците во своите идеи на кораб имале определени елементи, како што се едрата (јажињата), предметот на врвот на носот на коработ во облик на птица или птичја глава, и хоризонтални скали¹⁶. Земајќи ги предвид специфичните елементи, базата на постоечките прикази можеме да ја поделиме на неколку типови и преку нив, согледувајќи ја целокупната иконографија, да го проследиме развојот сè до триерата – воен тип на кораб во античка Грција.¹⁷

Историските прилики укажуваат на потребата на Микенците за нов тип на кораб кој што ним, освен за трговија, првенствено би им овозможувал поуспешни воени походи. Нивните мирољубиви претходници

¹³ Микенскиот брод станува основа за подоцнежниот, класичен грчки воен брод, се појавува кога се сруши минојската хегемонија и Микенците се утврдија на Кносос, така што тој не играше улога во овие настани, сп. M. Wedde, "War at Sea: the Mycenaean and Early Iron Age Oared Galley", in R. Laffineur (ed.), *Polemos. Le contexte guerrier en Égée à l'âge du Bronze (Aegaeum 19)*, vol. II, Liège 1999, 468.

¹⁴ Wedde, 1991, Pl. XXIV.

¹⁵ сп. S. Wachsmann, *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant*, College Station, Texas 1998, 155.

¹⁶ Исто. 131. За овој мотив што е темелно обработен од Wachsmann ќе биде спомнувано и подолу.

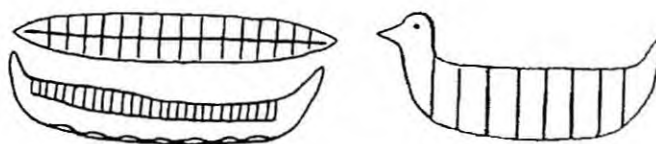
¹⁷ Од магистралните работи на иконографијата, типологијата на истата и интерпретацијата, овде ќе реферираме на: L. Basch, *Le musée imaginaire de la marine antique*, Athènes 1987; L. Casson, *op.cit.*; S. Marinatos, "La marine créto-mycénienne", *BCH* 57 (1933), 170–235; S. Wachsmann, *op.cit.*

во светот на поморството се служеле со поинакви коработи, придвижувани првенствено од едро и со помал екипаж. Сепак, минојски тип на кораб наоѓаме и во микенско време на грчкото копно, затоа треба и тие наоди да ги вклучиме во овој преглед.¹⁸ Во најголем дел случаи станува збор за модели на кораб или чун, направени од теракот, како што е моделот во облик на полумесечина, пронајден во кралската гробница во Микена, кој датира од околу 1300 г. пр.н.е. (сл. 2.3.а).

Со подигнати краеве, исто така, пронајдени се и два модела од 13. в. пр.н.е., во гробниците во Танагра во околината на Теба, со тоа што едниот од нив има глава на птица на носот на коработ (сл. 2.3.б). Микенското пристаниште Асина¹⁹ ни открива модел од 12. в. пр.н.е., сличен со оној од Танагра, со насликани делови на конструкцијата и со зооморфен додаток на носот на коработ, кој што исто така може да биде глава на птица (сл. 2.3.в). Таков додаток има и цртежот на вазна, исто така датиран во 12. в. пр.н.е., од островот Скирос (сл. 2.3.г). Кораб со кружен труп, освен птичјата глава, на врвот на катарката има прикажан прстен за јажињата за маневрирање, како и самите јажиња кои што се протегаат од тој прстен кон краевите.

сл. 2.3. а) Модел од теракота од кралската гробница во Микена

сл. 2.3. б) Модели од теракота од гробницата во Танагра

¹⁸ За тоа в. Basch, *исто.* 140-141.

¹⁹ Класичниот локалитет Асина, денес познат како Корони, се сврзува со *ri-jo*, често спомнувано место од пилските текстови, за што в. *Documents*², 580; *DMic*, s.v. *ri-jo*.

сл. 2.3. в) Модел од теракота од Асина

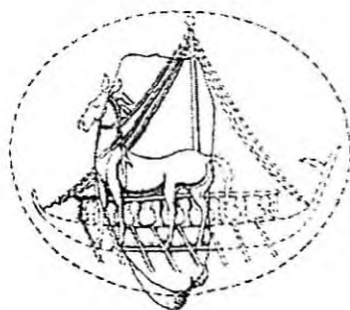

сл. 2.3. г) Цртеж на вазна од Скирос

Во опишаните примери гледаме доминантен начин на прикажување на минојски тип на кораб со труп во облик на полумесечина, со краеве со подеднаква височина и со додаток на нив (сп. сл. 2.4., 2.5.).

сл. 2.4. Отисок од печат од средно минојско доба (Basch, *Musée*, 101, C11)

Сл. 2.5. Реконструкција на глинен печат од Кносос, LM III (околу 1200) (Evans, *Palace of Minos II*, 244, fig.141a)

Главната движечка сила на минојските корабови бил ветрот, а нивниот труп имал примерен капацитет за товарот, затоа тие се наоѓаат во различни величини, со должина дури до 35 метри. Пресвртот се случил во доцното хеладско III В доба, или нешто пред тоа, кога можеме да зборуваме за настанокот на микенски тип на кораб. Револуцијата во корабостројбата настанала заради потребата на Микенците да одат во воени походи со што поголем екипаж, то ест војници, во кораб со што е можно помал труп.

Главната движечка сила биле веслачите²⁰ кои воедно биле и војници, подготвени за миг да го заменат веслото со меч.²¹ Трупот на коработ е исто така променет, за да може коработ да допре до брегот без оштетување, што резултирало со вертикален нос на коработ и со скусена крма. Била додадена и палуба, која што имала двојна функција – да ги заштити веслачите и да им овозможи на борците платформа за борба.²²

Корабите од микенскиот кратер од 13. в. пр.н.е., пронајден во гробницата во Енкомиј на Кипар (сл. 2.6.) сè уште се прикажани со заоблен труп и стилски се побогати од најголемиот дел од подоцна настанатите, кои имаат рамна кобилица, а во некои детали, споредливи се со корабите прикажани во процесија или во трка, на фреските од Тера²³. Целосно очуван кораб од левата страна има фигура на птица со крилја на носот на коработ, а на катарката има прстени за јажињата, што е продолжение на минојската традиција. Прикажана е и палубата, а на неа војници, како и оние од десната страна на коработ, во облека и со меч во ножницата. Под палубата се прикажани необлечени мажи, а нивната улога не е протолкувана, иако слично прикажан, само со шлем на главата, оној од левата страна на коработ упатува исто така на војничка улога.²⁴ Овие кораби се слични со претходно опишаниот кораб од цртежот на вазната од Скирос, од доцнохеладско III С доба, додека најмногу сличности дели со подолу опишаните од Кинос, па според тоа можеме да ги вброиме во ист тип.²⁵

²⁰ Wedde (1999, 465) забележува дека на фреските од Акротириј на Тера, кои што прикажуваат минојска флота, се гледаат и бројни веслачи, но за галијата како за воен (или трговски) брод со весла и со помошно едро зборуваме дури во микенски контекст.

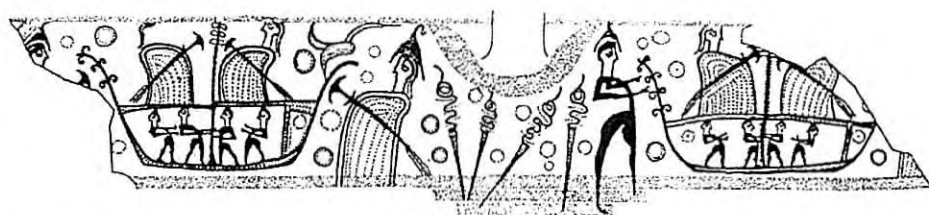
²¹ J. Chadwick, "The Muster of the Pylian Fleet", во P. Hr. Ilievski - Lj. Crepajac (eds.), *Tractata Mycenaea*, Скопје 1987, 77; M. Wedde, 1999, 466.

²² Wedde, *исто*.

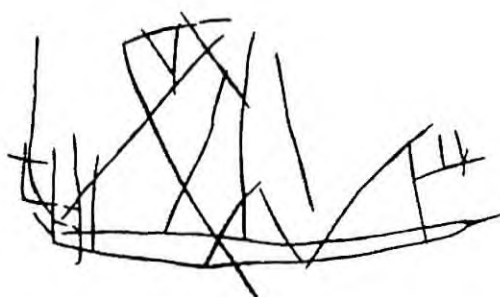
²³ Дел на декорациите и положбата и изгледот на војниците како паралела со бродовите од Тера, за Wachsmann (1998, 118, 142-143) се индикација дека во оваа слика станува збор за процесија или за трка на бродови со воена намена. Поинакво мислење застапува Casson (1995, 36) кој смета дека овде се прикажани трговски бродови, додека Wedde (1999, 467) преферира да ги толкува како воени бродови, иако модификувани од уметникот, подеднакво како и Basch (1987, 147) кој смета дека овде се прикажува заминување на поморска воена експедиција.

²⁴ За описот на приказот в. Basch, 1987, 147 и Wachsmann, 1998, 142-143.

²⁵ Wedde, 1999, 467 и илустрацијата LXXXVIII.

сл. 2.6. Реконструкција на цртежот од кратер од гробницата во Енкомиј, Кипар од
ЛН III В

сл. 2.7. Графит на стела во Енкомиј, 12. в. пр.н.е.

На Кипар, во Енкомиј, пронајден е графит на стела од 12 в. пр.н.е. (сл. 2.7.). Иако скициран, препознатлив е микенски кораб, издолжен и со рамна кобилица со продолжеток.²⁶ Носот на коработ на десната страна има карактеристично продолжение што најверојатно, да се работело за подетален приказ, би претставувал птица или птичја глава. На левата страна е подигнатата крма, вертикална и закривена со дополнителни линии, на која што се назира засолниште за кормиларот.²⁷

Селото Драмесиј во Бојотија, каде што се наоѓаше Хомеровата Хирија, првото место спомнато во каталогот на корабите (II. 2.496), ни открива

²⁶ На некои примери не е сосема јасно кој крај претставува крма, а кој нос на коработ, одовде и дебатата за тоа е постојано присутна. Тесно сврзана со неа е и дебатата за појавата на рострум (τό ἔμβολον) во доцното бронзово доба, на која поводот ѝ е продолжувањето на кобилицата на овој и на уште неколку прикази (в. слики 2.8., 2.9., 2.10., 2.11.). Познат додаток на воените бродови од антиката, кај Хомер сè уште неспомнат, некои го гледаат веќе кај микенските бродови. Доста е силна аргументацијата дека сепак не станува збор за оружје, туку во прв ред за продолжеток на носот на коработ што служи за подобра навигација и стабилност на трупот при пристанување со носот на коработ на песочен брег, со што се овозможени поуспешни напади. За тоа в. Marinatos, 1933, 183; Casson, 1995, 41–42; Wachsmann, 1998, 157–158; Basch, 1987, 85–88; Wedde, 1999, 472.

²⁷ Опис на приказот на графитот в. Basch, 1987, 147; Wachsmann, 1998, 143–144; Wedde, 1999, 468.

неколку графити, длабоко врежани во скалите на една гробница од преминот од средно хеладско во доцно хеладско доба (сл. 2.8.). Еден фрагмент со графитите е изгубен (в. исто. десно), а од зачуваната документација на Blegen²⁸, кој го открил овој локалитет, се гледаат делови на кораб со палуба и со можна снаст на долниот цртеж. Друг, зачуван фрагмент содржи два мошне контрастно прикажани кораба, еден рамен и издолжен, друг заоблен. Освен тоа, заоблениот кораб има две палуби на краевите, додека оној со рамна кобилица има палуба напред и кус продолжеток на крајот на носачот на носот на коработ и прикажана катарка со едро. На горниот кораб, бројните вертикални линии²⁹ ја допираат највисоката опшивка на коработ, освен на самите краишта кои имаат празни делови со нејасна функција, споредливи со конструкцијата на корабите од Енкомиј (сл. 2.6.) и Кинос (сл. 2.14.), кои што Wachsmann ги препознава како надградби³⁰. На истиот се врежани и три вертикални линии, кои исто така различно се толкуваат.³¹

Контрастниот приказ го навел Basch да ја протолкува и различната намена на овие кораби. Според него, во долниот приказ се работи за трговски кораб со ограничен број на напречни штици, за разлика од горниот, чија што бројност упатува на поцврста опшивка, каква што изискува кораб наменет за воени операции. Ставот за постоењето на специјализирани кораби за трговија, односно за војна, не го одобруваат сите за даденото доба и го сметаат за застарено, сметајќи дека пловилата биле повеќенаменски сè до архајското доба, додека самиот воен кораб како

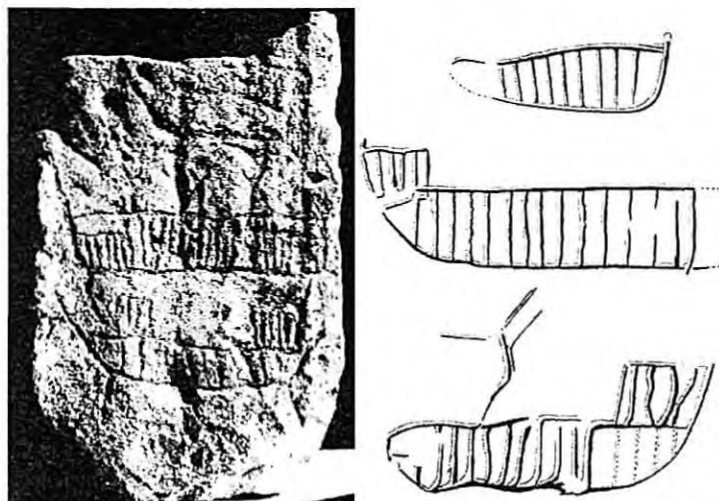
²⁸ C. W. Blegen, "Hyria", *Hesperia Supplements*, Vol. 8, *Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie*, 1949, 39-42.

²⁹ Според Basch (1987, 143) овие линии претставуваат покривка која, со оглед на нивниот број во прикажаните бродови, е различна по цврстина или по методата на градбата. За Wachsmann (1998, 144-145) овде сепак станува збор за нешто преувеличен приказ на отворена веслачка галерија, прикажана на сметка на трупот на бродот, а со оглед на големиот број на линии на горниот графит, кои се приближно 22, за пример се претпоставува пентеконтера.

³⁰ Хрв: *kaštel* (заб. на прев.).

³¹ За Basch (1987, 143) тоа се потпори на лантини, видливи и на бродовите од Акротириј, додека Wachsmann (1998, 143-144) смета дека со тоа се прикажани луѓе.

пловило изградено исклучително за таа намена, и само како оружје, се јавува дури со триерата.³²

сл. 2.8. Графити од гробницата во Драмесиј (античка Хирија), LH III B

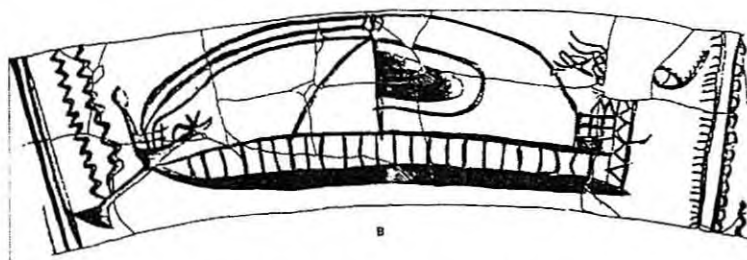
На коработ прикажан на горниот графит, сроден му е оној од пиксидата на гробницата во Трагана, покрај Пилос, од 12 в. пр.н.е (сл. 2.9.а. и б.).³³ Со спојување на фрагментите се успеа да се реконструира еден од најдобрите прикази на микенски кораб со нов облик на труп, што има продолжение на кобилицата на носот на коработ. На врвот на носот на коработ е сместена фигура, за која што се нудат повеќе толкувања, од тоа дека се работи за риба, до поприматено толкување дека станува збор за птица, па дури и дека тоа е комбинација на птица и птичја глава со подигнат клун.³⁴ Елементот што го видовме на претходно опишаниот пример, а кој што ќе го среќаваме кај другите прикази настанати во тој период, се состои од 24 вертикални линии, меѓу трупот и тенката

³² Wedde, 1999, 467, fn 14. За трговските и воените бродови исто така Casson, 1995, 36-37, 42, fn. 4, 65-68.

³³ Детален опис нуди Georges S. Korres, "Νέαι παρατηρήσεις επί της παραστάσεως πλοίου της ΥΕ III Γ:1 πυξίδος εκ Τραγάνας Πύλου", во H. Tzalas (ed.), *Tropis I. 1st international symposium on ship construction in antiquity. Proceedings*, Piraeus 1985, 177-202.

³⁴ Korres, *ιστο.* 200; Casson, 1995, 31-32, fig. 28; Basch, 1987, 84; P. A. Mountjoy, "A Bronze Age Ship from Ashkelon with Particular Reference to the Bronze Age Ship from Bademgediği Tepe", *AJA* Vol. 115, No. 3 (July 2011), 484; Wachsmann, 1998, 137; Wedde, 1999, Pl. LXXXIX.B7.

хоризонтална линија што се протега долж целата должина на коработ. „Водорамните скали“, елемент што детално го разработил Wachsmann, различно се толкуваат. Нејзиното мислење е дека 24 носачи чинат 25 места за веслачи, по што се гледа дека уметникот има прикажано пентекотера, како што тоа го тврди и Basch кој во вертикалните линии гледа прикажани „палци“ за весла, додека Korres изнесува можност дека се работи за обележување на архитектурата на коработ, то ест за ребрата.³⁵ Новитетот што се забележува е надградбата на носот на коработ³⁶ (хом. ἵκρια), претставена, како и онаа на крмата, со хоризонтални и вертикални линии што ја сочинуваат отворената ограда. Ваква конструкција може да се забележи и на коработ од Кинос, како и продолжение на палубата што избива по средината на носот на коработ (в. сл. 2.15.а.), функцијата која што е нејасна.³⁷ Завршетокот на крмата³⁸ во закривен лак се издигнува од кобилицата и завршува слично на своно, што можеме да го споредиме со долниот графит од Драмесиј (в. сл. 2.8.). На крмата е прикажано и четириаголно кормило, чија руда (хом. οἰήιον) е врзана со некаква јамка. Едрото е отворено, а на врвот на катарката се сместени два прстена за јажиња, со кои што се управува со едрото. Закривените линии што одат од јарболот кон носот на коработ и кон крмата претставуваат јажиња: за затегнување на катарката и за подигнување на едрото.³⁹

сл. 2.9. а) Цртеж на пиксидата од гробницата во Трагана, околу 1150. г. пр.н.е.

³⁵ Wachsmann, 1998, 137; Basch, 1987, 142; Korres, 1985, 188.

³⁶ Хрв: kaštel

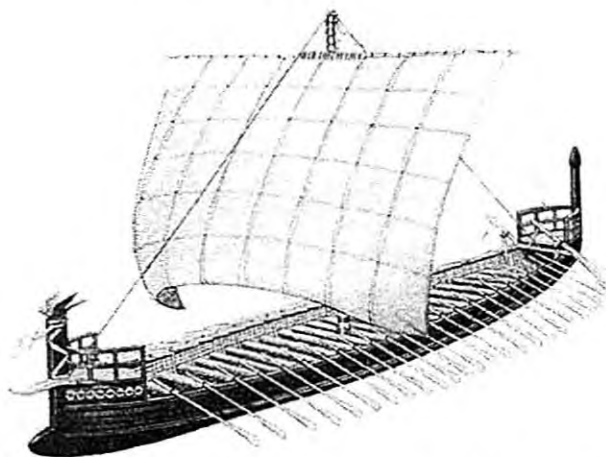
³⁷ Wachsmann (исто.) претпоставува дека станува збор за шематски приказ на птичја глава или за примитивен облик на *proembolion*.

³⁸ Хрв: statva.

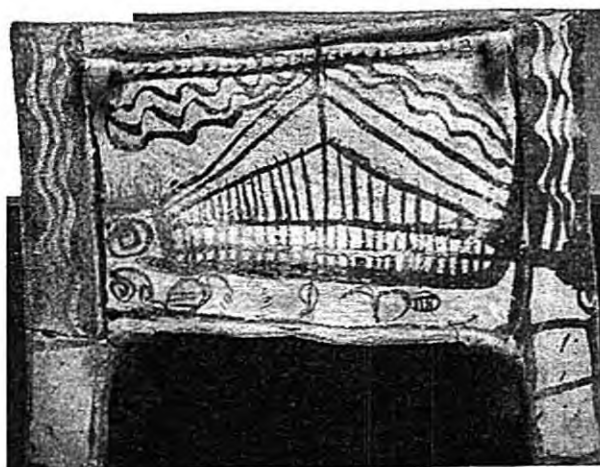
³⁹ Хрв: prednje leto, zaputak и podigače.

сл. 2.9. б) Фигура на носот на коработ од Трагана, реконструкција. Wedde, *Polemos*
II, LXXXIX

сл. 2.9. б) Реконструкција на цртежот од пиксидата од Трагана, автор: Р. Connolly
(<http://www.salimbeti.com/micenei/ships.htm>)

сл. 2.10. Саркофаг од Гази, Крит

Кон ист тип припаѓа и коработ насликан на саркофагот пронајден во

Гази, покрај Ираклион, (в. сл. 2.10.) со датација околу 1200 г. пр.н.е.⁴⁰ Коработ има рамна кобилица што е издолжена на носот на коработ, но не е подолга од елементот на врвот на носот, што е додаток на аргументацијата за непостоење на клун (рострум, проемболион) на корабите од доцното бронзово доба. Спомнатиот елемент на врвот на рамниот клун на носот има низа од вертикални линии, што го потсетува Basch⁴¹ на коњска глава со грива, додека Wachsmann го смета ваквото мислење за невтемелено, пред сè заради непостоењето на паралели, и во тоа гледа вообичаена птичја глава⁴². Над кобилицата, низ целата должина се повлечени две хоризонтални линии од кои горната го претставува работ на опшивката, додека за средната се нудат повеќе решенија: според Basch, станува збор за заштита на страните⁴³, додека Wachsmann смета дека или обете страни на веслачките галерии се прикажани на една, или пак, дека долната линија претставува отворена веслачка галерија, а горната отворената ограда на коработ.⁴⁴ 27 вертикални линии по целата должина, од кои што едната продолжува во јарбол, посочуваат дека и овде е прикажана пентекотера. Мистериозен е триаголникот што се наоѓа над опшивката, а кој што исто така е исцртан со вертикални линии, така што за него постојат повеќе интерпретации – за Basch, тој претставува шатор што ноќе ги штити веслачите, додека Wachsmann претпоставува дека би можело да се работи за декорација, слична на онаа од корабите на Акротири. На крмата е прикажано едно кормило, што се протега хоризонтално зад коработ.

Во таква, хоризонтална положба, е прикажано и кормилото на скицата на коработ на вазната пронајдена во Асина, од истиот период како

⁴⁰ Датацијата преземена од Basch (1987, 144). Wachsmann (1998, 137) го сместува во доцното минојско III В доба.

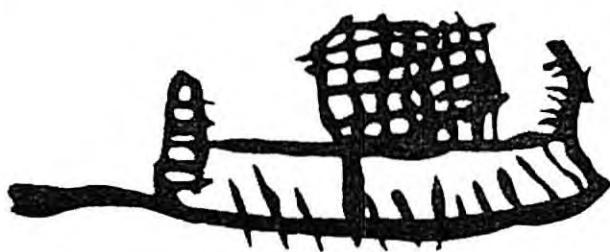
⁴¹ Basch (1987, 145–146) смета дека е плаузибилно да се очелува фигурата на носот на коработ во облик на коњска глава на критските бродови од 13 в. пр.н.е., земајќи ја Атина како заштитничка на бродоградителството и морепловството во класичното доба, и постоењето во микенските документи на епитетот *i-qe-ja*, **Ἰκκῶν* (сп. *Ἰππία*) покрај *po-ti-ni-ja* (PY An 1281) како и *a-ta-na-po-ti-ni-ja* (KN V 52), *Ἀθάνη* потνίη (подразбирајќи, секако, дека станува збор за истото божество).

⁴² Wachsmann (1998, 139, сп. и 193) ја поврзува оваа декорација со оние од Трагана и Кинос, на кои се гледа птица то ест, птичја глава, а кои што исто така содржат низа од вертикални, нешто покус, линии.

⁴³ Хрв: *žuljnica*.

⁴⁴ Basch, 1987, 145; Wachsmann, 1998, 138.

и претходниот цртеж (в. сл. 2.11.), ако земеме дека коработ е насочен надесно. Схематскиот приказ на коработ води во недоумица за правецот на коработ, затоа некои мислат дека коработ е насочен налево и во хоризонталната линија гледаат роstrум, додека најголемиот дел, сепак, смета дека носот се наоѓа на десната страна.⁴⁵ Вертикалните линии долж извиениот нос на коработ се декорација, како што видовме и на претходните примери. 11 линии што го сечат трупот и го преминуваат работ на кобилицата, веројатно претставуваат весла и, според тоа, кораб со дваесет веслачи, додека едрото е претставено со квадратна шара, што упатува на тоа, дека бил споен од повеќе делови⁴⁶.

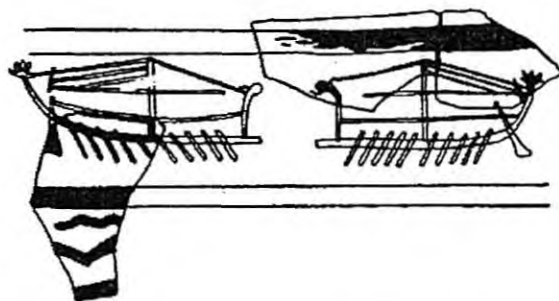
сл. 2.11. Цртеж на вазна од Асина, околу 1200 пр.н.е.

Неколку фрагменти од Филадельфија носат трага на слика на двата кораба (в. сл. 2.12.), од што на едниот фрагмент се гледа долниот дел на коработ – делот на кобилицата со пет весла, дел на горниот раб на коработ, дел на кормилото како и дел од катарката, додека на другиот се гледа горен дел на друг кораб, врвот на носот, врвот на крмата и делови од снастот. Фигурата на носот и во овој случај потсетува на глава на птица, исто и врвот на крмата има некаква декорација. Прикажаната снаст, на која што можеме да препознаеме јажињата⁴⁷, е слична со онаа од Трагано (в. сл. 2.9.a.).

⁴⁵ Casson, 1995, 32; Basch, 1987, 146; Wachsmann, 1998, 140.

⁴⁶ Спореди ја употребата на множината од φᾱρος во "φάρε' ἔνεικε Καλυψώ, διὰ θεᾶων, ἵστίᾳ ποιήσασθαι" (Od. 5.528–529).

⁴⁷ Хрв: prednje leto, zaputak и podigače.

сл. 2.12. Реконструкција на цртеж од фрагментите на вазната од Филакопи, о.
Мелос, 12. в. пр.н.е.

Наодите од насликаната грнчарија во поновите археолошки истражувања ни донесоа сознание дека прикажувањето на веслачите и војниците сепак не бил исклучок во поморската иконографија. Главно се работи за понекој фрагмент (сл. 2.13.), но пронајдени се и извонредни прикази на поморски битки (*v. infra*).

Во античкото пристаниште Ашкелон, на југот на Израел, пронајден е фрагмент на вазна (сл. 2.13.г.) на кој се гледаат само нозете на војникот на врвот на птичјата глава како фигура на носот. Првобитно се сметаше дека вазната е локален производ од околу 1150. г. пр.н.е., но со повторените истражувања утврдена е нешто порана датација и е донесен заклучок дека станува збор за производ увезен од североисточен Пелопонес.⁴⁸ Исто така, надвор од грчката територија, поточно на локалитетот Bedemgediği Тере, пронајден е кратер од почетокот на периодот на премин од доцнохеладско III В на III С или од почетокот на III С доба, чии остатоци прикажуваат поморска битка (Сл. 2.14.). Еден од двата спротивно поставени кораба нешто е позачуван и јасно и целосно ни покажува и веслачи и војници. Веслачите, кои што се гледаат меѓу решетките, се сместени под палубата. На неа, пак, се наредени војници опремени со штитови, подигнати копја и шлемови со перја, а наместо оклопи имаат облека со реси. Фигурите на носот и овде се птичји глави со подигнати клунови.⁴⁹ Овие два наода за првпат ни покажуваат воен контекст на поморските прикази на

⁴⁸ Mountjoy, 2011, 483.

⁴⁹ Описот на овие остатоци и оние од Ашкелон в. кај Mountjoy, 2011, 483-488.

грнчаријата, што ќе стане карактеристичен имено за доцнохеладското III С доба.

Од тој период, во централна Грција се пронајдени остатоци на повеќе кратери, на локалитетот Pyrgos Livanaton, кој се идентификува како хомеровиот Кинос, а кои што содржат најдетални прикази на доцнохеладски кораб. Извонредниот наод⁵⁰ ни покажува јасен воен контекст на прикажаните кораби, бидејќи на сите прикази гледаме облечени и вооружени војници со штит и копје. На едниот (в. сл. 2.15.а. десно) има двајца војници, едниот стои на подигнатата палуба на носот на коработ или на надградбата, додека другиот стои покрај катарката, а неговата положба укажува дека коработ имал палуба, барем надолжно. На крмата исто така е прикажана надградба⁵¹ на која што стои кормилар со шлем, сличен на оние што ги носат двајцата војници, и со кормило во рацете. Овде за првпат имаме прикажан кормилар. Самиот кораб можеме да го поделиме на три хоризонтални делови. Едниот го прикажува трупот, чија што кобилица, во овој случај, нема продолжеток. Другиот, над трупот, има 19 полумесечини, а меѓу нив има вертикална линија што претставува јарбол. Дното на секоја полумесечина се продолжува во коси линии, односно во весла, така што, со оглед на нивниот број, може да се претпостави дека намерата на уметникот беше да прикаже пентекотера.⁵² Се смета дека полумесечините ги означуваат апстрактно прикажаните веслачи, односно нивните торзоа, но има и поинакви толкувања.⁵³ Третиот дел, над полумесечините, исполнето е со два реда на полукругови, мотив

⁵⁰ Први описи наоѓаме кај Dakoronia, 1987, 117–122, потоа F. Dakoronia, “Kynos... Fleet”, in Harry Tzalas (ed.), *Tropis IV. 4th International Symposium on Ship Construction in Antiquity. Athens 1991. Proceedings*, Athens 1996, 162. сп. и Wachsmann, 1998, 131–137.

⁵¹ Во обата случаја, надградба хрв: kaštel (заб. на прев.).

⁵² Wachsmann (исто. 132), претпоставува дека уметникот, цртајќи ја пентеконтерата, останал без доволно простор да ги прикаже сите весла. Wedde (1999, 468, fn 309) смета дека сепак станува збор за тријаконтера, со оглед дека бројот на веслата е поблизок до 15 отколку до 25, а брод со 40 веслачи не е потврден.

⁵³ Dakoronia, 1987, 119; Wachsmann, исто.; сп. Petrakis, “Ship Representations on Late Helladic III C Pictorial Pottery: Some Notes”, *Inferno. Journal of Art History* 9 (2004), 26 – 27; 2011, 213. Изнесувајќи алтернативно мислење Petrakis го споредува овој мотив со останатите прикази на насликаната грнчарија од доцнахеладско III С доба и заклучува дека тој нема архитектонско морфолошко значење, туку дека е идиоматска конвенција на приказ на странично гледани заоблени објекти.

што е познат на грнчаријата од доцнохеладско III В и III С доба, а кој што инаку покрива и тела на бикови и покриени со кожа делови на коли, што е индикација дека и овде станува збор за корабска ограда покриена со кожа.⁵⁴ Може да се забележи дека долната линија на ово дел продолжува и се пробива надвор од носот на коработ, со што се прикажува засилување и заштита на трупот, видлива и на други места (в. сл. 2.9. коработ од Трагано). Освен тоа, прикажана е снаста, без едрата и лантината. Наспроти тоа е насликан наизглед еднаков кораб, од кој што е зачуван само дел, на чиј што нос на коработ исто така стои војник, прикажан исто како и неговиот противник. На горните делови на носот на коработ се наоѓаат куси вертикални линии какви што се појавуваат и на фигурите на клуновите на другите кораби.⁵⁵ Вакви линии гледаме и на другиот приказ, од кој што се пронајдени само два остатока (в. сл. 2.15.а горе лево), а на нив, освен фигурата на носот на коработ, се наоѓа торзо на војник со копје, со штит и со шлем. На истиот локалитет, на остатоци од вазна, насликана со помала вештина, е пронајден приказ на кораб (в. сл. 2.15.б). Наспроти тоа, и тој приказ јасно покажува исти елементи, како што е фигурата на носот на коработ, но и оние различните, како што е положбата на веслата што тргнуваат од рамништето на палубата, што упатува на тоа, дека се веслало од горната палуба, а тоа бил првиот чекор кон создавање на кораб со два реда на весла.⁵⁶ И овој труп е поделен во три секции, со тоа што не постои мотивот на „хоризонтални скали“, а на носот на коработ, на рамниште на палубата, се наоѓа некаква градба, можеби *kaštel* (сп. сл. 2.6. и 2.8.) и на него војник, можно е стрелец⁵⁷. Останатите двајца вооружени војници се прикажани во борба. На дополнително пронајдените остатоци, со што овој приказ е надополнет, гледаме и заоблена крма (сп. сл. 2.3.г.) и на неа, кормилар со кормило.

⁵⁴ Dakoronia, 1987, 119; Wachsmann, 1998, 132.

⁵⁵ Бројните куси вертикални линии кои се наоѓаат не само на овие фигури од носот на коработ, туку и на штитовите, шлемовите и рабовите на облеката на војниците на овие прикази изработени од кожа, го навеле Dakoronia (1987, 119) на заклучок дека и овие линии на носот на коработ се изработени од кожа.

⁵⁶ Wachsmann, 1998, 137.

⁵⁷ Исто.; сп. Mountjoy, 2011, 485.

Сл. 2.13. а) Цртеж на веслач на остаток од вазна
о. Кос, крај 12. в.пр.н.е.

2.13. б) Лефканди, Еубеја,
середина ЛН III С

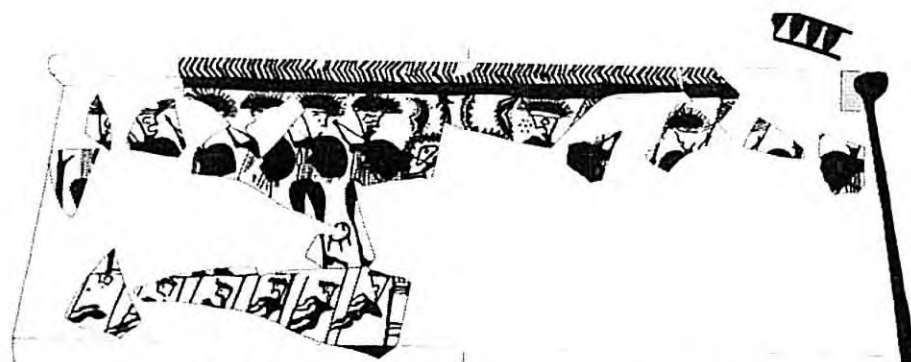

2.13. в) веслачи-војници на остаток,

Воудени, ЛН III С

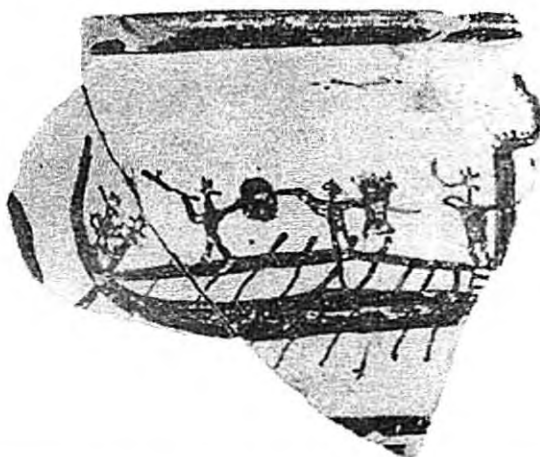
2.13. г) фрагмент на
фигура од нос на коработ
со
војник на неа, Ашкелон

Сл. 2.14. Приказ на поморска битка, Bedemgediği Tepe

Сл. 2.15. а) Фрагменти од Pyrgos Livanaton (хом. Кинос) од доцнохеладско III С доба, уредени од F. Dakoronia; извор: P. A. Mountjoy, "Bronze Age Ship", 485

Сл. 2.15. б) Прикази на остатоци од грнчарија од Pyrgos Livanaton (хом. Кинос) од доцнохеладско III С доба. F. Dakoronia, *Tropis III*, 147

По сторениот преглед може да извлечеме заклучоци за микенските кораби, како и за нивните прикази. Во споредба со периодот пред ерупцијата на Тера, во чиј што тек на Крит настанале печати од висока вредност со бројни прикази на кораби или фрески на самата Тера, во периодот потоа, или поточно низ доцното бронзено II и III доба, коработ мошне поретко се појавува како мотив на приказите. Освен цртежот на кратерот од Енкомиј и графитот од Драмеси, кои што се датираат во доцнохеладско III В доба, пораст на приказите на кораб се забележува дури

во доцнохеладското III С доба (1200–1100. г. пр.н.е.). Ова доба е одбележана со несигурни и пресвртливи прилики, кои што на крајот довеле до пропаст на микенските центри, затоа во контекстот на овие историски настани сосема може да се очекува да најдеме на прикази на кораб со воена конотација, која што ја гледаме во најголемиот дел од наведените примери (сл. 2.6., 2.8., а посебно 2.15. каде што јасно се прикажани војници). Тоа нè доведува и до едното од обележјата на прикажаните корабои, за кое што се смета дека се развил за воени потреби – долг и тесен труп, чија што кобилица може да биде како рамна, така и заоблена. Кај најголемиот дел од горе наведените прикази, кобилицата се продолжува надвор од завршетокот на носот на коработ⁵⁸ што предизвика несогласување меѓу научниците за појавата на роштрумот веќе во микенско доба (*в. supra*). Носот на коработ обично се издигнува под прав агол, иако и тој понекој пат може да биде наведнат нанапред или назад, додека крмата обично е заоблена (освен коработ од Асина, сл. 2.11., и горниот кораб од Драмеси, сл. 2.8.). Понекаде прикажаните надградби може да бидат и на крмата и на носот на коработ, некојпат се издигнати над рамништето на палубата, а некојпат се во исто рамниште со неа. Коработ од Енкомиј и оние од Кинос (сл. 2.6., 2.14. и 2.15.) ни покажуваат дека палубата била покриена, барем делумно, или попрецизно надолжно по средината, бидејќи на неа стојат војници. Со оглед на бројот на веслата или напречните линии на трупот на коработ, претежно се прикажуваат кораби со 50 и 30 веслачи, а имаме и примери со 20 веслачи. Напречните линии на трупот на коработ, што изгледаат како хоризонтални скали се врзуваат, како што видовме погоре, со бројот на веслачите, со алтернативни толкувања дека станува збор за ребрата на коработ или пак, се врзува со претставување на заоблени објекти гледани отстрана. Во секој случај, овој мотив е една од основните карактеристики на микенските прикази, што првин се јавува во доцнохеладското III В доба (Драмеси и Гази). Наредното важно обележје е фигурата на носот на коработ (*акростилион*) чија идентификација, заради схематската природа на микенските прикази, предизвикува бројни

⁵⁸ Земајќи го ова продолжение на кобилицата како главен елемент на поделбата, Wedde (1999, 467 i 473) ги дели микенските бродови на два типа (V и VI). (хрв: *pramčana statva*, заб. на прев.).

толкувања. Фигурите на носот на коработ ги красат речиси сите кораби, а во минојско доба тие се во облик на риба или птица, односно на птичја глава.⁵⁹ Таа традиција продолжува уште поинтензивно во микенско доба, со тоа што во најголем дел се смета дека се работи за птичја глава или птица, онаму каде што таа е појасно прикажана (сл. 2.6.). Најмногу двоумења околу рибата или птицата предизвикува коработ од Трагано⁶⁰, но на другите примери, каде што фигурите се уште поапстрактно прикажани, се нудат и други толкувања, поттикнати претежно од наодите од Кинос.⁶¹

На сево ова можеме да ги додадеме поновите археолошки истражувања од Пилос⁶² при што беа пронајдени фрагменти на сидна фреска⁶³ што ѝ припаѓала на салата 64, сала што по својата големина и содржина⁶⁴ очигледно имала битна улога во комплексот на палатата. На сид подолг од 3 метра се наоѓа композиција од 3 големи кораба, за која што не може точно да се утврди, што имено претставува: демонстрација на моќта на пилската флота, религиозен фестивал, поморска експедиција... Реконструкцијата која сè уште е во тек, изнесе на виделина долги и грациозни кораби, со висок нос на коработ и пониска крма. На трупот на крајниот десен кораб се наоѓа декорација, поточно правилна шара. Крмата

⁵⁹ сп. S. Wachsmann, "Bird-head devices on Mediterranean ships", in Harry Tzalas (ed.), *Tropis IV, 4th International Symposium on Ship Construction in Antiquity. Athens 1991. Proceedings*, Athens 1996, 539-572. Со прегледот на фигурите од носот на коработ, Wachsmann заклучува дека фигурите на птичја глава се стандарден елемент на воените бродови од доцното бронзено доба, железниот и класичниот период.

⁶⁰ в. *supra*, стр.....Casson, 1995, 41; сп. Basch, 1987, 143; Korres, 1985, 185 i 199.

⁶¹ Dakoronia, 1987, 120; 1996, 161-162; сп. Petrakis (2004, 24-26; 2011, 211-213) преферира да ги толкува фигурите од носот на коработ од доцноеладското III С доба дека се слични на змеј или на морско чудовиште.

⁶²<http://classics.uc.edu/prap/reports/HARP2005.html>;

<http://classics.uc.edu/prap/reports/HARP2006.html>;

<http://classics.uc.edu/prap/reports/HARP2007.html>. (8. 6. 2012.)

⁶³ в. Maria C. Shaw, "Symbols of naval power at the palace of Pylos: The evidence from the frescoes", in St. Böhm i K.-V. von Eickstedt (eds.), *ITHAKI. Festschrift für Jörg Schäfer zum 75. Geburtstag am 25. April 2001*, Würzburg 2001, 37-43. Анализирајќи ги одново претходно пронајдените фрагменти на кои што се гледа дел од бродот, поточно горниот дел од катарката со прстените и јажињата, сличен со оној од фреските на Тера, Shaw обрнува внимание на можност на постоење на поголем приказ со поморска тематика, кој подоцна навистина е пронајден (в. горната забелешка).

⁶⁴ Самата сала, чиј што остаток од сидовите беше насликан со фрески со воена конотација, се наоѓа во зградата за која се смета дека беше седиштето на *lawagete*, в. исто. 42.

на крајниот лев кораб што преминува преку носот на коработ на средниот, има кабина, а јасно се гледаат и две кормила. На сите кораби воочливи се весла. На средниот кораб прикажано е едро, додека оние крајните имаат централни кабини. Меѓу другото, постоењето на кабините е една од сличностите што овој приказ ги дели со оној од Тера, но и овде има некакви разлики, што главно се однесуваат на нивната положба. Имено, на корабите од Тера кабините претежно се поблиску до крмата, додека во овој случај тие се на средината на коработ.⁶⁵ Реткоста во прикажувањето на вакви кабини на микенските кораби, со околностите во кои што тие се прикажуваат, наведува на нивната несекојдневна улога.

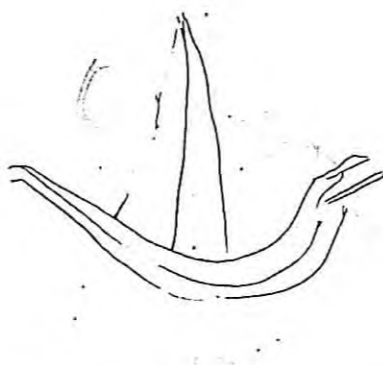
Осврнувајќи се повторно на идеограмот на коработ од задната страна на пилската табличка, гледаме дека таа скица, составена од само неколку елементи, има понекоја сличност со микенските прикази. Така, на едниот крај гледаме извиен завршеток што може да се врзе со зооморфните завршетоци⁶⁶ од носот на коработ, односно со птичјата глава. Во овој случај трупот е заоблен и има еднакви краеве, и со тоа повеќе наликува на приказите на корабите од пред доцнохеладското III доба. Не е јасно што би требало да претставува полукругот над палубата, можеби како дел од катарката е прикажана конструкција во која што се вметнува (μεσόδμη), бидејќи катарката била подвижна, но таква паралела во иконографијата немаме, а можеби станува збор за кабина, која што, како што е познато, беше прикажана на средината на корабите на фреската во пилската палата, што, заедно со катарката, претставува единствена конструкција на средината на коработ што ја познаваме.

Како што видовме, идеограмот за коработ од кноската табличка е поинаков од оној пилскиот, и освен што укажува на заоблен труп, на средината е сместена катарка со две јажиња од секоја страна. На јужната страна на Крит, во пештерата Asfendou, покрај Сфакија, пронајдени се

⁶⁵ сп. М. С. Shaw, "Painted 'Ikria' at Mycenae?", *AJA* Vol. 84, No. 2 (1980), 167-179. Имајќи го предвид изгледот на кабините на бродовите од Тера, Shaw на фреската од Микена (LH III B) препознава фриз со насликани кабини, со катарка на средината и со јажиња што се протегаат од него, за што дотогаш беше понудено толкување дека станува збор за некој вид на завеса. Доколку се работи за кабина и катарка на средината, тогаш и таа може да се лоцира на средината на бродот.

⁶⁶ Овде во обата случаја, хрв: statva.

бројни графити, меѓу кои и графит на кораб, датиран од доцноминојско I А доба (1700–1580 г. пр.н.е.).⁶⁷ Иако од доста поранешен датум, овој графит (сл. 2.16.) има обединети елементи на идеограмот прикажан на плочките – заоблен труп, катарка со јажиња и еден крај со назнаки за декорација, што нè упатува на една заедничка визија на кораб раширен низ Егејот, кај лица на кои уметноста не им била примарна цел.

Сл. 2.16. Графитот на кораб на сидот на пештерата Asfendou (Сфакија), Крит

Силабограм *86

3. Знакот на кноската и пилската табличка, за кој што видовме дека претставува идеограм за кораб, е новитет во линеарното Б писмо. За разлика од другите идеограми карактеристични исклучително за линеарното Б, овој знак, потврден само на два документа и тоа, во различен облик, не е графички доработен и воспоставен. Системот на документирање нудел повеќе начини за внесување на податоци, така што можеби немало потреба за употреба на овој идеограм.⁶⁸ Знаењето за неговата примена ни останува скриено, првенствено благодарение на недостатокот на поголем број документи непосредно врзани за поморството.

Во минојското пиктографско писмо⁶⁹ наидуваме на знак за кораб, но

⁶⁷ в. P. Faure, "Chronique des cavernes crétoises (1972-1977)", *BCH* Vol. 102.2 (1978), 629–640.

⁶⁸ сп. Горе изнесеното толкување на плочката **KN U 7700+** и фуснота 4.

⁶⁹ Со оглед на термиолошката проблематија, овде колоквијално ќе се служиме со називот пиктографски. сп. J.-P. Olivier, "The Possible Methods in Deciphering the

тој не е како таков преземен од линеарното А, а потоа ниту во линеарното Б писмо, туку на него наидуваме во поедноставен облик, како што е случајот и со останатите знаци (в. сл. 2.20.).⁷⁰ Во линеарните писма тој знак сега е прикажан како нос на кораб, при што ги нема изгубено елементите на пиктограмот, особено во линеарното Б⁷¹ каде што добил силабичка улога, и во микенскиот силабариум, под знакот *86, чија што гласовна вредност сè уште е непозната. Пред сè, ќе ги видиме карактеристиките на знакот и неговите разлики во линеарните писма, споредувајќи ги притоа со пиктограмот.

И кај самиот пиктограм се забележуваат некакви разлики, некаде е прикажан со весла, некаде без нив, катарката е секаде прикажана, додека бројот на јажињата варира, а ниту крмата не е секаде иста. Носот на коработ завршува двојно, или има бифуркација или елемент, што изгледа како стрелка, а која што, како што гледаме на неговите наследени облици, схематски прикажува птица во лет (в. *infra*). На документите напишани со линеарно А гледаме прилична графичка воедначеност, но притоа, и доста разлики во однос на пиктограмот, со исклучок на носот на коработ (сп. сл. 2.17.в.). Што се однесува до линеарното Б, како што е случајот со идеограмот за кораб, така и со силабограмот *86 – на него наидуваме само во неколку наврати, во кноските и пилските документи (KN Ce 61.2, Dc 1117.B, PY Na 466 – 1039 – 1086). Пилскиот знак, врежан од страна на главниот писар во табличките од На серијата, делува како поедноставена верзија на истиот знак, кого што го гледаме на кноските таблички.

Pictographic Cretan Script”, in Y. Duhoux, Th. G. Palaima, J. Bennet (eds.), *Problems in Decipherment*, Leuven 1989, 40.

⁷⁰ Преземањето и адаптацијата може да се видат на примерот на пиктограмот , во линеарното А поедноставен до , а кој што во линеарното В станува (*80 *ma*), в. *Documents*², 40.

⁷¹ Уште A. Evans (*The Palace of Minos*, Oxford 1935, 683) примети дека некои знаци на линеарното В се поблиски до своит еликовни прототипови во однос на линеарното А. Разгледувајќи ги ваквите тврдења во рамките на проучувањето на развитокот на микенскиот систем на пишување, Palaima заклучува: „Писарите на линеарното В, далеку поцелосно и повнимателно служејќи се со глинените документи, би имале поголем поттик внимателно да ги зачуваат прототипските знаковни форми на единствениот архивски материјал што преживеал“, Th. G. Palaima, “The Development of the Mycenaean Writing System”, in J.-P. Olivier – Th. G. Palaima (eds.), *Texts, Tablets and Scribes: Studies in Mycenaean Epigraphy and Economy offered to Emmett L. Bennett, Jr.*, Salamanca 1988, 319-320.

Забележаната тенденција за поедноставување на дотераните знаци при преминот од кноските плочки кон оние од копното⁷² јасно е видлива на овој знак, но реткоста во неговото појавување нè скусува од покралитетна анализа. Силабограмот на пилските документи го задржува јарболот и обликот на корабскиот труп, но му недостасуваат јаже од јарболот до носот на коработ и украсот на носот на коработ. Подотеран силабограм на кноските документи најсличен е на пиктограмот (сп. сл. 2.19.б со 2.17.г и 2.19.в со 2.17.а). Особено внимание му придаваме на силабограмот на **KN Dc 1117.B** (Сл. 2.19.в)⁷³ на кој украсот на носот на коработ е схематски приказ на птица во лет⁷⁴, на каков што наидуваме и меѓу варијантите на линеарниот А знак (сл. 2.18.а). Најистакнатата разлика ја гледаме во ориентацијата на знакот: додека на линеарното А писмо тој е насочен кон лево, во линеарното Б писмо е насочен кон десно. Со оглед дека пиктографското писмо го вклучува бустрофедонот како начин на пишување, со прегледот на повеќестраните плочки и печати, на кои се појавува знакот на коработ, гледаме дека неговата насока токму ја одредува насоката на читањето, затоа носот на коработ е на десно кај оние документи, што се читаат од лево на десно (**P 26a, P 27a**) и обратно, кај оние што се читаат од десно на лево, носот на коработ е на лево (**100 a и d**). Исклучителното деснострано пишување на линеарните Б документи може да биде причината за насоченоста на силабограмот *86 надесно, додека за линеарното А писмо останува непозната причината за исклучителната насоченост на знакот налево.⁷⁵

⁷² Palaima, *исто*. 320.

⁷³ Овој документ му се припишува на главниот писар (117) задолжен за регистрација на овци, кој воедно со околу 600 испишани плочки е најплодниот кноски писар.

⁷⁴ Претпоставката за тоа ја потврдува и силабограмот *81 (*ku*) кој покажува „...извесна темелност како природна 'летечка птица' што линеарното А можеби некогаш ја прикажуваше“, *Documents*², 40. сп. и Wachsmann (1998, 119) која во завршетокот на носот на коработ гледа *kosnik* во облик на ластовичка.

⁷⁵ Примери на левострано пишување или на бустрофедон се пронајдени исклучително на неадминистративни предмети испишани со линеарно А (в. анализата на Palaima во 1988, 310-313) реткост се и не аргументираат против десностраното пишување на линеарните А документи, затоа насоката на читање, како на примерот со пиктограмите, не помага да се определи причината за насоченоста на знакот кон лево, а потоа на неговата насоченост надесно во линеарното Б. Во линеарното А исто така наидуваме на знаци што се свртени час

57. *a*, P. 4a; *a**, P. 4*a; *a***, P. 4**a; *b*, P. 27a; *c*, P. 63a. 1; *d*, P. 26a; *e*, P. 100d; *f*, P. 100a.

Сл. 2.17. Пиктографски знаци за кораб, Evans, SM I, 203

HT 11b.2 HT 26 b.4 HT 27 a.2

HT 45 a.2 HT 94 a.1 94 b.5

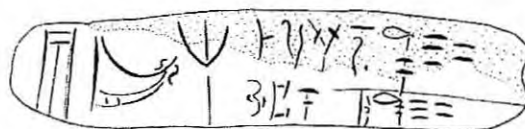

Сл. 2.18. Силабограм АВ 64 на линеар А документи, од L. Godart – J.-P. Olivier, *Recueil des inscriptions en Linéaire A*, Vol. 1, Paris, 1976.

Сл. 2.19. а. Знакот *86 на пилски плочки, Palaima, *The Scribes of Pylos*, Roma, 1988, 229.

в. KN Ce 61

г. KN Dc 1117

Сл. 2.19. б, в. Знакот *86 на кноските плочки.

во една, час во друга насока (np. АВ 60) чие што постоење предизвикува пречка во толкувањето на развојот на писмото и на поврзаноста на линеарното А и В, за што в. Palaima, 1988, 307-309.

Ни останува уште да ја видиме гласовната вредност на силабограмот *86 кој што во документите се појавува во шест наврати, од што во два случаи се работи за лични имиња, додека во останатите за топоними, то ест:

<i>me-*</i> 86- <i>ta</i>	KN Ce 61.1
<i>u-ra-*</i> 86	PY Na 466
<i>wa-*</i> 86- <i>re</i>	KN Dc 1117.B
<i>]*</i> 86	PY Na 1039 – 1086.

Благодарение на генијалноста на Вентрис, линеарното Б писмо во најголем дел е дешифрирано. Оттогаш па се до денес некои празнини се исполнети, но сепак има поголем број на знаци што „му пружаат отпор“ на читањето (нпр. *22, *34/*35, *47, *79, *82, *89 и др.), а таков е случајот и со овој знак. Сепак, во напорите за натамошно дешифрирање, научниците се поттикнати од одделните знаци и нивните гласовни вредности, особено на сложените групи гласови. Воден од тоа, J. Melena понуди интерпретација на овој силабограм.⁷⁶ Со претходните интерпретации понудени од (*na*₂) и Lejeune (*ssa*)⁷⁷ се согласува само околу вокалната вредност. За пронајдокот на консонантската вредност тргнува од *wa-**86-*re*, лично име на овчар, и споредувајќи го со голем број кноски имиња што започнуваат со *wa*-, забележува дека голем број од нив се наоѓа во комбинација со *du*, па затоа и овде претпоставува дека, во комбинација со вокал, конечно се добива *dwa*. Притоа, тој ја нагласува можноста на алтернативна граfiја *dwa/da-wa* (или *du-wa*) споредлива со *nwa/nu-wa* и *a-mi-nwa*-[(KN V 482) наспроти *a-mi-nu-wa-ta* (PY Cn 436).⁷⁸ Со ваквата реконструкција се пополнува низата на знаци со вредност на лабијализирани звучни дентали, од кои што се веќе познати *dwe* (*71) и *dwo* (*90).

⁷⁶ José L. Melena, "Notas de filología micénica, III: el silabograma *86", *Emerita* Vol. 51, núm. 2 (1983), 255-268,

<http://emerita.revistas.csic.es/index.php/emerita/issue/view/60> (8. 6. 2012.).

⁷⁷ *Исцо*. 257.

⁷⁸ Melena се ослонува врз претпоставката на Chadwick (*Documents*², 473) „не е невозможно дека *86 претставува 'збирен' знак претпочитан од овој писар, додека другите би ја поделиле групата на два знака". Оваа претпоставка, освен што упатува на двојна граfiја, ја објаснува и сразмерно ретката појава на силабограмот *86 во документите.

Сл. 2.20. Споредбена табела на знаци од пиктографското и линеарните писма, A. Evans, *PoM I*, 643.

Силабограм *89

4. Уште еден знак што упатува на инкорпорираноста на поморството во писмото се наоѓа на фрагмент од керамички сад од доцноминојско III доба, испишан со линеарно Б писмо, прв од ваков вид кој бил пронајден од Evans при неговите ископувања.⁷⁹ Знакот, според мислењето на Evans, наликува на кормило со руда⁸⁰, и се наоѓа во збор што е моментално

⁷⁹ A. Evans, *Palace of Minos at Knossos IV*, London 1935, 738, fig. 722.

⁸⁰ исто. 738-739; в. и *Palace of Minos at Knossos II*, London 1928, 247, каде Evans го гледа овој знак како варијанта на знак пронајден на линеарната В табличка (KN U 49) чие што толкување, сепак, е поинакво бидејќи станува збор за лигатура и за знак *65 со што се добива зборот *ri*-*65-no.

транслитериран како [.] - *89-a.⁸¹ До денес не е пронајден пишан документ што го содржи овој знак, а во исто време, тој нема ниту паралела во линеарното А писмо. Тој е вброен во микенскиот силабар под наведениот број, но заобиколен е од интересот на научниците за негово толкување и дешифрирање, што е разбирливо со оглед на можностите. Сепак, забележаната сличност со кормилото⁸² е причина што тој е спомнат на ова место.

Сл. 2.21. Фрагмент на испишан глинен сад KN Z 1715

Идеограм *181

KN M 757

] *146² 250[
lat.inf.] *181 10 [

KN U 736

1.]na-u-do-mo
2.]93 e-to-ro-qa-ta *181 10

5. Благодарение на карактеристиката на „двојното пишување“ во линеарното Б писмо, каде што лексичкиот синоним се појавува со сродниот

⁸¹ Претпоставените силабограми се *ja* и *wa*, в. М. Lejeune, “Les syllabogrammes B et leur translittération”, in *Vth International Colloquium on Mycenaean Studies. Preliminary Reports*, Salamanca 1970, 74.

⁸² ср. Basch, 1987, 35, fig. 48.

идеограм, расветлено е значењето на идеограмот *181. На табличката **KN U 736** со облик на лист од палма и испишана во два реда, тој го следи зборот *e-to-ro-qa-ta*, додека поморски контекст му дава *pa-u-do-mo*⁸³ напишан во првиот ред. Идеограмот во облик на јамка и нему соодветниот збор се интерпретираат како ремен или јамка, со кои што веслата биле прицврстени за клиновите. На идеограмот наидуваме исто така и во фрагментот **KN M 757 lat.inf.**, со *146 запишано на главната страна, што е општоприфатено како вид на ткаенина.⁸⁴

Самиот збор *e-to-ro-qa-ta*, без идеограм, го гледаме на **KN Oa 878.2**, заедно со *166+WE во првиот ред:

1.] *166+WE 18

2.] e-to-ro-qa-ta 16.

Толкувањето на идеограмот *166, сам и во лигатура со силабограмот WE, исто така е проблематично. Иако неговиот облик упатува на метална одливка, то ест полука, контекстот на документите во кој што се појавува, ако е видлив, ја отфрла таа можност. На тоа најдобро укажуваат пилските плочки на кои што гледаме дека *166 се појавува заедно со ткаенината TELA+PA (La серијата), а *166+WE непосредно зад *146 (Ua 1413.a, Un 6.6).⁸⁵ Напроти обликот на идеограмот, што не упатува на тоа, можно е и овде да станува збор за ткаенина.⁸⁶ Со вакво толкување уште еднаш го доведуваме *e-to-ro-qa-ta*, односно *181, во таков контекст, дека тоа е изработено од сличен или ист материјал.

⁸³ Со оглед дека *e-to-ro-qa-ta* и *pa-u-do-mo* се тесно врзани со поморството, за нив повеќе ќе стане збор во наредните поглавја.

⁸⁴ *Documents*², 464; Palaima (1991, 295-296) поблиску го означува како ленена ткаенина, и ја спомнува можноста дека *e-to-ro-qa-ta* е од ист материјал. Спротивставено со општото мислење L. R. Palmer (*The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1963; reprint, 1969, 492) го интерпретира *146 како земјоделски производ.

⁸⁵ PY Un 6 содржи разновидни идеограми, но во линијата .6 зад овие два идеограми внесено е и ...LANA.

⁸⁶ F. Vandenabeele – J. P. Olivier, *Les idéogrammes archéologiques du linéaire B (Études Crétoises XXIV)*, Paris 1979, 152-153.

III. БРОДОГРАДБА

1. Видовме на кој начин коработ, како основно средство за извршување на поморските активности кои имале важно место во животот на Микенците, бил претставен од страна на уметниците и писарите. Инкорпорираноста во писмото (сп. силабограм *86, идеограм *181) дополнително го потврдува значењето на поморството за културата во бронзеното доба. Ваквата дејност морала на некој начин да биде организирана и барем делумно управувана од страна на палатата. Но, во колкава мерка и во кои сè сегменти, тоа не е целосно разјаснето. Знаењето за изградба на корабите се пренесувало со поколенија и било во состојба да ја преживее пропаста на културата и на општественото уредување, та и затоа тоа постои независно од микенските палати. Финансиската и логистичката подлога се оние што ја определуваат изградбата на коработ, затоа е јасно дека корабите биле градени и биле во сопственост на богатата елита, кои што, освен за сопствениот интерес, можеле да дејствуваат и во интерес на палатата. Дали притоа, палатата можела да дозволи да биде зависна исклучително од елитата и од нејзината флота, или пак, и самата поседувала морнарица? Документите **PY An 724 i KN U 7700+** на кои што се појавува идеограмот *259, идеограм за брод, а содржината им е евиденција на веслачи, укажуваат на тоа дека палатата имала некаква морнарица. Но, останатите микенски документи не зборуваат многу за тоа, ако воопшто зборуваат, на кој начин биле градени корабите што палатата ги полнела со веслачи. Она што е сигурно, тоа е дека во микенската администрација се евидентирани бродоградители, а можеби дури и материјалот потребен за изградба на брод. Врз основа на постоечките документи, ќе се обидеме да видиме кои податоци ни ги даваат за да може да се одреди улогата на палатата во изградбата на корабите.

e-to-ro-qa-ta

2. На крајот од претходното поглавје, разгледувајќи го идеограмот *181, изнесено е толкувањето на зборот *e-to-ro-qa-ta*. Тој, како што видовме,

се појавува на плочката **KN U 736.2** заедно со идеограм и износ 10, и без идеограм и со износ 16 на **KN Oa 878.2**, под внесот *166+WE 18 во првиот ред. Најголемиот број научници сметатаа дека веројатно, дури и мошне веројатно,¹ тоа е *nom. pl.* на именката *έντροκ^wᾱτας со толкување, поткрепено со идеограмот *181, дека станува збор за предмет, то ест јамка што служела за зацврстување на веслата за палците.² Зборот би бил именка на -τας, како *e-re-ta*, **KN As 5941**, **C 902.11**, **PY An+B, Ad 684 lat. sup.**, и *ki-ti-ta*, **PY An 610**, **724.3**, создадена со предлогот έν врз основа на глаголот трέπω со вокализмот *o*. Од истата основа во старогрчкиот, меѓу другите, се изведени именките трόπις „кобилица“³ и трόπος „строп“. Иако микенскиот збор нема потврда во старогрчкиот, од Хомер па натака гледаме дека истата глаголска основа се користи за опишување на истиот предмет. Изведени се, потоа, облиците трόπω „да се врзе веслото со ремен“ (в. Aesch. Pers. 376, Ar. Ach. 553) и τροπωτήρ = трόπος (Ar. Ach. 549, Th. 2.93). Резултатот со предлогот έν го сретнуваме во глаголот έντρέπω „свртува, обрнува, се обзира“, без примена во поморската терминологија. Етимологијата на самиот глагол трέπω е проблематична. Може да се претпостават две прајазични основи: *trep- во значење „врти“ и „засрамува“, што ги гледаме во ст-инд. *trápatē* „се срами“ и грч. έντρεπτικός „способен неког да засрами“, и *trek^w-/*trok^w- (*trek^w-, *terk^w-) „врти, обрнува“ видлив во лат. *torqueo* „свива, врти“ и мик. *to-ro-qe-jo-me-no* *τροκ^wεϋόμενος (*nom. sg. m. part. praes. med.-pas.* со нејасно значење), **PY Eq 213**, *to-qi-de* *τορκ^wιδ-ς „спирала“ (сн. декоративен елемент), **PY Ta+**, *to-ro-qo* интерпретиран како трόπος, трόπος, στρόφος.⁴ Последниов е *hapaх* во **KN Od 563**:

- .1 ri-jo-ni-jo , / e-ze-to , to-ro-qo
- .2 a-to-mo-na , / su-mo-no-qe LANA 14

¹ Palaima, 1991, 295.

² Хрв: štrop. Поинакво толкување понуди Ruijgh (*Études sur la Grammaire et le Vocabulaire du Grec Mycénien*, Amsterdam 1967, 149 fn 259) кој овде гледа можеен антропоним Έσθλοῦ^wᾱτᾱς. Формата на плочката **KN Oa 878** на која што се појавува *e-to-ro-qa-ta* не оди во прилог на тоа.

³ Веројатно од таа причина, што кобилицата беше свиена; в. DELG, s.v. трέπω.

⁴ DELG, исто.; MGVI, 250-251, s.v. трέπω; v. i MGVI, 183, s.v. трέπω, каде што се прифаќаат обете паралелни основи.

.2 LANA over [T@LA] or [*146]].

Контекстот на овој документ е нејасен со оглед на тоа што е речиси невозможно точно да се интерпретираат сите негови елементи, затоа само се претпоставува можен *acc. sg.* за *to-ro-qo* со значење „свивање“ или „начин“ на апликација на волна, со што се доведува во врска со *to-qi-de*, то ест со *torqueo*, τρέπω и εὐτρόσσεσθαι ἐπιστρέφεισθαι (Hesych.).⁵ Овде постои тесна врска, како и можна интерпретација (στρόφος „врска, јаже“), со глаголот στρέφω „сука, врти“ што подоцна станува основа на зборот за опишување на јамката за веслото.⁶ Понудената интерпретација со τροπός е можна, но никако не смее да се доведе во семантичка врска со старогрчкиот. Таков е случајот и со трόπος, особено заради нејасниот контекст на документот, што ни оневозможува да понудиме задоволително значење на зборот.

Освен етимолошката сродност на *e-to-ro-qa-ta* и *to-ro-qo*, причината за наведувањето на документот во кој што истиот се појавува, е белешката дека LANA е напишано преку T@LA или *146. Иако станува збор за волна, забележливата трага на бришењето и исправката во внесот нè наведува на спомен за документите во кои што *e-to-ro-qa-ta*, то ест *181, се наоѓа заедно со видот на ткаенината или со *146 (KN Oa 878, KN M 757). Во секој случај се работи за материјали што можеле да се сукаат, со што се „оправдува“ употребата на основата **trok*^w- во творбата на обата збора, иако со *e-to-ro-qa-ta* би можеле да очекуваме и спомнување за кожата.⁷

Значи, се гледа дека во сите фази на грчкиот јазик, за опис на овој предмет се употребува иста основа, но со поинаква творба, како и тоа, што таа се врзува со глаголот στρέφω кој што етимолошки ја содржи основата од прајазикот, но е развиен во грчкиот.⁸ Од тој глагол, со вокализмот *o* ги наоѓаме зборовите ὁ στρόφος „јаже, врска“, τό στρόφιον „лента за главата (кај грчките свештеници)“, а со семантика како τροπωτήρ „веслачки ремен“,

⁵ DELG, *ibid.*; *Documents*², 335 - 336.

⁶ Лат. *stroppus*, преку στρόφιον, за што поподробно в. *infra*.

⁷ сп. ἡρτύναντο δ' ἐρετμὰ τροποῖς ἐν δερματίνοισι (Od.8.53).

⁸ DELG, s.v. στρέφω.

се спомнува и строφωτήρ⁹. Во латинскиот, пак, за „štrop“ вообичаен е називот *stroppus*, со варијанти *struppus*, *strepus*, изведен преку етрускиот од грч. στρόφος.¹⁰ На *stroppus* се наслонуваат романските облици, нпр. фр. *estrope*, шп. *estrobo*, ит. *stropo/stroppa*, како и германските, нпр. англ. *strop*. Во хрватскиот поморски речник во употреба е ноштромизмот *štrop*, со јасно италијанско потекло. Словенското говорно подрачје, заедно со германското, се користи со коренот **gengh-* „врти, вие, плете, ткае“ од кој што се изведува претпоставениот облик **gōžъvъ*, **gōžъva* врз основа на рус. *gužva* „ремен за врзување, јаже“, чеш. *houžev* „плетенка или лента од гранчиња“, срп. *gužva* „кош или плетенка од гранки“, буг. *gažva* „лента, врска, јамка“, мак. *гужва/гажва* „алка сплетена од пратје; на чун, прстен за провирање на веслото“. По трагите на овие словенски облици Maretić, преведувајќи ја *Одисејата*, за τροπός се користи со „гужва“, што нема основа во хрватскиот јазик, бидејќи тој збор не е во широка употреба во литературниот јазик, додека во поморскиот, воопшто не се употребува.¹¹ Во регионалниот поморски јазик вообичаен е називот *štrop* (исто така и *štrufa*) кој припаѓа на јазичката категорија на ноштромизми¹² кои што сè уште сочинуваат добар дел од хрватската поморска лексика, давајќи отпор на словенските називи.¹³ Повеќе од тоа, единствениот обид за творба на хрватски назив е извршен од страна на Ј. А. Mikoč, авторот на првиот

⁹ μεθ' οἷ δειροῦνται αἱ κόπαι без дополнително објаснување, v. G. Loewe, *Corpus glossariorum latinorum*, ed. G. Goetz, Leipzig 1888, 439 <http://www.archive.org/details/corpusglossario04leipgoog> (28. 4. 2012.); LSJ, s.v. строφωτήρ.

¹⁰ DELL, s.v. *stroppus*.

¹¹ Во хрв. регионален говор *gužva* е „направа (обрач) од усукано дрво на младика, со кој што се зацврстува јаремот со процепот пшри впрегнувањето на воловите во јаремот. Така се вика и јажето сплетено или испредено од еластични гранки, што го врзува јаремот и ојца.“ I. Gusić – F. Gusić, *Rječnik govora Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine*, Zagreb 2004, 120 s.v. *gužva*, <http://www.scribd.com/doc/67341348/Ivica-i-Filip-Gusić-Rječnik-Dalmatinske-zagore-i-Zapadne-Hercegovine> (28. 4. 2012.).

¹² „Ноштромизми се искривени странски поморски термини, главно со италијанско потекло, кои што мошне добро се прилагодија кон нашиот јазик на фонолошко и морфолошко рамниште“. Ž. Štepanić „Hrvatsko pomorsko nazivlje od početaka do polovice 19. stoljeća“, *Naše more* 52(5-6)/2005., 249 fn. 3.

¹³ Štepanić (исто. 249) отежнато прифаќање на словенските, т.е. хрватските називи гледа во фактот дека „...Хрватите во суштина никогаш не развија традиција на употреба на хрватскиот јазик во поморството“.

поморски речник, кој остана без одек и печат цели стотина години од настанокот,¹⁴ затоа и неговиот предлог помина незабележано.¹⁵

За да ја заклучиме расправата за *e-to-ro-qa-ta* ќе ја забележиме и деталната анализа на Yves Duhoux, кој понуди нешто поинаква интерпретација.¹⁶ Отфрлувајќи го поморскиот контекст на документот **KN U 736**, Duhoux го толкува *na-u-do-mo* како антропоним, и потоа земајќи ја предвид врската со облеката (*146 i *166+WE) предлага дека и *181, а со тоа и *e-to-ro-qa-ta*, претставуваат делови од облеката, поточно, со оглед на изгледот на идеограмот, „појас“. Во потполност се отфрла можноста дека станува збор за глаголот $\tau\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ кој почива на основа без лабиовелар¹⁷ и за микенскиот се поставува $\sigma\rho\acute{\epsilon}\phi\omega$ „врти, сучи“ како основа за опишување на зборот „појас“ како „она, во што се омотува“, нудјеќи притоа етимологија **streg^wh-*. Повикувајќи се на обликот $\epsilon\upsilon\sigma\rho\phi\omicron\varsigma$ „обетка“ (Pollux), Duhoux претпоставува * $\epsilon\upsilon\sigma\rho\phi\theta\omicron\nu$ или * $\epsilon\upsilon\sigma\rho\phi\theta\tilde{\alpha}$.

Нема причина да не претпоставиме $\sigma\rho\acute{\epsilon}\phi\omega$ наместо $\tau\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ за реконструкција на *e-to-ro-qa-ta*. Но, како што тоа може да биде „појас“, односно „она, во што се омотува“, така може да биде и „štrop“, односно „она во што нешто (сп. весло) се врти“ или како нешто свиено, со оглед на начинот на изработката. Битно е, исто така, и дека $\sigma\rho\acute{o}\phi\omicron\varsigma$ е „јаже“ и неговиот деминутив $\tau\acute{o}\sigma\rho\acute{o}\phi\iota\omicron\nu$ е „лента околу женските гради; лента околу главите на грчките свештеници“ во латинскиот (*stroppus*) добива значење „štrop“. Синонимот во старогрчкиот се наоѓа во обликот $\tau\rho\omicron\pi\acute{o}\varsigma$, без сомение изведен од $\tau\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$. И натаму останува проблемот на етимологијата на глаголот $\tau\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ < * $\tau\rho\acute{\epsilon}\kappa^w\omega$ што е мошне продуктивен, а кој што во микенскиот се претпоставува за бројни облици (*to-qa* (=to-ro-qa), **KN Fh 339**, *to-qi-de*, *to-qi-de-ja/-jo*, **PY Ta 709.1**, **Ta 715.3**, *to-qi-de-we-sa*, **PY Ta 711.3**, *to-ro-qe-jo-me-no*, *to-ro-qo*) и се чини дека е невозможно целосно да се

¹⁴ Речникот на Mikoč, напишан од рака во тетратка, го подготви и го издаде B. Jurišić во 1958. год. ("Rukopisni nautički rječnik Jakova Antuna Mikoča iz god. 1852.", *Anali Jadranskog instituta JAZU*, svezak II., Zagreb 1958, 319 – 353.

¹⁵ Mikoč наместо *stropo* ги скова називите *vešje* и *objetak*, в. *исмо*. 334.

¹⁶ "Les idéogrammes *168 et *181 du linéaire B", *Kadmos* XIV.2 (1975), 121 – 124.

¹⁷ Од сите примери што се доведуваат во врска со **trek^w-*, како што со основа Duhoux гледа само во лат. *torqueo*, а воедно ја истакнува семантичката разлика на сите нив „свива“ наспроти $\tau\rho\acute{\epsilon}\pi\omega$ „врти“.

отфрли основата со лабиовелар. На ист начин, за сите облици можеме да претпоставиме и глагол στρέφω реконструирајќи и за негова основа лабиовелар (*streg^{wh}-).¹⁸ Кон тоа додаваме и односот меѓу трέπω и στρέφω чии што облици и значење се испреплетуваат, а причината за тоа може да биде склоноста на Грците кон *s- mobile*, особено во комбинација со *t*.¹⁹ Аргументите на Duhaux за толкувањето на *e-to-ro-qa-ta* можеме да ги примениме и на *to-ro-qa* од **KN Od 563** и подеднакво да го придадеме значењето на појас или некаква друга лента како дел од облеката, со оглед на присуството на *LANA* и на подоцнежниот паралелен облик στρόφος.²⁰

na-u-do-mo

3. Анализирајќи го *e-to-ro-qa-ta* и идеограмот *181 видовме дека поморски контекст му придава токму *na-u-do-mo* во **KN U 736**. Тоа, воедно, е единствениот негов спомен на Кносос. Бидејќи плочката е фрагментарна, а има само неколку податоци на неа, не може да се определи што точно бележи овој документ и која е улогата на *na-u-do-mo* во него. Тоа е именка во *ном. мн.* што, со оглед на графијата, може да биде и *дат. ед.*, а создадена е од основата на именката ναῦς „брод“ и глаголот δέμω „гради“ и со тоа може да се интерпретира као *ναυδόμος „бродоградител“.²¹ Останатите сложеники во микенскиот на -δόμος, *to-ko-do-mo* (**PY An 7.11, 18.6, 35.1, Fn 1427.1**) и *e-te-do-mo* (**PY Ea 808, En 609.5, Eo 211.2, Ep 301.5, KN Uf 432.6**) исто така се апелативи. *to-ko-do-mo* се интерпретира како *τοιχοδόμος (τοιχος и δέμω) „сидар“ чија што паралела во τοιχοδομέω се наоѓа на грчки натпис (**IG 7.422**), односно во τειχοδόμος (**Pollux 1.161**), додека *e-te-do-mo*

¹⁸ Како можен аргумент за етимологијата на глаголот στρέφω од *streg^{wh}- наспроти *strebh- се зема *ku-su-to-ro-qa* со паралела во ст-грч. συστροφή (<συστρέφω „свива, собира, стера“), в. *MGV II*, 180-181, s.v. συστροφή; L. R. Palmer, *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1963, reprint 1969, 218; сп. *исмо*. 459, каде *to-ro-qe-jo-me-no* и *to-ro-qa* ги изведува од στρέφω.

¹⁹ cf. στέγος : τέγος „кров“, како и погоре наведениот τροπωτήρ : στρωφωτήρ „štrop“, исто така, како пример на колебање на обликот сп. εὐτρόσσεσθαι ἐπιστρέφεσθαι.

²⁰ *to-ro-qa* στρόφος, в. L. R. Palmer, *исмо*.

²¹ Δέμω во основа значи „да се гради по еднакви редови и на кат“, односно „да се градат сидови“, проширено на „да се гради трупот на коработ“ и „да се прицврстуваат плочки на оклопот“ (сп. *e-te-do-mo*), в. J. L. Melena, „13 joins and quasi-joins of fragments in the Linear B tablets from Pylos“, *Minos* 31-32 (1996-1997), 174 fn. 20.

има несигурна интерпретација, можеби *έντεσδόμος (έντεα и δέμω) „изработувач на оклоп“. Како што се гледа на примерот на τειχόδóμος, друиот член на сложенката во творбата на апелативот била и натаму активен во старогрчкиот, што потврдуваат и ὁ λιθοδόμος „сидар“ и ὁ οἰκοδόμος „градител, сидар“. Меѓу мајсторите градители се спомнува и ὁ τέκτων првенствено со значење „тесар“, а особено е во врска со бродоградителството (*Od.* 9.126; *Il.* 15.410; Pollux, 1.84). Кај Хомер тоа воедно е единствениот апелатив за бродоградител, за разлика од подоцнежниот ναυπηγός (ναῦς и πῆγνυμι) кој е сложенка како и микенскиот *na-u-do-mo*, *ναυδόμος.

Проблематично е да се определи кого точно го означува зборот *ναυδόμος. Имено, бродоградителот може да биде и самиот тесар што го гради коработ, а може да биде и градител во улога на надзорник на градбата на коработ и управител со работата на тесарот бродоградител, како што е случајот со ναυπηγός во атинската морнарица.²² Заради тоа ќе остане нејасно дали плочката **PY Vn 865**, за која што допрва ќе стане збор, со дванаесет *naudomoi* наведени по име се врзува за градење на еден брод со 12 тесари бродоградители, или за градење на 12 бродови, за кои што е задолжен по еден наведен бродоградител-надзорник.²³

Меѓу пилските документи *na-u-do-mo* го сретнуваме во **Na 568**, **Vn 865** и **Xn 990**. Последниот и припаѓа на серијата **Xn** во која се вброени фрагментарни плочки со облик на страница или со недефиниран облик, без зачувани идеограми, што оневозможува попрецизна класификација. Се претпоставува дека единствениот зачуван внес во **PY Xn 990**:

.1 na-]u-do-mo[

²² „*naupregoi* се појавуваат во две категории, оние што беа поморци (бродски тесари) и оние што работеа на копно (бродски градители)“. R. Peck, „The trierarchy, its place in Athenian society, and how much did a trieres cost?“ (A Dissertation for the BA degree, The University of Leicester, 2001), Appendix 3; <http://www.triremetrust.org.uk/tt-thesis.htm#ch4.1> (27. 4. 2012.); cf. Palaima, 1991, 288.

²³ Врз основа на угаритските паралели се верува дека станува збор за бродоградители-надзорници, односно за градење на 12 бродови, в. Palaima, *исто*.

е првиот збор, односно називот на плочката, како во **Vn 865.1**.²⁴

PY Vn 865

- .1 na-u-do-mo
- .2 a₃-me-wa 1 []
- .3 sa-mu-ta-jo 1 qe-te-re-u 1
- .4 ta-ra-pe-se 1 wa-tu-o 1
- .5 ka-ro-qo 1 a-re-ki-si-to 1
- .6 a-wa-ne-u 1
- .7 k_i-nu-ra 1
- .8 o-ro-do-ko 1 a-mi-ja[
- .9 u-re-u [] vacant
- .10-11] vacant

Се смета дека овој документ е каталог на бродоградители со *na-u-do-mo* (ном. мн.) како наслов во првата линија и со нивните лични имиња во номинатив, во наредните линии. Половината од имињата се *hapaх*, поточно *Qe-te-re-u* (.3), *Ta-ra-pe-se*, *Wa-tu-o* (.4), *A-wa-ne-u* (.6) кој што можеби се спомнува и во **PY An 261.12** како *]wa-ne-u*, *O-ro-do-ko* и *A-mi-ja* (.8) исто и *U-re-u* (.9) чии траги можат да се забелжат во *U-re*[(**PY Nn 831.2**). *A₃-me-wa* се појавува уште само на **Ха 1376**, како единствен внес на плочката, без контекст. Предложената реконструкција на овој антропоним е *Αἰμήςας, споредлив со Αἴμων.²⁵ *Sa-mu-ta-jo* е раширено име што го среќаваме, освен во Пилос (**Jn 389.4**),²⁶ исто и во Кносос (**L 520.3**) и во Микена (**V 662.3**) со општоприфатената интерпретација *Σαμυθαῖος, што би можело да биде патроним од *Σαμύθας со паралела во женското лично име Σαμύθα.²⁷ *Qe-te-re-u* може да се интерпретира како *Κ^wετρεύς, со тоа што неговата основа

²⁴ [L. Bennett, Jr. – J.-P. Olivier, *The Pylos Tablets Transcribed. Part I: texts and notes*, Roma 1973, 284.

²⁵ O. Landau, *Mykenisch-griechische Personennamen*, Göteborg 1958, 36.

²⁶ Со оглед дека на оваа плочка се спомнува меѓу *ka-ke-we*, мора да станува збор за различни особи, односно едниот е ковач, додека другиот е бродоградител.

²⁷ *Исмо*. 126; C. J. Ruijgh, 1967, 225.

може да биде τέτρα-²⁸, но и, со оглед на развитокот на лабиовеларот во грчките дијалекти, се нуди паралелата Πενθηλός, Πενθίλος, односно интерпретацијата *K^wενθελεύς.²⁹ *Ta-ra-pe-se* има нејасна интерпретација³⁰ како и *Wa-tu-o*, но во последново може да се препознае основата ραστυ-, а се предлага и дека станува збор за хипокористик од името *Wa-tu-o-ko*, *ραστύοχος, Ἀστύοχος (ράστυ и ἔχω).³¹ *Ka-ro-qo* се појавува, освен на оваа пилска плочка, уште и во Кносос (Sc 257.1, Xd 7634) и во Микена (Au 657.4), а има појасна интерпретација и паралела во хомерско име, како во Χάροψ, така и во Χάροπος. Носителот на името *A-re-ki-si-to* исто така се спомнува во Кносос (станува збор за исто име во Sf 4420.a, So 1053.a, So 4433.b), додека самиот антропоним се интерпретира со *Ἀλέξίτος (> ἄλέξω). *A-wa-ne-u* е речиси без понудена интерпретација, а ако е неговото име исто така внесено во PY An 261.12 ([]-*wa-ne-u*), контекстот на оваа плочка не упатува на тоа, дека станува збор за иста личност.³² Името на митскиот прв крал на Кипар Κινύρης, за кој што читаме кај Хомер (Il. 11.20), се препознава во мик. *Ki-nu-ra*. Во Пилос со тоа име се именувани две лица, едната е *pa-u-do-mo*, а втората е одредена со насловот *te-ni-a₂* (Qa 1301).³³ Етимологијата на името е семитска и може да се сврзе со хебр. *kinnōr*, назив на музички инструмент, поточно вид на лира слична со грчката *kitara*, заради што може да се помисли и на семитско потекло на носителот на името изведено од тој збор.³⁴ *O-ro-do-ko* е без јасна интерпретација, иако постои предлог со *Ὀρόδοικος, споредлив со Ὀροδοκίδης (Lucianus, *Pseudol.*

²⁸ L. Baumbach (MGV II, s.v. τέσσαρες) освен во овој антропоним, оваа основа ја смета за можна и во *qe-ta-ra-je-u*, PY Jn 845.4 и *qe-to-ro-no*, PY Jn 431.5.-13, KN As 605.2.

²⁹ Landau, 1958, 116.

³⁰ Единствениот предлог е на Georgiev *Ταλα(ι)-πενθής, но е тешко веројатен, в. исто. 133.

³¹ DMic, 410.

³² Предлогот на Georgiev *Αἰφανεύς, споредливо со αἰάνης (Landau, 1958, 33) не најде на внимание.

³³ *Ki-nu-ra*, *te-ni-a₂* *189 е единствената содржина на плочката PY Qa 1301, заради тоа е тешко да се определи карактерот на документот. сп. *te-ni-wa* на PY An 724.2 *infra* IV.2.

³⁴ v. H. von Kamptz, *Homerische Personennamen*, Göttingen 1982, 129, 327; P. Диев, *Музиката во микенскиот свет и Хомер*, Скопје 2009, 45 – 46, каде што исто така се спомнува невозможност службеник на пилската палата да биде од семитско потекло, но за занаетчија, односно за бродоградител во овој случај, таа можност останува отворена.

2.9).³⁵ Слично е со антропонимот *A-mi-ja*[за кој се предлага **Ἀρμίας*.³⁶ Последното внесено име во овој каталог на бродоградители, *U-re-u*, има јасна и прифатена интерпретација, *Υλ(λ)εύς*, творба со чест суфикс на едноставни имиња –*εύς* додадени на основа на именката *ῥλη* „шума“.³⁷

Семитското потекло на личното име на едниот од бродоградителите, *Ki-nu-ra*, наведува на претпоставка за ангажирање на странски занаетчи во бродоградбата. До времето на настанокот на зачуваните пилски плочки, Микенците веќе имаа развиено сопствена традиција во бродоградбата, докажувајќи го тоа со иновациите какви што видовме во претходното поглавје. Фактот дека корабите во класична Грција (сп. триера) се развиени од микенски тип на брод, ни докажува дека стекнатото знаење може да се пренесува со поколенија и да преживее турбулентни времиња и пропаст на општествата. Оттука е јасно дека микенската бродоградба не зависела од знаењето и вештината на странските градители. Кога ќе ги согледаме личните имиња на другите бродоградители, забележуваме дека во најголем дел тие се со грчко потекло, барем оние кои што имаат јасна интерпретација: *Qe-te-re-u*, *Wa-tu-o*, *Ka-ro-qo*,³⁸ *A-re-ki-si-to* (сп. *ἀλέξω* < **ḡl-ek-* „брани, одбива“). Потеклото на антропонимот *U-re-u* тешко се утврдува, со оглед на нејасната етимологија на *ῥλη*. Слично е со *Sa-mu-ta-jo*, но грчкиот суфикс со кој се создава патронимот, е индикација дека и овде станува збор за грчки бродоградител, а не за странец. Останатите антропоними се нејасни во толкава мерка, што би било премногу спекулативно да се тврди дека се работи за грчки имиња.

³⁵ Landau, 1958, 91.

³⁶ Изведено од **ḡrmōs* < **ḡr-smōs* (> *ḡrmōs*) или е хипокористик од **ḡrmōdamos* (сп. *Ἀρμόδαμος*, Bechtel, 1917, 75), в. Ruijgh, 1967, 142 и fn. 207.

³⁷ Од истата именка со најчестиот суфикс во творбата на едноставните имиња –*ιος*, изведен е кноскиот антропоним *u-ra-jo*, *Υλαῖος* (KN B 799.2, Db 1265.B, 1329.B, Dv 1199, 5357), како и *u-ro₂*, *Υλλος* < **ḡlyos* (KN Db 5367), в. DMic, ss. vv. *u-ra-jo* i *u-ro₂*. Самата именка *ῥλη* нема етимологија; сличноста со лат. *silva* е исклучително во значењето, в. DELG, s.v. *ῥλη*; GEW, s.v. *ῥλη*.

³⁸ Освен хомерски имиња *Χάρωψ* и *Χάροπος*, во старогрчкиот е присутен и предлогот *χαρόπος* во значење „со весел, со јуначки, со див поглед“, но и „со плаво сива боја“ како епитет за очи, за море, за ѕвезди,... кој што е тешко да се протолкува, в. DELG, s.v. *χαρόπος*. Без разлика на нејасната етимологија, тешко е да се оспори грчкото потекло на оваа сложенка.

Наспроти тоа, што антропонимијата упатува на бродоградители со грчко потекло, во предвид мора да се има и миграцијата на занаетчиите, затоа не треба да нè зачудува присуството на странски бродоградител на микенска почва, па така ниту наведениот *Ki-nu-ra*. Потврда на овие околности наидуваме кај Хомер, кој спомнува токму тесари (τέκτονα δοῦρων) заедно со пророци, лекари и пејачи, кои што се повикувани од други места, со што се истакнува нивната вредност во општеството.³⁹

Важни податоци за привилегиите на бродоградителите ни дава плочката **PY Na 568**:

- .A e-sa-re-u , ke-po-da , e-re-u-te-ro-se , SA 50
 .B]-wa , SA 20 to-sa-de , na-u-do-mo , o-u-di-do-si.

Плочките од пилската серија **Na**, речиси сите се испишани од раката на главиот писар, долги се и тесни и содржат поединечни внесови за даноци во лен. Сите им припаѓаат на ист комплекс на документи што се сврзани со серијата **Ng**, испишана исто така од страна на главниот писар, а во која што внесовите од серијата **Na** се собрани во целина и се поделени на давачките од двете покраини, *de-we-ro-a₃-ko-ra-i-ja* и *pe-ra₃-ko-ra-i-ja*. Индиректно истите се врзани со **Nn** серијата, што ја сочинуваат две плочки, обете палимпсест и можеби се само документи со прелиминарни белешки, со кои што писарот се помагал.⁴⁰ Еден дел од плочките на самата **Na** серија содржи само по една ставка, со која што се бележи местото и износот на исполнетата норма во давањето на лен (топоним + SA + број), додека другите напоредно со тоа содржат и дополнителен коментар искажан со *e-ko-si*, *e-re-u-te-ra/-ro*, *e-re-u-te-ro-se* или *o-u-di-do-si*. Плочката **Na 568** е специфична по тоа, што единствената има и *e-re-u-te-ro-se* и *o-u-di-do-si*.⁴¹ Појавата на обата термина во ист внес бара од нас поблиску да им го

³⁹ *Od.* 17.382 – 386.

⁴⁰ сп. B. D. Foster, "The Flax Impost at Pylos and Mycenaean Landholding", *Minos* 17 (1981), 92-93.

⁴¹ Освен неа, *o-u-di-do-si* и *e-re-u-te-ro* е испишан и на **Na 185**, но левиот дел на плочката, а со тоа и конкретниот податок за внесот не е зачуван.

определиме значењето.⁴² D. Foster при проучувањето на данок во лен, односно на плочки од **Na** серијата, дошол до заклучок дека *X o-u-di-do-si* буквално значи „X не дава“, иако тие производи што не се даваат, сепак можеле да бидат произведени. Натаму заклучува дека *e-re-u-te-ra/-ro* има поопределено значење и поставува определба за земјата, то ест земјата што е прогласена за „слободна“, не е засеана со лен, така што на тој начин добиените олеснувања непосредно им се во прилог на сопствениците на земјиштето на кое што се одгледува ленот, при што самите тие не мора да бидат земјоделци (не може да се очекува дека ковачите, кои уживаат најголем дел од олеснувањата во овој комплет на документи, се селани кои што по потреба се занимаваат со ковање на бронзата), туку го уживаат дадениот профит од земјиштето. Така и кај определбата *o-u-di-do-si* не можеме да го замислиме ковачот или бродоградителот како производител на стока, туку како уживател токму на овој вид на олеснување. Во однос на најголемиот дел од плочките на оваа серија, каде што се употребува прилогот *e-re-u-te-ra/-ro*, **Na 568** се разликува по тоа, што содржи глагол *e-re-u-te-ro-se* (3. ед. аор. од ἐλευθερώω) и вршител на дејствието *e-sa-re-u ke-po-da*.⁴³ Со глаголот *e-re-u-te-ro-se* се наоѓа цело место (*ri-sa-pi* и, можеби, *sa-ta-ri-wa*) како корисник на олеснувањето, затоа и за оваа плочка, која е донекаде оштетена на левата страна, може да се реконструира топоним и да се заклучи дека земјиштето со ленот е имот на градот, но месниот службеник уредил олеснувањето да се намени за бродоградителите.⁴⁴

⁴² Иако во *Documents*² (стр. 300) се претпоставува дека меѓу овие два термина нема разлика во значењето, поинакво мислење застапува Foster (1981, 116-118) а овде ќе изнесеме анализа и дефинирање на значењето. сп. дефинирање на разликите кај Y. Duhoux, „La groupe lexical de δίδωμι“, *Minos* 9 (1968), 89.

⁴³ Глаголскиот облик се наоѓа уште во **Na 395** i **924**. Додека во последниот субјектот е *te-to-re* (со нејасна интерпретација, **PY Na 924.B**, **KN Da 5295.B**, **Og <4467>**), во **Na 395** тоа е *ke-u-po-da e-sa-re-u*. Истиот се спомнува и во **Na 527**, а зад него следи фрагментиранто *e-re-u-te*], можеби исто така глаголски облик. Со оглед на очигледната врска и почеста граfiја со *-u-*, се смета дека во **Na 568** се работи за грешка, заради што би требало да се чита *ke-(u)-po-da*. Во овој труд нема потреба да се разгледува проблематиката на толкувањата во кој однос тие стојат еден кон друг, то ест кој е антропоним, а кој апелатив, затоа што тоа не нè спречува да го утврдиме контекстот во кој што се работи за службеник, овластен да дава олеснувања, поточно да ја прогласи земјиштето за „слободно“ од сеење на лен (*SA*) во износ 50.

⁴⁴ Foster, *учмо*. 120-121.

Најзабележливиот топоним за реконструкција би бил *ro-o]-wa*, *Phóřǣ, бидејќи станува збор за главното пилско пристаниште во кое што се очекува да има бродоградители, а притоа го среќаваме и на плочката **PY Nn 228** каде што се бележи неговиот дефицит во лен.⁴⁵ Освен фактот дека текстот на овој документ е следниов:

"Ro-o-wa? SA 20, и толку бродоградители не даваат, e-sa-re-u ke-(u)-ro-da ослободи: SA 50."

што укажува на посебен статус на класата на бродоградителите, вниманието го привлекува и износот на даночното олеснување. Се работи за најголем износ во целата серија, кој што една класа не е должна да го предаде. Останатите групи, на пример *ku-na-ke-ta-i* (дат. мн. од *κυνᾱγέτᾱς*) „ловци“ и *pu₂-te-re*, (ном. мн., *φυτῆρες) „овоштари“, се ослободени од *SA 30*. Поединечно определените ковачи во различни места на пилското кралство се ослободени од давачки, па и нивните износи се помали (сп. **Na 106 – 252 – 425 – 529 – 923 – 941**). Но, целокупниот збир на тие износи се доближува до олеснувањето на бродоградителите, при што мораме да го имаме предвид тоа, што некои од оштетените плочки на оваа серија можеле да се однесуваат на ковачите.

Исто така, можеме да се запрашаме зошто овие две групи се ослободени токму од овој вид на давачки? Едрата и јажињата што се изработуваат од ленот, тесно ја врзуваат бродоградбата со индустријата на лен, затоа занаетчиите во бродоградбата, во овој случај *naudomoi*, може да бидат корисници како на производот, така и на олеснувањата во индустријата на лен, што било под контрола на палатата.⁴⁶ Може да се претпостави дека и ковачите во изработката на оклопот се служеле со

⁴⁵ сп. исто. 71; Palmer (1969, 308) предлага *ai-me]-wa* и го врзува со она од **Vn 865** сметајќи го за топоним, но *a₃-me-wa* е протолкуван како антропоним. Во *Documents*² (стр. 298) првобитниот предлог е реконструкцијата со *[a-ke-re]-wa*, но подоцна (стр. 473) се предлага и алтернатива со *[ro-o]-wa*.

⁴⁶ Документите **KN U 736** и **PY Na 568** се дел од микенското текстилно производство и не се непосредно врзани со бродоградбените работи. Сепак, тие се однесуваат на метеријали насочени кон особи поврзани со бродоградбата, како што истакнува Palaima (1991, 296).

ленена ткаенина и конец, па со тоа се вброени во системот на оданочување со посредство на ленот.⁴⁷

На плочката **PY Nn 831**, меѓу забележаните лица во определено место (*ko-ri*) одговорни за данок во лен се наоѓа и *u-re* [кој што може да се реконструира како *u-re[-u]*. Ова може двојно да се интерпретира, како антропоним, но и како апелатив (ὕλεός „дрвосечач“).⁴⁸ Бидејќи во одделните внесови поединците се наведени со лично име, додека во другите со апелатив, не може со сигурност да се утврди што е точно *u-re[-u]*. Доколку се работи за антропоним, тогаш истиот може да се сврзе со оној од **PY Vn 865** и да се претпостави дека станува збор за исто име. Со тоа се добива податокот за бродоградител, кој што овојпат не е корисник на олеснувањето, туку плаќач на данок во лен, и така уште еднаш наидуваме на поврзаноста на бродоградителот со материјалите од кои што се изработуваа ткаенини или јажиња.

ma-ra-te-we

PY Na 245

- .A o-u-di-do-si, SA 10
.B e-wi-te-wi-jo, SA 20 to-sa-de, ma-ra-te-we, ra-wa-ke-si-jo

4. Групата луѓе која што исто така, при оданочување не дава определено количество лен во местото *e-wi-te-wi-jo*, уште на плочките **PY Mn 456.6**, **Vn 130.10**, е наречена *ma-ra-te-we*, *hapaх*, и притоа е опишана како *ra-wa-ke-si-jo*, **PY Ea+**, **Eg 312.3**, **KN E 1569.2**. Додека последниот збор е јасен – се работи за посвојна придавка во ном. ед. од *ra-wa-ke-ta*, односно *λαρῳέσιοι „војсководин“, *ma-ra-te-we* е проблематичен за интерпретација. Првенствено се сметда дека станува збор за апелатив и ознака на занимањето.⁴⁹ При интерпретација и давање на значење на овој збор како апелатив, постојат неколку толкувања, а едното од нив е причината истиот

⁴⁷ в. референца за Webster во *Documents*², 298.

⁴⁸ *DMic*, s.v. *u-re*.

⁴⁹ *DMic*, s.v. *ma-ra-te-we*, каде што се наоѓаат и референците за толкување на истото како етник.

да биде внесен во овој труд. Разгледувајќи го зборот како сложенка, Петрушевски предлага толкување $\mu\alpha\lambda\alpha\nu\theta\eta\tilde{\eta}\varsigma = \mu\epsilon\lambda\alpha\nu\theta\eta\tilde{\eta}\varsigma < * \mu\epsilon\lambda\alpha\nu\text{-}\alpha\nu\text{-}\theta\eta\tilde{\eta}\varsigma$ со значење „бојации (сп. текстил)“.⁵⁰ Duhoux пак, нуди $*\mu\alpha\lambda\theta\eta\tilde{\eta}\varsigma$ „заптивачи“⁵¹ во чија што основа е грчкиот збор $\mu\acute{\alpha}\lambda\theta\alpha$ „мешавина на смола и восок за заптивање на коработ“.⁵² *Заптивач, kalafat* е оној, кој ја набива крпата меѓу штиците на опшивката и го премачкува коработ со смола, то ест го чини непропуслив потопениот дел на коработ во водата. Сепак, во хрватскиот јазик истиот збор има и општо значење „тесар бродоградител“, што е значење односно дејност што му ја придаваме на мик. *pa-u-do-to*. Прашање е дали можеме да претпоставиме постоење на толку тесно специјализиран вид на занаетчија, и заклучно, да го дефинираме *paudomoi* општо како оние, кои управуваат со изградбата на коработ. Добро развиената текстилна индустрија во Пилос, во која што се наоѓаа групи на тесно специјализирани луѓе, нпр. *a-pu-ko-wo-ko*, PY Ab 210.B, Ad 671.B, $*\acute{\alpha}\mu\pi\upsilon\kappa\epsilon\varsigma\text{-}\phi\omicron\rho\upsilon\acute{\rho}\omicron\varsigma$ „кои го изработуваат $\acute{\alpha}\mu\pi\upsilon\kappa\epsilon\varsigma$ “ ни ја потврдува оваа можност. Сепак, заради тоа и прифаќањето дека во основата на зборот се наоѓа $\mu\acute{\alpha}\lambda\theta\alpha$, дејност што можеме исто така да претпоставиме, дека се состоела од извлекување на смола од црн бор и подготовка на истата за заштита (нанесување на слој смола⁵³) на корабите.⁵⁴ Локалитетот на кој што се наведени *ma-ra-te-we* оди во прилог на тоа. За разлика од *paudomoi* кои се сместени при брегот, *ma-ra-te-we* се во *e-wi-te-wi-jo*, место што не е реконструирано и точно лоцирано, но се претпоставува дека се наоѓа во

⁵⁰ M. D. Petruševski, „Les designations de couleur en grec mycénien“, *Atti e memorie del I congresso internazionale di micenologia*, Roma 27 settembre – 3 ottobre 1967, *pro manuscriptis*, prima parte, 364.

⁵¹ Хрв: kalafati.

⁵² Y. Duhoux („La groupe lexical de $\delta\acute{\iota}\delta\omega\mu\iota$ “, *Minos* 9 (1968), 89) потсетува на честата присутност на занаетчиите во системот на оданочување, забележан во пилските документи, и меѓу другите ги наведува *maratewe*, $\mu\alpha\lambda\theta\eta\tilde{\eta}\varsigma$ „заптивачи, kalafati“ и *paudomo*, $\nu\alpha\upsilon\delta\acute{o}\mu\omicron\iota$ „бродоградители“ не прецизирајќи ја нивната разлика во работите на бродоградителството.

⁵³ Хрв: smoljenje (заб. на прев.).

⁵⁴ По правило, смолата на црниот бор е ресурс за подготовка на смеса за премаз и заштита, наречена уште и *raklina* (< ие. $*pik\text{-}$ „смола“, сп. лат. *pix*, грч. $\pi\acute{\iota}\sigma\sigma\alpha$), што е денес застарен израз, потиснат од зборовите *смола* и *катран*. Шумите црн бор на Велебит се користени за цел на вадење на смола, според што целото подрачје е наречено Пакленица.

ридовите покрај патот што ги спојува Каламата и Пилос.⁵⁵ Со оглед на тоа дека смолата се извлекувала исклучително од зимзелени дрвја, а Медитеранот изобилува со борови шуми, ваков вид на шума може да се претпостави и за ридските подрачја на Месенија.⁵⁶ Затоа е можеби поприкладно на групата *ma-ra-te-we* да ѝ припишеме дејност на извлекување на смолата, но за да не паднеме во стапица сè што има таква можност да биде врзано со поморството, и да биде прогласено и протолкувано како такво, при што на овој начин би се добиле повеќе податоци од документите отколку што истите навистина ги има, ваквото толкување мора да го земеме со голема доза на претпазливост.

Евиденцијата на дрвната граѓа во пилските документи и нивната можна врска со бродоградбата

5. Подеднаков однос мора да имаме и при идентификација на податоците за дрвната граѓа во пилските документи **Vn 46** и **Vn 879**. Во центарот на вниманието е терминот *ka-pi-ni-ja* што двојно се толкува и врз основа на кој што, заради недостасувањето на воведниот дел на документот, се настојува да се утврди контекстот на изнесениот попис на материјалот.

Историјата на расправата потекнува од шеесеттите години на минатиот век, кога H. van Effenterre го предложи поморскиот контекст на списокот на градежните материјали од плочките **PY Vn 46** и **Vn 879** наспроти стандардното толкување дека станува збор за материјал за обновување на централната сала на палатата, то ест на мегаронот.⁵⁷ Набргу стигна критика на тоа од страна на L. Baumbach која што притоа изнесе аргументација во прилог на хипотезата поставена во *Documents*.⁵⁸ Дваесет години подоцна, Th. G. Palaima се обиде да го реши проблемот, исто така во соработка со F. Hocker, специјалист за поморска археологија, обидувајќи се

⁵⁵ *DMic*, s.v. *e-wi-te-wi-jo*.

⁵⁶ cf. R. Meiggs, *Trees and Timber in the Ancient Mediterranean World*, Oxford 1982, 468-469.

⁵⁷ H. van Effenterre, "Un navire mycénien?," in M. Mollat (ed.), *Sociétés et compagnes de commerce en Orient et dans l'Océan Indien*, Paris 1970, 43 – 53; cf. *Documents*², 349, 503-505; Palmer, 366-367.

⁵⁸ L. Baumbach, "Further Thoughts on PY Vn 46", *Minos* 12 (1972), 383-397.

да ја утврди втемеленоста на тезата на van Effenterre, бидејќи во меѓувреме сознанијата за бродоградбата во античкиот Медитеран значително напреднаа.⁵⁹ Со пинаколошката и филолошка анализа на Palaima, што покажува дека поморскиот контекст е филолошки прифатлив, Hocker ја ревидира интерпретацијата на van Effenterre на броевите наведени за секој дел на внесот, служејќи се со постоечките сознанија, стекнати преку потопените бродови. Неговите заклучоци на крајот не му донесоа предност за поморскиот контекст, иако не го исклучуваат истиот, затоа проблемот и натаму останува нерешен.⁶⁰ Наспроти тоа, вредноста што овие документи може да ја имаат за сознанијата за улогата на пилската палата во бродоградбата, доколку навистина станува збор за попис на дрвена граѓа за изградба или за поправка на брод, тешко може да се запостави, а исцрпно изнесените анализи и аргументации заслужуваат внимание во овој труд, затоа истите ќе бидат пренесени.

PY Vn 46

- .0 *supra mutila*
- .1 pi-ṛa₃-[
- .2 ka-pi-ni-ja , a-ti-ṭa , 6[
- .3 ka-pi-ni-ja , e-ru-mi-ni-ja , 4 [
- .4 ka-pi-ni-ja , ta-ra-nu-we 12[
- .5 *35-ki-no-o 81 o-pi-ṛa₃-te-re 40[
- .6 e-to-ki-ja 23[]-ke-te-re 140
- .7 pi-ri-ja-o , ta-ra-nu-we 6
- .8 qe-re-ti-ri-jo 2 me-ta-se-we 10
- .9 e-pṛ-wo-ke , pu-to-ro 16
- .10 *35-ki-no-o , pu-to-ro 100
- .11 ta-to-mo , a-ro-wo , e-pi-*65-ko 1

⁵⁹ Palaima, 1991, 296-301; F. Hocker - T. G. Palaima, "Late Bronze Age Aegean Ships and the Pylos Tablets Vn 46 and Vn 879", *Minos* 25/26 (1990/1991), 297-317.

⁶⁰ „Hocker забележува дека по долгото зјапање во тие зборови, кај него не се создаде силна интуитивна преференца дека текстовите повеќе се однесуваат на архитектурата на коработ отколку на архитектурата на домот. Би требало да е плодно за експертите за микенската архитектура на палатите да ги прегледаат овие текстови одново“. *исто.* 317 fn. 39.

.12 e-ṛu-mi-ni-ja 2 ki-wo-qe 1

Пред сè, треба да се осврнеме на клучниот термин *ka-pi-ni-ja*. Станува збор за ген. ед. на именка од женски род, што општо се интерпретира како *καπνία* (-ας) = *κάπνη* „отвор за дим“. ⁶¹ Навидум е неизводливо, но лингвистички сепак може да се поврзе овој збор со *σκάφος* „корито на коработ“, а со тоа и со „брод, чамец“, како што предложи van Effenterre, а поддржано и разработено од Palaima. ⁶² Бидејќи *σκάφος* е изведен од глаголот *σκάπτω* „копа“, што општо ја изразува идејата на *шупло*, тој и самиот тогаш има значење на нешто издлабено, шупливо, што во суштина се однесува на коритото на коработ. Таквото значење, како и самиот збор *σκάφος*, за првпат се појавува кај Херодот, а е прикладно и за *ka-pi-ni-ja*, со оглед на тоа што во документите не наоѓаме на зборови што се однесуваат на едра или на било кој друг дел надвор од структурата на бродското корито. Очигледно е, значи, дека внесовите во овие два документа ќе ги разгледуваме првенствено во светлина на бродоградбата, имајќи предвид дека и едната и другата хипотеза се подеднакво докажливи, исто како што се и недокажливи.

Vn 46

.1 pi-ṛa₃-[

Не може да се определи видот и значењето на овој збор. Постојат две можности: или претставува наслов, па може да се очекува дека станува збор за топоним или антропоним, како што тоа го предложи Baumbach, или дека е дел од внесот, па може да се очекува дека станува збор за некој предмет што им претходи на деловите од *ka-pi-ni-ja* што следат во линиите .2 – .4, како што предлага Palaima.

⁶¹ DELG, s.v. *καπνός*.

⁶² Се претпоставува обликот **σκαφνος*, значи со формантот -но- кој е потврден во ретки именки, кои што претежно се доцни и тешко подложни на интерпретација архаизми. Наставката -ια за именките од женски род се наоѓа и кај оние со конкретно значење, створени од именките на-ос (нпр. *όκία*) што овозможува ваква интерпретација. Во прилог на ова тврдење одат и микенските паралели *e-ru-mi-ni-ja* (PY Vn 46), *de-mi-ni-ja* (PY Vn 851, Wr 1326, MY V 659), обете сврзани со обработката на дрвото и тесарството, в. Palaima, 1991, 297 fn. 105.

.2 ka-pi-ni-ja , a-ti-ta , 6[

Ka-pi-ni-ja може, значи, да означува нешто што му припаѓа на коработ или на бродското корито, но не се знае дали тоа е дел од името на предметот или е наведено за да се истакне разликата од *a-ti-ta*⁶³ од друг вид или намена. Самиот збор *a-ti-ta* нема јасна етимологија. Доколку редоследот на наведување на предметите зависи од редоследот на градбата, овој предмет би требало да биде или прв склопен, или структурно најбитен, затоа е можно дека станува збор за кобилицата.⁶⁴

.3 ka-pi-ni-ja , e-ru-mi-ni-ja , 4 [

Единствениот став за интерпретација се ослонува врз гласата кај Хесиџиј, ἐλύμναι· δοκοὶ ὀρόφιναι „кровни греди“. Алтернативното толкување е дека станува збор за гредите што одат надолжно низ внатрешноста на трупот, како структурна потпора за ребрата и за напречната греда, што се ослонува врз темелната идеја на надолжно, запоставувајќи ја подоцнежната семантика на Хесиџиј.⁶⁵

.4 ka-pi-ni-ja , ta-ra-nu-we 12[

Ном. мн. θρήνυες од *θράνυς (сп. хом. θρήνυς, ат. θράνως „клуба“) е единственото прифатено толкување. Втемелено на „седи“, „се наслонува“, хом. θρήνυς има значење „мала клуба за нозете“, додека θράνως освен „клуба, седиште“, па затоа и „веслачка клуба“, значи и „напречна греда“.⁶⁶ Различни се толкувањата и во микенскиот. Во **Та** серијата значењето е „мала клуба за нозе“, но во овој случај поприкладно е да се мисли на хоризонтални напречни греди, кои, ако станува збор за оџак, немаат никаква врска со клупите, а ако станува збор за брод, односно за неговиот труп, тогаш се работи за зацврстувањето на конструкцијата на тој начин, што напречно се поврзуваат страните на трупот на правилно растојание, со

⁶³ Во стандардното издание на пилските плочки (L. Bennett, Jr. – J.-P. Olivier, *The Pylos Tablets Transcribed, Part I*, Roma 1973), Vn 46.2 има транскрипција со *a-ti-ta*, но таа е ревидирана во *a-ti-ta*, в. Palaima, 1991, 296.

⁶⁴ Hocker – Palaima, 1990/1991, 310.

⁶⁵ Palaima, 1991, 298; Hocker – Palaima, *исто*; сп. Baumbach, 1972, 387, која смета дека станува збор за кровни коси или дијагонални греди.

⁶⁶ Во старогрчкиот наидуваме на изведенки θράνιον „веслачка клуба на најгорниот ред“ (Poll. 1.94) и θρανίτης „транит“ (веслач што седеше на најгорната клуба над зигитот). За етимологијата и значењата, особено она архитектонското, в. DELG, s.v. θράνως.

што воедно се создаваат и клупи за седење на веслачите.

.5 *35-ki-no-o 81 o-pi-ṛa₃-te-re 40[

Во идните линии писарот го менува форматот на внесот, па затоа повторно се поставува прашањето на улогата на *ka-pi-ni-ja*, односно, дали во горните случаи тоа е дел од називот или само служи за спецификација, која што беше откажана во натамошните внесови. Сега, во оваа и во линијата .6, наидуваме на по два предмета. За неразбирањето на терминот *35-ki-no-o и за бројните предложени толкувања за истиот наголемо придонесува недешифрираниот силабограм *35. Идентичен остаток на збор во *a₃-ki-no-o* (KN Se 879.a, 891.B) што и припаѓа на серијата документи за колите, ги наведе микенолозите дека овие два термини можат да се поврзат, уште повеќе што тесарството има допирни точки со изработката на коли.⁶⁷ Како последица, тие се разгледуваат како сложенки. Во првиот дел се препознаваат називи на животни, за *a₃-ki-no-o* αἶγι- „коза“, за *35-ki-no-o λυκι- „рис“ или λυκι- „волк“, додека во другиот дел се забележува формантот -no-o како ознака на материјал направен од тие животни и со тоа им се определува значењето на „тетива (врска, лента) од кожа или од цревата од коза, рис или волк“.⁶⁸ Duhoux на исто место нуди и други толкувања, врз основа на називи на дрвја и џбунови, па така αἶγι- го врзува со αἰγίλωψ „вид на даб“ и αἰγειρος „црна топола“, а λυγι- со λύγος „врба; *Vitex Agnus-castus*“ што заради својата еластичност се употребуваше за плетење. Затоа и формантот -no-o изведен од *snē „вртење“ добро се вклопува. Baumbach ја изнесува идејата за можноста на распознавање на *35-ki-no-o или o-pi-ṛa₃-te-re како слој на трски покриен со глина, над гредите.⁶⁹ Меѓутоа, по овие толкувања ништо не нè спречува да помислиме и на поморскиот контекст. Хомер (*Od.* 5.257) опишува како Одисеј, откако го направил коработ, на неговото дно насипал џбунови.⁷⁰ Но, исто така, во

⁶⁷ *Documents*², 349, 504.

⁶⁸ *Ibid.* 369; Y. Duhoux, „Les syllabogrammes 34 et 35 du linéaire B“, *Res Mycenae*, Göttingen 1983, 120.

⁶⁹ Baumbach, 1972, 389 fn. 18.

⁷⁰ Има неколку толкувања за намената на тоа. Можно е тоа да служеше за одржување на нозете на Одисеј суви од водата што се збираше на дното на коработ. Исто така, а тоа го потврдуваат и археолошките податоци, тоа се

стихот над него (*Od.* 5.256), стои дека тој направил заштита од бранови, оградувајќи го коработ со прачки од врба (ῥίπεσσι οἰσὺνῃσι).⁷¹ Οἰσὺνῃσι, од οἰσύα „врба; *Vitex*“, кај Хомер е *harax legomena*, додека пак λύγοισι, од λύγος, се наоѓа на три места (*Il.* 11.105, *Od.* 9.427, 10.166), но не во контекст на бродоградба. Нивната употреба и очигледната сродност доведува до тоа, што истите се сметаат за синоними (*Pollux*, 7.176), но во најмала мера можеме да кажеме дека станува збор за вариетети на видот. Сепак, без разлика дали станува збор за заштитна плетена ограда или за поден слој, од јазична гледна точка истото не може со сигурност да се утврди, сè додека не се потврди вредноста на силабограмот *35.

Hocker и Palaima целосно го отфрлаат обидот за јазичко толкување на овој збор и се служат со пристап на логичен редослед на материјали, потребни за изградба на брод, во согласност со наведеното количество и сразмерот на двата предмета од овој внос во однос 2:1, така што се претпоставува дека се работи за залиха на штици за опшивката.⁷² Другиот предмет, *o-pi-ra₃-te-re*, не се дефинира првенствено заради нејасната етимологија, но со оглед на првиот дел *o-pi-*, може да се работи за некакви делови што се прицврстуваат врз конструкцијата. Се наидува на предлог за толкување со *οπιρῃαιστῆρες, од ῥαιστῆρ „чекан“, но бидејќи е можно овде да станува збор за алатка, особено ако се земе предвид нивното количество, се изнесува претпоставката дека се работи за делови што се прицврстуваат на краевите од штиците заради нивна заштита.⁷³

.6 e-to-ki-ja 23[]-ke-te-re 140

поставуваше за да ја заштити опшивката од натоварениот товар. Третиот предлог е дека тоа служеше за подолготрајноста на заштитата од смола, што на врелината стануваше леплива и се абеше со газењето. За тоа, како и референците за различните толкувања в. S. D. Mark, "Homer's Seafaring" (A Dissertation, Texas A&M University, 2000), 104, <http://nautarch.tamu.edu/Theses/pdf-files/Mark-PhD2000.pdf> (8. 6. 2012.).

⁷¹ Слична плетена структура е пронајдена на потонат брод кај Улубурун во Турција; в. C. Pulak, "The Shipwreck at Uluburun, Turkey: 1992 Excavation Campaign", *INA Quarterly* 19.4 (1992), 11, http://inadiscover.com/index.php/ina_quarterly/archived_issues/1990_to_1999/1992_winter_1992/ (8. 6. 2012.).

⁷² Hocker – Palaima, 1990/1991, 311-312.

⁷³ *Documents*², 504; в. И дополнителна аргументација на оваа претпоставка кај Baumbach, 1972, 389.

Иако *e-to-ki-ja* може лесно да се протолкува како ном. мн. ср. р. од именката *έντοίχιον, значењето е нејасно, особено затоа што зборот што кореспондира во ст-грч. έντοίχιος „на сидот“ мошне ретко се јавува и се однесува на слики (γραφαί). Дословното значење отвара бројни можности за толкување на она што е прицврстено „на сид“.⁷⁴ Таквиот предмет лесно може да се замисли во бродската конструкција, ако се земе дека „сид“ претставува страна на бродскиот труп, но и натаму, значењето е толку воопштено, што може да се однесува на различни делови, од штици за опшивка, преку клинови (затки) во самата конструкција на трупот или клинови за весла, кои исто така се вметнуваат „во сидот“, до деловите на бродската ограда.⁷⁵

Во вториот внес оштетен е првиот силабограм, но земајќи го предвид идентичниот остаток на збор на сродна плочка, **Vn 879.4**, оправдано може да се реконструира како *pa-ke-te-re* што се толкува како *πακτῆρες, од πῆχυρι „прицврсти“, и да се сфати како вид клинови што служат за спојување, поточно за зацврстување на деловите.

Ваквото толкување, ако, секако, документот е врзан со бродоградбата, може да се вклопи во начинот на градењето бродови од бронзеното доба, според кој првин се градела опшивката, а потоа на истата ѝ се додавал костурот, односно кобилицата и ребрата. Штиците на опшивката имале отвори и се зацврстувале со дрвени клинови и затки (в. сл. 3.1).⁷⁶

Ако овие два предмета се внесени во иста линија, затоа што се на некој начин поврзани како што е тоа случајот со претходната линија, и тоа можеби токму како делови што служат за поврзување на штиците од опшивката, наведените количества (*e-to-ki-ja* 23, *pa-ke-te-re* 140) не одат во прилог на тоа. Затоа се поставува прашањето за карактерот на документот, односно на неговата улога во администрацијата. За изградба на брод, иако станува збор за големо количество, 140 клинови не се доволни, затоа овој

⁷⁴ *Documents*², 349, 546; Palmer, 1969, 367, 421; Baumbach, 1972, 390, која смета дека станува збор за кровни греди, кои што од обете страни влегуваат во отворите на сидовите.

⁷⁵ Hocker – Palaima, 1990/1991, 312.

⁷⁶ За ваквиот начин на градба зборува и Хомер (*Od.* 5.248-253), но потврдата за подолгата традиција ја наоѓаме на потонатиот брод кај Улубурун, кој датира со 14. в. п.н.е.

внес се смета за најдобар показател дека ова не е целосната листа за изградба на брод.⁷⁷

.7 pi-ri-ja-o , ta-ra-nu-we 6

Иако е *hapaх legomena*, *pi-ri-ja-o* едногласно се толкува како ген. мн. ж. р. на именката φλιᾶ „горен дел од рамката на вратата, довратник“⁷⁸ што е технички термин без етимологија.⁷⁹ Во светлина на толкувањето на документите, дека истиот е поврзан со обновата на мегаронот, Baumbach смета дека со овој термин, освен *довратникот* вклучен е и *надвратникот*, бидејќи истиот не е наведен во пописот, и од тоа заклучува дека во овој внес станува збор за материјали потребни за изработка на двете рамки на вратата.⁸⁰

За толкување на бродската граѓа, се зема општо, значењето на зборот „столб, вертикална греда“. Таа, како и именката во генитив во линијата .4, го дефинира *ta-ra-nu-we* „клуба, греда“. Hocker и Palaima на овој вид на греди им го наоѓаат местото на надградбите на палубите (*kašteli*) кои што на микенските бродови биле едноставни подигнати конструкции, на кои што можело да се стои, а можеле да бидат сместени на краевите на корабите, то ест на носот и на крмата (сп. сл. 2.9 и 2.15).⁸¹

.8 qe-re-ti-ri-jo 2 me-ta-se-we 10

Првиот внес во оваа линија е именка во ном. дуал со несигурна паралела во старогрчкиот. Можеби може да се реконструира како *γ^wλητρίω, изведенка од *γ^wλητрон, и да се според со хом. βλήτρον (*hapaх*, II. 15.678) „врска, круг, прстен“, подобро него со πλέθρον што е мерка за површина и должина.⁸² Додека van Effenterre претпоставува дека се работи за елементи кои стрчат кај крмата и служат како потпора на кормилото,

⁷⁷ Hocker – Palaima, 1990/1991, 313.

⁷⁸ Хрв: *dovratnik* (заб. на прев.).

⁷⁹ DELG, s.v.; Frisk, s.v.

⁸⁰ Baumbach, 1972, 391-392.

⁸¹ Hocker – Palaima, 1990/1991, 313.

⁸² cf. DMic, s.v. *qe-re-ti-ri-jo*; Documents², 504, 577; Palmer, 1969, 367, 449; Ruijgh, 1967, 116.

Hocker и Palaima се откажуваат од било каков предлог.⁸³

Кај вториот внес јасен е само првиот дел на зборот, то ест *me-ta-* мета-и, со оглед на тоа, станува збор за некакви елементи за средината.⁸⁴

.9 *e-pō-wo-ke*, *pu-to-ro* 16

.10 **35-ki-no-o*, *pu-to-ro* 100

Тешкотиите во толкувањето на наведените термини доведуваат и до сомневања за кои видови на зборови се работи, придавки или именки.⁸⁵ Во претходните линии, кога внесот го сочинуваат првите два збора, првиот е оној што го определува вториот и стои во генитив. Овде, пак, писарот очигледно го изменил начинот на внесување. Бидејќи **35-ki-no-o* во линијата .5 е наведен самостојно, и овде би требало да се работи за именка, па според тоа и *e-pō-wo-ke* е именка, а зборот што ја определува е *pu-to-ro*. И за овој збор постојат несогласувања дали се работи за именка или придавка, и дали стои во ген. мн. или во ном. мн. Доколку стои во ген. мн., на ист начин би требало да определува како и во случајот со погоре наведениот *ka-pi-ni-ja* (.2 - .4) и *pi-ri-ja-o* (.7), и со тоа означува некоја структура за која што се наменети *e-pō-wo-ke* и **35-ki-no-o*. Доколку, пак, означува материјал, то ест вид на дрво, поприкласен е ном. мн.⁸⁶ И, додека *e-pō-wo-ke* е премногу нејасен за да му се определи значењето, за **35-ki-no-o* се предложени повеќе решенија (в. *supra*). Толкувањето дека се темели на зборот λυγί- (λύγος „врба“) и дека означува заштитна ограда или под, ја исклучува можноста дека станува збор за вид на дрво и може да биде во склад само со *pu-to-ro* како структура. Од друга страна, ако се работи за штици, тогаш се отворени обете можности, то ест дека тоа може да бидат штици со поинаква намена или од некој поинаков материјал.⁸⁷

⁸³ Van Effenterre, *REG* 79 (Juillet-Décembre 1966), XII.

⁸⁴ Palaima, 1991, 300; Hocker – Palaima, 1990/1991, 313-314; сп. и Baumbach, 1972, 392, која на листата очекува и спомнување на прозорците, но бидејќи овие два технички термини наведени во линија .4 не преживеаја во подоцнежниот грчки, не може ниту да се даде точна интерпретација.

⁸⁵ *DMic*, s.v. *e-pō-wo-ke* i *pu-to-ro*.

⁸⁶ *Documents*², 504, s.v. *e-ṣō-wo-ke*; Baumbach, 1972, 393; сп. Hocker – Palaima, 314.

⁸⁷ Карактеристиката на техничките термини, меѓу кои можеби и *pu-to-ro*, е дека поретко наидуваме на нив, само во рамките на специјализираните дејности во кои што и тие се сковани, а честопати имаат нејасна етимологија (нпр. φλιά „довратник“, αἰονάω, медицински термин „капе, влажни“). Тие не мора да

Количествата *35-ki-no-o во обата случаја се големи (81 и 100), наспроти количеството на e-p̥o-wo-ke pu-to-ro (16), но тие не ни се од помош во разјаснувањето.

.11 ta-to-mo, a-ro-wo, e-pi-*65-ko 1

Прифатената интерпретација за *ta-to-mo* е σταθμός што кај Хомер се појавува во три значења, а кои што исто така може да се препознаат и во микенскиот: „овчарско бачило, штала“ (Il. 2.470, Od. 17.20) што се наоѓа во **PY Cn 4.1, Cn 595.1**, „тег, тежина“ (Il. 12.434) претпоставен во **KN Ws 1703** во текстилен контекст и „столб, довратник“ (Od. 17.96, Od. 21.45, Il. 14.167) на каков што наидуваме на оваа плочка. Значењето на довратник е далеку почесто кај Хомер од значењето на столб, затоа и овде може да се претпостави дека станува збор за довратник за мегарон. Сепак, количеството (1) не оди во прилог на тоа, како ни толкувањето на *pi-ri-ja-o* во линијата .7 на кое што му се доделува тоа значење. Идните два збора на овој внес го дефинираат *ta-to-mo*. Во овој момент за *a-ro-wo*, кое што е *hara*x, немаме понудено толкување, а се откажавме од оние порано понудените.⁸⁸ *e-pi-*65-ko* содржи силабограм чија што идентификација со *ju* во научните кругови не е службено потврдена, но во најголем дел се прифаќа.⁸⁹ Со ваква транслитерација, не се наоѓа на соодветен збор за толкување, но Palmer во овој збор препознава и-е. корен **iug-* (лат. *iugum*, скр. *uigat*, грч. ζυγόν „јарем“) и затоа ја предложи реконструкцијата со ἐπιζυγός, споредувајќи ја со Хесихиевата глоса ἐπιζυγίων·μέρος τῆς νεώς, како и со ἐπιζυγίς, подоцна потврден во значењето „напречна греда“, напоменувајќи дека треба да се пишува со *-ju-ko*, а не *-zu-ko*.⁹⁰ Иако паралелната граfiја се држи под знак прашалник, со оглед на фактот дека од кренот **iug-* веќе се појавуваат облици со *z* (npr. *ze-u-ke-si* **PY Ub 1318.4**),

преживеат во подоцнежното скалило на развојот на јазикот, како што е заклучено и за термините наведени во линија .8 (*qe-re-ti-ri-jo i me-ta-se-we*).

⁸⁸ *DMic*, s.v. *a-ro-wo*; Baumbach, 1972, 394.

⁸⁹ Најдобар пример е *i-*65*, **PY Ae 344, Aq 64.7, 218.16, Jn 431.6, 725.8**, интерпретиран како *iús ‘sin’ (со регресивна дисимилација од *iuyús) = ст-грч. uíos, со дативен облик *i-je-we*, **PY Tn 316 v. 10**, *iέfei. Подетално в. Ruijgh, 361-362.

⁹⁰ в. Palmer, 20, 367, каде што е толкувањето *pe-*65-ka* (*per-jug-*) = πέρζυγα, ном. мн. од περίζυξ.

толкувањето на Palmer не е неприфатено.⁹¹ Гледајќи го предметот што е σταθμός и ἐπίζυγος како нешто што „стои“ и што е „споено“, Hocker и Palaima изнесуваат претпоставка дека станува збор за носач на катарката⁹², што служи како темел на катарката.⁹³ Кај Хомер μεσόδμη означува носач на катарка, то ест напречна греда поставена хоризонтално преку две веслачки клупи наред на коработ, со отвор за всадување на катарката (ἰστὸν δ' εἰλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης στῆσαν ἀείραντες, *Od.* 2.424-425),⁹⁴ но во множина μεσόδμαι (*Od.* 19.37, 20.354) се дел од мегаронот и означуваат греди што служат и како темели за столбовите. Иако во микенскиот не наидуваме на зборот што го користи Хомер, во нејзиниот опис можеме да го препознаеме *ta-to-mo* како хоризонтално легната греда и *e-pi-*65-ko* како положена на веслачките клупи или како она, на што се спојува.⁹⁵

.12 e-ru-mi-ni-ja 2 ki-wo-qe 1

Уште еднаш се појавува *e-ru-mi-ni-ja*, во ном. ед. иако заради износот (2) би требало да стои двоина. Овојпат зборот е наведен сам, без надополнување какво што се наоѓа во линија 3. (*ka-pi-ni-ja e-ru-mi-ni-ja*). Вториот внес е поврзан со претходниот со *-que* (-те) што е форма што не ја наоѓаме во другите линии со по два внеса (.5, .6 i .8), затоа постои можност за нивна потесна врска. *Ki-wo(-qe)* е *hapaх*, но етимологијата делува едноставно и затоа се смета за веројатно дека станува збор за *κίρων (κίων) „столб“. Во контекст на бродоградбата, предложено е „столб“ да означува катарка, а *e-ru-mi-ni-ja* (ἐλύμνια) како дел од истата структура, да биде надолжните греди што служат за потпора на катарката или на основата на катарката.⁹⁶

⁹¹ *Documents*², 504; cf. Hocker - Palaima, 1990/1991, 315; Palaima, 1991, 298.

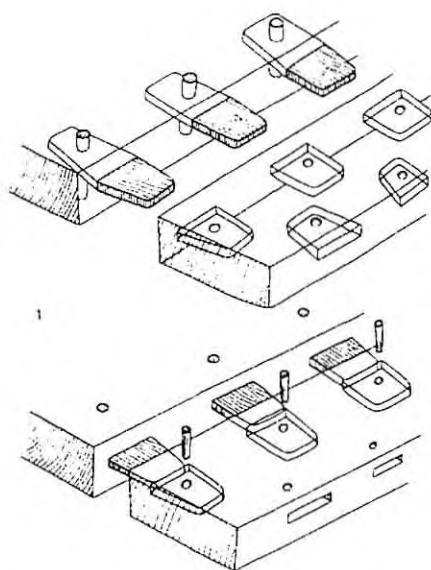
⁹² Хрв: jarbolnica (заб. на прев.).

⁹³ *Исто*.

⁹⁴ D. Salopek, *Grčko-hrvatski pomorski rječnik*, Zagreb 1995, s.v. μεσόδμη.

⁹⁵ Во предвид го земаме само толкувањето со ἐπίζυγος, затоа во првиот случај се ослонуваме на ζυγός/ζυγόν „веслачка клупа“ (напречни греди што им служат на веслачите да седат), а во вториот на глаголот ἐπιζυγέω „да биде споен“ или, во основа, ζεύγνυμι „да спои“. сп. толкувањето на *ta-ra-ni-we* во линија 4.

⁹⁶ Hocker - Palaima, 315; в. *исто*. 298, за критиката на толкувањето L. Baumbach за намената на *ta-to-mo* и *ki-wo*.

сл. 3.1. Зацврстување на штиците од опшивката со помош на отвори (L. Casson, *The Ancient Mariners*, second ed., Princeton 1991, 28)

Vn 879

.1	a-ti[], pe-*65-ka	8
.2	ko-ni-ti-ja-ja , pe-*65-ka	24
.3	e-to-ki-ja , qa-ra-de-ro	10
.4	pa-ke-te-re , qa-ra-de-ro	86

Ослонувајќи се на врската на овој документ со **Vn 46**, се претпоставува дека во линијата 1. е внесено *a-ti-ta*.⁹⁷ Со оглед дека се работи за дрвена граѓа, за *pe-*65-ka* се претпоставува *pe-ju-ka*, πεύκη „бор“, но тоа не е прифатено во пошироките кругови.⁹⁸ Остатоците на корабите од бронзеното доба (Uluburun, Cape Gelidonya) ни покажуваат дека во бродоградбата се употребувани различни видови на бор, затоа *pe-*65-ka* може да се вклопи во толкувањето со πεύκη, како и во контекстот на бродоградбата, то ест како дел на списокот на дрвената граѓа за коработ.⁹⁹ Како и претходниот предмет, поблиску определен со *pe-*65-ka*, така и *ko-ni-*

⁹⁷ Исмо. 315.

⁹⁸ *Documents*², 571; Hocker – Palaima, 315; Palaima, 1991, 300; Baumbach, 394; cf. *DMic*, s.v. *pe-*65-ka*.

⁹⁹ <http://www.deguwa.org/data/File/Bohrmuschel-Mueller.pdf> (20. 4. 2012.)

ti-ja-ja, иако зборот е јасно видлив, останува без интерпретација. Со оглед на претпоставката дека *pe-^{*65}-ka* е вид на дрво и на сличностите во начинот на внес (линиите .1 - .2 cf. .3 - .4), за *qa-ra-de-ro*, што го опишува *e-to-ki-ja* и *pa-ke-te-re*, исто така може да се претпостави дека се работи за вид на дрво. Неговата етимологија е нејасна и можеме само да претпоставиме суфикс -ερός или -ηρός (сп. βαλανηρός (Теофраст, *Historia plantarum* 1.11.3) од βαλανος „желад“). Називите за дабот и за неговите видови во старогрчкиот не даваат паралела за потврда на претпоставката дека се работи токму за овој вид на дрво.¹⁰⁰

Освен таа врска, дека овие два документа припаѓаат кон иста палеографска класа (Cii), а со тоа можеби се настанати од ист писар, тоа го делат и сличните внесови. *e-to-ki-ja* е, без сомнение, заедничка точка, додека токму заради претпоставената меѓусебна врска реконструирани *a-ti[-ta]* од Vn 879.1 врз основа на *a-ti-ta* од Vn 46.2 и *pa-ke-te-re* од 46.6 врз основа на 879.4. Во Vn 46 се појавуваат нови термини кои што ги опишуваат внесените предмети, а за кои што се претпоставува дека означуваат видови дрво употребено во бродоградбата (сп. бор и даб). Тие дефинирачки термини во најголем дел имаат структурна природа (*ka-pi-ni-ja* и *pi-ri-ja-o*) заради што можеме да го претпоставиме истото и за *pi-to-ro* за кое што постои подвоено мислење, дели станува збор за вид на дрво или за структурен елемент. Во тој документ можеби ќе најдеме на вид на дрво во **35-ki-no-o* чија што основа на зборот служи во творењето на називот на предметот.

Претпоставените толкувања на документот Vn 46, втемелени делумно на лингвистичка анализа, делумно на сознанијата за архитектурата на коработ од бронзено доба, во неговите внесови донесуваат препознавање на структурните делови како што се кобилицата (.2), должните греди како потпора за ребрата и напречните греди (.3), напречните греди, воедно и веслачки клупи (.4), дно или заштитна ограда

¹⁰⁰ Со оглед на бројните видови, постојат повеќе различни називи (ἄσπρις, πρίνος, φελλός, итд.), а во значење даб се користеше и општиот збор за дрво, δρῦς. Но, за поцврстата структура на трупот на коработ клиновите мораше да бидат од поцврсто дрво, а археолошките наоди, што му даваат темели на толкувањето на овој внес, покажуваат дека се работи токму за дабот, в. Hocker – Palaima, 316; Palaima, 1991, 300.

од прачки, или пак, штици за опшивка (.5), дрвени клинови и затки за спојување на даските на опшивката (.6), штици за палубните градби (.7), носач на катарката (.11) и катарката и надолжните греди како нејзина потпора (.12). Освен бројните етимолошки нејаснотии, наведените износи се сомнителни и на некои делови тешко може да се поврзат со протолкуваните структурни елементи на градбата, и како такви, наведуваат на преразгледување на целта на документот. Hocker и Palaima (pp. 306-307) ги истакнаа сите можни значења на овој документ за администрацијата на пилската палата: а) „cookbook“ или „shopping list“¹⁰¹ на граѓата потребна за изградба на еден брод; б) запис на граѓата потребна за изградба или поправка на еден или повеќе бродови; в) списокот повеќе е општ редослед на граѓа од определени видови и големини; г) списокот претставува инвентар на постоечките залихи на граѓа, определена според компонентите за кои што е наменета или соодветна. Броевите во предложените случаи, освен во оној првиот, не претставуваат вистинско количество на компоненти потребни за еден брод, туку може да одразуваат општи размери, то ест помал износ на граѓа за кобилицата, поголем за штиците и мноштво клинови,... Можеме да се осврнеме на анализата на линијата .6 која најдобро упатува на тоа, дека овде не е целосно наведен сиот потребен материјал за изградба на еден брод. Со тоа можеме да ја исклучиме првата можност, а ако ја земеме последната како веројатна, тогаш овој документ станува извонреден показател на континуираната вклученост на пилската палата во бродоградбата.

6. Тешко е да се претпостави дека палатата се потпираше само врз приватни флоти, бидејќи поморската дејност, можеме да кажеме, е кардинално средство за напредокот, првенствено на оној економскиот, а со негово посредство, и на цивилизацискиот. Не можеме да го негираме ниту постоењето и битната улога на приватното поседување и дејствување во поморството, какво што тоа, впрочем, и било во своите почетоци (*в. supra* I. 3). Дека бродоградбата не било исклучиво поврзана со активностите на палатата, јасно е и со оглед на нејзиниот континуитет по пропаста на микенските центри, по кој што се пренесувало и се надоградувало

¹⁰¹ Готвач или список за купување (заб. на прев.).

знаењето на занаетчиите и ја изнедрило познатата триера.¹⁰² Во секој случај, овие два документа, ако се прифати нивниот поморски контекст, претставуваат дополнителна потврда за организирана поморска дејност на која што упатува грижата на палатата за бродоградителите (PY Na 568, Vn 865 и Xn 990, KN U 736), подеднаква со таа за ковачите (в. *supra*, III. 3). Исто така, палатата водела грижа за другиот персонал сврзан со поморството (сп. веслачите како и нивните синови) како што ќе видиме во наредното поглавје.

Спомнатата грижа за бродоградителите е забележана во документот од пилската Na серија (Na 568) во кој што тие се наведуваат како уживатели на значително даночно олеснување во лен, во главното пилско пристаниште, *ro-o-wa*. Не е непотребно да го нагласиме и совпаѓањето на содржината на олеснувањето (сп. лен, култура чија што индустрија беше добро развиена во пилското кралство) со самата бродоградба која што ги користеше ленените производи за јажиња и едра. Видовме, врз основа на списокот на бродоградители наведени по лични имиња (PY Vn 865), дека речиси во целост станува збор за занаетчии од грчко потекло, со можни исклучоци (сп. *Ki-nu-ra* кој што можеби бил странец).

Уште еднаш ќе ја нагласиме етимологијата и значењето на зборот *pa-u-do-mo*. Имено, општоприфатено е толкувањето на **ναυδόμος* во чиј што втор дел се препознава глаголот *δέμω* и според тоа му се определува значењето „градител на бродови“ или „тесар бродоградител“. Хомер му придава вообичаен назив за „тесар“, *τέκτων*, додека во старогрчкиот наидуваме на иста творба како во микенскиот, но со друг глагол, *πήγνυμι* „зацврстува; насадува; теса; гради“, така што „бродоградител“ е *ναυπηγός*.¹⁰³ Но, тој не е неопходно тесар, туку може да биде и бродоградител со улога на управник, како што видовме погоре (в. *supra* t. 3). Доколку е прифатливо толкувањето на Duhoux на *ma-ra-te-we* со **μαλθῆρες* „заптива со смола“, ниту тоа не може да ја реши недоумицата околу **ναυδόμος*, бидејќи и тука е сомнително дали се работи за заптивачи

¹⁰² сп. Диалог на Wedde и Palaimе во Wedde, 1999, 475.

¹⁰³ Истиот глагол се наоѓа во зборот *pa-ke-te-re* за кој што веруваме дека претставува дрвени клинови за спојување и прицврстување на штиците од опшивката, в. *supra* t. 5 (толкување на линија 6. PY Vn 46).

како оние, кои што исклучително ја вршат заштитата на коработ со смола или може да се помисли на поширок обем на работата, то ест на тесарство со вклучено заптивање со смола. Меѓутоа, ја отворивме можноста дека *ta-ra-te-we* чиј што назив потекнува од зборот со значење „смола“ не мора да биде врзан со самата бродоградба, туку со извлекувањето на смолата и подготовката на нејзините деривати (*v. supra* t. 4).

Поглавјето ќе го заклучиме со она, со што го почнавме, *e-to-ro-qa-ta*. Соодветниот идеограм кој по изглед потсетува на „штроп“, етимолошката анализа на самиот збор и присуството на *na-u-do-mo* во истиот документ (KN U 736), говори во прилог на тоа дека станува збор за дел на брод. Изненадувачки е што од сите бродски елементи имаме идеограм само за овој, речиси најмал елемент. Во линеарното Б писмо наидуваме уште на само еден идеограм врзан со поморството и тој го означува токму предметот на кој што *e-to-ro-qa-ta* му припаѓа – коработ. Зошто токму *e-to-ro-qa-ta* има соодветен идеограм, а другите елементи немаат?! Делот на одговорот се крие во малиот број на пронајдени плочки, врзани со бродоградбата и деловите на коработ. Заради постоечките податоци што ја потврдуваат организацијата и вклученоста на палатата во наутичките работи, веруваме во постоењето на некогаш испишаните, а нам денес непознати плочки, кои што би содржеле уште понекој знак и нови податоци за бродоградбата. Да го претпоставиме уште и ова, дека писарот со *e-to-ro-qa-ta* решил да исцрта знак сличен на наведениот предмет за да се потсети за што точно се работи и да избегне евентуална недоумица кај администрацијата.

IV. МОРНАРИЦА

1. Логична е претпоставката дека некои кралства на Микенците, како народ кој во доцното бронзено доба бил суверен на морето, имале организирана морнарица. Иако морнарицата означува кораби, то ест кораби на некој народ заедно со луѓето и установите што се користат во трговски и во воени цели, во контекстот на микенската култура истата ќе биде разгледувана првенствено од воен аспект, бидејќи тешко може да се утврди на кој начин таа била вклучена во системот на трговијата, то ест на размената на доброта. Од друга страна, ако палатата се служела со својата морнарица за трговски цели, првичната причина за нејзиното уредување била токму воената цел, без разлика дали била офанзивна или дефанзивна. Податоците од микенските документи врз кои што се потпираме се токму од таков карактер.

Во микенскиот, не се појавуваат зборови за морнарица или флота, а нив ги нема ниту кај Хомер. Тие се појавуваат на виделина со Херодот – ὁ στόλος (3.54), ἡ ναυτική (7.161), τό ναυτικόν (7.97). Со општото значење „патување“ (по море или по копно), στόλος вообичаено се користи за ознака на флота и на поморска војска, додека именичната придавка ναυτικόν се користи, освен во општото значење „поморство“, и во значење „кораби, поморска сила“. Овие изведенки се појавуваат дури во класичниот период во античка Грција, што упатува на подоцнежнo воспоставување на ваква институција и меѓу Индоевропејаните, што ни го докажуваат и зборовите од другите индоевропски јазици. Најраширениот збор за „флота“ е од германско потекло и е изведен од глагол со значење „плови“. Ст-анг. *flota* преминал во францускиот и со тоа во другите романски јазици, а низ различни патишта и во балтичките и словенските јазици.¹ Латинскиот, пак, се служи со етимолошки нејасниот збор *classis*. Првобитното значење на овој збор е „повикува“, а потоа тој ги определува различните видови на класи на граѓани што можеле да се повикуваат на оружје, со што се доаѓа и

¹ C. D. Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago – London 1949, 1379.

до значењето „ред, строј“². Откако *exercitus* започнал да се употребува во смисла на „копнена војска“, а *classarius* е оној „кој припаѓа на флотата, морски“, супстантивизирано *classarii*, *cn. milites* „војници од морнарицата“, *cn. nautae* „морнари“.³ Во општествените реформи што кон средината на 6. в. пр.н.е., ја спроведе Сервиј Тулиј врз основа на цензус, римските граѓани се вброени во класи според кои што се формирани воени единици. Припадниците на првата класа, значи најбогатите, се нарекуваа *classici* (*cn. cives*). Истата придавка е применета за писателите, *scriptores*, што означува „добри, внимателни писатели“, то ест *класични*, што во современото доба е вообичаен назив за нешто извонредно, првокласно.

Интересноста што произлегува од ваквото семантичко движење на лат. *classis* е што тоа служи и како ознака за морнарицата и како ознака за извонредноста. Навистина, поседувањето на силна морнарица е одраз на надмоќ и богатство. Освен што од една страна, токму тоа и го умножува, од друга страна таа изискува мошне високи трошоци. Мошне скапо било да се изгради и да се одржува кораб. Потоа, управувањето со коработ барал висока оспособеност, а предизвик претставувало и наоѓањето на доволно голем број искусни капетани и оспособени веслачи. Движечката сила на античките кораби биле слободните луѓе, кои освен што требало да минат низ долготрајни подготовки, морале да бидат и добро платени. Освен трошоците на екипажот, постојано требало да се набавува и материјал за одржување (смола, јажиња, кожа, дрво).⁴

Меѓутоа, иако Римјаните имале силна морнарица и во текот на неколку столетија владееле со Медитеранот, поморството не им било природно.⁵ Самиот Кикерон (*De Republica* 2.7-10) го фали Ромул затоа што тој, основајќи го градот Рим, одбрал место подалеку од морскиот брег и со тоа ги избегнал перверзиите својствени за приморските градови. Но,

² Хрв: *postrojba* (заб. на прев.).

³ DELL, s.v. *classis*.

⁴ P. Sabin et al. (eds.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, Vol. I, Cambridge 2007, 385.

⁵ „Римјаните се аномалија во поморската историја, раса на несмасници кои што, наспроти себеси, станаа господари на морето“. L. Casson, *The Ancient Mariners: seafarers and sea fighters of the Mediterranean in ancient times*, 2nd ed., Princeton, New Jersey 1991, 143.

поморството била дејност што морале да ја вршат за постигнување на своите цели и одржување на својата моќ.⁶ Нивното поморско неискуство, кое што било причина за реквизирањето на корабски архитекти и тесари од јужна Италија и од Сиракуза за изградба на воени кораби, потребни за борба против Картагинците, одразено е во организацијата на екипажот.⁷ Но, војната организација на коработ било типично римска – Римјаните го пренеле на нивниот кораб совршениот поредок од копнената војска, затоа за разлика од капетанот на коработ, кој што го носел грчкиот назив *trierarchus*, командантот на флотата, регрутиран од највисоката имотна класа, се нарекувал *praefectus classis*.⁸

Наспротив римскиот менталитет и Кикероновата пофалба за позицијата на градот Рим, оддалечен од морето, Плутарх зборува за положбата на атинскиот полис. Во педесетгодишниот период, во кој што Атињаните ја постигнале надмоќта над морето и со развојот на културата ја развиле и демократијата, Плутарх (*Them.* 19.4-5) опишува како Темистокле го поврзал градот со пристаништето Пиреј, копното и морето, и така им дал моќ на поморците (εἰς ναύτας καὶ κελευστάς καὶ κυβερνήτας τῆς δυνάμεως ἀφικομένης) што довело до мислењето дека потеклото на атинската демократија извира од надмоќта на море (*Them.* 19.6). Пред тој педесетгодишен период, што дошол по повлекувањето на Ксеркс од Грција (480 год. пр.н.е.) токму Темистокле бил тој, што го убедил народното собрание сите расположиви средства да бидат вложени во изградба на морнарица, која што подоцна се покажалоа како пресудна за победата над Персијците. Значењето на поморската вештина на Атињаните ја нагласува и Тукидид (1.142.5-6):

πλέον γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν τοῦ κατὰ γῆν ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἐμπειρίας
ἢ ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ κατ' ἥπειρον ἐς τὰ ναυτικά. τὸ δὲ τῆς θαλάσσης

⁶ „Римјаните беа надарени луѓе кои што, кога неприликите ќе ги притиснеа, беа способни да господарат со морето. Но, солената вода не беше по нивен вкус и тие ја напуштија во прва поволна прилика“ *исто.* 151; Casson изнесува уште еден живописен коментар: „Тие го третираа морето како несакано дете“ *исто.* 156; v. i *САН VIII*, 66.

⁷ Како што е преземен грчкиот дизајн на корабите, исто така, со мали промени, преземени се и видовите на службеници и чиновите. в. L. Casson, *Ships and Seamanship in the Ancient World*, Baltimore 1971, репр. 1995, 310-312.

⁸ *исто.* 312-314; *САН X*, 383-384.

ἐπιστήμονας γενέσθαι οὐ ῥαδίως αὐτοῖς προσγενήσεται.⁹

како и сложеноста на самата (1.142.9):

τὸ δὲ ναυτικὸν τέχνης ἐστίν, ὥσπερ καὶ ἄλλο τι, καὶ οὐκ ἐνδέχεται,
ὅταν τύχη, ἐκ παρέργου μελετᾶσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον μηδὲν ἐκείνῳ
πάρεργον ἄλλο γίγνεσθαι.¹⁰

Предноста постигната со поморската вештина настанала, значи, по долгогодишното искуство и напорните обуки. Во 5. в. пр.н.е., на старогрчката триера, која што до тоа време била основен вид на кораб, командантите и специјализираниот екипаж биле професионалци, а од веслачите се барале вештина и издржливост. Совесните триерарси (τριήραρχοι) ги барале најдобрите и најiskusни веслачи, дури и ги плаќаа дополнително.¹¹ Самите триерарси биле, во најголем дел формално, команданти на триерата, поточно нејзини снабдувачи. Тоа биле богати граѓани кои ѝ правеле услуга на државата така што за една година ги преземале врз себе трошоците за одржување на воениот кораб. На почетокот, тие командуваа со коработ, но подоцна, бидејќи биле избирани заради имотот, а не заради поморското знаење, тие станувале номинални водачи кои што често ниту стапнувале на коработ што го плаќале, а командувањето со истиот му го препуштале на вистинскиот капетан на коработ (κυβερνήτης).¹² Покрај него, останатите офицери на атинската триера биле келευστής „офицерот на веслачите“, πεντεκόνταρχος „офицерот на педесетмината“, одговорен за платата и за опремата на екипажот, πρῶτεύς или πρῶράτης „офицер на носот, прв офицер“. Меѓу останатиот екипаж познати се ναυπηγός „корабскиот тесар“, αὐλητής или τριηράυλης „корабскиот авлетист“ кој им давал такт на веслачите, τοίχαρχος „офицерот на страната“, веројатно веслачот најблизок до крмата, на кого

⁹ „Сепак, тие имаа повеќе вештина во копненото војување отколку во морнарицата, отколку оние од морнарицата во копненото војување. Нема да им биде лесно да бидат извонредни на море“. Tukidid, *Povijest Peloponeskog rata*, preveo Stjepan Telar, priredio D. Salopek, Zagreb 2009, 94.

¹⁰ „Ако ништо друго, поморството не е уметност што се постигнува кога и да се случи тоа, со повремено вежбање, туку, повеќе од тоа, покрај поморството не смееме да се занимаваме со ништо друго отстрана“ *исто*.

¹¹ Sabin *et al.*, 2007, 136-137.

¹² Casson, 1995, 301.

што останатите се угледуваа во веслањето.¹³ Најголемиот дел од екипажот, сепак, го сочинувале веслачи и морнари, односно поморски војници, ἐπιβάται.¹⁴

Никулците на вака сложената организација на античката морнарица биле, секако, многу поедноставни. Офицерите кои можеме да ги сретнеме биле командантот на веслачите, κελυστής (E. *Hel.* 1596), офицерот на носот на коработ, πρῶράτης (в. Sl. 4.1) и капетан на коработ, κυβερνήτης, кој изворно бил кормилар, како што и самото име тоа ни го кажува.¹⁵ Од овие, Хомер го спомнува само кормиларот (*Il.* 19.43, 23.316, *Od.* 3.279, 8.557, 12.412) и тоа токму во такво својство, додека командувањето на коработ е во рацете на хероите, барем што се однесува до патувањето на Одисеј.¹⁶ Но, не е сигурно колку со тоа е прикажан вистинскиот поредок од тоа доба, бидејќи управувањето со коработ изискува не само истрениран, туку и дисциплиниран екипаж и авторитет на капетанот, а како што се гледа во повеќе наврати во *Одисеја*, токму недостатокот на авторитет на Одисеј и недисциплинираноста на неговиот екипаж му донесуваат проблеми и го продолжуваат патувањето (в. *нпр.* 10.28-49).

Предметот на оваа глава е сознанието за тоа, каков бил поредокот во морнарицата на микенските кралства и на кој начин, и колку тоа ни го откриваат нивните документи. Податоците и за овој аспект на поморството може да се добијат од плочките од кноската и пилската архива. Не може да се добие целосна слика за микенската морнарица, но податоците се разновидни и може да се забележи слоевитост во организацијата, особено во Пилос, од чии што документи, кои во голем дел се индиректно поврзани со поморството, се гледа вклученоста на поморските службеници и екипажите во општеството. Кноските податоци

¹³ Исто. 304. Без сомнение, постоеја и други, специјализирани членови на екипажот, чија што присутност е забележана во подоцнежните столетија, в. исто. 308-309.

¹⁴ Под овој назив се вброени сите оние, кои што беа присутни на бродот, а не беа дел од екипажот (сп. Pollux, 1.95). Со него првенствено се означуваа војници што не беа основната движечка сила на бродот (сп. Suda, s.v. ἐπιβάτης).

¹⁵ Сите три офицери може да се видат прикажани на ваза од типот *hydria*, сп. <http://www.beazley.ox.ac.uk/record/FA731F59-10D6-4BEC-B6FF-88C7B6AFA922>.

¹⁶ Додека ахејската флота се движеше кон Троја, Хомеровите херои беа адмирали на своите контингенти, додека κυβερνήτης беше командант на единица, односно на брод, како што изнесува Casson, 1995, 300 fn 1.

се пооскудни, но притоа, и терминологски и административно се разликуваат од оние пилските.

сл. 4.1. насликан сад (kylix) од втора половина на 6 в. пр.н.е.

e-re-ta

2.

Главните пилски документи со спомен за веслачи припаѓаат на серијата **An** карактеристична со присуството на идеограмот *100 VIR и *101 MUL. Сите три плочки (1, 610, 724) му се припишуваат на писарот со најголем број испишани документи во пилската архива (H1) и дополнително се класифицираат под стилус S1 (**An 1** и 610) и стилус S657 (**An 724**). **An 1** е мала плочка во облик на страница со сите *latera* сплеснати и лесно заоблени рабови. Во 1. линија е насловот, а во останатите линии се нижат внесови во следниот облик: топоним – VIR – број. **An 610** е голема плочка исто така во облик на страница со сите *latera* сплеснати и со бројни бришења заради прилагодувањето на внесот кон форматот. Обете плочки се пронајдени во архивската соба бр. 8. Нивниот предмет се машки лица, означени со идеограмот *100, а во насловот наведени како *e-re-ta*. Во **An 610**, под насловот во 1. линија, се нижат внесови во една колона, така до 5. линија. Првобитно, таков облик на внес имало и во 6. и 7. линија, но заради недостаток на простор, поточно заради малиот број на вцртани линии со оглед на бројот на внесови, писарот ги избришал тие два внеса и започнал

со облик од две колони, со кои што продолжува сè до крајот на 14. линија, каде што повторно се брише првобитниот внес за да се испишат три внеса. Најверојатно заради недостаток на простор, во вториот внес во таа линија писарот го испуштил VIR.¹⁷ Во 15. линија писарот му се враќа на обликот со две колони, со таа разлика што во вториот внес се наоѓаат две определби (*we-re-ka-ra, te-qa-ta-qe*). Последните линии во обата документа (**An 1.7 - .8, An 610.16 - .20**) се оставени празни. Плочката **An 724**, испишана е од страна на истиот писар, но стилусот е 657. Во 4. линија зад VIR 1 уште еднаш се појавува идеограмот VIR што е напишан од друг писар, вброен во класата Cii, и тоа, веројатно, кога глината веќе била сува.¹⁸ Во ист стилус е вброена и групата плочки од истата серија, позната како *o-ka*, пронајдена во архивскиот комплекс, дел од нив во собата 8, а дел во собата 7. **An 724** е пронајдена исто каде што се пронајдени **An 1** и **610**, то ест во собата 8. Оваа плочка е оштетена по средината на вториот дел, а во текот на нејзиното испишување се случиле различни корекции, особено во првиот дел. Во 2. линија првобитно стоело *te-ni-wa, a-pe-e-ke, a-re-sa-ni-e* VIR 1, но ширејќи ја формулата писарот го избриша VIR 1 и го префрли на крајот на внесот во 4. линија. Во 3. линија е избришано *e*, што најверојатно е почеток на запишувањето на зборот *e-re-e* кој што, заради недостаток на простор, е префрлен во идниот ред, то ест во 4. линија. Како во 2. линија, истото се случило и во 5. линија – зад *e-ke-ra₂-wo-ne, a-pe-e-ke, a₂-ri-e* избришано е VIR со износ 1–5 и префрлено е зад *o-pe-ro-te, e-re-e* со бројка од пет луѓе во 6. линија, каде што исто така дошло до исправање: *te* преку, веројатно, [ṭa] . Бројните бришења, а можно е, и примањето на поинакви податоци во текот на пишувањето, што може лесно да се претпостави за внесовите во линиите .5 - .6, довеле до нејасна и некохерентна синтакса, што ќе се види подоцна, при анализата на текстот. Предметот на документот **An 724** е изразен во 1. линија со насловот. Овде, покрај *e-re-ta*, за разлика од **An 1** и **610**, се наоѓа забелешка за нивното отсуство, то ест за неизвршувањето на

¹⁷ J. Chadwick (1987,76) предупредува на паралели со ваквата постапка и на други плочки.

¹⁸ Chadwick (исто. 79) претпоставува дека и тој вториот идеограм демонстрација на претпоставениот слубеник за поедноставен начин на пишување на идеограмот VIR, затоа што се чини дека тој не е дел од текстот.

обврските. По главната формула следуваат осум внесови, а секој од нив завршува со идеограмот VIR, со тоа што некои внесови се протегаат на повеќе линии. Од претходните поглавја е познато (в. II.1) дека на *verso* на оваа плочка се наоѓа идеограмот за кораб (*259).

а.

PY An 1

.1	e-re-ta, pe-re-u-ro-na-de, i-jo-te	
.2	ro-o-wa	VIR 8
.3	ri-jo	VIR 5
.4	po-ra-pi	VIR 4
.5	te-ta-ra-ne	VIR 6
.6	a-po-ne-we	VIR 7
.7-8		<i>vacant</i>

За вкупно 30 веслачи, регрутирани од градовите наведени на почетокот на внесот во .2 - .6, насловот го кажува местото на нивното заминување, *pe-re-u-ro-na-de* (*hapaх*; сп. етничка придавка *pe-re-u-ro-ni-jo* на PY An 656.16). Со суфиксот *-de*, станува збор за топоним во алатив што го означува правецот на движењето, а прифатена е интерпретацијата *Πλευρῶνά-δε „во Плеурон“ со паралела во хом. Πλευρών (во Ајтолија, в. II. 2.638ff). Со *i-jo-te* (уште на MY Au 567.1), партицип сегашно време од глаголот εἶμι „одам“ во ном. мн. м. р. што одговара на *e-re-ta*, ἐρέται, насловот на овој документ гласи:

ἐρέται Πλευρῶνάδε ἰόντες.¹⁹

Од сите пет градови што следат после насловот, задоволителна интерпретација има само *Ri-jo* (PY An+, Cn 608.11, Jn 829.12, Ma 193.1, Na 252.B) што се идентификува како месенски топоним Ρίον. Тој е забележан како античко име на местото подоцна познато како Асина во Месенија, поточно Корони од Средниот век, а што се наоѓа на западниот брег на Месенскиот Зал

Ro-o-wa како топоним се појавува и на други документи (PY An+, Mn 1370.2, 1408.1, Nn 228.2). Контекстот на плочките An 1 и 724 упатува на приморско место или на поморска база, а прифатено е дека станува збор за самото пилско пристаниште, што е можно да се лоцира северно до Наваринскиот Залив, каде што денес се наоѓа пристаништето Voidhokilia.²¹

Po-ra-pi (PY An 1.4, Mn 1408.2, Nn 228.6, Xa 432), во алтернација со *Po-ra-i* (PY An 656.13), нема задоволувачка грчка интерпретација. Под знак прашалник е ставена претпоставката со *Phorāphi* (хом. Φηραί), како и таа со Σπορά(δ)φι, но се смета за веројатно дека тоа место, што ѝ припаѓа на провинцијата *De-we-ro-a3-ko-ra-i-ja*, може да се лоцира во Наваринскиот Залив, северно од *A-ke-re-wa* (в. PY An 656).²² Насловот што содржи топоним во алатив упатува дека подолу внесените топоними се наоѓаат во аблатив. П. Хр. Илиевски докажа дека е спорно толкувањето на обликот како датив со вредност на локатив, иако сфатен како аблатив при преведувањето, и докажа дека се работи за инструменталната наставка – фи со вредност на аблатив.²³ Алтернацијата со *Po-ra-i* ја потврдува оваа теза, дека локативот на ова место гласи поинаку. Тој во обликот е датив, а дативот и локативот, што се однесува до обликот, се изедначени.²⁴ Иако единствено до обликот на овој топоним е забележливо дека станува збор за инструментал со вредност на аблатив, заради формата на внесот и самиот наслов на документот, и останатите четири топоними имаат аблативна вредност.

Постојат само два документи на кои што се спомнува топонимот *Te-ta-ra-ne* (PY An 1.6, 610.9) врз основа на кои му се одредува позицијата во провинцијата *De-we-ro-a3-ko-ra-i-ja* меѓу *Po-ra-pi* и *A-po-ne-we*, во близина на *Ri-jo*.²⁵

²¹ DMic, s.v.; *Documents*², 187; Chadwick, 1980, 244.

²² DMic, s.v. *po-ra-i*; *Documents*², 186.

²³ П. Хр. Илиевски, "Аблативот, инструменталот и локативот во најстарите грчки текстови", *Жива антика*, посебни изданија, книга 2, Скопје 1961, 61-62.

²⁴ Исто.

²⁵ Palmer (1969, 69) смета дека според редоследот на внесот на топонимите во PY An 610 *Te-ta-ra-ne*, бидејќи е зад *Ri-jo*, се наоѓа источно од ртот Акритас во Месенскиот залив, затоа би требало да се лоцира во Оностраната провинција, *Pe-ra3-ko-ra-i-ja*.

A-po-ne-we исто така следува по *Ri-jo* и веројатно бил сместен во негова близина. Обата случаи (PY An 1.6 и 610.10) се наведуваат зад *Te-ta-ra-ne*. Тврдењето за *a-pu-ne-we*, што исто така се појавува со *e-re-ta* на PY Ad 684.1, дека претставува алтернативно пишување, не е во целост прифатено.²⁶

Значи, првиот документ од оваа серија вели дека: „Веслачите кои што одат во Плеврон, осум од *Ro-o-wa*, пет од *Ri-ja*, четири од *Po-ra-*, шест од *Te-ta-ra-ne*, седум од *A-po-ne-we*“. Со оглед на тоа дека микенскиот кораб можеле да го движат 50, 30, па и 20 веслачи, како што покажува микенската иконографија (в. II.2), можно е дека со овој документ е опфатен екипажот на еден кораб, чија што задача при испловувањето кон Плеврон останува непозната. Далеку поопширен е наредниот документ, кој со забележан број на веслачи зборува за постоењето на пилската флота, а притоа дава важни податоци на чии што темели е реконструиран системот на регрутирање на веслачите.

b.

PY An 610

.1		]ne , e-re-ta []	vacat [
.2		]e , ki-ti-ta	VIR 46 [
.3	me-]	ta-ki-ti-ta	VIR 19 [
.4		] wa , ki-ti-ta	VIR 36 [
.5	mē-ta-ki-ti-ta		VIR 3 [
.6	e-wi-ri-po	VIR 9 po-si-ke-te-re [	VIR
.7	a-ke-re-wa	VIR 25 wo-qe-we [	VIR
.8	ri-jo	VIR 24 wi-nu-ri-jo[	VIR
.9	te-ta-ra-ne	VIR 31 me-ta-ki[-ti-ta	VIR
.10	a-po-ne-we	VIR 37 me-ta[	VIR
.11	ma-ra-ne-nu-we	VIR 40 po-ti-ja-ke-e	VIR ,6[
.12	za-ku-si-jo	VIR 7 za-e-to-ro	VIR 3
.13	da-mi-ni-jo	VIR 40 e-ke-ra2-wo-no	VIR 40 [
.14	we-da-ne-wo	VIR 20 ko-ni-jo 126 me-ta-ki-ti-ta	VIR 26
.15	po-ku-ta	VIR 10 we-re-ka-ra , te-qa-ta-qe	VIR 20

²⁶ Documents², 161; Palaima, 1991, 286; cf. DMic, ss.vv. *a-po-ne-we*, *a-pu-ne-we*.

Првата линија на оваа плочка не содржи ниту идеограм ниту број, што упатува на тоа, дека станува збор за наслов. Иако плочката е прилично оштетена во горниот дел, единствениот сочуван збор, *e-re-ta*, му дава на документот поморски контекст, оттука натамошните внесови со идеограмот VIR и со број зборуваат за бројот на веслачи, што се регрутираат. Самиот наслов не подлежи на реконструкција. Од зборот што му претходи на *e-re-ta* видливо е само *-ne*. Доколку овој документ ја следи формата топоним + апелатив + глаголски облик, како што е тоа случајот во **РУ An 724** (*ro-o-wa, e-re-ta, a-pe-o-te*) тогаш и овде би можело да се работи за топоним. Наместо топоним Chadwick предлага глаголски облик, на кој што би му преходело *o-*, но исто така напоменува дека не постои глаголски облик со завршеток на *-ne*, освен ако истиот овде не стои на местото на завршното *-n*.²⁷

Внесовите во линиите .2 - .4 исто така не можат целосно да се реконструираат затоа што горниот лев дел на плочката е оштетен. Читливи и препознатливи се зборовите *ki-ti-ta* и, кога ќе се погледне целиот документ, *me-ta-ki-ti-ta*. Во секоја линија има по еден внес. Првин беше внесен *ki-ti-ta*, а потоа *me-ta-ki-ti-ta*. Недостатокот на простор го наведе писарот да ја смени формата почнувајќи од линија 6. и натаму, затоа истото се зема како причина за испуштањето, то ест дека се подразбира *ki-ti-ta* во внесовите. Каде што тие не се подразбираат, писарот употребил друг апелатив, *me-ta-ki-ti-ta* (.9, .10, .14).²⁸ *ki-ti-ta*, ном. мн. м.р. од κτίτας „население, жители“, што може да се поврзе со глаголот κτίζω „да се основа, да се насели“, и со κτίται (E. Or. 1621) и хом. περικτίται „соседи“ (Od. 11.288). Во микенскиот, сродни со овој збор се глаголскиот облик *ki-ti-je-si*, 3. мн. инд. сег. акт. на **РУ Na 520.B**, потоа парт. сег. м.-р. ж.р. *ki-ti-me-na* што доаѓа со *ko-to-na* (**РУ Ea+, Eo+**) за ознака на „населена земја“, како и *a-ki-ti-to* „без *ki-ti-ta*“ (**РУ Er 880.4, Na+**).²⁹ На истата основа ѝ припаѓа и *me-ta-ki-ti-ta*,

²⁷ J. Chadwick, "The Muster of the Pylian Fleet", in *Tractata Mycenaea*, P. Hr. Ilievski, Lj. Crepajac (eds.), Skopje 1987, 76.

²⁸ в. *усто*.

²⁹ *DMic*, ss.vv.; Chadwick, 1987, 82; Ilievski, 2000, 138-140.

*μετα-κτίτᾱς, збор што се појавува само на оваа плочка. За него се предложени различни значења, но ако е плаузибилно сврзувањето со μέτοικος,³⁰ тогаш прифатливото значење би било „доселеник“.³¹ Со оглед на тоа, дека овие два поима се клучни за разбирање на системот на регрутирање на веслачите, за нив ќе стане збор подоцна.

Пред *ki-ti-ta* во 2. линија најверојатно стоел впишан топоним, од кој што остана зачувано само *ε*, како што е случајот и во 4. линија, каде што е сочувано *wa*. Другите плочки што евидентираат веслачи и плочките од групата *o-ka*, на кои што се наведени крајбрежните места, во еден дел ги имаат наведено истите топоними што се наоѓаат и на оваа плочка (в. табела 4.1). Со споредбата на истите, топонимите во овие две линии од кои што е зачуван само завршниот силабограм, се обидуваат да се реконструираат како *ti-mi-to-a-ke-]ε* (сп. PY An 661.10) во .2, и како *ro-o-]wa* во .4 (сп. PY An 1.2, 724.1, 519.1), но, тоа останува на рамниште на спекулација.³²

Во идните линии следува поинаков образец на внесувањето на податоците – во два столба се внесува групата на луѓе определена со топоним, апелатив или лично име со идеограмот VIR и со број. Бидејќи и натаму зборот *ki-ti-ta* не се појавува, додека *me-ta-ki-ti-ta* се појавува, а обата збора се наведени во првите линии, во кои што писарот се служел со по една линија за еден внес, лесно може да се прифати предлогот на Chadwick за подразбирањето на *ki-ti-ta* во главните внесови. За определбата на регрутираните веслачи во голем дел се користат топоними. *E-wi-ri-po* (.6) се интерпретира како *Ἐφριπος (Ефριπος). Според значењето на ст-грч. εὔριπος „морски теснец“, ова место исто така би морало да биде сместено на брег и тоа во Овостраната провинција, затоа што зад него се наведува топонимот *A-ke-re-wa* (.7), а беше вообичаено местата да се наведуваат според географската положба од северот кон југот. *A-ke-re-wa* е познат како еден од деветте главни градови на Овостраната провинција

³⁰ Доселениците во Атина, то ест *metici*, беа слободни странци кои смееја да се занимаваат со занаетчиство, но немаа граѓански права. Токму тие честопати беа регрутирани како поморски војници, а оние побогатите како хоплити.

³¹ DMic, s.v. *me-ta-ki-ti-ta*; Documents², 431; Ilievski, 2000, 138.

³² Chadwick, 1987, 77.

(сп. **Cn 608.8, Vn 20.8**). Како место за регрутирање на веслачи се наведува и во **An 724.9**, но е чест топоним и во многуте други документи (сп. **Ac 1277, Cn 202.1, Eq 213.2, Jn+, Jo 438.28, Ma 222.1, Vn 493.11**). Постојат повеќе непотврдени и сомнителни интерпретации, но *o-ka* серијата потврдува дека се работи за месенски крајбрежен град, сместен можеби на рид на островот Проти или појужно, во Наваринскиот Залив, во близина на денешниот Пилос.³³ По него, во линиите .8 - .10 следуваат топоними наведени во ист редослед како и на **An 1.3, .5-.6. Ma-ra-ne-nu-we (.11)** ретко се појавува во пилските документи, веројатно уште само на **Mn 1410.2**, а можеби се содржи и во етникот *ma-ra-ne-ni-jo* (**Ma 393.3**) што определува лице ослободено од давање даноци заради извршување на некоја услуга или служба.³⁴ За топонимот *Po-ti-ja-ke-e (.11)* сведочи уште еден документ (**An 298.2**) каде што тој се појавува зад *Ra-wa-ra-ta₂* и со тоа се сместува во Оностраната провинција. Имено, редоследот на наведувањето на местата на плочката **Jn 829** е С – Ј за местата на Овостраната провинција, а потоа Ј – С, почнувајќи од *Ti-mi-to-a-ke-e*, Θέμιστος ἄγκής,³⁵ кое што е прво место во Оностраната провинција, сместено на југозападната граница на двете покраини. Овие два топонима се споредуваат по начинот на творбата, но има и поинакви мислења.³⁶ *Za-e-to-ro*, спомнат уште на *o-ka* плочката **An 661.6**, беше сместен во Месенскиот Залив, но мислењата за неговата точна положба се поделени – некои го лоцираат северно од *Ri-jo* во Овостраната провинција, а некои пак, уште посеверно, во Оностраната провинција.³⁷

Освен овие осум места што даваат веслачи за служба, документот посочува и други извори на регрутација – позначајни поединци, етнички групи и други категории. Во 6. линија зад топонимот *E-wi-ri-po*, од кој што се регрутираат 9 веслачи (се подразбира дека станува збор за *ki-ti-ta*), следува апелативот *po-si-ke-te-re*. Етимологијата на првиот дел од зборот слична е со предложената за *po-ku-ta (.15)*, *поо- (сп. проо-), додека вториот дел е изведен од глаголот ἵκω, врз основа на што се нуди толкувањето

³³ *DMic*, s.v. *a-ke-re-wa*; Chadwick, 1980, 86.

³⁴ *DMic*, ss.vv. *ma-ra-ne*], *ma-ra-ne-ni-jo*, *ma-ra-ne-nu-we*; *Documents*², 292; Palmer, 1969, 304.

³⁵ Дат.-лок. од Θέμιστος ἄγκος (Θέμιστος, gen. од θέμις), в. *DMic*, s.v. *ti-mi-to-a-ke-e*.

³⁶ *Documents*², 186; сп. Palmer, 1969, 69-70.

³⁷ *DMic*, s.v. *za-e-to-ro*.

*ποσ-ηικτῆρες (сп. проσίκτωρ „кој доаѓа молејќи“³⁸), но е нејасно во која смисла се применува збор што буквално значи „кои пристапуваат“ и во каква семантичка врска е со ст-грч. проσίκτωρ. Предложени се значењата “дојденци, мигранти“, но разгледувајќи го контекстот на оваа плочка Chadwick, сфаќајќи го овој внес како секундарен и на тој начин, паралелен со секундарниот внес *me-ta-ki-ti-ta*, претпостави дека со овој збор се означува група на луѓе кои што пристапуваат кон службата покрај предвидената за нивниот град квота (*E-wi-ri-po*).³⁹

За некои внесови сè уште постојат колебања, но може да се определи дали се работи за топоним, етник или апелатив. Така *Wo-qe-we* (.7) може да биде топоним, на што упатува контекстот на **An 724.13** во кој што истиот исто така се појавува, или ако се сфати како грешка на писарот за *Wo-no-qe-we*, топоним кој што на **PY Un 1193.2** стои покрај *A-ke-re-wa*, или е дури апелатив во ном. мн. м. р.⁴⁰ Исто така, бројни се претпоставките за *Wi-nu-ri-jo* (.8), од топоним преку етник до антропоним, но ниту едната од нив не е сигурна.⁴¹ Ако за пример ја земеме формата од 6. линија: топоним VIR + број (сп. *ki-ti-ta*) + апелатив (секундарен внес) + VIR, и истиот таков во линиите .9 - .10, тогаш во линиите меѓу наведените (.7 - .8) можеме и *wo-qe-we* и *wi-nu-ri-jo* да ги сфатиме како апелативи, то ест како секундарни внесови. Се разбира, бидејќи формата на внесовите во овој дел на документот не е воедначена, а овие зборови не може да се потврдат како апелативи, ниту оваа претпоставка не е сигурна. Колебањата околу видот на зборот се појавуваат и за *Da-mi-ni-jo* кој што овде би можел да биде топоним, но на кноските плочки од **D-** серијата се појавува како антропоним. Истиот може да се поврзе со топонимот *Da-mi-ni-ja* од плочката **PY Ad 697** која што за предмет исто така има веслачи. Заради ваквата врска се отвара претпоставката дека *Da-mi-ni-jo* е етник во ном. мн.

³⁸ Хрв: pribjegar (заб. на прев.).

³⁹ Chadwick, 1987, 78.

⁴⁰ Chadwick, 1987, 77; Palmer, 1969, 162; *DMic*, s.v.

⁴¹ *DMic*, s.v. ; *Documents*², 186; в. J. T. Killen, “PY An 1”, *Minos* 18, 1983, 76, кој отвара можност дека овој термин се однесува на некоја подгрупа особи во *ri-jo*, но со оглед на формата на внесот, сепак би требало да стане збор за посебна група на друг локалитет.

Со споредба со приморскиот град Ἐπίδαμνος (денешниот албански град Durrës, Драч), се изведува топонимот *Δάμνος и етникот *Δάμνιος.⁴²

За сигурни етници се сметаат *za-ku-si-jo* (.12) и *ko-ni-jo* (.14), обата во ном. мн. *Za-ku-si-jo* и според името на островот Ζάκυνθος се изведува етникот Ζακύνσιοι. *Za-ku-si-jo* доаѓа и во функција на антропоним на **MY Oe 122**. Ктетичкиот облик во множина среден род, *za-ku-si-ja* (**PY Sa 751, 787.B**) се однесува на вид на тркало или на тркала увезени од Закинт. Chadwick смета дека појавата на овој етник од соседното кралство во документ што евидентира собирање на флота на подрачјето на пилското кралство не е чудна, бидејќи и Закинт би требало да биде изложен на опасност доколку непријателот се приближува по море од јужната страна на Пелопонес.⁴³ *Ko-ni-jo* (*hapaх*) се сврзува и со топонимската определба *ko-ni-ja* (**PY An 615.4**).⁴⁴ Заради недостаток на идеограм во овој внес, во 14. линија, беше предложена интерпретацијата со σχοῖνοι „јажиња“, но на тој недостаток можело да влијае и недостатокот на простор на самата плочка.⁴⁵ Покрај тоа, ст-грч. σχοῖνος е растение (лат. *iuncus*) од кое што се плетеле јажиња и затоа ѝ е доделено значењето „јажиња“, што не одговара контекстуално, а во микенскиот, впрочем, поблиску е до зборот *ko-no* кој што на **KN Ga 953, MY Ge+** се појавува како фитоним, заедно со *ko-i-no* како варијанта на **MY Ge 606.7**. На **PY Eq 213.6** *Ko-no* е сепак топоним кој се сместува во јужната половина на Овостраната провинција.⁴⁶ Chadwick смета дека *Ko-ni-jo* е етник можеби изведен од топонимот *Ko-no*, во генитив, а според што би можело да се реконструира како Σχοινῶν со облик на придавка Σχοινίος.⁴⁷ Нивната бројност не е за занемарување (126) затоа што во голема мерка отскокнува од останатите, кои што бројат најмногу до 50 лица. Секундарниот внес со *me-ta-ki-ti-ta* на оваа плочка обично се однесува на последниот наведен топоним, но најблискиот сигурен топоним на внесот во 14. линија, *Za-e-to-ro*, се наоѓа во 12. линија, можеби во 13. линија, ско се прифати *Da-mi-ni-jo* како топоним. Како меѓу тие внесе

⁴² DMic, ss.vv.; Documents², 161, 186; Ruijgh, 1967, 170.

⁴³ Chadwick, 1987, 78.

⁴⁴ DMic, s.v. *ko-ni-jo*.

⁴⁵ Documents², 187.

⁴⁶ DMic, s.v. *ko-no*.

⁴⁷ Chadwick, 1987, 78 fn. 5.

стојат два антропонима во генитив со определен број на веслачи и потоа *ko-ni-jo* кој е внесен непосредно пред *me-ta-ki-ti-ta*, може да се претпостави дека *me-ta-ki-ti-ta* VIR 26 е секундарен на внесот *ko-ni-jo* 126 и дека овој служи како определување на местото. Но, пред да изнесеме поинакво видување, ќе се осврнеме на антропонимите, а потоа и на апелативите во 15. линија.

На списокот, на кој што преовладуваат топоними, појавата на две лични имиња во генитив за која што се врзува поголем број на веслачи, сведочи за нивната важност во пилското кралство. *E-ke-ra₂-wo-no* (.13) е антропоним во генитив од *E-ke-ra₂-wo* (PY Un 718.2), а се појавува и во датив (*E-ke-ra₂-wo-ne*), на плочка со поморски контекст (An 724.5). Можни се следните графички варијанти на овој антропоним]-ke-ri-ja-wo (Qa 1292),]ke-ra₂-u-na (Un 853.1),]ke-ra₂[(Eg 880.1). Бидејќи во сите овие документи, кои за предмет го имаат: регрутирањето на веслачите, приноси од различен вид или регистрирање на имотот, ова име е сврзано со големи суми, очигледно е дека *E-ke-ra₂-wo* бил важна личност, но тешко е да се определи колку висока била неговата позиција и, со оглед на култниот и воен контекст на документот, дали може истиот да се идентификува како *wa-na-ka*.⁴⁸ Интерпретацијата на самиот антропоним исто така е сомнителна. Ако се интерпретира со *Εχελάρων (ἐχω и λάρω), тогаш би требало да се отфрли алтернацијата со *e-ke-ri-ja-wo*, а доколку таа се прифаќа, тогаш се нуди поинаква интерпретација, со вториот дел во облик -άρων, *сп. *Εχελιάρων*. Името што стои веднаш зад ова, *We-da-ne-wo*, е потврдено во над 20 пилски документи (од Cn, Es, Na, Un серијата). Се појавува уште само во датив, *We-da-ne-we*, а со оглед на тоа, што тоа би требало да биде име на -ευς, се претпоставува обликот **We-da-ne-u*, без подоцнежни паралели. И тој е важна личност во пилското кралство, како што упатуваат документите. Тој е сопственик на добиток, на еден роб, примател е на *do-so-mo*, *δοσμός „принос“, а се претпоставува и неговата надлежност над *A-ke-re-wa* и тоа во функцијата *ra-wa-ke-ta*, *λαφαγέτας.⁴⁹ И

⁴⁸ DMic, s.v. *e-ke-ra₂-wo*; Documents², 187, 454; M. Lindgren, *The People of Pylos, Part II*, Uppsala 1973, 153-154.

⁴⁹ *в. Ruijgh*, 1967, 320-321.

оваа плочка го потврдува високиот, можеби и највисок, статус на наведените лица, бидејќи само тие се спомнати со лично име, а притоа обезбедуваат поголем број на веслачи, *E-ke-ra₂-wo* нив 40, а **We-da-ne-u* 20.

Во последната линија (.15) три групи во ном. мн., *po-ku-ta*, *we-re-ka-ra* и *te-qa-ta*, се означени со апелатив, но се со несигурна интерпретација. За *po-ku-ta* (PY An 207.9, KN B+, C+, L 469) постојат различни толкувања, некои врз етимолошка основа, а некои врз контекстуална.⁵⁰ PY An 207 е своевиден список на занаетчии, на кој што се наоѓаат *ke-ra-me-we*, κεραιῆρες „грнчари“, *ku-ru-so-wo-ko*, χρυσοφοροί (χρυσουροί) „златари“, *to-ko-so-wo-ko*, *τοξοφοροί „изработувачи на лакови“, *ra-pte-re*, *ῥαπτῆρες (сп. ῥάπτω „шие“) „шивачи“, одовде и *po-ku-ta*, кои што се наведени меѓу нив, би требало да бидат вид на занаетчии. Се смета дека *we-re-ka-ra* настанал по пат на хаплоглија од *we-re-ka-ra-ta* (PY An 298.3) за кое што е определено дека е назив на службеник, то ест занаетчија на -таς, без задоволувачка интерпретација.⁵¹ *te-qa-ta* е *hapaх*, но во групата со овие два вида занаетчии, притоа со енклитика -qe сврзана со претходната, и за овој апелатив во ном. мн. на именката на -таς може да се претпостави дека означува исто. Бидејќи пред овие апелативи не стои ниеден топоним, може да претпоставиме дека тие се од самиот Пилос, како и *E-ke-ra₂-wo* и **We-da-ne-u*.⁵² Дека на овој список не се наведени сите крајбрежни градови од кои што доаѓаат веслачите, може да се потврди преку споредба со плочката An 1 на која што е *Po-ra-pi* топоним, што не се појавува на An 610.

Уште еднаш во целост ќе ги разгледаме внесовите во линиите .13 - .15, и особено односите меѓу внесовите во 13. и 14. линија. На оваа плочка се забележани бројни бришења и преправања на податоците, а тоа е посебно изразено токму во овие линии. *me-ta-ki-ti-ta* бил првобитно впишан во 15. линија, потоа бил избришан и префрлен во 14. линија, во која што сега е зачуван текстот *ko-ni-jo* ... VIR 26 испишан преку [VIR] *ko-*

⁵⁰ сп. *Documents*², 183, 427; Ruijgh, 1967, 140; Lindgren, 1973, II. 118.

⁵¹ сп. Palmer, 1969, 136, каде што *we-re-ka-ra-ta* е вброен меѓу занаетчии сврзани со текстил.

⁵² сп. Lindgren, 1973, II. 84.

ni-jo VIR[𐀢], а преку 𐀢*me-ta-ki-ti-ta*𐀢 во 15. линија впишано е *po-ku-ta*.⁵³ Уште еднаш се осврнуваме на *ko-ni-jo*. Она што прво се воочува и што ја сочинува разликата со останатите внесови е големиот број на веслачи (126) и недостигот од идеограмот VIR. Зад тоа е впишано *me-ta-ki-ti-ta*, секундарен внес што во претходните линии се појавува зад топоним, додека *ki-ti-ta* се подразбира како главен внес. Според тоа, меѓу претходно изнесените толкувања, предлогот на Chadwick делува плаузибилно, што значи дека со *ko-ni-jo* се врзуваат 126 *ki-ti-ta* и 26 *me-ta-ki-ti-ta*. Но, ако превидиме дека ова е топонимска определба, ќе забележиме дека последниот сигурен топоним се наоѓа во 12. линија (*za-e-to-ro*) и дека до крајот на плочката повеќе нема топоними туку само антропоними и, во 15. линија, апелативи како определување на занимањето (в. *supra*). Од таа причина можеме да ја сметаме оправдана претпоставката, изнесена од Lindgren дека лицата се означени со апелативи, како *E-ke-ra2-wo* и **We-da-ne-u* од самиот Пилос. Сега, пак, делува необично внесовите што се однесуваат на Пилос да бидат прекинати со внес што се однесува на некое друго место, поточно *ko-ni-jo*, освен ако и апелативите од 15. линија не се однесуваат како секундарни на *ko-ni-jo*.⁵⁴ Ќе се обидеме поинаку да го сфатиме *ko-ni-jo* – како придавка во ном. мн. од **konjos* < κοινός. Веќе и порано беа изнесени такви претпоставки, но со значења сврзани со поседување на земја (сп. PY Ep 212.3 *ke-ke-me-na, ko-to-na, ko-na*).⁵⁵ Во овој случај, придавката нема да ја земеме во нејзиното стандардно значење што го имала во старогрчкиот, „општ, јавен, заеднички“, а што би означувало определена група на луѓе кои што на некој начин ја користат земјата, туку во значење „здружени заедно“ и тие да го сочинуваат збирот на сите внесови во 13. и 14. линија. Во микенскиот административен јазик постои формула за изрекување на вкупност, што се наоѓа во етимолошки помалку нејасниот збор *ku-su-to-ro-qa* (PY Ed 411 *ku-su-to-ro-qa, pa-to*; Er 880.8 *ku-su-*

⁵³ На ист начин во 7. линија е упишано *a-ke-re-wa* преку 𐀢*po-si-ke-te-re*𐀢, кое е префрлено во претходната линија и испишано преку 𐀢 VIR[𐀢4 𐀢]. в. PTT, 59.

⁵⁴ Lindgren, 1973, II. 84.

⁵⁵ Palmer, 429: "*ko-ni-jo*..., луѓе на κοινόν (?)...κοινόν 'што припаѓа на заедницата'(?)" ; Martin R. Ruipérez, "Notes on Mycenaean Land-Division and Livestock-Grazing", *Minos* 5, 1957, 205: "...κοῖνιοι 'доселеници на заедничката земја'..."

to-ro-qa, to-so, pe-ma; и особено **KN B 817** каде што се однесува на луѓе), но овде не гледаме таква улога. *ko-ni-jo* 126 пред сè ја сфаќае како вметната белешка на писарот во која што износот 126 не го вклучуваме во конечниот збир на веслачи на плочката, туку го гледаме само во склоп на внесот во спомнатите две линии, односно дека „*Da-mi-ni-jo* 40, *E-ke-ra₂-wo-no* 40 и *We-da-ne-wo* 20, заедно 126, од што 26 *me-ta-ki-ti-ta*“ при што се подразбира дека оние стотина се *ki-ti-ta*, и дека сите се регистрирани во Пилос. Ваквото толкување изискува подетална анализа на *da-mi-ni-jo*, што како етник, а особено како топонимска определба (*v. supra*) не се вклопува и повеќе би одговарало кога би станал збор за антропоним, како што е случајот со двата внеса определени со антропоними што следат зад нив. Подеднакво објаснување се применува и на податоците од Кносос, каде што *Da-mi-ni-jo*, Δάμνιος се појавува паралелно со другите антропоними (**KN Da+, Dc+, Df+, Dk+, Dq+, Dv+**; V 337.2, X 1019) заради што не може да му се додели вредност на придавка во служба на топонимска определба.⁵⁶ Мораме сепак да го имаме предвид проблемот што се наметнува со ваквото толкување. Имено, *E-ke-ra₂-wo* и **We-da-ne-u* се личности со висок статус во пилското кралство (*v. supra*), додека *da-mi-ni-jo* се појавува само на овој документ и не може да го потврди статусот, што со оглед на значителниот број на веслачи (40) исто така би требало да е висок.

Постоењето на овој документ, колку и да е проблематично толкувањето на одделните зборови, и наспроти недостатокот од наслов, придонесува кон подобро разбирање на социјалните и економските прилики во пилското кралство од доцното бронзено доба. За разлика од плочката **Ap 1** од која што се гледа дека определен број на веслачи од одделни градови, најверојатно сочинувајќи екипаж на еден кораб, оди во Плеврон, **Ap 610** забележува далеку поголем број на веслачи се означени со определена социјална класа, со што упатува кон историски воспоставената пракса на задолжително служење војска, а во склад со начинот на поседувањето на земјата.⁵⁷ Главната социјална класа од која што се

⁵⁶ v. Ruijgh, 143 fn. 218.

⁵⁷ Определувајќи го поимот *ki-ti-ta* кои што ја сочинуваат главнината на регрутираните веслачи, Chadwick (1987, 82) заклучува: „Поимот *ki-ti-ta* мора,

регрутираа веслачите биле ктῖται кои се на ктῖναι земја. Зад нив следат *μετα-κῖται кои што, во контекстот на овој документ, толкуваат во смисла на придружници или заменици на ктῖται, со што се вбројуваат во подредена категорија.⁵⁸

Разгледувајќи ги овие две плочки во тесна врска, со споредување на износите во нив, J. T. Killen дошол до важни заклучоци за карактерот на самите документи, потпирајќи се притоа и на угаритски текстови, особено на оној за поморските активности.⁵⁹ Со оглед на броевите на веслачите евидентирани за топоними што се појавуваат во обата документа, Killen пресметал дека секој внес во **An 1** чини една петтина од внесот, кај истиот топоним, во **An 610**. Според тоа, тој извлекува заклучок дека **An 610** е можен список на сите веслачи што се на располагање за служба во овие места, а со цел да се регистрираат земјопоседниците во наведените места, што должат служба како веслачи. Палатата ја организираа регрутацијата врз основа на вообичаениот начин на оданочување, без разлика дали станува збор за воени или за мирновременски прилики.

На крајот на анализата на оваа плочка ќе се осврнеме на проблемот кој настанува со додавањето на фрагментот **Xn 1151**, што е “most probably the upper left-hand corner of the tablet”⁶⁰ и како таков го надополнува насловот во првата линија: *me-za-[wə]-ne* , *e-re-ta*. Пред спојувањето, во насловот пред *e-re-ta* било видливо само *-ne*, за кое се претполага дека е наставка за топоним или глаголски облик. Но со самото спојување се проблематизира и толкувањето, бидејќи *me-za-[wə]-ne* треба да биде во *dat. sg.* од антропонимот веќе потврден на другите плочки во облиците *me-za-wo*, *nom.* (**KN Sc 222**), *me-za-wo-ni*, *dat.* (**PY Un 138.5**) и *me-za-ne* (**PY Fn 50.4**)

одовде, да биде реконструиран како /*ktitās*/, сп. κτίτης „населеник“... Неговата семантичка вредност може да се дефинира како ‘оној кој што држи *ktimēna* земја’, и врската меѓу држењето на земјата и обврската на човекот кон флотата станува јасна: сопственикот на *ktimēna* земјата мора да обезбеди задолжителна воена служба. Оваа обврска може да се исполни лично или со испраќање на друга особа во свое име”.

⁵⁸ v. Chadwick, 1987, 77, кој што за ваквото толкување смета дека е битен и помалиот дел на *me-ta-ki-ti-ta* во регрутацијата во однос на делот на *ki-ti-ta* (19:46, 3:36).

⁵⁹ *op.cit.*

⁶⁰ J. L. Melena, “167 Joins of Fragments in the Linear B Tablets from Pylos”, *Minos* 27/28, 1992/1993, 316.

како писарска грешка за *me-za<wo>-ne*⁶¹. Она што изненадува е наоѓањето на лично име под кое се наведени 500 веслачи, понатаму внесени во документот под топоним, антропоним или етник. Каква улога имала таа личност? Прво на што секој научник би помислил е дека станува збор за адмирал на флотата на пилската палата или на целата Месенија. Во останатите пилски документи, ова име се јавува како примател на 4 l јачмен, впишано под три βασιλεῖς и пред *a3-ki-a2-ri-jo*⁶² на **Fn 50**, исто така давател на 578 l јачмен и 840 l маслини, опишани како *ka-pa*, на **Un 138**. Ништо не упатува на можна адмиралска функција. Всушност нема никакви директни податоци за морнаричката организација и офицерите, кои би можеле да упатат на одредување на статусот на овие лица.

с.

PY An 724

- .1 ro-o-wa , e-re-ta , a-pe-o-te ,
- .2 me-nu-wa , a-pe-e-ke , a-re-sa-ni-e [VIR 1]
- .3 o-pi-ke-ri-jo-de , ki-ti-ta , o-pe-ro-ta , [e]
- .4 e-re-e VIR 1 VIR
- .5 e-ke-ra2-wo-ne , a-pe-e-ke , a2-ri-e , [VIR 1]
- .6 o-pe-ro-te , e-re-e VIR 5
- .7 ra-wa-ke-ta , a-pe-e-ke[]e VIR 1[
- .8 ta-ti-qo-we-u , o[]qe-[.] -jo , VIR 1
- .9 a-ke-re-wa , ki-e-u , o-pe-[]e , a-ri-ja-to VIR 1
- .10 ki-ti-ta VIR 1 o-ro-ti-jo , di-qo , a-[
- .11 o-pe-ri , [] , e-ko-si-qe , e-qe-ta , ka-ma[
- .12 e-to-ni-jo , e-nwa-ri-jo VIR 1
- .13 wo-qe-we , []qo-te , ru-ki-ja , a-ko-wo VIR[
- .14 ri-jo , o-no , e-qo-te VIR 10[

Предметот на овој документ се отсутните веслачи, што е изразено со насловот веќе во првата линија, „Bo *Ro-o-wa*, *Phόφα, веслачи што се отсутни“. *a-pe-o-te* е партицип во ном. мн. м. р. од глаголот ἄπειμι, одовде ἄπεχόντες, а во овој облик се наоѓа и на кноските плочки **B 810, 823**. Причините за нивното отсуство се објаснуваат во натамошниот текст.

⁶¹ На истој pločici greškom je napisano i *me-ri-du-te* umjesto *me-ri-du-ma-te* u 5. liniji.

⁶² *a3-ki-a2-ri-jo* je vjerojatno antroponim *Aiyi-hállos, izveden iz etnika *Aiyi-hállos (cf. αἰγι αλός). No, može biti i apelativ (v. *Documents*², 91: “shore-man”), v. *DMic*, s.v. *a3-ki-a2-ri-jo*.

Првите осум линии се однесуваат на веслачите во базата *Ro-o-wa*, главното пилско пристаниште. Со воведување на нов топоним во деветтата линија, *A-ke-re-wa*, внесовите престануваат да важат за *Ro-o-wa* и се однесуваат на ова место. Повеќе не се појавува глаголот *a-pe-e-ke*, а посебно значајна е бројноста на антропонимите. Последните линии се однесуваат на други места, *Wo-qe-we* и *Ri-jo*, повторно со поинаква форма на внес со поинакви и, за жал, малку разбирливи податоци.

До 6. линија текстот, наспроти некои бришења, е јасно видлив, но неговите клучни поими немаат задоволувачка интерпретација, затоа смислата во голем дел останува нејасна. Првиот клучен поим се појавува во 2. линија, *a-pe-e-ke*, глагол во 3. ед., а потоа и во линиите .5 и .7. Спорно е, дали овде станува збор за глагол со елидиран предлог *ari* пред *e-e-ke* (ἀφῆκε) што би можело да биде аугментиран аорист од (ἀφ)ῆμι „отпушта, ослободува“.⁶³ Потврдата на ова се наоѓа кај Хомер (*Il.* 12.221, 21.115, 23.841), паралелно со обликот ἀφῆκε (*нпр.* *Il.* 8.133), но секогаш во значење „фрли, напнува“. Проблемот во оваа линија е во конгруенцијата. Со оглед на тоа дека антропонимите што следат по *a-pe-e-ke* се во датив (*Me-ni-wa*, *E-ke-ra₂-wo-ne*), глаголот би требало да се сфати безлично, но тој така не се употребува, затоа недостасува субјектот. Ако *Me-ni-wa*, кој по облик може да биде и номинатив, се сфати како субјект, тогаш *E-ke-ra₂-wo-ne* кој е сигурно во датив, не се вклопува во ваквото толкување.⁶⁴ За *a-pe-e-ke* е изнесена и друга можност, дека станува збор за глаголот ἔχω со префиксот ἀπ- или ἀμφ-, но контекстуално сепак повеќе одговара првиот предлог.⁶⁵ За *Me-ni-wa*, *Μενύας (= Μινύας) јасно е дека дејството *a-pe-e-ke* е во негова надлежност, но прашање е, дали се работи за антропоним или дури за апелатив. Со оглед на истите форми на внес, заради *E-ke-ra₂-wo-ne* во 5.

⁶³ Иако за микенскиот јазик се претпоставува употребата на аугментот, во писмото тоа е вообичаено отсутно. Изолираните случаи како *a-pe-do-ke* (PY Fr 1184.1) со *a-pi-do-ke* (KN Od 681.b, X 408.1), 3. ед. инд. аор. од ἀποδίδωμι, ἀπέδωκε, овозможува бележење на аугментот и овде. Сп. „L'emploi de l'augment est facultatif, comme dans la langue épique.“ Ruijgh, 1967, 91.

⁶⁴ Предлогот *Me-ni-wa* да се сфати како субјект кој што се однесува и на идните внесови го изнесе J.-L. Perpillou, „La tablette PY An 724 et la flotte pylienne“, *Minos* 9, 1968, 209. Во *Documents*², 432, се изнесува сомневање на кој начин, во тој случај, би се објаснило повторувањето на глаголот.

⁶⁵ DMic, s.v. *a-pe-e-ke*; *Documents*², 187, 431-432.

линија тоа може да биде антропоним, но заради *ra-wa-ke-ta* во 7. линија може да биде и титула. На кноските плочки (Sc 238, V 60.3, Xd 7702) *Me-nu-wa* е без сомнение антропоним (сп. Sc 238 каде што при евидентирање на оклопи, боеви коли и коњи, наведени се машки лични имиња). Од друга страна, на пилските плочки овој облик се јавува само на оваа плочка, но се утврдува и неговата графичка варијанта *te-nu-a₂* (PY Aq 218.14, Qa 1293, 1301) која што е апелатив, а можеби и ознака на титула, без понудена етимологија. Дека тоа е апелатив, јасно е од PY Qa 1301 каде што тој стои покрај антропонимот *Ki-nu-ra*, како и од PY Aq 218 каде што зборот што следува не е зачуван, но со оглед на формата на внесот на плочката: антропоним + апелатив/патроним/етничка придавка + VIR/ZE, би требало да биде антропоним.⁶⁶ Идентичноста на појавата *Ki-nu-ra* со *te-nu-a₂* кој во Пилос се спомнува и како *na-u-do-mo* (в. *supra* III.3) наведува на мислата дека станува збор за иста личност, која што може да има и друга функција или углед со што и значењето на *te-nu-a₂* би можело да има поморски карактер.⁶⁷ Главно е прифатено дека сепак се работи за различни личности. Исто така, треба да се разликува *te-nu-wa*, ако станува збор за апелатив, од *te-nu-a₂* дотолку повеќе што овој не поседува земја (Aq 218.9 *o-da-a₂*, *e-ke-jo-to*, *a-ko-to-no*) додека *te-nu-wa* поседува, инаку би требало да земеме други критериуми за регрутација во веслачка служба освен поседувањето земја.

Ништо полесно не е ниту толкувањето на зборот *a-re-sa-ni-e*. Покрај тоа што е *hapaх*, од контекстот на овој документ не може да се пронајде неговото значење. Што се однесува до самиот облик, предложено е дека се работи за инфинитив што следи по безличниот глагол *a-re-e-ke*, како што тоа би бил случајот во 5. линија со *a₂-ri-e*. Од друга страна, сметајќи дека структурата на исказот не дозволува инфинитив, Perpillou го изоставува зборот *a-re-sa-ni-e* од формулата што изрекува отсутност и отпуштање, и истиот го смета за личен облик со честичка *ǎr* кој што, за разлика од *a-re-e-ke*, се однесува само на само еден внес и донесува натамошно прецизирање

⁶⁶ Можеби и овде [*Ki-nu-ra*] *te-nu-a₂* со оглед дека место стасува точно за три знака, сп. Lindgren, 1973, II. 94.

⁶⁷ Perpillou, 1968, 215-216.

на настан, невообичаен во однос на отпуштањето изречено со *a-pe-e-ke*. Гледајќи во тоа интервенција на составувачот на документот со цел адаптација на формулата, тој нагласува дека овде за првпат се појавува честичката *ǎr* и имперфект, појава позната во старогрчкиот, па *a-re-sa-ni-e* го реконструира како *ǎr* *ένσ-αν-ίη*. Дополнителното објаснување е потребно токму заради акузативот за цел *O-pi-ke-ri-jo-de*, „...во овој посебен случај, се чини дека формулата е доволна кога е проследена со датив (*ekera₂wone*, *rawaketa*?), но не е доволна за израз во датив“⁶⁸. Ваквото толкување мора да остане подложено на критика. Освен што ова би бил првиот и засега единствен случај на употреба на честичката *ǎr* во микенскиот, иако кај Хомер се наоѓа на нижење на вакви предлози (сп. *Ἴλιον εἰσανέβαινον*, *Od.* 2.172), изразено е сомневање заради предлогот *ένς* (= *εἰς*).⁶⁹

O-pi-ke-ri-jo-de, топоним, со суфиксот *-δε* и со тоа во служба на акузативот за цел, забележан е уште во еден документ, **PY An 615.8** *O-pi-ke-ri-jo*, се верува дека претставува список на веслачи.⁷⁰ Се интерпретира како **Οπισχέριον* (сп. хом. *ἐπισχερῶ* „во еден ред, еден по друг“ и *Σχερίη*⁷¹), но не е лоциран. Доколку не се прифати толкувањето *ǎr* *ένσ-αν-ίη* од кое што би бил зависен овој алатив, тогаш станува збор за место кон кое што отсутниот *kitita* морал да весла, *ki-ti-ta o-pe-ro-ta e-re-e*, што е можна причина за неговото отсуство, односно отпуштање. Јасно е дека *ki-ti-ta o-pe-ro-ta* е во акузатив, и тоа еднина, што потврдува и VIR 1 од 4. линија. *o-pe-ro-ta* е партицип през. акт. на глаголот **όφέλνω* кој што со оглед на дијалектниот развој, крит. *όφήλω*, јон.-ат. *όφείλω*, хом., арх., еол. *όφέλλω* „мора, треба; должи“, различно се реконструира: *όφήλοντα*, *όφείλοντα*, *όφέλλοντα*. На овој партицип во 4. линија се надоврзува инфинитив на презент активен *e-re-e*, **έρηεν*, од глаголот **ἔρω* „весла“ кој во старогрчкиот се појавува како *έρέσσω*.

⁶⁸ исто., 214; сп. *Documents*², 187, 432; Ruijgh, 1967, 320 fn. 133.

⁶⁹ „...имајќи го предвид задржувањето на *έν* (*iv*) без суфиксот *-ς* во аркадскиот и во кипарскиот за изразување на движењето кон, *ens* (= *εἰς*) би било зачудувачко во микенскиот“. *Documents*², 432.

⁷⁰ *Documents*², 187.

⁷¹ Хомерско место северозападно од Итака, татковината на Феачаните.

Вториот внес што се однесува на пристаништето *Ro-o-wa: e-ke-ra2-wo-ne a-pe-e-ke a2-ri-e o-pe-ro-te e-re-e* VIR 5, синтаксички е некохерентен, внесува определена забуна во целосното сфаќање на текстот, но воедно содржи термини што водат кон интересни толкувања за регрутацијата во веслачката служба. Овде се наведуваат пет веслачи под името *E-ke-ra2-wo*, високо позиционирана личност во пилското кралство, која што исто така е одговорна, согласно плочката **Ап 610**, за 40 регрутирани веслачи. За неговата позиција веќе стана збор, затоа сега акцентот ќе биде ставен на обликот, во кој што истото се појавува. Бидејќи овде антропонимот е на $\alpha\omega\nu$, во овој документ би требало да е во датив ($-\alpha\phi\acute{o}\nu\epsilon\iota$), за разлика од *Me-nu-wa* и *ra-wa-ke-ta* кои што може да бидат и во номинатив, и во датив, затоа глаголот *a-pe-e-ke* би требало да се сфати безлично. Со оглед на погоре изнесените проблеми врзани со толкувањето на глаголот, како и со појавата на антропоним во 8. линија, без сомневање, во номинатив, *Ta-ti-qo-we-u*⁷², се предлага овој облик да се сфати како грешка на писарот за *E-ke-ra2-wo*, или пак финалното *-ne* да се сфати како укажување на номинативен завршеток.⁷³ По првиот дел на формулата (антропоним + глагол *a-pe-e-ke*) следува зборот *a2-ri-e* за кој што сè уште не е пронајдено решение. Од понудените толкувања најприфатено е дека се работи за инфинитив, и се нудат реконструкции со $*\acute{\alpha}\lambda\acute{\iota}\eta\epsilon\nu$ (= $\acute{\alpha}\lambda\iota\epsilon\acute{\upsilon}\epsilon\iota\nu$? „лови риба“) или $*\acute{\alpha}\rho$ $\acute{\iota}\eta\epsilon\nu$.⁷⁴ Последната реконструкција подразбира глагол „оди“ со честичка $\acute{\alpha}\rho$, што е паралелно со толкувањето на зборот *a-re-sa-ni-e*, но во тој случај недостасува целта, а и натаму е сомнително постоењето на честичката $\acute{\alpha}\rho$ во микенскиот. Реконструкцијата со $*\acute{\alpha}\lambda\acute{\iota}\eta\epsilon\nu$ подразбира основа $\acute{\alpha}\lambda$ - (сп. $\acute{\alpha}\lambda\varsigma$ „сол, море“), која што не е непозната во микенскиот,⁷⁵ но посоодветно би било поинакво значење на глаголот. Разгледувајќи го различниот паралелизам со првиот внес, оној со *ki-ti-ta o-pe-ro-ta e-re-e*,

⁷² Заради оштетеноста на плочката во тој дел, не е видлив глаголот или некој друг вид на збор што би го разјаснил внесот или улогата на особата. Не е исклучена ниту можноста дека во таа линија дојде до промена на формулата, затоа овој номинатив како паралела не е сигурен.

⁷³ в. Chadwick, 1987, 80 и fn. 10, каде што се изложени овие можности, со примери што би можеле да го потврдат тврдењето за *-ne* како за индикација на номинатив (**KN Ws 1707** [$?wi$]-*ja-wo-ne*).

⁷⁴ *Documents*², 187; *DMic*, s.v.

⁷⁵ *A-pi-a2-ro, a2-r̥o-u-do-pi, o-pi-a2-ra*, v. *supra* I.2.

како апелатив, исто така би можело да се сфати *a₂-ri-e*. Земајќи го ова предвид, потоа почетниот аспиринан вокал, поморскиот контекст на зборот и можноста за облик во акузатив (ако *a-pe-e-ke* е глагол со реакција кон акузативот, а неговиот субјект повторно е *Me-nu-wa*), Perpillou овој збор го реконструира како акузатив еднина на ἄλιῆν од ἄλιεύς „морнар“.⁷⁶ Доколку ваквата акузативна наставка за именка на -εύς е прифатлива, и нејзиното значење е во нешто поинаков контекст, тезата на Perpillou дава дополнителни сознанија за регрутацијата во поморска служба на пилското кралство. И **a₂-ri-e-u* и *ki-ti-ta* биле задолжени да веслаат (*o-pe-ro-ta e-re-e*) и ја сочинуваат екипата на веслачи (ἐρέται) што не се собираат од постојаниот екипаж, туку на барање и од различни извори, но согласно со однапред разработен или воспоставен систем. Две места кај Хомер (*Od.* 24.419; ἐρέτας ἄλιῆας 16.349) каде што ἄλιεύς не означува рибар како во *na pr. Od.* 12.251, туку општо народ од морето, Perpillou ги зема како потврда дека ἐρέται се регрутираат меѓу ἄλιῆες. Како паралела за односот меѓу **a₂-ri-e-u* и *e-re-ta* се зема токму примерот од *Od.* 16.349, каде што ἄλιῆας може да се сфати и како апозиција или како атрибут на именката ἐρέτας. Врз база на тоа, се извлекува заклучок дека, иако повлекувањето на веслото не изискува никаква наутичка способност, во морнарицата бројниот екипаж може да се пополни со оној дел од населението, чија што професија е врзана со пловењето (рибарство, трговија, пиратство,...) и тој дел сочинува своевидна елита. Воедно, во определени околности е оправдано присуството на искусни морнари во екипаж со бројни веслачи, затоа со *ki-ti-ta* во веслачка служба може да се сретнат и **a₂-ri-e-we*.

Ваквото размислување секако не е без основа. Пожелно е, секако, екипажот што го управува коработ и што ќе биде на море да има искуство во тоа. Римската пракса била таква, што римските граѓани, ослободеници, па дури и робови биле ангажирани само откако ќе се појавел недостаток на екипаж регрутиран од редовите на *socii navales* (во најголемиот дел грчки градови од јужна Италија и Сицилија), како и од римските колонии

⁷⁶ Perpillou, 1968, 209-212. сп. *Documents*², 432 со коментар дека во овој случај треба да се подразбира и грешка на писарот, кој пропушти да ја замени еднината со множина по бришењето на VIR 1 и по новиот внес со VIR 5 во идната линија.

(*coloniae maritimae*).⁷⁷ Од друга страна, атинската морнарица имала вешти и истренирани екипажи составени од доброволци странци и граѓани на Атина, во најголемиот дел оние посиромашните, кои што не можеле да се снабдат со оружје за борба во војската. Сепак, дел од веслачите се врбувале од платеници, од кои што поголемиот дел го сочинувале оние од јонските острови.⁷⁸ Со тоа може да се потврди потребата од секундарен извор за корабски екипаж што веќе поседува поморски вештини, но новиот проблем што се отвара со тоа е дефинирањето на нивните права и обврски, што се разликуваат од веќе дефинираните за *ki-ti-ta*. Она што се забележува од документот е дека тие се „должни да веслаат“, но не и врз основа на тоа што ја имаат таа должност.

Уште еднаш ќе се осврнеме на синтаксичката некохерентност на овој документ. *o-pe-ro-te e-re-e* во друг внес (.5 - .6), зад *a2-ri-e* е, значи, јасно по значење, но *o-pe-ro-te* не е складно со обликот. Ова е номинатив множина, додека синтаксата изискува акузатив множина, со оглед на VIR 5, заради што би требало да стои *-ta* наместо *-te*. Бидејќи се гледаат траги на бришење, можеби првобитно било впишано *-ta*, но во тој случај тоа изразуvalo акузатив еднина и тоа кога VIR 1, што бил избришан и заменет со VIR 5 во наредната линија, бил важечки. Затоа се претпоставуваат две можни причини – или писарот заборавил дека синтаксата изискува акузатив или намерно напишал номинатив, за да ја избегне двосмисленоста околу еднината и множината што може да го означи *o-pe-ro-ta*.⁷⁹

Наредните три линии (.7 - .9) содржат секоја по еден внес. Во 7. линија *ra-wa-ke-ta*, **λαφαγέτας*, вториот човек по важност во кралството, отпуштил (*a-pe-e-ke*) барем еден веслач. Бидејќи лакуната во оваа линија не може со сигурност да се исполни, толкувањето на овој износ останува нецелосно. Лакуната во 8. линија е уште поголема и не може ништо да се распознае освен личното име *Ta-ti-qo-we-u*. Недоумица во комплетното толкување на текстот од оваа плочка внесува и зачуваниот антропоним, кој по облик

⁷⁷ Sabin *et al.*, 2007, 364.

⁷⁸ *Ibid.*, 137; Th. 1.143.

⁷⁹ Chadwick, 1987, 81.

може да биде само номинатив од антропоним на -εύς, *Στατίϋ^wοφεύς (> *Στασιβοφεύς). За разлика од ова, претходно впишаните антропоними по облик може да бидат и номинатив и датив, но за тие несигурности се нудат решенија (в. *supra* IV.2 fn 67). Ова име се појавува уште еднаш во генитив, *Ta-ti-qo-we-wo* и тоа го означува воениот командант од **PY An 654.11**, плочка што припаѓа на *o-ka* серијата. Со оглед на најверојатниот воен карактер на **An 724** и релативната врска со *o-ka* серијата, овде може да станува збор за иста личност. 9. линија донесува нов топоним, *A-ke-re-wa*, крајбрежен град на Овостраната провинција, спомнат и на **PY An 610.7** (в. *supra*). Со овој внес очигледно се менува локацијата на регрутирањето, но веројатно се подразбира насловот како што е во 1. линија, бидејќи формулата на внесот е поинаква. Дури и покрај оштетениот текст, може да се претпостави *o-pe-[rə, ɛ-rɛ-]ɛ*, *s o-pe-[rə]* како ном. ед. м. р. парт. сег. вр. акт. гл. *οφέλλω* пред што стои *Ki-e-u*, *Χιθεύς или *Σκιεύς,⁸⁰ личност која што очигледно е задолжена да весла. Со тоа за првпат се именуван отсутен веслач, а се поставува прашањето дали станува збор за истата личност од **PY Aq 64.16** каде што се појавува во генитив, *Ki-e-wo*, како имател на земјата *ko-to-na*. Оваа плочка нема поморски карактер, а *Ki-e-wo* нема јасна функција во реченицата, затоа претпоставената врска не може да се потврди. Последниот збор, *a-ri-ja-to*, останува нејасен. Претпоставката дека се работи за антропоним ја доведува под знак прашалник улогата и видот на зборот *ki-e-u*, а таа е дека се работи за глаголски облик во 3. ед. мед., глагол неповрзан со некаков класичен облик, што не наидува на општо прифаќање.⁸¹ Со оглед на тоа дека внесот во наредната, 10. линија, започнува со *ki-ti-ta VIR 1*, мора да се претпостави врската со претходниот внес, а можеби и таа посебната со *a-ri-ja-to*, која би објаснила дека *Ki-e-u* е издвоен за друга должност, при што води со себе еден човек, то ест еден *ki-ti-ta*.⁸²

⁸⁰ Постоенето на кноската варијанта *ki-je-u*, **KN Xd 94**, упатува на интерпретација на овој антропоним како настанат од етник, споредливо со Χῖος, жител на остров во Егејско море, Χῖος. в. *DMic*, s.v. *ki-e-u*.

⁸¹ в. Chadwick, 1987, 81; *DMic*, s.v.; *Documents*², 534, 188. Предложената врска со нејасното *a₂-ri-e* е сомнителна заради различната граfiја во истиот документ.

⁸² Chadwick, 1987, 81.

Во истата линија започнува нов внес, со завршеток во 12. линија: *o-ro-ti-jo, di-qo, a-[o-pe-ṛo, [], e-ko-si-qe, e-qe-ta, ka-ma[e-to-ni-jo, e-nwa-ri-jo VIR 1*. Претпоставките се, иако не сигурни, дека првите зборови, обата *hapaḫ legomena*, се антропоними, и дека првиот, освен тоа, може да се интерпретира како Ὀλόνθιος (< ὄλονθος=ὄλυνθος „смоква“), споредувајќи со Ὀλονθεύς и Ὀλυνθεύς. Зад нив следува збор од кој што е зачуван само почетокот, затоа обидот за реконструкција мора да има спекулативен карактер. Можеби овде стоел уште еден антропоним, бидејќи овие два збора не се врзани со честичката -те, а притоа и глаголскиот облик *e-ko-si-qe*, *ἔχονσί κ^wε (ἔχουσι τε) е во множина, а не во двоина.⁸³ Пред овој глагол, во истата линија стои вообичаениот *o-pe-ro, όφήλων*, зад кој што има лакуна, но таа може да се пополни со [*e-re-e*]. Можно е дека зад овие антропоними во номинатив следел акузатив множина, ако се помисли дека е испуштен глаголот во горните внесови изречен како *a-pe-e-ke*, затоа би можело да се реконструира и *o-pe-ṛo[-ta e-re-e]*.⁸⁴ Тие како *e-qe-ta*, *ἐκ^wέται „придружници, кралска гарда“ имаат *ka-ma[e-to-ni-jo*. Од три начини на користење на земјата од правен аспект (*o-na-to, te-me-no, e-to-ni-jo*), користењето *e-to-ni-jo* е привилегија што ја имаат малубројните од *da-mo, δᾱμο*.⁸⁵ Освен овде наведената кралска гарда, на документите **PY Eb 473.1/Ep 539.14** ваков имот има *A-pi-me-de* (во Пилос уште на **Cn 655.5, Eb+/Ep+**), Ἀμφιμήδης, кој и самиот бил *e-qe-ta*,⁸⁶ и свештеничката (по име *E-ri-ta*, *Ερίθα) која тврди дека нејзиниот бог/богинка има таков имот, но токму тоа ѝ било оспорувано (**Eb 297.1/Ep 704.5**). Плочките **Eb 473** и **Ep 539** укажуваат на ист однос кон *ke-ke-me-na-o ko-to-na-o* кој што има и *o-na-to/-ta* на **Eb 297** и **Ep 704**, како и на останатите документи од тие две серии. Но, на **An 724** покрај *e-to-ni-jo* стои *ka-ma[* за кој што Chadwick тврди дека би требало да биде реконструиран како генитив, *ka-ma[-o*, и да се сфати како колективен назив за земја, чии што парцели се опишани како

⁸³ Ruijgh, 1967, 320-321.

⁸⁴ *исто*.

⁸⁵ v. Ilievski, 2000, 151ss.

⁸⁶ *DMic, s.v.*; Наспроти нагласената спекулативност на реконструкцијата на третиот антропоним во 10. линија, примамливо е да се претпостави дека и овде се работи за *A-pi-me-de*, со оглед на почетниот зачуван слог и фактот дека тој се спомнува како *e-qe-ta* кој држи *e-to-ni-jo* на **PY Eb 473/Ep 539**.

ke-ke-me-na ko-to-na.⁸⁷ Конкретната причина за отсутноста на веслачите во овој внес не е јасно изразена. Сепак, може да се смета дека привилегираниот начин на држење на земјата вклучува и слобода на давање, односно слобода на задржување на веслачите.⁸⁸ Имајќи го предвид и тоа, дека сопствениците на земјата *ki-ti-me-na* ѝ праќаат на палатата за извршување на определени служби жители од своите имоти (κτίται), додека δῆμος, кој што располага со земјата *ke-ke-me-na* и може да ја додели на поединци како што се личности од кралската придружба, во службата праќа *ka-ma-e-we*, *καμαῖφες,⁸⁹ *E-nwa-ri-jo* како отсутен веслач, VIR 1, би можел да биде *καμαεύς, задржан во службата *e-qe-ta*. Притоа е нејасно зошто повеќемина се одговорни за еден веслач, и зошто токму тој е наведен по име за разлика од *ki-ti-ta* кои што не се именувани.⁹⁰ За самиот облик на името се зема дека тоа е графичка варијанта од теонимот *E-ni-wa-ri-jo* (KN V 52.2), Ἐνυάλιος, но општоприфатено е дека овде не станува збор за теоним, туку за антропоним. Врз основа на документите Eb 297/Ep 704 од кои што се забележува дека свештеничката е во судир со народот (општинскиот одбор),⁹¹ и дека врз основа на спомнување на името *E-nwa-ri-jo*, што во Кносос е име на бог (*E-ni-wa-ri-jo*), може ли да се тврди, како што тоа го сторил Palmer,⁹² дека држењето на *e-to-ni-jo* спаѓа во сферата на религијата? Одговорот на тоа прашање во добар дел лежи во решението на несогласувањата околу тоа, дали *A-pi-me-de* кој што е *e-qe-ta* и држи *e-to-ni-jo*, во исто време има и некаква религиска улога.⁹³

Последните два внеса ги бележат отсутните веслачи во местата *Wo-qe-we*, спомнато најверојатно и на PY An 610.7, и *Ri-jo*, место од кое што,

⁸⁷ Chadwick, 1987, 81-82.

⁸⁸ *сн.* Ilievski, 2000, 254; Ruijgh, 1967, 321; Chadwick, 1987, 81, особено р. 83 каде што Chadwick напомува дека задолжението на *ke-ke-me-na* земјата обично е изразена со *wo-ze*, *ῥόρζει, која што можеше да се замени и со други видови на служба, а токму спомнувањето на *ka-ma* на документот за веслачот упатива на тоа, дека и овој вид на земја беше под обврска на давање луѓе за борба во случај на потреба.

⁸⁹ *в.* Ilievski, 2000, 150-151.

⁹⁰ Во претходниот внес по име е спомнат отсутен веслач, но тој можеби е токму таа особа што поседува *ko-to-na*, а притоа е одговорен и за еден *ki-ti-ta* (*в. supra*).

⁹¹ Свештеничката тврди дека имотот *e-to-ni-jo* за нејзиниот бог/богинка, додека народот ѝ го негира тоа, тврдејќи дека таа има *o-na-to*.

⁹² "...*'e-to-ni-jo* (ова означува божество што држи земја,...) од Enyalios'." р. 239.

⁹³ *сн.* Palmer, 1969, 488; DMic, s.v. *a-pi-me-de*; Lindgren, 1973, II. 186.

според PY An 1.3, се собираат пет веслачи за заминување во Πλευρών. Остатокот на текстот во овие внесови не е доволно јасен за интерпретација. Речиси во секој збор се побива предлогот на Palmer дека кај *o-qe-we* веслачите имаат должност да надгледуваат (ἔq^wοντες), да внимаваат на соседите или на сојузниците од Ликија (Λυκίας ἀγχορρους).⁹⁴ Иако внесот во наредната линија наведува на реконструкција []qo-te со [e-]qo-te, таквата паралела е несигурна, затоа се нудат и други предлози.⁹⁵ Овде секако може да се верува дека станува збор за партицип сегашно време но ном. мн. Зборовите што следат потоа би можеле да бидат негов објект, но и тие се етимолошки нејасни. *ru-ki-ja* може да биде топоним Λυκία или антропоним Λύκιος, сличен со антропонимот *Ru-ki-jo* (PY Jn 415.11, Gn 720.2), додека *a-ko-wo* е *hapaх* и, покрај горе наведениот, има неколку интерпретации, ниту едната од кои што не е целосно прифатлива.⁹⁶

Последниот внес се однесува на местото *Ri-jo* и тој јасно содржи *e-qo-te* за чија што интерпретација е посоодветно да се помисли на активен облик на партицип на глаголот ἔπομαι, каков што не е застапен во класичниот, отколку дека се работи за глаголот ἔπω, кој што и етимолошки и семантички се разликува. Традиционалното одвојување на и-е. основите **sep-* и **sek^w-* кое што не е видно во старогрчкиот, го преиспитува и J. Chadwick, поттикнат од микенскиот збор *a-pi-e-qe* (PY Un 2.2) кој што има активна флексија, но може да биде поврзана само со основата **sek^w-*.⁹⁷

⁹⁴ Palmer, 1969, 405, 418; cf. *Documents*², 530; Ruijgh, 1967, 187 fn. 446 со критика дека е сомнителна реконструкцијата со [e-]qo-te и интерпретацијата со ἔπω бидејќи тој глагол немаше лабиовелар (основата му е **sep-*, за разлика од глаголот ἔπομαι), додека интерпретацијата ἀγχορρους со паралела на ст-грч. ἄγχοуρος не е прифатлива заради мик. *wo-wo* = *worwos*, ὄρος, па во микенскиот би се очекувало **ἀγχιόρρος*. Сепак, за прифатливоста на интерпретацијата со активен облик од ἔπομαι в. *infra*.

⁹⁵ Само на рамниште на можност е оној со [re-]qo-te, со интерпретација **λεικ^wοντες* (< λείπω), в. *DMic*, s.v. []qo-te. Помала веројатност има оној со [di-]qo-te (в. J. Chadwick, "Three temporal clauses", *Minos* 31-32, 1996/1997, 300 fn. 10) кој што Killen го споредува со *di-qo*, за кој што пак, не е утврдено дека е глаголски облик.

⁹⁶ *DMic*, s.v. *a-ko-wo*; овој збор се споредува со *e-pi-ko-wo*, **ἐπικόρος* „стражар“, кој што се наоѓа во уводната формула на PY An 657, првата плочка од *o-ka* серијата, а врз основа на таа врска, плаузибилно делува интерпретацијата со глаголот κοέω „запазува, слуша“, но значењето и улогата остануваат нерешени.

⁹⁷ J. Chadwick, 1996/1997, 296ff.

Неговиот предлог е дека глаголите $\epsilon\pi\omega/\epsilon\pi\omicron\mu\alpha\iota$ се изведуваат од $*sek^w$ - и дека за таа основа може да се постави изворното значење „да биде блиску, да придружи“ од кое што се развива значењето „да следи“. Притоа тој ја нагласува и Хомеровата употреба на глаголот $\epsilon\pi\omicron\mu\alpha\iota$ која што доаѓа повеќе во значење „следи“, отколку „доаѓа подоцна“, што одговара со мик. *e-qe-ta*, „придружник“ подобро отколку „следбеник“. Интересно е што со *e-qo-te* стои *o-no* што му претходи, како што тоа е исто, веројатно, на плочката **PY An 615 lat. inf.**, единствен документ на кој што исто така се појавува *e-qo-te*.⁹⁸ *o-no*, ном. ед. именка во ср. р., чест е збор во микенските документи (**KN Fh+**, **M 559.1**, **PY An 35.5**, **Un 443, 1322**, **MY Oe 108.1**), но бидејќи тие во својот најголем дел опфаќаат земјоделски и сточарски производи, и семантички се определуваат како „добивка“, „плаќање“, „цена“ или „сразмер“, различниот контекст на оваа плочка имплицира поинакво значење. Врската со ст-грч. $\acute{o}\nu\iota\eta\mu\iota$ „користи, помага“, а која што се наоѓа и кај начинот на држење на земјата *o-na-to* и *e-to-ni-jo*, нуди и други значења, прифатливи на контекстот на документот за отсутни веслачи, можеби едноставно „помош“, „корист“ па и „награда“. Со аргументите на Chadwick кои што говорат во прилог на употребата на активен облик на глаголот $\epsilon\pi\omicron\mu\alpha\iota$, може да се објасни дека десет веслачи во *Ri-jo*, опишани како *o-no e-qo-te*, „се придружуваат како помош“ или „се придружуваат за награда“, сфаќајќи ги на тој начин нив како платеници, како што предложи Killen.⁹⁹ Притоа е нејасно дали самата формула ја објаснува причината за отсуството или пак, недостасува дополнително објаснување. Секако, ангажирањето на платеници не им било туѓо на Микенците. Од поголемиот дел на овој документ се забележува вршење на служба за поседување на земја, но во овој внес нема такво напомување, затоа е отворена можноста за давање на надоместок (*o-no*). Заради тоа, можеби бројката на веслачите, 10, и не е понеобична отколку што тоа е во претходните внесови.

⁹⁸ Наспроти изразената фрагментарност на плочката и можната нецелосност на овој збор, примамливо е $]o-no e-qo-te[$ да се земе како реченица паралелна со онаа на **An 724.14**.

⁹⁹ „... ‘следат за награда’, т.е. служат како платеници... тоа може дури да значи и ‘бараат награда’.“ Chadwick, 1996/1997, 300.

Од анализата на плочката **An 724** јасно е дека документот не може целосно да се протолкува. Уводната формула укажува на отсуство на веслачи и првенствено се однесува на *Ro-o-wa*, а веројатно и на наредните топоними - *A-ke-re-wa*, *Wo-qe-we* и *Ri-jo*. Во внесовите поединечно се наведуваат причини за отсуство, со можни дополнителни објаснувања, но тешкотиите или неможноста за разбирање на одделните зборови, особено на *a-re-sa-ni-e*, *a2-ri-e* и *a-ri-ja-to*, го остава нејасен речиси секој внес. И покрај тоа, бидејќи и оваа плочка има свои специфичности, со тоа таа има и вредност за разбирањето на поморството на Микенците. Единствената сличност со веќе наведените две плочки (**An 1**, **An 610**) се топонимите, то ест градовите и пристаништата кои што биле место за собирање или регрутација на веслачите (в. табела 4.1). Од друга страна, нејзината посебност е појавата на личности со битен статус во Пилос - *E-ke-ra2-wo*, *ra-wa-ke-ta*, *Ta-ti-qo-we-u*¹⁰⁰ и *e-qe-ta* наведени со лични имиња. Нивната припадност кон војната сфера му дава на овој документ, покрај поморски, уште и воен карактер. Притоа значајно е што во системот уште еднаш е вклучено поседувањето на земја, овојпат станува збор за земјата *e-to-ni-jo* што им е доделена на членовите на кралската гарда, а која што со себе ја носи обврската за давање на луѓе во случај на потреба. Очигледно, таа со себе носи и определени привилегии како што е употребата на бараните веслачи за некои други цели. Она што зачудува е, што за разлика од *ki-ti-ta* кои што не се именувани, отсутните веслачи во *A-ke-re-wa* се наведени со лично име - *E-nwa-ri-jo* (.12), кој што, по сè судејќи, му е подреден на *e-qe-ta*, и *Ki-e-u* (.9), а веројатно со себе води еден *ki-ti-ta*, но неговиот сопствен статус е нејасен. За разлика од плочката **An 610** која претставува „базен“ од што се регрутираат веслачи на еден систематски начин, независно од воените прилики, во случај на овој документ можеме да помислиме на дополнителни начини за регрутирање на веслачите, настанати по потреба. На ваквата претпоставка особено ѝ оди во прилог толкувањето на последната линија, која што претпоставува користење на платеници во веслачката служба.

¹⁰⁰ За *Ta-ti-qo-we-u* се претпоставува дека е истиот воен командант од **An 654.11**.

d.

Одделните термини од плочката **An 724** се појавуваат и во внесовите на силно оштетената пилска плочка **An 615**, што наведе на мисла дека станува збор за уште еден список на веслачи.

PY An 615 + *fr.*

Recto

.1		]ta	
.2	a-wa-ši[-ja	]nə VIR 1	
.3	a-wa-si-ja , [	] VIR 1	
.4	ko-ni-ja , a ₃ -ki[	]VIR 1	
.5	] , ko[	]VIR 1	
.6	a-pi-]no-e-[wi-jo	]vacat[VIR 1	
.7	]vest[]-o , wi-[	] VIR[1	
.8	o-pi-ke-ri-jo , [	] VIR 1[	
.9	e-po-wi-ja , [	]VIR 1	
.10	e-p ɔ-wi-ja[	] VIR 1	
.11	e-po-]wi-ja[	]ta VIR[1	
.12	vacat[] vacat		
.13	me[-•-]jo-a ₃ -se-wa[]o-me[]re-u-ko	VIR 1	
.14	]qe[]	VIR 1	
.15	]wo-wo , wa-ra-ki-no	VIR 1	
.16	]ja , ko-tu-we , ko-sa-ma-ne	VIR 1	
.17		] VIR[1	
.18	]i-jo [	] v.	
.19	] vacat [	] v.	

Latus inferius

]ɔ-no , e-qo-te[

Verso

.1 vacat

.2 vacat

reliqua pars sine regulis

.7]vest[:]a₃]ke[

.11 possibly]wə-ta[or]ja-ta

- .12]*ā-ta* not impossible.
 .13 *me[-•-]jo ʔ₃-se-wa* perhaps better. Possibility of a divider between]*jo* and -*ʔ₃*
 .14]*qe* : probably the last syllabogram of this entry (a man's name in -*qe*?).
 .16]*ti-ja* not impossible.
lat. inf.:]*o-no* possibly]*w₀-no*.
verso: Graffito, but not pictorial.

Плочката со облик на страница му се припишува на главниот писар (H1), со дополнителна класификација под стилус S615. Освен што ја има испишано писарот, кому што му припаѓаат и претходно наведените плочки за веслачите, таа е пронајдена на истото место, каде што се пронајдени **An 610** и **724**, во архивската соба 8. Документот е толку оштетен, што ниту еден внес во 19 исцртани линии не е целосен. 1. линија е без идеограм и очигледно станува збор за насловот на документот. Единственото што се гледа во неа е]*ta*, и кога би биле сигурни дека станува збор за список на веслачи, би можеле да претпоставиме дека тоа е дел од *e-re-ta*, но повторно самиот наслов и контекстот на документот би останале нејасни. Крајниот десен дел на целата плочка е зачуван, и на него се гледа идеограм за човек со износ 1. Дури во .13 е видлива цела испишана линија, но и овде ниту еден збор не е целосно зачуван. *O-pi-ke-gi-jo* (.8) ушт се јавува на **An 724.3** во алатив, што потврдува дека се работи за топоним. *A-wa-si-ja* (.2 - .3) и *E-ro-wi-ja* (.9 - .11) иако се *hapaх*, се толкуваат како топоними.¹⁰¹ Се смета дека *ko-ni-ja* (.4) и *ko-ni-jo* (**An 610.14**) обата поврзани со топонимот *Ko-no*, а дека *ko-ni-ja* е супстантивизирана придавка од женски род, за која што се подразбира *χώρα* „земја, крај“, при што таа во ваков облик служи како топонимска определница.¹⁰² На долниот дел од плочката е оштетен левиот дел, а сочуваниот дел ни открива некоку топоними и антропоними. Делумно е сочуван зборот на почетокот на 13. линија, *me*[]*jo-ʔ₃-se-wa*, што

¹⁰¹ *DMic. ss.vv.*; особено в. Ruijgh, 1967, 176 fn. 398, 184.

¹⁰² Со оглед на формата на внесот, која што очигледно започнува со топоним, ваквото толкување е очекувано. Сепак, линеарното В, како писмо недостатно во поглед на јазикот што го бележи, дозволува различните зборови да имаат иста или слична граfiја, затоа *ko-ni-jo* од **An 610** не мора да го доведеме во врска со овој топоним (в. *supra*), иако, секако, би било примамливо и на овој начин да сврземе уште еден документ за веслачите.

би требало да биде топоним, со тоа што, бидејќи е можно растојание меѓу -jo и a3-,¹⁰³ a3-se-wa можеби може да се поврзе со топонимот a3-se-we (PY Cr 868.1).¹⁰⁴ На крајот на внесот испишано е re-u-ko, што најверојатно е антропоним, Леџкос.¹⁰⁵ Подеднакво може да се претпостави дека антропоними се и wa-ra-ki-no (.15) и ko-sa-ma-ne (.16) пред кои што се наоѓаат топонимите]wo-wo¹⁰⁶ и ko-tu-we¹⁰⁷. Ништо посебно од овие внесови не упатува на тоа, дека станува збор за список на веслачи, но реченицата]o-no , e-qo-te[, можеби е врска со An 724 (в. supra) и со тоа отвора можност дека сепак предметот на овој документ се веслачи. Ино врска е слаба за да може да се прочита со]wo-no.¹⁰⁸ За жал, оштетен документ без јасен контекст само ни отвора прашања и не ги нуди потребните одговори. Наспроти тоа, ако се работи за список на веслачи, тој се придодава на една шаренолика серија на документи за веслачи¹⁰⁹ и со тоа ја шири претставата за активностите на палатата и на нејзината администрација во прашањето на поморската дејност.

Кон таа шареноликост придонесуваат и следниве документи:

PY Ad 684

lat. sup. a-pu-ne-we e-re-ta-o ko-wo
recto pu-ro ti-nwa-ti-ja-o i-te-ja-o ko-wo VIR 5 ko-wo 2

PY Ad 697

.a e-re[]qe-ro-me-no
da-mi-ni-ja-ri-ne-ja-o ko-wo VIR

¹⁰³ PTT, 59.

¹⁰⁴ DMic. s.v. Petruševski o a3-se-we u ŽAnt. 27, 1977, 36

¹⁰⁵ DMic. s.v. re-u-ko.

¹⁰⁶ Именка во ном. ед. м. р. која во документите од пилските серии An, Cn и Na доаѓа по антропонимот во генитив и служи како топонимска определница, затоа главно се прифаќа толкувањето со *φόρος, ст-грч. ὄρος, οὔρος „меѓа, граница“, в. DMic. s.v.; MGL, 369.

¹⁰⁷ Топоним потврден и на други плочки, во дат.-лок. на An 233.3, Na 908, и во ген., ko-tu-wo, на Eq 213.4, со општо прифатеното толкување Γόρτυς/-υος, но без убикација, в. DMic. s.v.

¹⁰⁸ <https://www2.hf.uio.no/damos/> (12. 4. 2013.).

¹⁰⁹ Нивната врска се само веслачите, додека видот на информациите битно се разликува – An 1 го бележи екипажот на брод што треба да отплови, An 610 е индикатор за образец за регрутација, додека An 724 од различни причини бележи отсутни веслачи.

Документите од **Ad** серијата, чија што карактеристика е присуството на идеограмот VIR и на зборот *ko-wo*, спаѓаат во групата на долги тесни плочки, а испишани се од еден писар, H23. Комплементарни се со текстовите од **Aa** и **Ab** серијата, што се занимаваат со жени и деца, затоа **Ad 684** се разгледува во кореспонденција со **Aa 699** и **Ab 190**, а **Ad 697** со **Aa 96**. Основната форма на внесот на **Ad** серијата содржи описен термин за жени во ген. мн. (кој што е и во **Aa** и во **Ab** серијата во номинатив) зад кој што следи *ko-wo*, VIR, бројка, повторно *ko-wo* и бројка. Станува збор за синовите на групите жени, опишани во кореспондентните серии, но со оглед на тоа дека зборот *ko-wo* се повторува, тој очигледно доаѓа во различни значења – првиот ги означува „синовите“, а вториот означува „момчиња“, како истите би се разликувале од возрасните.¹¹⁰ Оние кои што се опишани како мажи, VIR, морале неодамна да бидат преместени во категоријата на возрасни, а момчињата додадени во овие групи, веројатно се на поголема возраст меѓу останатите деца и како такви, би можеле да бидат ангажирани во работната група заедно со младите мажи.¹¹¹ Особеноста на овие два документа се дополнителните забелешки,¹¹² при што **Ad 684** е единствен по тоа, што спомнува и татковци, *e-re-ta-o ko-wo*. Главниот текст наведува дека во Пилос се сместени синовите на ткајачките, *i-te-ja-o (hapax)*, *ἰτειάων (< *ἰτεία), дополнително опишани со етникот *ti-nwa-ti-ja-o*.¹¹³ Инаквата граfiја, *ti-nwa-si-ja*, се наоѓа кај други писари и тоа не само на кореспондентните плочки **Aa 699** (H1) и **Ab 190**

¹¹⁰ J. Chadwick, "The Women of Pylos," in *Texts, Tablets and Scribes: Studies in Mycenaean Epigraphy and Economy Offered to Emmett L. Bennett, Jr., Suplementos a MINOS*, Núm. 10, J.-P. Olivier, Th. G. Palaima (eds.), Salamanca 1988, 45.

¹¹¹ *Ibid.*, 67; J. Chadwick, *Mikenski svet*, prevela Lj. Crepajac, Beograd 1980, 129 – 130.

¹¹² Од 41 плочка од оваа серија само уште **686** има дополнителна забелешка. Причината зошто плочката **Ad 684** не е посебно изработена за необичен внос, кој е затоа испишан на *lat. sup.*, Palaima ја гледа во сличноста на оваа со плочките од **Aa** серијата, кои му се припишуваат на H4 S60, и претпоставува дека H23 ја позајми плочката од H4 (в. SP, 89.).

¹¹³ Обично групите се опишани или со етник (нр. *ki-ni-di-ja* на **Ad 683**) или со занимањето (нр. *a-pi-qo-ro* на **Ad 690**) и таквите кореспондираат со внесовите на **Aa** серијата. Но, дополнителна квалификација во **Ad** серијата што не е необична на оваа плочка, што се гледа и на примерот на другите плочки (нр. *ki-si-wi-ja-o o-ni-ke-ja-o* на **Ad 675** наспроти *ki-si-wi-ja* на соодветната **Aa 770**). Тоа, на крај, може да имплицира дека ова се ткајачки само од една етничка заедница, и дека тие во Пил можеа да бидат повеќе од 9 (сп. Chadwick, 1988, 79.).

(H21), *cn.* Jo 438.21 (Ci), Ea 810 (H43), Fn 324.12 (Ciii).¹¹⁴ Топонимот од кој што е изведена оваа етничка придавка, не е забележан во документите, и се претпоставува дека е **ti-nwa-to*. Постојат повеќе предлози за толкување на ова место, како и за неговото лоцирање. Во основа се смета дека тоа е или крајбрежно место во Месенскиот Залив, или, како што предложил Chadwick, планина веднаш северно од месенската долина, со напомена дека тој не бил стриктно дел од провинцијата, туку гранично подрачје слободно или делумно припоено кон пилското кралство и со тоа исклучено од неговата регуларна административна структура.¹¹⁵ Но, што напомнува дополнителната белешка на главниот текст, заради која што овој документ е вклучен во овој труд? Според *Documents*² таа ги бележи „синовите на веслачите во *A-pu-ne-we*“.¹¹⁶ Ова, секако, вреди ако се прифати дека *a-pu-ne-we* (*hapaх*) е алтернативна граfiја на топонимот *A-po-ne-we* кој што се појавува исклучително на документи со поморски карактер, PY An 1 и An 610 (толкување *v. supra*).¹¹⁷ Набргу по објавувањето на ваквото толкување, Tritsch изнел аргументи против, сметајќи дека тоа не е соодветно ниту со јазикот ниту со контекстот и дека *ko-wo* никогаш не имплицира татковци, ниту пак, мора да означува син или синови. По аналогија со Ad 686 и 697, тој смета дека и оваа забелешка содржи глагол што се препознава токму во *a-pu-ne-we*, што во основа, без разлика на тоа како би го превеле, служи за означување на отсуство на веслачот.¹¹⁸ Наиде на одобрување, веројатно од граматички причини, реконструкцијата на тој збор како 3. ед. инд. сег.

¹¹⁴ Варијантата со *-ti-* се наоѓа уште само на PY Ха 633, но таа плочка е фрагментарна, без контекст, испишана само со тој збор и без дефиниран писар.

¹¹⁵ Chadwick, 1988, 83-84; cf. *DMic.* s.v. *ti-nwa-si-jo*; F. J. Tritsch, "PY Ad 684", *Minos* 5, 1957, 162.

¹¹⁶ Целиот документ е преведен на овој начин: „Во Пилос: пет синови на *Ti-nwa-sian* ткајачки (синови на веслачи од *A-pu-ne-we*), две момчиња“, *v. Documents*², 161.

¹¹⁷ M. Lindgren (1973, II. 49) смета дека последниот внес на плочката An 1 на некој начин е поврзан со оваа плочка и дека дури е можно дека се работи за иста плочка, со оглед на бројот (VIR 7 на An 1.6 и VIR 5 *ko-wo* 2 на Ad 684).

¹¹⁸ Tritsch во забелешка (1957, 158 fn. 1) детално ја изнесува можноста, претпоставувајќи притоа постоење на глагол со значење „одвеслува“ (што никогаш не е добиено со употреба на комбинацијата *άπο-* и *έρε(τ)-*) како разлика од значењето „отпловува, отпловува на едра“ во ст-грч. изразено со *άπο-πλώω*. Со оглед на ст-грч. *άπονήχομαι* „отплива“ и на Хесихиевата глоса *νευστήρ* „пливач, морнар“, Tritsch значи го зема глаголот *νέρω*, со примарно значење „плива“, сметајќи на тоа, дека во комбинација со префиксот *άπο-* тој добива и поинакво значење, ограничено на „одвеслува“.¹¹⁹ *DMic.*, s.v.; *MGL*, s.v.

вр. од *ἄρνυφι, колку и да е пресилна претпоставката дека неговото значење во микенскиот би можело да постои наспроти отсушноста на истото во старогрчкиот.¹¹⁹ Бидејќи притоа станува збор за еднина, и остатокот на забелешката треба така да се разгледува, затоа Tritsch нуди поинакво читање на *e-re-ta-o kō-wo*, како *e-re-ta O-[]-wo*, со што *e-re-ta* станува субјект од *ἄρνυφι, наведен и со лично име. Ваквото читање се оправдува со фактот дека одвојувањето на зборовите на плочките од оваа серија честопати е запоставено, но во изданијата на пилските плочки растојанието е воведено меѓу *-o* и *kō-* и тоа понатаму не се доведува под сомнение.¹²⁰ Конечно, можеме да се запрашаме колку забелешката со значење дека еден веслач, со определено име, има веслано, го расветлува сознанието за природата на овој документ? Со тоа се наметнува и прашањето зошто во групите, во кои што ниедна личност не е именувана, токму оваа личност е наведена со лично име.

Прифаќајќи го сепак читањето на *A-pu-ne-we* (*A-po-ne-we*) *e-re-ta-o ko-wo*, за *e-re-ta-o*, што е во ген. мн., не можеме да придадеме ниту една друга функција освен онаа атрибутивната (со ознака на припадност или потекло) и со тоа да заклучиме дека *ko-wo* „синови, момчиња“ на веслачите кои од некоја причина и во моментот на создавањето на документот се наоѓаат во местото *A-pu-ne-we* (*A-po-ne-we*). Колку и да ни изгледаат чудни ваквите врски меѓу жени зависни од палатата и определена група мажи поврзани со иста служба, то ест веслачи, а кои што ниту во микенското доба не би морале да бидат нешто вообичаено,¹²¹ нема подобро објаснување за оваа лаконска забелешка. Таа, изгледа, потврдува еден поинаков однос на палатата кон производот од тие врски, како што тоа го заклучува и Palaima со зборовите: „...во најмала рака некои од семејствата формирани во врските меѓу веслачите и зависните женски работнички биле одржувани од страна на палатата во текот на активната служба на веслачите. Ова би

¹¹⁹ *DMic.*, s.v.; *MGL*, s.v.

¹²⁰ v. *PTT*, 36.

¹²¹ „... забелешката на Ad 684 ... секако сугерира повеќе нерегуларни врски отколку стабилни семејства“. Chadwick, 1988, 92.

било конзистентно во зависниот од статусот на веслачите наведен во Ап текстовите“.¹²²

Постоењето на вакви врски можеме да го оправдаме со претпоставката дека палатата спроведувала прокреативна политика, а тоа најлесно било остварливо преку зависните жени работнички. Сходно на возраста, нивните деца било вбројувани во работни групи, а едната од можностите била и заминувањето на синовите на веслачка служба, на што имплицира уште една забелешка во **Ad** серијата, на плочката **Ad 697**.

Главниот текст на оваа плочка наведува син/синови од групата на ленарки (*ri-ne-ja-o*, ген. мн. од *λίνεια) во местото *Da-mi-ni-ja*.¹²³ Очигледната сличност на обликот *da-mi-ni-jo* (**Ap 610.13**) ги доведува овие два збора во врска, но без сомнение се тврди дека *da-mi-ni-ja* е топоним, *Δαμνία,¹²⁴ додека, со бројни спротивставувања, *da-mi-ni-jo* може да биде етник што би послужил како топонимска одредница, но и антропоним изведен од етник, како што е тоа случај во Кносос (в. *supra*). Со кореспондентната плочка **Aa 96**, ова се единствените места на спомнување на овој топоним. Она што зачудува на прв поглед е, што главниот внес во суштина го нема, бидејќи е испишано само *ko-wo VIR*, без бројка. Се смета дека причината за задржувањето на оваа плочка во архивата е токму додадената забелешка.¹²⁵ Бидејќи недостасува еден силабограм зад *e-re*], понудени се две реконструкции, *e-re[-e* и *e-re[-ta*, но општоприфатена е последната.¹²⁶ При првата реконструкција, каде што *e-re[-e* е инф. сег. вр., *ἔρεθεν, како на **PY An 724.4**, партиципот *qe-ro-me-no* се толкува како *ὑῤῷλομένοι (дор. δήλομαι, ат. βούλομαι) со што се добива значењето „желно да весла“, што не делува прифатливо. Поприфатливо е толкувањето на *qe-ro-me-no* како *κῤῷλομένοι, πελόμένοι (парт. през. м.-р. од еол. πέλομαι) кое

¹²² Palaima, 1991, 286.

¹²³ Најголемиот број на групи на жени е означен токму со ова занимање. То ест, во речиси сите места на обете провинции, освен на *Pu-ro* и *Re-u-ko-to-ro* во кои што има жени и од други занимања, овие се забележани како ленарки (исклучок се **Ad 685** и **921**).

¹²⁴ „...’регионот на Damnos‘...“ Ruijgh, 1967, 170.

¹²⁵ Chadwick, 1988, 58; в. Tritsch, 1957, 156, на чие што толкување дека бројката ниту требаше да биде забележана, туку дека забелешката стои наместо неа, се спротиставува Lindgren сметајќи дека такво нешто е непотребно (1973, II. 49).

¹²⁶ *DMic.*, ss.vv. *e-re*], *qe-ro-me-no*; Documents², 161, 419; Tritsch, 1957, 156; Chadwick, 1988, 87-88.

што може да се употреби како глагол εἶναι, значи во значење „да биде, да се наоѓа“, при што тогаш претходниот збор се реконструира како именка *e-re[-ta]*. Можеме да истакнеме дека, иако при ова толкување се зема множината, графијата дозволува овие облици да се сфатат и како еднина, заедно со недостасокот на бројот зад *ko-wo* и идеограмот.¹²⁷ Како и да е, можеме уште еднаш да се осврнеме на толкувањето на Chadwick на формата на внесот со *ko-wo VIR*¹²⁸ и да заклучиме дека бројката со *ko-wo* (еден или поголема од тоа) не е забележана, затоа што со статус на возрасен и притоа „бидувајќи/станувајќи веслач“ ни една личност од таа група веќе не е предмет на внес.

топоним	An 1	An 610	An 724	други	o-ka плочки
<i>a-ke-re-wa</i>		.7	.9		An 656.11, .18
<i>a-po-ne-we</i>	.6	.10		Ad 684 (<i>a-pu-ne-we</i>)	
<i>e-wi-ri-po</i> (инстр.-абл.)		.6			
<i>o-pi-ke-ri-jo/-de</i>			.3	An 615.8	
<i>pe-re-u-ro-na-de /</i> <i>pe-re-u-ro-ni-jo</i>	.1				An 656.16
<i>po-ra-pi /</i> <i>po-ra-i</i>	.4				An 656.13
<i>po-ti-ja-ke-e</i>		.11			
<i>ri-jo</i>	.3	.8	.14		
<i>ro-o-wa</i>	.2	.4 ?	.1		An 519.1

¹²⁷ Доколку станува збор само за еден *ko-wo*, генитивот на потеклото (овде *ṛi-ne-ja-o*) не мора да биде во еднина, за да се почитува формата на внесот како на Ad 678.

¹²⁸ Бидејќи *ko-wo*, се појавува двапати, оние кои што се опишани како мажи (VIR) се дури неодамна прејдени во категоријата на возрасни, затоа што тешко дека насловот „синови на тие и тие жени“ би бил применуван за нив уште долго време откако го имаа стекнато статусот на возрасни, в. Chadwick, 1988, 67.

<i>te-ta-ra-ne</i>	.5	.9			
<i>wo-qe-we</i>		.7 ?	.13		
<i>za-e-to-ro</i>		.12			An 661.6

Табела 4.1 Топонимите на списоците на веслачи, на останатите плочки за веслачи и на *o-ka* плочките

3.

Кноската архива нуди далеку посиромашни податоци за веслачите. Според тоа, за разлика од пилската флота, сознанијата кои што се добиваат претежно од плочките со веслачите, за кноската, врз основа на три плочки што содржат *e-re-ta*, може мошне малку да се дознае. Дали и во Кносос веслачите се регрутираа како во Пилос или не, тоа не можеме да го осознаеме бидејќи немаме паралелни документи. Кноските плочки сепак ни откриваат и некои други термини поврзани со поморството, и сочинуваат еден дел од сложувалката за природата на поморството кај Микенците. Пред да преминеме на тие документи, мораме сепак да се осврнеме кон плочките кои што спомнуваат веслачи и да видиме дали тие ни откриваат нешто.

Плочката, споена од фрагменти **KN U 7700 +**

][...]-re-ta *259 1 [

била една од главните предмети за обработка во поглавјето за линеарните Б знаци, чие што потекло и изглед се поврзани со поморството (*в. supra* II.1). На тоа место акцентот бил ставен врз идеограмот за кораб, но е изнесена и можноста дека реконструираното *[e]-re-ta* со тој дијаграм претставува поинаков начин на регистрација на бројот на веслачи.

Ако на таа плочка станува збор за група на веслачи, ова би можело да биде список на индивидуално наведени веслачи:

KN As 5941+

.1] VIR 1 'e-re-ta' VIR [
.2] VIR 1 'e-re-ta' VIR [
.3] 'e-re-ta' [VIR
inf. mut.

На плочките од кноската **As** серија мажите се наведени во групи или поединечно, тогаш по правило се наведени со лично име. Се претпоставува

дека улогата на овие документи е да го забележи бројот на оние, за чија што исхрана или исплата е задолжена палатата.¹²⁹ На **KN As 5941+** податоците се внесени во два столба. Во десниот столб недостасува број зад идеограмот, додека во левиот недостасува збор со кој би бил означен VIR 1. Врз основа на левиот, може да се претпостави дека и *e-re-ta* во десниот биле наведени поединечно, то ест дека зад VIR следел бројот 1. Но, за разлика од најголемиот дел од останатите плочки од истата серија и од истиот писар, H 103, (*np. KN As 603, 609*) поединците се наведени сите со ист апелатив, без антропоними. Со оглед на тоа, дека станува збор за апелативот *e-re-ta*, тоа би можело да биде единствениот кноски регистер на веслачи, за кои што се грижела палатата. Притоа, нивните лични имиња остануваат непознати, како што е тоа речиси вообичаено и во Пилос. Изразени се сомневања дека овде сепак не се работи за веслачи, туку дека овој збор е само хомограф на пилското *e-re-ta*, а во суштина, означува некаков службеник. Ваквото толкување е првенствено поттикнато заради впишаното *e-re-ta* на **KN C 902.11** и по аналогија пренесено на овој документ.¹³⁰

KN C 902

.0	<i>supra mutila</i>		
.1	mi-ru-ro / si-pe-we	BOS ne	*170 12
.2	o-du-ru-wi-jo / ko-re-te	BOS ne	*170 12
.3	wa-to / ʔo-re-te	BOS ne	*170 12// wa-to / da-nu-wo 'BOS' *170 12
.4	si-ra-ro / ko-re-te	BOS 1	ne *170 12
.5	*56-ko-we / e-ra-ne	BOS 1	ne *170 12
.6	o-du-ru-we / u-wo-qe-we	BOS 1	ne *170 12
.7	ri-jo-no / ko-re-te	BOS 1	ne *170 12
.8	ru-ki-ti-jo	BOS 1	ne *170 12
.9	a-pa-ta-wa / ko-re-te	BOS 1	ne *170 12
.10	ku-ta-i-to / ko-re-te	BOS 1	ne *170 12
.11	re-ri-jo / e-re-ta	BOS 1	ne *170 12
.12	] wa-to / we-re-wę	BOS 1	ne *170 12
.13	<i>infra mutila</i>		
	<i>verso</i>	нацртани линии, но ненапишано	

¹²⁹ *Documents*², 168.

¹³⁰ v. *DMic. s.v. e-re-ta*; Palmer, 1969, 183, 419. Ова сепак не е општо прифатено. Аргументи против ова толкување, како и причините зошто да се интерпретира кноското *e-re-ta* како „веслач“ в. Palaima, 1990/1991, 301.

Сите внесови во 12 линии на оваа плочка содржат исто количество, по сите прилики, дарови или издвојувања од палатата¹³¹ опишани како BOS 1 *ne* *170 12. Првиот дел е јасен, се работи за едно говедо, но вториот дел содржи идеограм чија што вредност не е протолкувана, а со оглед на тоа, дека пред него е додадено *ne*, што по правило е кратенка од *ne-wo*, **vḗfos* (*vḗos*) „нов, млад“, може само да се претпостави дека станува збор за младо, односно за нив дванаесет за секој внес.¹³² Примателите на овој добиток се наведени прво според местото (изразено првенствено со топоним, додека понекаде етничката придавка служи како топонимска определница), а потоа со апелатив, кој е некаде во ном. мн. (.5, .6, .12). Овие апелативи означуваат локални носители на различни должности меѓу кои најчесто се спомнува *ko-re-te*.¹³³ Останатите се или *hapaḫ legomena* или спомнати уште само еднаш, а значењето и функциите им се непознати. Ако се утврди дека се работи за должници или за службеници, станува сомнително зошто на овој список се наоѓа некој од пониските општествени слоеви, то ест *e-re-ta* „веслач“, што поттикна некои микенолози ова да го сфатат како хомограф, како што е веќе спомнато погоре. Сепак, не мора да се отфрли претпоставката дека се работи за веслач, особено ако се помисли дека овде не се работи за обичен веслач туку за „капетан“ под чие што командување веслале веслачите.¹³⁴ Не е јасен, исто така, и зборот што претходи, *re-ri-jo*. Тоа може да биде етничка придавка, согласно со внесот во 2. линија каде што е искористен наместо топоним или во 8. линија каде што се појавува како единствен збор во внесот, но може да биде и антропоним (сп. 1. линија

¹³¹ *Documents*², 208-209.

¹³² U *Documents*², 212, првин се претпоставуваше, но со оградување, дека станува за посебен знак за теле, но потоа (pp. 437-438) се отвара можноста дека се работи и за некој друг вид животни, бидејќи врската со говедата не може да се потврди.

¹³³ Во Кносос овој апелатив се појавува уште само на V 865.3, но во Пил се бројни плочките со различна содржина, на кои што е наведен овој носител на должност. Воопштено му се дава функција на раководител, а што се однесува до етимологијата, со различните претпоставки за основата на овој збор, сигурно е само дека се работи за именка на -τήρ (v. *DMic* s.v.).

¹³⁴ в. Ilievski, 2000, 202. Во добро устроена морнарица чии што кораби ги придвижува екипаж од 20 – 50 веслачи, може да се очекува постоење на повеќе од еден командант (сп. капетан на брод), па така и на постоење на командант на веслачите, подоцна познат како κελευστής. За жал Хомер, кој што е најблизок за споредба, не ни дава податоци за тоа; првите податоци пристигнуваат дури од класичното доба на античка Грција (в. *supra* IV.1).

во која што внесот е во форма антропоним + топоним/апелатив?).¹³⁵ Доколку претпоставиме дека на овој список *e-re-ta* е офицер кој што стои пред веслачите, то ест во нивно име, па затоа е претставен со нивното, а не со некое посебно име, тогаш постојат причини таа личност да се наведе и под лично име (во овој случај тој би бил *Re-ri-jo*).

Независно од тој збор, постои претпоставка дека корабскиот офицер е забележан во пилските документи под називот *e-re-e-u*. Тоа не е општо прифатено, но засега ниту пак е аргументирано отфрлено. Во прегледот на идните плочки ќе ги разгледаме обете страни.

e-re-e-u

4. Значи, повторно се враќаме на пилските документи кои што, во различните серии, веројатно кријат податоци за постоењето на корабски офицер под назив *e-re-e-u*, забележан и во други падежи и број, *e-re-e-wo* (ген. ед.) и *e-re-e-we* (дат. ед.; ном. мн.; ном. дв.). При толкувањето на овој збор честопати се остава отворено прашањето дали овде се работи за антропоним или за називот на службата или на занимањето? Сепак, најголемиот дел се приклонува кон толкувањето со антропоним настанат од етник, реконструиран како *Ελεθεύς.¹³⁶ Така, на пример, Ruijgh смета дека тој антропоним може да се објасни со оглед на топонимот *Ελος (дат.-лок. *e-re-e* на **ΡΥ Јо 438.19**)¹³⁷ или на апелативот ἔλος „влажна низина, мочуриште“, и дека е створен со инфиксот -ήρ- „човек од“.¹³⁸ Во спротивставено толкување, што воедно ги доведува овие плочки на повторно разгледување, овој збор се гледа како апелатив чија што основа се поврзува со глаголската, од која што е изведена и именката *e-re-ta* „веслач“. Согласно со таа основа се реконструира обликот *ἐρεθεύς и му се претпоставува значењето „службеник задолжен за веслачите“, што по

¹³⁵ *DMic. s.v. re-ri-jo*, в. особено референцата на Chadwick, кој преферира антропоним.

¹³⁶ *DMic. s.v. e-re-e-u*. Ali, cf. M. S. Ruipérez, "En torno a la serie J- de Pilo", *Minos* 8, 1963, 40ss.

¹³⁷ Се смета дека ова е пографичка варијанта од дат.-лок. *e-re-i* (**ΡΥ Јн 829.19**).

¹³⁸ Ruijgh, 1967, 165; "Observations sur les neutres en -s/h-" in *Res Mycenaeae*, 394.

функција би било блиску до ст-грч. κελευστής.¹³⁹ Во класичното доба, неговите должности биле почитувани и морале да настанат и да кулминираат со текот на времето, согласно со развитокот на морнарицата. Не е нелогично да се претпостави негово постоење во микенскиот период на личност со слична, сепак не толку сложена, функција, ако земеме предвид дека пилското кралство имало силна флота, на која што впрочем, упатуваат и регистрираните бројки на веслачи на плочите.

Palaima тврди дека архивските и контекстуалните податоци, барем во некои случаи, одат во прилог на „службеник задолжен за веслачите“, кој што како *e-re-e-u/e-re-e-wo/e-re-e-we* се појавува на плочките **An 723**, **Cn 1197**, **Jn 881**, **Na 284** и **Nn 831**.¹⁴⁰

An 723

.1	e-re-e-we	
.2	a-ri-qo , e-u-ka-ro	VIR 1
.3	ra-wa-ra-ta , e-pa-re	VIR 1
.4-.5		<i>празно</i>

Cn 1197

.1	a-si-ja-ti-ja	[
.2	wa-e-ro	OVIS ^m 1[
.3	ti-ko-ro	OVIS ^m 1 [
.4	e-sa-re-we	OVIS 3[
.5	e-re-e-we	OVIS ^m [
.6		<i>празно</i>

Jn 881+ 896

.1	e-re-e-we , o-pi-ko-wo	AES M 1
.2	o-pi-su-ko	AES M 4 N 2
.3		<i>vacat</i>
.4	]qa-te[] , ke-ro-te	AES M 2
.5	]ja , [. .]	<i>vacat</i> [] <i>vacat</i>

¹³⁹ Κελευστής, именка изведена од глаголот κελεύω „поттикнува, наредува“ има значење на командант и тоа првенствено командант во веслањето, кој што освен што со довикување им даваше знак на веслачите за почеток и за крај на веслањето, како и такт (со помош на флeјтист, αὐλητής, τριηράυλης), исто така го вршеше надзорот над нив и водеше сметка за нивната исхрана и плата. Истиот им беше надреден и на останатите патници кои што не беа членови на екипажот, ἐπιβάται (в. Suda, s.v. Κελευστής).

¹⁴⁰ Palaima, 1990/1991, 301.

.6	]	jo , a-to-mo[	
.7		<i>infra mutila</i>	
.8		<i>vestigia</i>	
.9			] AES N 3
.10			] AES M 1
.11 - .13		<i>vacant</i>	

Na 262 [+] Na 284 (quasi-join)

.A		[e-re-]u-te-ra	SA 10
.B	po-to-ro-wa-pi ,	SA 30[to-]şa-de , e-re-e-wo	
	.A Perhaps even	e-re- u-te-ra.	

Nn 831

.1	ko-ri[	]no , [[do-so-mo]]	
.2	u-re[	]	SA 4
.3	a-mo-ke-re[]		SA 1
.4	e-re-e-u		SA 2
.5	qo-u-ko-ro	[]	SA 2
.6	a-ro-je-u	[]	SA 1 [
.7	a-mu-ta-wo	[]	SA 4
.8	e-po-me-ne-u[]		SA 4
.9	ko-re-te[]		SA 24
.10	po-me-ne	[]	SA 2
.11	ka-ke-u[]		SA 1
.12-.15		<i>празно</i>	

Плочката **An 723** ја испишал главниот пилски писар (H1),¹⁴¹ а пронајдена е покрај делот на плочката **An 724**, што ги вбројува во истиот археолошки контекст кој што Palaïma го зема како ослонец за значењето на *e-re-e-u* како „службеник задолжен за веслачите“. Нејасно е во кој падеж и број стои *e-re-e-we* што го сочинува насловот. Со оглед на тоа дека се два внеси и две личности, насловот може да стои во номинатив двоина и да означува дека *έρειηφε: *E-u-ka-ro*, *Εὐκαλος¹⁴² се во местата *A-ri-qo* (*harax*) и

¹⁴¹ Дополнително квалификувано од стилусот S172, поинаков од оној, со кој што се испишани плочките з авеслачите, поточно S1 (**An 1 i 610**), S657 (**An 724**).

¹⁴² Овој антропоним се појавува уште само еднаш, на **PY Jn 750.4**, но инаквиот контекст (*a-si-ja-ti-ja ka-ke-we ta-ra-si-ja e-ko-te*) упатува на тоа, дека се работи за различни особи.

E-pa-re (*hapax*), *Επάρης во местото *Ra-wa-ra-ta*¹⁴³. Друга можност за толкување е со датив еднина, *ἐρεήρει, што би значело дека нему, на „надзорникот на веслачите“, за некоја цел му се доделени двајца луѓе наведени со лични имиња и во наведени места. Без надвагнување на едно морфолошко толкување над друго, овој документ, во кој што се запишани или личностите одговорни за корабскиот екипаж (наведени се на ист начин како и *pa-u-do-mo* на **PY Vn 865**) или поединци, кои што имаат определени задолженија кон надзорникот на веслачите, согласно со внимателното следење на индивидуалните веслачи регрутирани од одделни градови, како што, впрочем, истакнува и Palaima.¹⁴⁴

На **Cn 1197** јасно е дека *e-re-e-we* е во дат. мн. Плочката спаѓа во серијата што содржи идеограми на домашни животни (овца, коза, свиња), а за предмет има овци, то ест овни кои што во определен број (1 - 3) им се даваат на поединци во местото *A-si-ja-ti-ja*, едно од побитните во Оностраната провинција.¹⁴⁵ Во првите два внеса примателите, секој на по еден овен, наведени се со лично име, *Wa-e-ro* (*hapax*) и *Ti-ko-ro* (**KN Da 5179**). За *e-sa-re-we*, во 3. линија, кој прима 3 овци (идеограмот е без ознака на полот) се верува дека е лично име, но има доста претпоставки дека се работи за поинаков вид на збор. Контекстите на другите плочки на кои што овој збор се појавува во ном. ед., *e-sa-re-u* (**PY Na+**), при што на нив со тоа е означена друга личност, ја отвараат можноста дека ова е или апелатив што означува занимање или етник.¹⁴⁶ Во решавањето на ова сомневање не е излишно да се напомене дека истиот облик, *e-sa-re-we*, се наоѓа и на **KN As 1517.11** како апелатив. Слично сомневање постои, како што видовме, и за **e-re-e-u* кој што се појавува во наредната линија. Она што уште еднаш би можело да оди во прилог на толкувањето со апелатив, а

¹⁴³ Ако се земе дека ова е графска варијанта од *ra-wa-ra-ta*₂ (**PY An 298.1**, **Jn 829.14**, **Ma 216.1**) која што има уште варијанти: *ra-wa-ra-ti-ja* (**PY An 830.11**) и *ra-u-ra-ti-ja* (**PY On 300.9**), ова место е едното од центрите на Оностраната провинција, каде што исто така би можело да се вброи и *A-ri-qo*.

¹⁴⁴ Palaima, 1990/1991, 303.

¹⁴⁵ *A-si-ja-ti-ja* обилува со стада овци, како што потврдува серијата **Cn (4, 254, 1197)** и плочката **Ae 134**, а за тоа место се потврдени носители на должности *ko-re-te* и *po-ro-ko-re-te* (**Jn 829**, **On 300**), в. *DMic. s.v.*

¹⁴⁶ Со *e-sa-re-u* се сврзува и се толкува како изведенка од *e-sa-re-wi-ja* (**PY An 830.8**, **Ma 330.1**, **Vn 493.3**, **On 300.9**), во служба на топонимска определница во значење „седиште на е“, в. *Documents*², 179.

не со етник, го покажува споредбената анализа на Palaima на плочките од серијата **Cn**, особено на **Cn 1287**, каде што поединците, покрај кои што се бележат кози, се наведени со лично име, а во најголемиот број на случаи и со ознака на занимањето.¹⁴⁷ Плочката е оштетена на десниот крај, кај 5. линија, така што недостасува бројот покрај идеограмот за овен, затоа останува непознато колку му припаѓа на *e-re-e-we* како на примач.¹⁴⁸

Уште еднаш иста граfiја, но и нејаснотија околу обликот *e-re-e-we* (во овој случај ном. мн. или дат. ед.) се појавува и на плочката **Jn 881** од серијата, која што за предмет има приноси на бронза, чие што количество е изразено со мерни единици за тежина. Плочката испишана од писарот H2, кој што е воедно авторот на речиси сите плочки од таа серија, е пронајдена во повеќе фрагменти и оддалечена од другите, во соба 2.¹⁴⁹ На списокот се наоѓаат службеници наведени со апелатив, чија што служба може да се определи со дополнителен апелатив, *cn.]qa-te[*], *ke-ro-te* во 4. линија.¹⁵⁰ Ваквата форма на внес можело да биде во 1. линија, што го чини изводливо и фактот дека **e-re-u* не е антропоним. Понудени се и други толкувања – дека *e-re-e-we* се однесува не само на *o-pi-ko-wo*, кој што следи веднаш по него, туку и на *o-pi-su-ko* во 2. линија.¹⁵¹ *o-pi-su-ko* сепак, во 2. линија се појавува самостојно и уште само еднаш на **PY Jn 829**,¹⁵² а се толкува како

¹⁴⁷ Palaima, 1990/1991, 303.

¹⁴⁸ Palaima (исто.) смета дека структурата на текстот упатува на примање на повеќе од едно животно.

¹⁴⁹ Останатите се пронајдени во архивските соби 7 и 8, в. PTT, 180.

¹⁵⁰ Иако првиот збор е фрагментарен, постои само една претпоставка, а тоа е дека се работи за апелатив во ном. мн. Вториот збор, *ke-ro-te*, γέροντες, без сомневање е апелатив, но овде е со нејасно значење. в. DMic., ss.vv.

¹⁵¹ Такво толкување изнесе Palmer (1969, 281) сметајќи дека *e-re-e-we* „...име на област соодветна со “Ελος...”, а делумно го прифаќа и Lindgren (1973, II. 49) сметајќи притоа дека ова е етник, а не топоним. Но, овие ожности ги отфрли уште M. S. Ruipérez (1963, 40 – 41).

¹⁵² Оваа плочка за предмет ја има бронзата, наменета за врвовите на копјата, а која што ја даваат месните управници (*ko-re-te*) и останати службеници (*du-ma-te*, *po-ro-ko-re-te*, *ka-ra-wi-po-ro*, *o-pi-su-qo*, *o-pi-ka-pe-e-we*) во местата на обете провинции, што долго беше предмет на расправа заради епитетот *na-wi-jo* кој опишува *ka-ko*, χαλκός „бронза“ во 3. линија. Над претпоставката дека се работи за бронза која што му припаѓаше на бродот, превлада сепак онаа за бронза што му припаѓа на храмот, а која што денес е општо прифатена. в. Ruipérez, 1963, 37 – 50; Documents², 357-358, Ilievski, 2000, 184 - 185.

ὀπίσσυκος (ὀπί (ἐπί) + σῦκον) во значење „надзорник на смокви“.¹⁵³ Споредувајќи ги поголемите земјишта со лен кои што ги има *ko-re-te* наспроти останатите поединци наведени по занимање (на плочката **Nn 831**), како и количеството на бронза што секој *ko-re-te* го дава според плочката **Jn 829** (2 – 3,75 кг), износот од 4,5 кг бронза запишан покрај *o-pi-su-ko* на **Jn 881.2**, го наведува Palaima на заклучок дека именката е во множина (со што се исклучува можноста за толкување со дат. ед.), што го чини поверојатно тоа, што *e-re-e-we* е исто така во множина.¹⁵⁴ За колкумина од нив се работи, со оглед на тоа, што е внесено количество што изнесува 1 кг бронза, Palaima пресметува според сразмерот на земјата засадена со лен на **Nn 831** и заклучува дека секој **e-re-e-u* има дел меѓу 0,16 и 0,3125 кг и дека ги има од 3 – 6.¹⁵⁵ Значителен може да биде и фактот дека зад *e-re-e-we* е впишано *o-pi-ko-wo*. Не може да се одмине споменот на плочките **PY Ad 684** и **Ad 697** каде што *ko-wo* во забелешките се наведуваат како синови на веслачи или како оние, кои стануваат веслачи. Гледајќи го *e-re-e-we* како „надзорник на веслачи“ или на службеник одговорен за нив, и на првиот дел од сложенката *o-pi* во *o-pi-ko-wo* која што исто така може да означува надзорник, како и во случајот *o-pi-su-ko*, можеме да претпоставиме дека *e-re-e-we*, опишани со дополнителен апелатив, на некој начин се задолжени и за спомнатите момчиња, можеби токму за нивниот тренинг.¹⁵⁶

Пилската серија **N**- веќе е спомната во поморски контекст заради олеснувањата што корабоградители ги уживале при оданочувањето на ленот, а логичноста на појавувањето во тој контекст се наметнува заради

¹⁵³ в. *Documents*², 512 за оваа необична титула, со забелешка дека на дворовите беа чести особите со чудни називи, во слаба врска со вистинските должности. Дури и за доба што е далеку подобро познато, она класичното на античка Грција, врската меѓу некои должности и термините што ги опишуваат останува нејасна. Најдобар пример за тоа е токму зборот што, како и во микенскиот грчки, во себе го содржи *σῦκον* - *συκοφάντης* буквално „кој ги пријавува смоквите“, а што означува тужител, то ест, далеку почесто користено во пејоративна смисла, денунцијант, „клеветник, сплеткар“. Некаква врска би можела да се помисли, но во основа останува нејасно потеклото на оваа употреба.

¹⁵⁴ Palaima, 1990/1991, 304; в. исто Ruipérez, 1963, 45.

¹⁵⁵ Исто.

¹⁵⁶ Во атинската морнарица од 5 – 4 в. пр.н.е. *κελευστής* како командант на веслачите беше одговорен и за нивниот тренинг, в. Casson, 1995, 302.

употребата на ленот во корабоградбата (в. *supra* III. 3). Олеснувањата во оваа серија, изразени со *e-re-u-te-ro/-ra*, најчесто им се наменети на ковачите, а формата на внесот секогаш е иста.¹⁵⁷ Таква е формата и на плочката **Na 284** која што забележува дека **e-re-e-u* е ослободен од 10 единици лен на локацијата *po-to-ro-wa-pi* (PY Aa 76, Ad 678, La 623) Речиси е исклучок што примателот на олеснувањето се појавува во генитив, а не во датив како *ka-ke-we* или *ku-na-ke-ta-i* (Na 248).¹⁵⁸ Причината за појавата на *e-re-e-u* во оваа серија на документи Palaima се обидува да ја објасни со претпоставка дека количеството, од кое што е ослободен од оданочувањето, тој ќе го искористи за подмирување на производи од лен што *na-u-do-to* ги немаше обезбедено за изградба на коработ.¹⁵⁹ Во серијата **Nn** која што ја сочинуваат две плочки за кои што се претпоставува дека содржат прелиминарни белешки (в. *supra* III. 3), и дека истите се некако поврзани со **Na** и **Nn** сериите, плочката **831** содржи список на поединци, наведени со лично име или со апелатив кој што означува занимање или служба, а на кои што е распределено давањето на 45 единици лен за местото, впишано во насловната формула. Таа не е целосно зачувана, но главно е прифатена реконструкцијата *ko-ri[-to ri]-no*, *[[do-so-mo]]*, што значи дека давањето лен во местото *Ko-ri-to*¹⁶⁰ е распределено на десет личности, од кои што *ko-re-te* (.9) има најголем дел. По занимање уште се наведени *qo-u-ko-ro* (.5; PY An+, TI Ef 2), βουκόλος „говедар“, *po-me-ne* (.10), ном. мн. од *po-me*, ποιμήν „пастир, овчар“, *ka-ke-u* (.11), χαλκεύς „ковач“, можеби *a-ro-je-u* (.6; *hapaх*) кој што може да биде и антропоним¹⁶¹ и, меѓу нив, *e-re-e-u* (.4) кој што учествува со две единици лен исто како и

¹⁵⁷ *np. Na 106*

.A e-re-u-te-ra SA 6

B. e-ri-no-wo SA 24 to-sa-de, ka-ke-we

¹⁵⁸ Од сите плочки од **Na** серијата, во генитив уште се појавуваат апелативот *]ke-ki-do* на **Na 848** (в. *DMic. s.v. ke-ki*) и антропонимот *We-da-ne-wo* на **Na 856, 1041**.

¹⁵⁹ Palaima, 1990/191, 303. Palaima инаку *e-re-e-u* го преведува со „надзорник-веслач“, но на ова место со „надзорник на бродот“ како што се преведува и во *DMic. s.v. e-re-e-u*, „надзорник, шеф на τὰ σκάφεια“.

¹⁶⁰ Место во Оностраната провинција, не се идентификува со античкиот Коринт (Κόρινθος).

¹⁶¹ Можеби *ἀλοιεύς (антропоним или апелатив) е споредлив со ἀλοιάω „млати, тепа“ и ἰ ἀλώφ „набиено гумно“. Паралелата за антропонимот може да се најде кај Хомер (*Il.* 5.386) во Ἀλωεύς кој што беше син на Посејдон (в. *DMic. ss.vv. a-ro-ja, a-ro-je-u*; Ruijgh, 1967, 271; *Documents*², 534.).

говедарот и овчарот. Од личните имиња битно е она првото во списокот, *U-re*[за кое што е тешко да се претпостави дека се работи за било кое друго име освен за *U-re-u* кое што се појавува уште само еднаш, на **PY Vn 865.9**, како *na-u-do-mo*, а не е исклучено дека дури станува збор за иста особа.¹⁶² Исто така се смета дека со името *A-mu-ta-wo* се наведува иста личност во два пилски документи, значи уште на **Jn 431.26** во ген. *A-mu-ta-wo-no* пред VIR 31 и под каталогот на ковачите.¹⁶³ За името *E-po-me-ne-u* кое што уште се појавува на **PY Vn 851.6**, **Xn 1357.2** (во датив, *E-po-me-ne-we*) не може да се определи дали го носи една или повеќе личности, или пак, со него е означена секогаш истата личност, но во овој документ неговиот дел изнесува четири единици лен, колку и на претходно наведените двајца. Со најмал дел, каков што истовремено имаат *a-ro-je-u* и *ka-ke-u*, учествува уште и *A-mo-ke-re*], што е антропоним кој што може да се реконструира како *A-mo-ke-re*[-*we*, и да се врзе со]*mo-ke-re-we-i* во датив (**PY Fn 324.2**) кое што, пак, може да се реконструира како *A-]**mo-ke-re-we-i*, но не може да се определи дали станува збор за истата личност.

Значи, главниот проблем во толкувањето на *e-re-e-u* е да се определи за кој вид на збор се работи. Доколку се работи за антропоним изведен од етник, **Ελεθεύς* (од топонимот **Ελος* со кој што се идентифицира *e-re-e*, последното место од Оностраната провинција, наведено на плочката **PY Jn 829**), разновидноста на документите во кои што тој се појавува укажува на тоа дека личноста не е безначајна, но останува нејасна нејзината позиција во пилското кралство, или пак, укажува на тоа, дека повеќе личности го носеле тоа име со оглед на местото од каде што доаѓаат. Исто така, ако е ова антропоним, тој не е осамен во документите бидејќи во нив се појавуваат и други антропоними (сп. **Cn 1197.2**, **.3**, **Nn 831.1**, **.2**, **.7**, **.8**).¹⁶⁴ Сепак, на нив се појавуваат и апелативи, затоа овие два документа не може да претежат во корист на едното или другото толкување. Не е незначајна појавата на името *U-re*[на **Nn 831.2** кој што можеби е оној истиот *U-re-u* од списокот на корабоградители (**Vn 865.9**). Од анализата на Palaima на

¹⁶² Palaima, 1990/1991, 303.

¹⁶³ *DMic. s.v.*

¹⁶⁴ **Jn 881** можеби укажува поинаку, но таа плочка е премногу фрагментарна.

археолошките и контекстуалните податоци (*в. supra*) произлегуваат прифатливи аргументи, како и оние на Ruipérez,¹⁶⁵ дека сепак станува збор за апелатив што означува „надзорник веслач“ или „надзорник на кораб“ што се однесува на неговиот екипаж. Широката појава на *e-re-e-u* по центрите и по помалите места на Оностраната провинција, особено ако плочката **An 723** се протолкува како список од два надзорника,¹⁶⁶ исто така може да биде индикативно и како такво да упатува на вид на службеник, кој што дејствува на рамниште на локалните заедници.

o-pi-ka-pe-e-we

5. Горе разгледуваната плочка **Jn 881** донесува интересни податоци за постоењето на носители на должности, наведени како *e-re-e-we o-pi-ko-wo* и *o-pi-su-ko*, то ест за надзорници на веслачите и на смоквите. Видовме дека *o-pi-su-ko* се појавува уште само еднаш, на плочката **Jn 829** меѓу *ka-ra-wi-po-ro* и *o-pi-ka-pe-e-we*. Ruipérez заклучува дека е доста блиска врската меѓу овие две плочки испишани од ист писар и дека **PY Jn 829** претставува план за собирање на данок во бронза, додека **PY Jn 881** е делумна пресметка на навистина извршените плаќања.¹⁶⁷ Во рамките на тие врски носителите на должности кои што се појавуваат покрај *o-pi-su-ko*, значи *e-re-e-we o-pi-ko-wo* и *o-pi-ka-pe-e-we*, тој изедначува, то ест, смета дека станува збор за ист службеник со двојна функција. Од тоа произлегува дека она што во еден документ се надзорници на веслачите, дополнително опишани како *o-pi-ko-wo* за да се прецизира нивната служба, во другиот се надзорници, капетани на коработ (τὸ σκάφος) или поточно на неговиот труп. Ова, секако, се темели врз претпоставката за поморскиот карактер на зборот *o-pi-ka-pe-e-we*, збор кој што се појавува само на оваа плочка, а толкувањата се бројни и претпоставуваат различни сфери, од кои што

¹⁶⁵ 1963, 40ss.

¹⁶⁶ Со тоа *e-re-e-u* се појавува во двата главни центри на Оностраната провинција, *A-si-ja-ti-ja* (**Cn 1197**) и *Ra-wa-ra-ta* (**An 723.3**), како и во места со помала важност, *A-ri-qo* (**An 723.2**) и, веројатно, *Ko-ri-to* (**Nn 831**).

¹⁶⁷ Ruipérez, 1963, 48.

најзастапени се поморската и аграрната.¹⁶⁸ Именката е сложена од предлогот *o-ri* со кој што се означува „надзорник“, завршува на *-eus*, а основата ѝ е *skap-/skaph-* наследена од продуктивна и-е. основа со различни алтернации **(s)kap-*¹⁶⁹ која што со своето основно значење „да се работи со остро орудие“, во старогрчкиот го дава глаголот *σκάπτω* „копа“ и меѓу другото, *σκάφη* „корито, чинија“ и *σκάφος* „кораб, чамец“.¹⁷⁰ Бидејќи темелното значење на и-е. основата вклучува различни орудија, што значи и мотика и длето, сходно со тоа настануваат различни зборови и значења, па така микенскиот збор може да се поврзе со ст-грч. *σκαφεύς* „копач“ и да се протолкува како „надзорник на копачите“¹⁷¹, со што овој апелатив се вбројува во аграрната сфера, а може да се сврзе и со *σκάφη/ σκάφος*, и одовде со функцијата на надворник на (трупот) на коработ и со тоа да се вброи во поморската сфера.¹⁷²

Најголемиот број на микенолози се приклонува кон поморскиот контекст, но не може лесно да се препознае улогата на вака наименуваниот носител на должност / офицер. Дали, можеби, во кругот на неговата дејност влегува сè што се случува и што се наоѓа во трупот, почнувајќи од екипажот, преку опремата, до товарот? Ако го изедначиме со *e-re-e-we*, како што тоа го сторил Ruipérez, тогаш и екипажот е под негов надзор. Во спротивно треба да помислиме на уште еден корабски офицер, што можеби

¹⁶⁸ Постојат обиди за вбројување на овој апелатив во религиската и во административната сфера. За сите, в. *DMic.*, s.v.; Lindgren, 1973, II. 104 – 105.

¹⁶⁹ *IGEW*, s.v. *(s)kep-2*, *(s)kop-*, *(s)kap-*; *(s)keb(h)-*, *skob(h)-*, *skab(h)-*; *DELG*, s.v. *σκάπτω*.

¹⁷⁰ *Σκάφη*, во суштина, означува секаков издлабен предмет, па така и коритото на бродот, то ест самиот чун што можеше да настане со длабење или затоа што има облик на издлабен предмет.

¹⁷¹ Глосата на Хесиј *ἐπισκαφεύς ὁ μετὰ τὸν ἄροτῆρα ἐπισκάπτων* нема никаква семантичка врска со ова.

¹⁷² в. Ilievski, 2000, 103: „веројатно ‘надзорници над *skaphoi* (лаѓите)’“, ali p. 184: „...надзорниците...на копачите (или корабите?)“. Chadwick во *Documents*² (p. 512) на крајот приклонува кон поморски контекст, преферирајќи притоа *σκάφος*, но истакнува дека е нејасно во која сисла се користи зборот. Токму заради таквата нејаснотија различни се претпоставките на улогата и значењето и во рамките на самиот поморски контекст, в. Ruipérez, 1963, 45: „надзорник, шеф на τὰ σκάφεια“; M. Doria, *Avviamento allo studio del miceneo*, Roma, 1965, 230: „...*ὀπισκαφεῖτες ‘addetti alle costruzioni delle navi’“; A. Heubeck, *Aus der Welt der Frühgriechischen Lineartafeln*, Göttingen, 1966, 50: „Schiffskommandanten“; L. Deroy, „Le problème d’ ὀπι et d’ ἐπι en grec ancien“, *Živa Antika*, 26 t. 2, 1976, 297: „oficial a cargo de *opiskaphea* ‘pièces complémentaires des bateaux’“.

е одвишно. *e-re-e-u* притоа е опишан и како *o-pi-ko-wo* (Jn 881) што би означила една од неговите обврски. Уште еднаш ќе се осврнеме на *o-pi-ko-wo* и ќе го спомнеме неговото често анализирање на релација со *e-pi-ko-wo*, збор кој се наоѓа во заглавната формула на документите од серијата *o-ka* (PY An 657.1 *o-u-ru-to o-pi-a₂-ra e-pi-ko-wo*). Уште Risch заклучил дека овој збор треба да биде збирна именка *ἐπικόφος* „стража“ (ср. фр. *la garde*, герм. *dei Wache*). Така, *e-pi-ko-wo* и *o-pi-ko-wo* не се чисти дублети; додека првиот збор е именка, вториот ја чува својата функција на придавка.¹⁷³ Со ваквото објаснување станува јасно определбата на задолжението што му припаѓа на *e-re-e-we* на Jn 881. Но, дали е тоа задолжение што му припаѓа и на *o-pi-ka-re-e-we*, то ест, дали можеме да ги изедначиме во ист носител на задолжение, како што тоа го сторил Ruipérez? Ако е одвишно да се претпостави дека **o-pi-ka-re-e-u* е уште еден вид на корабски офицер, тогаш се поставува прашањето зошто истиот носител на должност еднаш е наречен **o-pi-ka-re-e-u*, наредниот пат *e-re-e-we o-pi-ko-wo*, и тоа од страна на истиот писар, а воедно во повеќе наврати се јавува и само како *e-re-e-u*? Ако земеме дека еден офицер во текот на пловидбата имал определени должности, додека на копно извршувал и други задолженија,¹⁷⁴ тогаш можеби овие атрибути и апелативи се токму одраз на тоа.

За морнарицата да дејствува продуктивно, таа треба да биде добро и строго устроена. Но, за тоа немаме доволно показатели. Она што нас нè интересира во прв ред, тоа е колку администрацијата се занимавала со морнарицата и кои податоци ни ги нудат сочуваните документи. Од нивната разновидност ни доаѓаат само оскудни податоци за устројството и индикации за невоедначена лексика во поглед на титулите. На тоа упатуваат и несогласувањата во титулите од кноските плочки. Тие се 150 - 200 години постари од пилските, содржат поинакви податоци, особено во поглед на „надзорник на веслачите“ што се препознава во *e-re-ta* на само една кноска плочка и во *e-re-e-u* на пилските плочки. Можеби таа временска разлика упатува на тоа, дека називот на офицерот не бил

¹⁷³ в. Ruipérez, 1963, 46, со референца на Risch.

¹⁷⁴ Оној, кој што на море им командува на веслачите, на копно, веројатно, се грижи за нивно снабдување и тенинг.

воспоставен и во тоа време допрва си го добивал својот облик, како што со текот на времето можеле да се менуваат и неговите одделни должности. Називите на поморските офицери, колку и да биле запишани на плочките, очигледно не биле доволно вкоренети бидејќи немаат подоцнежни паралели. Првите називи што се јавуваат по пропаста на микенската цивилизација, *κελευστής*, *πρωράτης* и *κυβερνήτης*, немаат никаква врска со оние, што се препознаваат во микенскиот свет.

po-ti-ro

6. Опширниот сет на фрагментарни плочки од серијата V, напишани во иста форма и со клучен збор *po-ti-ro*, уште еднаш ни носи можни податоци за постоењето на занаетчија или носител на должност во поморството, како и за водењето на евиденција за поморските активности, која што во кноските архиви е уште послабо застапена отколку во пилските. Како што видовме досега, единствените личности спомнати во поморски контекст во Кносос се *e-re-ta*, „веслачи“, но и „Веслач“, како претставник на веслачите, а можно е, и нивни надреден.¹⁷⁵ Толкувањето на Chadwick на зборот *po-ti-ro* го вбројува и овој сет меѓу документите со поморски контекст. Но, ништо друго од тие документи не упатува на овој контекст освен самиот тој збор, значи, клучниот. Со понекој предлог за поинакво толкување,¹⁷⁶ толкувањето на Chadwick со *ποντίλος/-οι*, буквално „морнар“,¹⁷⁷ се темели исклучително врз етимологијата, но и како такво, без оглед на недостатокот на контекстуална потврда, делува плаузибилно. Во рамките на тоа ќе се разгледува сетот на плочки што го содржат зборот *po-ti-ro*.¹⁷⁸

¹⁷⁵ в. *supra* IV. 3, особено плочката KN C 902.

¹⁷⁶ в. DMic. s.v.

¹⁷⁷ J. Chadwick, "A Cretan Fleet?", *Antichità Cretesi. Studi in onore di Doro Levi I. Cronache di Archeologia* 12 (1973), Catania, 1973, 200.

¹⁷⁸ Врз основа на неодамнешното проучување на фрагментите и нивните нови спојувања, како и врз преразгледувањето на плочките, Palaima изнесе нова организација на целиот сет со епиграфски коментар (в. 1990/1991, 302 - 307). Овде плочките се наведени заедно со новите фрагменти, онака како што ги изнесе Palaima, затоа има отстапувања од истите во изданието на кноските плочки (KT I-IV). Тоа се однесува на плочките KN V (5) 1003+ (додаден е фрагментот 7797), KN V (5) 1583+ (додаден е фрагментот 9320), KN V (5) 7577+ i KN V (5) 7670+.

KN V(5) 756 + 7806

.A '[po-]t̥i-ro' , wa-wi 1 a-mu-ta-wo-qe [

.B da-*22-ti-ja /

KN V(5) 1002 + 5766 + 7650

.A 'po-ti-ro' , pi-ra-ki-jo 1 pe-ri-jo-ta-qe 1

.B da-*22-ti-ja /

KN V (5) 1003 + 5958 + 7797

.A] 'po-ti-ro' , [...?]ra-tu[

.B] ka-di-ti-ja / [] *inf. mut.*

KN V (5) 1583 + 7747 + 7887 + *frr.* + 9320

.A 'po-ti-ro' , şî-mi-te-u 1 a-ra-ko-qe 1.

.B ka-di-ti-ja /

KN V (5) 1004

.A '] po-ti-ro' , pa-na-re-jo 1 ku-da-jo-qe 1 [

.B] *vest.* / [

.В можно] *ja*.

KN V (5) 1005 + 7530 + 7567 + *fr.*

.A 'po-ti-ro' , e-wa-ko-ro 1 pi-ra-ka-wo-qe 1

.B ki-ra-di-ja /

KN V (5) 1043 + 7709

.A] 'po-ti-ro' da-i-wo-wo 1 to-no-qe 1

.B] -pa-si-ja /

Цела плочка над избришаното.

.В Можеби]*kʉ-pa-si-ja*.

KN V (5) 7577 + 7734

.A po-ti [-ro

.B di-pi-ja / vac. [

Десниот дел на плочката можеби го сочинува фрагментот V (5) 9715:

- .A a-]mu-ta-wo[
- .B *inf. mut.*

KN V (5) 7670 + 7746

- .A vest. [
- .B a-pa-ta-wa-ja / vest.

На оваа плочка Palaïma ги додава фрагментите:

V (5) 9006 + fr.

- .A]pe-re-ta 1 [
- .B] *vac.* [

V (5) 9318

- .A]je-u-qe [
- .B] *vac.* [

V (5) 7964

-]po-ti-ro[
- inf. mut.*

Сите плочки, во облик на лист, ги напишал ист писар, H125, во иста форма: топоним во облик на придавка од женски род, потоа со помали знаци е испишано *po-ti-ro* зад што следуваат две лични имиња поврзани со честичката *-qe*, без идеограм, а секое со бројна ознака 1. Личните имиња во најголем дел се *hapax legomena*: *Wa-wi*, *Pi-ra-ki-jo*, *Φιλάρχιος (cf. Φίλαρχος), *Pe-ri-jo-ta*, *Περιώτας¹⁷⁹, *Περιόρτας¹⁸⁰ *Ku-da-jo*, *Κυδαῖος ili Χυδαῖος,¹⁸¹ *Pi-ra-ka-wo*, Φιλάχαιφος (cf. Φιλαθήναιος),¹⁸² *Da-i-wo-wo*, *Δα(h)ίφορφος,¹⁸³ *To-no*,

¹⁷⁹ Ruijgh, 1967, 196, 295 fn. 26.

¹⁸⁰ Françoise Bader, "De mycénien *Matoropuro*, *arepozoo* á grec *Ματρόπολις*, *ἀλειφόβιος*: Le traitement des sonantes-voyelles au premier millénaire", *Minos* 10, 1970, 48, вториот дел *-o-ta* се толкува како *-ортаς* (од глаголот ὄρνυμι); *сн. a-no-ta*, *Ἀνόρτας.

¹⁸¹ *Сн. κῦδος* „слава, чест“ или *χυδαῖος* (од χέω „лее, излева“), *в. Documents*², 557; Landau, 1958, 203; Ruijgh, 1967, 220; но за поинакво толкување, како антропоним кој што не е грчки, со оглед на суфиксот *-da-jo*, *в. J. C. Billigmeier*, "An Inquiry into the non-Greek Names on the Linear B Tablets from Knossos and their Relationship to Languages of Asia Minor", *Minos* 10, 1970, 178.

¹⁸² Ruijgh, 1967, 295 fn. 26; *MGV II*, 185.

Θοῖνος¹⁸⁴ или *Θόρνος/*Θόρνων.¹⁸⁵ Некои се појавуваат и во други микенски центри: *A-mu-ta-wo*, *Ἀμυθάων (TH Ug 9; истата личност на PY Nn 831.7 и Jn 431.26),¹⁸⁶ *E-wa-ko-ro*, *Εῳάχωρος (TH Z+)¹⁸⁷ и *Pa-na-re-jo*, *Πανάρειος (KN As 1516.15, 1517.9, U 4478.6, .19; PY Fn 867.2).¹⁸⁸ Антропонимот кој што повеќе пати се појавува на Кнос, *Si-mi-te-u*, Σμινθεύς (уште и на KN Am 827, Da 5308?),¹⁸⁹ пронајден е и во Теба (TH Av 106.3). Исклучително кноскиот антропоним што се појавува повеќе пати е *A-ra-ko*, "Аракос"¹⁹⁰ (KN As 607, C 911.13, Db 1236.B, De 1307.B). Не може да се каже дека секое од последните две имиња означува иста личност, посебно *A-ra-ko* кој што се појавува и како пастир и како роб, за разлика од *Pa-na-re-jo* кој што е препознаен како личност од плочките V 1004.A и U 4478.6. Исто така, ако реконструкцијата на Palaima е валидна, името *A-mu-ta-wo* се појавува во два наврати во овој сет, но не станува збор за иста личност – едната е сврзана со *da-*22-ti-ja* (V 756), а другата со *di-pi-ja* (V 9715, споена со фрагментите 7577+7734).

¹⁸³ Landau, 1958, 37; F. M. J. Waanders, "Lāh(o) - "stone" in Mycenaean and Homer", in *Florent II*, 1999, 606 fn. 15: "...*dāh/*dāh: dāi „во битка“ ...da-i-qa-ta Δαή-χ'όντās, da-i-ta-ra-ro Δαή-τάλαρος [?], ...da-i-ja-ke-re-u, da-i-mi-so, da-i-pi-ta...da-i-wo-wo, da-i-ze-to?..."; *сн.* интерпретација кај Ruijgh, 1967, 295 fn. 26: "...кој ја знае границата" врз основа на dāi (*сн.* διδάσκω) + οὔρος.

¹⁸⁴ *Documents*², 586.

¹⁸⁵ Ruijgh, 1967, 295 fn. 26; *сн.* именката *to-no* (PY Ta 707, 708), *Θόρνος (θρόνος 'stolac') и оронимот Θόρναξ.

¹⁸⁶ *Сн. supra* IV. 4. паралела на ова име се наоѓа кај Хомер, Ἀμυθάων (*Od.* 11.259).

¹⁸⁷ Ruijgh, 1967, 295 fn. 26; особено р. 360 каде се спротиставува на вообичаената претпоставка (изнесена во *Documents*², 547) дека ова е графска варијанта, поточно грешка наместо *E-u-wa-ko-ro*, Εῳάχωρος (PY Jn 431.23), образложувајќи го тоа дека е тешко дека иста грешка би била повторена четири пати (колку што често тоа име се појавува на тебанските плочки), а приод е ἐν- (< *ἐν-) во микенскиот сè уште не беше двосложен. Буквалното значење на вака интерпретираното име би било 'оној, кој си ја става земјата на угар' ("qui laisse en jachère son terrain").

¹⁸⁸ *Сн.* Πανάρης. Се смета дека една е особата од KN As 1516.15 и U 4478.19, а друга од V 1004.A и U 4478.6, *в. DMic*, s.v.

¹⁸⁹ На KN Da 5308 зборот е фрагментарен, *si* [] *te-u*, но P. Hr. Ilievski ("Interpretation of some Mycenaean Personal Names: Nomina theophora" in *Florent I*, 1999, 309) претпоставува дека станува збор токму за тоа име, *Si-mi-te-u*. На истото место за потеклото на антропонимот *в. исмо. et* V. Aravantinos, "Mycenaean Texts and Contexts at Thebes: The Discovery of New Linear B Archives on the Kadmeia" in *Florent I*, 1999, 63 fn. 90.

¹⁹⁰ *Сн.* ἄρακος, *Lathyrus annuus* „вид на грашок? kukavičica, graholika“, *в. Documents*², 416; Landau, 1958, 233 - 234. За негрчкото потекло на ἄρακος, *в. DELG*, s.v., како и за врската на *a-ra-ko* со ликското име *araka* потврдено на натписот, *в. Billigmeier*, 1970, 177, 181. Во прилог на тоа оди и статистиката на имињата во кноската серија D, *в. Ilievski*, 2000, 298 fn 9.

Може да се забележи дека во најголем број случаи станува збор за грчки лични имиња. Кај некои тоа е сомнително, *сп. Ku-da-jo* и *A-ra-ko*, а за *Si-mi-te-u* кој што кај Хомер (*Il.* 1.39) е Σμινθεύς, епитет на Аполон, се смета дека настанал од збор од негрчко потекло. Ова укажува и на определен социјален статус на „морнарите“, со оглед на очигледниот факт дека негрчките имиња се претежно во пониските слоеви на општеството, а притоа се зема предвид и дека на Крит, во време на пишувањето на сочуваните плочки, процесот на хеленизација бил сè уште близок до своите почетоци.¹⁹¹

Целта на овој сет плочки би можела да биде двојна – првенствено за регистрирање на имињата на офицерите по одделни кораби,¹⁹² но воедно може да претставува и список на кораби. Она што предизвикува повеќе сомневање е, како да се протолкува заглавниот збор, кој што на сите плочки е во облик на етничка придавка од женски род. Тоа може да се сфати на начин, што со назив изведен од етник се означува подрачјето како главен покраински центар на потеклото или пристаништето од кое што тие дејствуваат/испловуваат, а за кое што се определуваат двајца „морнари“ задолжени за секој кораб.¹⁹³ Од локациите за кои што овде станува збор, некои се појавуваат само на ова место: *ka-di-ti-ja*, *ki-ra-di-ja* и *di-pi-ja*. Останатите се наоѓаат на другите кноски плочки, како и топонимите. *da-*22-to* обилно е потврден во различни серии, затоа врз основа на нивните податоци се сместува крај брегот, во зоната околу Кносос, во близина на *ku-ta-to*, а поконкретно на северот на Крит, меѓу Ираклион и Аја Пелагија. *a-pa-ta-wa* се појавува уште на **KN Co 909.1, 902.9**, а се интерпретира како *Ἀπταρφα (Ἀπτара, Ἀπτερα) и се сместува на запад на Крит во регионот на Khanja. Предложеното читање *ku-pa-si-ja* е придавски облик изведен од топонимот *ku-pa-sa* (**KN V 145.3**) кој што можеби се наоѓа на запад на Крит.¹⁹⁴ Кај одделни места збунувачки се можните паралели со античките грчки топоними, кои што не се наоѓаат на

¹⁹¹ *в. Ilievski, 2000, 332.*

¹⁹² Palaima, 1990/1991, 308: „Бирокуратската идентификација на одделните кораби од посебна месност е постигната со бележењето на имињата на *po-ti-ro*, што би можеле да бидат единствената цел на овој сет“.

¹⁹³ Chadwick, 1978, 199-201.

¹⁹⁴ *DMic, s.v.*

островот (*ki-ra-di-ja*, *di-pi-ja* и *ku-pa-si-ja*), или пак, ако се на него, не можат да бидат лоцирани на брегот (*ka-di-ti-ja*, Κάδιστον ὄρος, СЗ Крит)¹⁹⁵. Palaima пронаоѓа решение за овој проблем, заклучувајќи дека не е неопходно местата да бидат крајбрежни, туку самите да имаат контрола над подрачјето што поседува пристаниште (*ku-pa-sa*) или од друга страна, за имињата кои што се *hapaх*, можеби станува збор за називите на пристаништата со кои што се користеле поистакнатите запишани заедници.¹⁹⁶

Наредното можно толкување, што исто така беше изнесено и дури преферирано од страна на Chadwick, е дека овие придавки треба да се сфатат како атрибути на именката „кораб“ која што е од женски род и со тоа, како имиња на кораби. И оваа теорија има свои приврзаници и противници. Факт дека одделните придавки се појавуваат по двапати (*da-*22-ti-ja*, *ka-di-ti-ja*) зборува против оваа теорија, како што тоа го смета Palaima, но Chadwick ја оправдува истата со можно припаѓање на плочките што ги регистрираат во различни временски периоди, меѓу кои што дошло до промена меѓу *po-ti-ro*.¹⁹⁷ Кон претпоставката дека станува збор за имиња на кораби се приклонува и S. Wachsmann реферирајќи на заклучоците на Casson за имињата на корабите од античка Грција, кои што токму овде ќе бидат изнесени.¹⁹⁸ Имено, до хеленизмот корабите секогаш носеле име од женски род, при што тоа никогаш не биле имиња на богови.¹⁹⁹ Најдобриот извор на имиња на грчките антички кораби се атинските поморски списоци кои што чуваат околу 300 имиња на кораби, во најголем дел, на триери. Не е исклучок два кораба во флотата истовремено да носат исто

¹⁹⁵ *Documents*², 549.

¹⁹⁶ Palaima, 190/1991, 307-308.

¹⁹⁷ Археолошката можна потврда (плочки што содржат *da-*22-ti-ja*, V 756 и 1002, не се пронајдени на иста локација, затоа би можеле да бидат испишани во различно време) како и палеографската (бришењата на тие плочки на местото на впишување на личните имиња може да укажуваат на несигурност заради промената на информацијата) може да одат во прилог на тезата на Chadwick за имињата на корабите; в. Palaima, 1990/1991, 308.

¹⁹⁸ Wachsmann, 1998, 127-128, со референца на Casson, 1995, 346 fn. 10, 350-354.

¹⁹⁹ Casson (1995, 351) спомнува дека Ἀργώ, бродот на Јасон, име што е најрано спомнато (*Od.* 12, 70) и единствено сè до крајот на 5. в. пр.н.е., воедно е исклучок во родот. Не ни е познато од каде го црпи овој податок дека станува збор за машки род, затоа што во изворите се појавува во женски род, нр. Ἀργώ πᾶσι μέλουσα (*Od.* 12.70), ἑρεσσομένην ἴδον Ἀργώ (Apollonius Rhodius, *Argonautica* 1.633).

име, а во тој случај заради одбегнување на недоумици, се наведувале нивните корабоградители.²⁰⁰ Пониските божества и митолошките фигури биле користени во големи размери за доделување на имињата, а од имињата на побитните божества се изведуваа придавски облици (нр. Ἀρτεμισία) или епитети (Γοργοφόνε). Со оглед на изгледот, брзината или намената, се употребувале и општи именки и придавки (Νέα, Ὀκεία, Ἥγεμονία, Νίκη) или апстрактни именки (Εὐνομία, Ὀλυμπίας), а некои кораби носеле име дадено според животно или оружје. На крајот, околу 10% од каталогот го сочинуваат географски имиња. Различни се критериумите според кои се определувани топоними, бирани за име – нр. Σαλαμινία како спомен на големата поморска битка во грчко-персиските војни. Некои имиња се посвета на пределите околу Атина (нр. Σουνιάς, Ἐλευσίς) или на земји (Ἠλλάς, Εὐρώπη), а некои се избирани според религиски (Δελφίς) то ест, митолошки причини (Αἰθιοπία). При доделувањето на име улога имало и политичкото влијание – нр. Κρήτη заради битните контакти што Атина ги имала со овој остров, Ναύκρατις според најбитниот египетски град за трговија, Ἀμφίπολις во слава на богатата атинска колонија, итн.²⁰¹

Уште еднаш ќе се осврнеме на топонимите што се реконструираат од овие придавки. Освен што се настојува да се утврди дека сите се сместени покрај брегот, што не мора да биде нужно, во случај истите да се сфатат како пристаништа или подрачја, под чија што контрола се овие кораби, потребно е сите тие да се сместат на Крит. Но, ако овие придавки се толкуваат како имиња на кораби, топонимите од кои што се изведени не мора да бидат критски. Во согласност со тоа повеќе не мора да бидат двосмислени можните паралели со античките грчки топоними кои што не се критски, а кои што се наоѓаат во *ki-ra-di-ja*, што може да се сврзе со Σκίραδιον ἄκρον, рт на Саламина,²⁰² *di-pi-ja*, *cn. Δίπαια* во Arkadiji²⁰³ и *ku-pa-*

²⁰⁰ e.g. Ἀχιλλεία, Λυσικλέος ἔργον (IG II² 1611); Ἀχιλλεία, Ἀριστοκράτους ἔργον (IG II² 1631).

²⁰¹ Casson, 1995, 353-354; <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions> (12. 10. 2012.).

²⁰² Може исто така да се сврзе со Σκίρας, старото име на Саламина и епитет на Атина, *Documents*², 554; Palaima 1990/1991, 307.

²⁰³ *DMic.*, s.v.

si-ja, сп. Κύπαις на Хелеспонт.²⁰⁴ Во прилог на оваа теза може да оди и фактот дека именувањето на корабите не било непознато за бронзеното доба, како што гледаме на примерот на Египет.²⁰⁵ Сепак, египетската пракса најмногу вклучувала имиња на фараони и нивните атрибути и доблести, понекој пат животни, како и самото име на Египет,²⁰⁶ но не се користеле географските имиња какви што се јавуваат во периодот на античка Грција или, евентуално, во микенско доба, на Крит. Значи, образецот на именувањето не е ист во однос на Египет, со кој што хронолошки се преклопува, но ниту во однос на Атина, каде што географските имиња сочинуваат само десетина од фондот. Цел милениум временско растојание во однос на атинските поморски списоци можело, секако, да игра улога во промената на образецот, но зарем не би било очекувано дека и во микенско доба, ако на корабите им се давале имиња, тие сепак да биле малку поразновидни, а не створени само врз основа на топоним? Сето тоа оди во прилог на тезата за имињата на корабите на кноската V серија, но сепак не е доволно цврсто за ваквото толкување да биде прифатено. Паралелата со Египет не содржи ништо освен фактот дека постоеле имиња на кораби. Паралелата со атинскиот поморски список, освен што вклучува преголемо временско растојание, укажува на разновидност во именувањето каква што не гледаме во нашиот случај. Локацијата на топонимите изводливи од придавките *ki-ra-di-ja*, *di-pi-ja* и *ku-ra-si-ja* можеби би претежнала кога би се утврдило дека со сигурност станува збор за места надвор од Крит. Придавката што во род се сложува со именката „кораб“, ако и поименична, не морала да добие функција на име на кораб, туку и натаму како придавка за коработ можела да ѝ служи на администрацијата за ознака на подрачјето од кое што доаѓа, што, во крајна линија, делува како подобро решение наспроти убавата идеја за имињата.

²⁰⁴ Scylax 67; Palaima, 1990/1991, 307.

²⁰⁵ Најраните податоци за египетските имиња на корабите достигнуваат до времето на првиот владетел на Новото кралство, Амосис, што е релативно со LH I/LMI A доба.

²⁰⁶ в. Casson, 1995, 348 - 349.

V. ПОМОРСКИОТ КОНТЕКСТ КАЈ МИКЕНСКИТЕ АНТРОПΟΝΙΜΙ

εἶπ' ὄνομ', ὅττι σε κείθι κάλεον μήτηρ τε πατήρ τε,
ἄλλοι θ' οἱ κατὰ ἄστυ καὶ οἱ περὶ ναιετάουσιν.
οὐ μὲν γάρ τις πάμπαν ἀνώνυμός ἐστ' ἀνθρώπων,
οὐ κακὸς οὐδὲ μὲν ἐσθλός, ἐπὶν τὰ πρῶτα γένηται,
ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τίθενται, ἐπεὶ κε τέκωσι, τοκῆες.

Od. 8.550 - 554

1. Потреба на општеството е да го идентификува секој поединец, со доделување на име. Првите прашања што ги поставуваме при запознавање се токму „Кој си?“ и „Од каде си?“, како што кралицата Арета на дворот на Фајакијците го прашала Одисеј τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; (*Od. 7.238*). „Кој си?“ е истозначно со прашањето „Како се викаш?“ Но, што е името? Во хрватскиот разговорен јазик под *име* подразбираме *лично име*, но сфаќањето на истото не е воедначено. Под него, некаде се мисли само на личното име на поединецот, а некаде и на неговото презиме, значи име и презиме, па дури и прекар. Во употреба, антропонимите честопати се изедначуваат со личното име, иако во хрватската антропонимија самиот антропоним како хипероним во поглед на личното име опфаќа: лично име, презиме (патроним, матроним...) и етнотим. Во микенскиот корпус забележливи се речиси сите наведени категории, но секоја од нив, во поголемиот дел од случаи, има улога токму на лично име, затоа антропонимот може да се идентификува со личното име.¹

Разгледувајќи ги антропонимите тешко е да не се запрашаме за процесот на именовање и на неговата цел. И во античка Грција гентилните имиња и презимиња биле отсутни заради што тешко може да се определи, од кои причини на детето му е дадено ова или она име, освен кога се работи за одделни контексти каде што генерациски се пренесува некое лично име, но во тој случај прашањето

¹ Како лично име или, можеме да кажеме, како негова замена се употребуваат етнотими и патроними. Особен случај се одделните *e-qe-ta* на *o-ka* плочките, кои што се наведени по лично име и по патроним (нпр. *ro-u-ko ku-sa-me-ni-jo*, PY An 519.15-.16; *a-re-ku-tu-ru-wo e-te-wo-ke-re-we-i-jo*, PY An 654.8-9).

само се пренесува на поранешна фаза од семејната историја.² Свесни сме дека антропонимите се лишени од значење, сепак не можеме да ја занемариме можноста на задржување на смислата, особено во моментот на настанокот на определеното име. Бидејќи, постои темел за мислата дека во моментот на идентификација на поединецот со неговото лично име се изразува желба за доделување на определени карактеристики (посакувани имиња) или вид на заштита (профилактички имиња)³ со што се доаѓа до заклучок дека значењето на зборот, што создава едно име, останува содржано во него самиот. Оттука е оправдано семантички да ги разгледаме микенските антропоними, а посебно важна дополнителна причина за тоа е, што токму во антропонимите се рефлектира општеството, неговите тежнења, културолошките и техничките достигнувања и начинот на живот. Честите патроними – татковото име во посвоен облик – упатуваат на изразено патријархално општество. Именките што служат за ознака на занаетот се употребуваат, освен тоа, и како лични имиња,⁴ а различни се и називите на производите од материјалната и духовната култура што имаат таква употреба⁵. Но, покрај овие информации, анализата на микенските антропоними што почива врз етимолошката анализа и утврдувањето на паралелите со помикенското време, дава и податоци за самиот јазик, бидејќи над две третини од фондот на микенски зборови го сочинуваат токму антропонимите, а тие во најголем дел се настанати од апелативи и придавки, и покрај тоа од апстрактни именки, глаголи и други видови на зборови што станале познати само и токму заради нив.⁶ Зборовите што биле земани за создавање на антропонимите им припаѓаат на сите области на микенскиот живот. Откако ги собрал и издал во 1958 година микенските антропоними со нивната семантичка и морфолошка анализа, O. Landau ги класификувал имињата согласно со зборовите што означуваат: човекот и неговите својства (делови на телото, физички и

² P. M. Fraser, "Ethnics as Personal Names" in *Greek Personal Names. Their Value as Evidence*, S. Hornblower, E. Matthews, eds., Oxford 2000, 150.

³ В. Ilievski, 2000, 316.

⁴ нпр. *Ka-ke-u*, Χαλκεύς KN V 958.3, PY An 607.6.7, PY Jn+ *passim* како апелатив, PY Jn 750.8 како антропоним.

⁵ нпр. *Ti-ri-po-di-ko* τριπόδιος „треножец“ (деминутив од *ti-ri-po* τρίπους) на MY Ue 611.4 е апелатив, на PY Cn 599.8 е антропоним.

⁶ Ilievski, 2000, 337ss.

ментални својства и сл), општеството (животните околности, *нпр. Po-ro-u-te-u* Πλουτεύς, положбата, војните имиња⁷ и култот), потеклото (општите изрази како „море“, „остров“, „шума“, „град“ и географски имиња со етноними), природата и материјалната култура (облека, материјали, алатки).⁸ Сосема е разбирливо дека, почнувајќи од самиот факт дека Микенците живеела покрај море, во определен обим може да се очекуваат лични имиња сврзани со морето и поморството. Потребно е да се види кои се тие имиња и колку ги има. Предвид ќе ги земеме и сложените и едноставните, колку и да се последните неблагодарни за интерпретација, како и имиња создадени од географски поими.

Ретко која студија врзана за Микенците и нивниот живот не напомнува за оскудноста и недостатноста на податоците што се црпат од трагите на таа цивилизација. Тоа особено се однесува за поморската дејност на Микенците, како што се забележува од претходните поглавја. Постојат малку плочки непосредно врзани со поморството. Сепак, археолошките наоди и микенските документи главно зборуваат за тоа дека Микенците во голема мерка се служеле со морето и со неговите погодности, како за самата егзистенција, така и за економскиот, а потоа и за цивилизацискиот напредок, освен тоа, во својот врв тие имале превласт на море, што можеме да го земеме како взаемна условеност. До воспоставувањето на превласта, веќе морало да биде воспоставена традицијата на животот на море и на искористувањето на неговите предности. Значи, веќе согласно со законите на јазикот со кој се служи, во обликот на имињата може да се најдат елементи сврзани со поимот море и со технолошките достигнувања поврзани со користењето на морето – бродот и неговите делови.

Бидејќи карактерот на текстовите на линеарното Б писмо на микенскиот јазик е оскудно административен, јасно е, како што е истакнато погоре, дека главниот јазичен корпус го сочинуваат личните имиња, со што стануваат битен темел во познавањето на микенската култура. Тие околу 2000 регистрирани, а имиња создадени од зборови со поморски контекст се само околу 1% од корпусот. Иако мал, и тој дел е индикација за културата на живеењето на Микенците на море.

⁷ *нпр. Po-to-re-ma-ta* *Πτολεμάτας, сп. Πολεμάτας, имиња создадени со *-qo-ta* -φόντης и *-qo-no*, *-qo-ni-jo* -φονος -φονιος, имиња создадени со именката *vaṓs*.

⁸ O. Landau, *Mykenisch-griechische Personennamen*, Göteborg 1958.

Секогаш постои надеж дека со откривањето на нови документи може да се најдат и нови, корисни податоци, така што со наоѓањето на документи што би ги наведувале личностите сврзани со поморската дејност, би се наишло и на нови антропоними формирани од корените на зборовите што припаѓаат на поморските активности.⁹ Ваквата желба не мора да биде оправдана. Имињата што се наоѓаат на документите веројатно веќе си имале своја традиција, за што најдобар показател се токму поморските имиња, дадени на личности кои што не се поврзани со поморските дејности.

Анализа на антропонимите со поморски контекст

2. Поморскиот контекст го применуваме како термин за личните имиња, кои што во својата творба опфаќаат зборови што на било кој начин имаат некаква врска со морето и со поморската дејност. Такви, пак, во литературата која што се занимава со личните имиња, со поголема или помала доза на сигурност, се набројуваат дванаесет. Се појавуваат и неколку имиња кои што потешко може да се интерпретираат и за кои што останува под знак прашалник, на кој контекст му припаѓаат согласно творбата. За секое од нив ќе се наведе извор, да се види дали се спомнати само еднаш или по неколку пати, и притоа, дали се однесуваат на една или на повеќе личности. Исто така, неизбежно, врз основите на интерпретацијата, ќе се наведе реконструкцијата и обликот на името заедно со неговата творба, и конечно, потврдувањето на истото во Хомеровото или постхомеровото време. Избран е најлогичниот редослед на наведувањето, абecedниот, првин на имињата со посигурна интерпретација, потоа оние имиња со сомнителна интерпретација. Но, подоцна, со дополнителна анализа, имињата ќе бидат поделени лингвистички на сложени и едноставни, за потоа да бидат разместени согласно етимологијата.

A-pi-a₂-ro : Ἀμφιάλος, сложенка што за прв дел го има предлогот ἀμφί, а вториот дел е изведен од именката ἄλς „море“. Овој антропоним е потврден кај Хомер, *Od.* 8.114 и 128, и му припаѓа на Фајакиец. Во Пилос, со ова име се означуваат две личности. Едната од нив е ковач (**PY Jn 478.3**), додека втората, судејќи по сè, е лице со повисок чин бидејќи или самостојно или меѓу другите битни личности се

⁹ Palaima, 1991, 284.

појавува како примач (**On 300.2, Qa 1297**). Истиот се спомнува и на **An 192.1** и како поседник на земја на **Ea 109, 270 i 922**.

E-u-na-wo : *Εὐναρος, сложено од прилогот εὖ и именката ναῦς. Кај Хомер, името Εὐνηρος му припаѓа на синот на Јасон, кој доаѓа со многу кораби од Лемнос (*Il.* 7.468), а се појавува и подоцна, како во литературни дела, така и на натписи.¹⁰ Само во Кносос ова име се наоѓа на списокот на работници (**KN As 1520.9, B 799 v.2**), на **Dv 1206.B** како овчар и, како што се гледа од спојувањето на неколку фрагменти, на **Np 5725** напоредно со поголемо количество шафран, N 1.

E-u-o-to[: Εὐ(h)ορμος, сложено од прилогот εὖ и именката ὄρμος „пристаниште“. Во микенскиот е *harax legomenon*, на плочката **KN Xd 127** без контекст. Landau ја наведува потврдата на ова во Ditt. Syll. 241,¹¹ а според *LGPN IIIA* Εὐὄρμος е запишано во 5. в. пр.н.е. на Сицилија. Нема директна паралела кај Хомер, повеќе од тоа, оваа именка никогаш не сочинува дел од сложено име, но она што може да се најде е атрибут на пристаништето: ἐν δὲ λιμὴν εὐὄρμος (*Od.* 4.358 i 9.136), λιμένος εὐὄρμου (*Il.* 21. 23).

E-u-ro-ro-wo : Εὐρροφος сложено од прилогот εὖ и -ρροφος од чија што основа се твори глаголот πλέω, πλέω „плови“. Во нестегнат облик Εὐρροος се појавува во литературата дури во новата ера, кај Алкифрон (1.21), но и во стегнат облик Εὐρρους, кој што е чест и распространет, во останатите извори ова име е од понов датум во античкиот свет.¹² Во микенските документи се појавува и во пилските, и тоа, регистрирани се двајца ковачи со ова име (во *ro-wi-te-ja* на **PY Jn 601.2** и во *a-ke-re-wa* на **Jn 693.8**), и во еден кноски, на **KN V 7620.3**, доста оштетена плочка без контекст, заедно со само две имиња.

Na-si-jo : Νάσιος (Νήσιος), Νησίων. Едноставно име, меѓу многубројните микенски имиња творени со -ιος, иако може да се претпостави и суфиксот -ίων, а основата е

¹⁰ Со Εὐνηρος се појавува и обликот Εὐνεως, в. W. Pape, G. E. Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, 3. Aufl., Braunschweig, 1884, 414.

¹¹ Landau, 157. Според изворот, името е запишано во 4. в. пр.н.е.

¹² *LGPN IIIA*, s.v. Εὐρρους; <http://www.lgpn.ox.ac.uk/database/lgpn.php> (2. 11. 2012.).

од зборот за „остров“ дор. νῆσος, јон. νῆσος. Се појавува само еднаш, во фрагментарен документ **KN B 800.3**, а потврда за ова име со иста основа и со различни суфикси (Νάσιον, Νήσιος, Νήσιον, Νησεύς), се сретнува во постхомеровото време¹³. Настанокот на името може да се толкува на два начина – или дека е настанато од етноним, иако во документите нема потврда за таков топоним, или пак од општа именка што означува географски поим, а која што овде би можела да биде интересна бидејќи името со значење „Островјанин“ се забележува на самиот остров.¹⁴

Na-u-si-ke-re, веројатно *Na-u-si-ke-ref-we* : *Ναυσικλέφες, Ναυσικλῆς (Demosth., *De corona* 114.4;). Иако се наоѓа само на фрагментот од плочката **KN Xd 214** и тоа каде што недостасува завршетокот, ова име има сигурна интерпретација. Првиот дел е именката ναῦς „брод“ во инструментал, а вториот е изведен од именката κλέος „слава“. Нема директна паралела кај Хомер, но постои апелатив со слична творба, па и семантика – во *Od.* 6.22 се спомнува ναυσικλειτοῖο Δύμαντος (ген.). Тој атрибут еднаш им се дава и на Феникијците (*Od.* 15.415) додека Фајакијците редовно се спомнуваат во формулата Φαίηκες ναυσικλυτοὶ (*Od.* 7.39), односно Φαίηκες δολιχῆρετμοι, ναυσικλυτοὶ ἄνδρες (*Od.* 13.166). Хомерско лично име најслично со ова е Κλυτόνηος, повторно Фајакиец, (*Od.* 8.119). Од друга страна, кај Хомер има повеќе сложени лични имиња што содржат од еден до два члена. Примерот со Ναυσι- е во Ναυσίθοος и Ναυσικάα, а дека во вториот дел е -κλεης, се гледа од облиците Ἀγακλῆος, ген. (*Il.* 16.571), Βαθυκλῆα, акуз. (*Il.* 16.594), Ἦρακλῆος, ген. (*Il.* 14.266) и сл.¹⁵

O-ki-na-wo : *Ωκύναφος. Прифатена е интерпретацијата дека се работи за име сложено од придавката ὠκύς „брз“ и именката ναῦς. Во микенските документи се појавува само на **KN V 60.4**. По микенскиот период единствено што може да се

¹³ В. Pape, Benseler, 977, 997; <http://www.lgpn.ox.ac.uk/database/lgpn.php> (2. 11. 2012.).

¹⁴ Во свеста на жителите на остров со таква големина и централна улога, *Островјанин* би можел да биде и доселеник од едниот од помалите острови наспротив самиот Крит.

¹⁵ Личните имиња сложени со Ναυσι- не се ретки во литературата после Хомер, а постои нивен поголем број и во другите пишани споменици, в. *LGPV IIIA*, 311.

најде е името Ὠκύνεως што е спомнато кај Bechtel¹⁶. Кај Хомер ова име го нема, но неговите членови ја сочинуваат фразата νέες ὠκεῖαι (*Od.* 7.36) или слично, каде што ὠκύς се наоѓа во сложенката νηυσὶ ὠκυπόροισι (*Il.* 1.488) и ὠκύαλος νηῦς (*Od.* 12.182). Последниот апелатив, ὠκύαλος, се појавува и како лично име на еден од Фајакијците на списокот имиња кои што се речиси сите со поморски контекст. Ова, пак, име има поинаква етимологија – според von Kamptz¹⁷ вториот дел е створен од глаголот ἄλλομαι „скока“, исто како и името Εὐρύαλος.

Во имињата со поморско значење може да се вброи и *O-ku-no*, името на овчарот на **KN Da 1082**, ако се прифати претпоставката дека станува збор за хипокористик од *O-ku-na-wo*.¹⁸

O-pi-ja-ro : *Ὀπι(h)αλος, *hapaх* на **TH Av 106.2**. Првиот член на овој сложен антропоним е предлогот *ὀπί, ἐπί, а вториот е основа на именката ἄλς (сп. *A-pi-a₂-ro*). На овој пример се забележува графската варијанта на гласот *a₂* кој во средината на зборот, а зад вокалот *-i-* може да се пишува како *ja*,¹⁹ особено затоа што постои и варијанта со *a₂* во апелативот *o-pi-a₂-ra* (**PY An 657.1**) кој што се реконструира со *ὀπιαλος и се сврзува со ἔφαλος „на море (за морско пристаниште)“.

O-pi-ri-mi-ni-jo : *Ὀπρίμνιος е *hapaх*, на плочката **KN Sc 230** од која што може да се види дека се работи за возач или борец на борбена кола. Самото име е створено од предлогот *ὀπί, ἐπί, именката λιμήν „пристаниште“ или λίμνη „езеро, мочуриште, морски залив“ и суфиксот *-ιος*. Нема подоцнежна потврда освен кај Хесиχιј (*Lexicon*, epsilon 4939) во обликот Ἐπρίμνιος како епитет на Посејдон, со значење „до езерото“ (в. поглавје 1.2).²⁰

¹⁶ F. Bechtel, *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, Halle, 1917, 326, 473.

¹⁷ Hans von Kamptz, *Homerische Personennamen*, Göttingen, 1982, 71.

¹⁸ Petar Hr. Ilievski, "Some Structural Peculiarities of Mycenaean-Greek Personal Names," in *Res Mycenaeae*, 1983, 205; Landau, 1958, 197, ali i 182, каде што напомува на творбата со назален суфикс, *O-ku-no* **Ὠκυνος, со *O-ku* *ᾠκυς.

¹⁹ сп. *ko-ri-a₂-da-na* (**PY Un 267.5**, **MY Ge 605.4B.5**) со *ko-ri-ja-da-na* (**MY Ge 605.2B .3B**).

²⁰ LSJ, s.v. Ἐπρίμνιος.

O-ti-na-wo : *Ορτίναφος. Се наоѓа на плочката **PY Cn 285** која што во местото *Ro-u-so*, во Овостраната провинција, регистрира стада на овци и кози. Името нема директна паралела надвор од микенскиот, но истата творба се гледа кај Хомер во името 'Ορτίλοχος (*Il.* 5.546) и во неговата асибилирана варијанта 'Ορσίλοχος (*Il.* 5.549) со што се вбројува меѓу имињата од терψίμβροτος тип. Така, се смета дека, како и ова Хомеровото, *O-ti-na-wo* е створено од основата на глаголот ὀρνυμι „придвигува, тера“, формантот *-ti-* и именката ναῦς.

Po-ro-u-jo се појавува само на Пилос, на **Jn 658.5** i **Jn 725.5**, каде што се работи за иста личност, односно за истиот ковач. Ова име може да се интерпретира на два начина, при што не превагнува ниту едниот ниту другиот начин: *Πλόρυος и *Πρώρυος. Првата интерпретација се темели врз глаголот πλέω „плови, плови со брод“ на кој што се додава суфиксот -ιος, од кој што во старогрчкиот воедно се твори збор за сплав или брод, τὸ πλοῖον. Треба да се одбележи дека ова име може и поинаку да се запише, како што е случајот со *po-ro-wi-to* (**PY Fr+, Tn 316.1**) кое што се идентификува како назив за месец во годината и општо е прифатена интерпретацијата *Πλωρίστός „месец на пловидбата“. Доколку обата збора ја делат истата основа, таа е запишана во друга варијанта. Во микенскиот, инаку се покажува невоедначеност и колебање меѓу *-wi-* и *-u-* во пишувањето, за што се видливи примерите *te-wi-jo* / *te-u-jo* и *di-wi-jo* / *di-u-jo*, затоа ниту оваа граfiја не би била туѓа, иако не се работи за исти зборови, како што е во наведените примери.

Ако, пак, се прифати втората реконструкција, онаа со *Πρώρυος, тогаш ова име мора да се исклучи од поморскиот контекст бидејќи, како што наведуваат приврзаниците на таа реконструкција,²¹ името се изведува од прилогот πρωί „рано, рано наутро“ и се споредува со πρώιος „рано“. Овие два збора, πρωί како локативно определување и придавката πρώιος, се изведенки од прилогот *πρώ, дублет од πρό со долг вокализам. Проблемот на оваа реконструкција е дигамата, која би требало да припаѓа на основата, а нејзе моменталната етимологија за предлогот πρό и неговите изведенки не ја гледа.²²

²¹ Landau, 1958, 198; Ruijgh, *Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien*, Amsterdam, 1967, 273, претпоставува постар облик *πρωί.

²² DELG, s.vv. πρό, πρόην.

Po-te-u : антропоним кој што во Пилос им припаѓа на различни лица – едната од *o-ka* групата документи, **Ап 519.7**, другата, овчар, на **Сп 45.13**, и третата, чие што име се појавува во генитив, *Po-te-wo*, сопственик на земја, на **Еп 467.3** и **Ео 268**. Се појавува и во Теба, *Po-te-u* [на **ТН Ug 41** и *Po-te-we*, дат. на **ТН Av 100.2**. Постојат две понудени реконструкции, *Ποντεύς* и *Πορθεύς*, со тоа што најголемиот дел од интерпретаторите предност и` даваат на првата. Обете имиња се појавуваат кај Хомер – *Ποντεύς* во *Od.* 8.113 меѓу Фајакијците, а *Πορθεύς*, како крал на Плеврон и Калидон во Ајтолија, во *Il.* 14.115. Што се однесува на творбата, без сомневање ова е име на *-εύς*, за основа во првиот случај се зема именката *πόντος* „море“, а во вториот основата на глаголот *πορθέω* „урива, плени“. Присуството на овој антропоним во Теба, во чија што лексика согласно сочуваниите плочки се отсутни зборови со поморско значење, би можело да зборува во прилог на другата паралела, *Πορθεύς*. Сепак, графијата ги дозволува обата облика, заради што може да се верува дека дури и пилскиот *Po-te-u* и оној тебанскиот не се антропоними.

Po-ti-jo : кноски антропоним забележен во списокот на работници на **В 804.3**. Овде суфиксот *-ιος* се додава врз основата, најверојатно, на именката *πόντος*, затоа и се реконструира како *Πόντιος*, паралелата се наоѓа дури кај Алкифрон (1.7). Пред оваа паралела *πόντιος* е познат само како придавка во значење „морски“ и таа е честа како Посејдонов епитет, што може да се забележи од Хомерските химни, во *Химната на Посејдон*, и кај Софокле во *О. С.* 1072.²³

3. Следува анализата на антропонимите кои се земаат предвид, но чија што идентификација е прилично несигурна.

A-ka-ta-jo : *Ἀκταῖος* или *Ἀγαθαῖος*, се појавува и во Кносос и во Пилос на **РΥ Ео 269 lat. sup.**, *-jo-jo* (ген.) **Ео 269.В**, **Еп 659.18**, **KN Dv 1086.В** и **Dv 1331**. Јасна е творбата на *-ιος*, а најчесто се прифаќа реконструкцијата со *Ἀκταῖος*, каде што основата е

²³ Ruijgh ја прифаќа оваа реконструкција, но напоменува (158, п. 312) дека ова име дури подоцна е потврдено како антропоним, а од друга страна, без оглед на името *Πόσθων*, изведено од *πόσθη* „пенис“, и долгата листа на антропоними кои што може да имаат врска со гениталиите, не се осмелува да ја понуди реконструкцијата *Πόσθιος*.

или именката ἀκτὴ „стрмен брег“ или честиот географски назив Ἀκτὴ, со што во вториот случај ова име би било етноним. Кај Хомер нема вакво име, туку се појавува подоцна како митолошко име (Ἀκταῖον λέγουσιν ἐν τῇ νῦν Ἀττικῇ βασιλεῦσαι πρῶτον· Павсанија, 1.2.6). Bechtel исто така го спомнува како лично име земено од мноштвото имиња на јунаци.²⁴ Според *LGPN IIIA* Ἀκταῖος е потврден на Коринт дури во новата ера, но наспроти тоа, Ἀκταίων е од 8. в. пр.н.е. Ruijgh со реконструкцијата со Ἀκταῖος дава можност и за реконструкција каде што за основа се зема придавката ἀγαθός, значи Ἀγαθαῖος, кое што се толкува како патроним од Ἀγάθας (Ἀγάθης), а ова е хипокористик од името како што е Ἀγαθάνωρ (Ἀγαθήνωρ), со тоа што и овие имиња се појавуваат подоцна.²⁵

A-na-ro : *Ἀν(η)άλος. Иако некаде се наведува со вакво читање, поточно]*a-na-ro*, и Landau го презема како такво, заклучно со што го интерпретира како сложенка од предлогот ἀνά и именката ἄλς.²⁶ Иако ваквата интерпретација е прифатлива, од изданието на кноските плочки,²⁷ во документот **DI 928**, се гледа дека поверојатно е читањето со]*56-*na-ro*, затоа ова име повеќе не е во поморски контекст.

A₃-ki-a₃-ri-jo : *Αἰγι(η)άλιος на **PY Fn 50.4** и **79.15** каде што се регистрира поделбата на јачменот. Веројатно етноним од *Αἰγι(η)αλός²⁸ кој што подоцна, во постмикенско време, е потврден како топоним, а инаку се појавува како апелатив за мол, брег, односно место на кое што брановите скокаат, се одбиваат.²⁹ Chantraine, со можност дека се работи за антропоним, ја отвара и можностаа дека

²⁴ Bechtel, 1917, 571.

²⁵ Ruijgh, 1967, 223. За споредба Ruijgh го зема и антропонимот *a-ka-to*, Ἀγαθος или Ἀγαθων (**KN Dv 5256**, Sc 256).

²⁶ Според начинот на творба го изедначува со *A-pi-a₂-ro*, Ἀμφιάλος, и го споредува со имињата Ἐνιάλος, Ἐφάλος и Πάραλος, в. Landau, 1958, 159, 213.

²⁷ *KT I*, 384.

²⁸ Топоним од истата основа, *a₃-ki-a₂-ri-ja*, запишан на тебанската плочка **TH Of 25.1**.

²⁹ *DELG*, сп. αἰγιαλός. За етимологијата на овој збор тој ја отфрла хипотезата дека се работи за егејска заемка, и ја анализира како сложенка од αἰγι- што е близу до зборот што го наведува Хесиχιј (а 1693) како αἶγες· τὰ κύματα. Δωριεῖς. Другиот дел од сложенката може да биде генитив од ἄλς, со тоа што самата сложенка настана од изразот ἐν αἰγὶ ἄλός „во местото каде што удираат бранови“, или е сродна со глаголот ἄλλομαι, со што значењето би било „местото каде што брановите скокаат“, што се чини за помалку природно. Исто така в. Ruijgh, 1967, 147.

овој збор значи „жители на брегот“. За класичниот период се спомнува Αἰγιάλεός како назив на жителите на Αἰγιάλος, што се појавува кај Херодот и кај другите, а според *LGPN IIIA* истиот облик на име се појавува на Пелопонес, но и пошироко.³⁰

Na-wa-to : име на ковач на **PY Jn 415.10**. Името нема конкретни обиди за реконструкција. Landau само го става на список и го бележи толкувањето на Georgiev дека станува збор за основата *Nāf- која што можеби може да се сврзе со именката ναῦς.³¹

Na-wi-ro : *Ναῖλος. Име на овчар на **KN Db 1507**. Иако тоа не е потврдено подоцна, се зема дека е создадено од основата на именката ναῦς³² на која што се додава деминутивниот суфикс -ίλος, иако ваквата творба со суфиксот на -ίλος, во грчкиот повеќе им припаѓа на апелативите отколку на самите антропоними.³³

Po-to : име на две особи забележени на **KN As 1516.4** на долгиот список имиња со наслов *ko-no-si-ja ra-wa-ke-ja* и на **KN Dv 1417.B** за овчар во местото *ru-ki-to*. Името може да се реконструира со Πόντος, но за вакво едноставно име мора да има и други отворени можности, иако Πόντος е потврден како антропоним.³⁴

Ta-ra-sa-ta: *hapa*х на **KN Vc 201**. Првиот изнесен предлог за можна реконструкција е *Θαλασσᾶτᾱς што е прифатен од Илиевски.³⁵ Овој антропоним ретко кога е предмет на проучување и има уште само еден обид за поврзување со оние, сложени со Θρασ- (сп. Θράσιππος, Θρασύλοχος).³⁶ Во првиот случај на толкување,

³⁰ в. <http://www.lgpn.ox.ac.uk/database/lgpn.php> (11. 11. 2012.).

³¹ Landau, 1958, 87.

³² Landau, 1958, 180, 211; Petar Hr. Ilievski, 1983, 204.

³³ P. Chantraine, *La formation des noms en grec ancien*, Paris 1979, 248. Takoder v. Landau, 1958, 180 – 181. За имиња кои што може да имаат ваква творба, паралели во старогрчкиот Landau наоѓа главно како деминутиви непотврдени во антропонимите (*Ko-ti-ro* = κόντιλος од κοντός „стап, копје“). Сепак на примерот *Wo-ki-ro*: Ὀρύλος = ὀρύλος „налутено, остро“, од ὀρύή „лутење“ се гледа дека тоа може да биде и лично име.

³⁴ в. <http://www.lgpn.ox.ac.uk/database/lgpn.php> (11. 11. 2012.).

³⁵ *Documents*², 583; Ilievski, 2000, 341.

³⁶ *DMic*, s.v. *ta-ra-sa-ta*.

овој антропоним би можел да се сврзе со предгрчкиот збор за море, *θάλασσα* на кој што се надоврзува суфиксот *-άτης* (сп. антропоним од етноним на **PY An 721.1, Jn 658.8, 725.7** *wo-wi-ja-ta, *φορριάτας*).

Утврдување на поморскиот контекст во предложените антропоними

4. Кај Хомер постојат речиси дваесет имиња со поморски контекст, а добар дел од нив им е даден на Феаќаните. Од нив, само две-три се директни паралели со микенскиот, *A-pi-a₂-ro*, *Ἀμφιάλος* и *E-u-na-wo*, *Εὐνήος*, додека за *Po-te-u* се можни различни потврди, со оглед на недостатноста на линеарното В писмо и повеќето имиња што може да одговараат на оваа графика – *Ποντεύς* и *Πορθεύς*. Како што е веќе речено, во случај на прифаќање на втората интерпретација, овој антропоним се исклучува од поморскиот контекст. Иако навидум е мал бројот на паралели со Хомер, ако се осврнеме на фактот дека од 800 Хомерови антропоними околу 160 се појавуваат на микенските плочки во ист или сличен облик, то ест 20% од нив,³⁷ 2 или 3 микенски антропоними со поморски контекст во однос на 20 кај Хомер даваат сразмер од 10, односно од 15%, што сепак не е за занемарување.

Како што за *Po-te-u* може да се најдат две потврди, исто таква е ситуацијата и со името *A-ka-ta-jo*, што може да биде и *Ἀκταῖος* и *Ἀγαθαῖος*, со тоа што овие имиња се потврдени во постхомерово време. Значи, постои поголем број микенски антропоними чија што потврда се наоѓа дури после Хомер, било во епиграфски, било во литературни текстови. Едно од поважните, според творбата и според составните делови, се појавува кај Демостен како *Ναυσικλῆς* (*Na-u-si-ke-re[-we]*). Поголемиот дел други се запишани уште подоцна, а некои се спомнуваат само кај Хесиј, кај кој што се наоѓа паралелата за *O-pi-ri-mi-ni-jo*, односно за реконструкцијата **Ὀπλῖνιος*. Но, она што е антропоним во микенскиот, подоцна се употребува само како Посејдонов епитет, *Ἐπλῖνιος*, то ест, нема извор за антропонимска употреба на истото. Паралела може да се сретне и со антропонимот *O-ku-na-wo* во *Ὠκύνεω* кој што се спомнува како предок на делската фила, трубусот, *Ὠκυειῖδαι*.

Αἰγιάλεύς во класична Грција е етноним, а истото може да се претпостави за микенскиот *A₃-ki-a₃-ri-jo* : **Αἰγί(h)άλιος*, иако топонимот од кој што се изведува овој етноним нема потврда во документите, заради што исто така може да се

³⁷ Ilievski, 2000, 274.

претпостави дека станува збор за антропоним изведен од општа именка што означува географски поим, како и за другите антропоними од овој вид, сп. *A-ka-ta-jo*, *Na-si-jo*, *Po-ti-jo*, *Po-te-u*.

Начинот на творбата на името *O-ti-na-wo* активен е и во постмикенско време³⁸, па без разлика што ова име повеќе никогаш не се појавува во грчката историја, општоприфатена е интерпретацијата со **Ορτίναφος*. Како што се гледа од горната анализа, шест антропоними немаат никаква потврда надвор од микенскиот, но за некои од нив може да се најдат извесни врски, на пример, сличноста по творбата или по составните делови, со помош на што полесно се нуди интерпретација. Сепак, за едноставните имиња како *Po-ro-u-jo*, *Na-wa-to*, *Na-wi-ro* и *Po-to*, чија што основа е навидум јасна, но бидејќи писмото е такво, какво што е, и заради ненаоѓањето на потврда надвор од микенскиот, мораме да ги оставиме нивните реконструкции како нерешени.

„Поморски“ антропоними во микенскиот корпус

5. Од околу 2000 антропоними, од кои што сите не се целосно зачувани, само половината од нив е протолкувана со сигурност. Во многу поголем сразмер се застапени едноставните имиња во однос на сложените, но од други страна, овие се поинтерпретативни, како што се забележува кај погоре наведените имиња. Кога нема потврда за сложеното име, честопати може да се понуди интерпретација според неговите членови кои што, иако не се потврдени подоцна во таа комбинација, се користат одделно во други сложени имиња, како во примерот на имињата *O-ti-na-wo*, **Ορτίναφος* со ист прв член во имињата *Ορτίλοχος* и *Ὀρσίππος*³⁹, и оној вториот, *-ναφος*, неспорни во бројните грчки имиња. Кај едноставните имиња ситуацијата е посложена – многу пати, заради двосмисленоста на писмото, тешко се забележува, односно тешко се дефинира основата, добар пример за тоа е *Po-te-u* кому потврда може да му биде и *Ποντεύς* и *Πορθεύς*, но нема основа врз која што ќе се одреди точно за кое име се работи. Сепак, кога ќе се разгледа она што ги сочинува едноставните имиња – именки или

³⁸ Кај Хомер постојат две варијанти на истото име *Ορτίλοχος* и *Ὀρσίλοχος*. Во периодот после него, бројни имиња се сложени со *Ὀρσί-*, в. Bechtel, 353 – 354.

³⁹ в. Bechtel, 353, каде што се набројуваат и останатите историски грчки имиња со овој член – *Ὀρσέλαος*, *Ὀρσίλαος*, *Ὀρσίμαχος*,...

придавки, честопати со суфикс, потоа партиципи, *nomina agentis* и скратени имиња од двокоренски сложенки – може да се изведат извесни статистики, кои што претежно ќе се однесуваат на суфикси што најлесно се забележуваат. Најзастапениот суфикс во творбата на едноставните имиња е -ιος, а по него -ευς. Првенството на овој суфикс се гледа и во имињата со поморски контекст – од осумте погоре наброени, четири се створени со -ιος. Врз основа на имињата *Na-si-jo*, *Po-ti-jo* и *A-ka-ta-jo* јасно е дека тоа се во суштина, придавски градби од географски имиња⁴⁰. Во истото множество може да се вброи и името *Po-te-u* ако се разгледува како етноним, бидејќи при творба овој суфикс се додава на именки на глаголи, но во голем дел служи и за опишување на етноними.⁴¹ Кај двата едноставни антропоними за кои што некои ја претпоставуваат основата *Ναψ*, едниот, односно *Na-wa-to*, има нејасна творба додека вториот, односно *Na-wi-ro*, е створен со суфиксот -ιλος кој што се појавува само кај неколку микенски антропоними (*O-wi-ro*, можеби *Οφιλος, **KN Dd 1218.B**, *Wo-ki-ro*, *φορύλος?, **PY Cn 328.7**).

Ниту сложените имиња чиј што член е збор со поморски контекст немаат отстапувања од правилата на творба на сложените микенски имиња воопшто. За првиот дел од сложенката се употребуваат:

- предлог: *ἀμφί*, **όπί* (*έπί*); од сите имиња што се сложенки со предлог, најчести се оние со *ἀμφί* затоа не е неочекувано што овој предлог се наоѓа и меѓу имињата со поморски контекст. Во корпусот од микенски антропоними оние со **όπί* се само три – *O-pi-ja-ro*, *O-pi-ri-mi-ni-jo* (**KN Sc 230**) и *O-pi-te-u-ke-we* (**KN B 798.10**), додека останатите се сложенки, кои што не се малубројни, а се најчесто апелативи (нпр. *o-pi-a₂-ra* (**PY An 657.1**), *o-pi-da-mi-jo* (**PY An 830.12**, **Cn 608.2**), *o-pi-ka-pe-e-we* (**PY Jn 829.2**), *o-pi-su-ko* (**PY Jn 829.2**, **Jn 881.2**) и сл.). Паралелно со оваа варијанта, со **όπί*, активни се имињата со *έπί*,⁴² но и тие се во сличен сразмер со останатите видови на зборови, то ест со апелативите, придавките, глаголите и топонимите сложени со *έπί*. Останатие предлози во

⁴⁰ Landau, 241, кај едноставните имиња на -ιος наведува дека повеќе од четвртина им припаѓа на овие творби од географски имиња.

⁴¹ Landau, 242, изнесува податок дека кај имињата на -ευς етнонимите се речиси четвртина (21,8%).

⁴² *E-pi-da-o* (**KN Vc 129**), *E-pi-ta-jo* (**PY Jn 927.4**), *E-pi-wo-qa-ta-o*, ген. (**PY Sa 1266**).

сложените имиња не се застапени во толкав број, сочинуваат само по две-три имиња, освен предлогот *περί*.⁴³

- прилог: *εὔ*; најбројните антропониими во микенскиот се токму оние, сложени со овој предлог како прв член. *Εὐ-* по бројност се изедначува со *-ηνωρ*, *-ᾶνωρ* (од *ἄνῆρ*) кој што, како втор член на сложен антропоним, е подеднакво чест.⁴⁴
- придавка: *ώκύς*; со оваа придавка се појавува само името *O-ku-na-wo* и скратено од тоа *O-ku-no*. Може да се види како оваа придавка во сложеното име се задржува и натаму, но секогаш спорадично, како што кај Хомер е *ᾠκύαλος*, а подоцна, паралелно со микенското име во *ᾠκύνεως*, се појавува уште по некое име.⁴⁵ Како во микенскиот, така и подоцна, семантички се позачестени другите придавки, особено *θοός*, затоа меѓу другото, и кај Хомер се појавува име со поморски контекст – *Ναυσίθοος* (*Od.* 6.7).
- именка: *ναῦς*, *κλέ(φ)ος*, *ἄλς*, *ῥμος*, *λίμνη/λιμνήν*; како прв член на сложеното име, *ναῦς* се појавува во микенскиот само еднаш, во името *Na-u-si-ke-re-we*, и тоа, како што се гледа, во деклиниран облик, односно во датив/инструментал. Во останатите имиња (*E-u-na-wo*, *O-ku-na-wo*, *O-ti-na-wo*) се употребува основата на оваа именка како втор член со вообичаениот завршеток *-οι-ος*. Од именките што се употребени како еден од членовите на сложеното име со поморски контекст, токму оваа е најчесто застапена. Во корпусот на микенските антропониими, таа сепак не е толку честа со оглед на фреквенцијата на другите именки како *ἄνῆρ*, *λαφός*, *ἄστός/ράστν*, но наспроти другите именки кои што во антропонимите се појавуваат еднаш или двапати, *ναῦς* во својата бројност не е за занемарување.

Именката *κλέ(φ)ος* се појавува само во неколку микенски антропониими, и тоа секогаш како втор член на сложеното име во облик *-ke-re-we*, *-κλῆς* во кое што со основата на именката е споен придавскиот суфикс *-ης*. Во микенскиот, бројот

⁴³ За имиња со предлог како прв член и нивната бројност, в. Landau, 159 – 161.

⁴⁴ Наспроти толкава популарност, овие два члена во микенскиот не се комбинирани заедно. Кај Хомер сложенката *εὐήνωρ* „мажествен, витешки“ се појавува мошне ретко, како епитет со вино или бакар (*φέρων δ' εὐήνωρα οἶνον*, *Od.* 4.622; *φέρων δ' εὐήνωρα χαλκόν*, *Od.* 13.19) и во патронимот *Εὐηνωρίδης*, *Od.* 2.242. Во подоцнежниот период од грчката историја забележени се токму имињата со овие два члена како *Εὐάνωρ* и *Εὐάνδρος*, в. Bechtel, 53, 50.

⁴⁵ в. Bechtel, 473.

на вакви имиња не е мал во однос на останатите зборови и на нивниот дел во творбата на антропонимите.⁴⁶ Сепак, дури во времето на класична Грција овој елемент зема замав во творбата на сложените имиња.⁴⁷

Од останатите горенаведени именки кои што се темел на поврзувањето на определени антропоними со поморскиот контекст, во сложените имиња се појавува ἄλς. Примери на тие имиња вклучуваат различна граfiја на самата именка, како што се гледа во *A-pi-a₂-ro* и *O-pi-ja-ro*. Другата, пак, именка со значење „море“, πόντος, нема улога во сложените имиња, а отворени се можностите да твори едноставни имиња, односно, *Po-ti-jo*, *Po-te-u* и *Po-to*. Исто така θάλασσα, збор со негрчко потекло, што можеби се наоѓа во *Ta-ra-sa-ta*, но бидејќи ваквото толкување останува на рамниште на можност, истото не може да се вброи во корпусот имиња со поморски контекст.

глагол – ὀρνυμι + -τι-. Сите антропоними што ги вбројуваме во поморскиот контекст, а кои што по творба се сложени, гледаме дека покрај предлозите имаат и именски членови. Сите освен *O-ti-na-wo*. Тоа име за прв член го има глаголот ὀρνυμι, иако и овде може да се зборува, согласно со Landau,⁴⁸ за номинален облик. Самата творба не му е туѓа на микенскиот и има неколку примери со различни глаголи. Најпознат пример на антропоним кој што за прв член има глаголска основа со -τι- или -σι- е *Ma-na-si-we-ko* кој што, за разлика од останатите такви антропоними, има и потврда – Μνησίεργος.⁴⁹ Иако *O-ti-na-wo* нема директна паралела надвор од микенскиот, тоа со голема доза на сигурност се реконструира како *Ορτίναφος, после Хомеровиот антропоним Όρτίλοχος, односно Όρσίλοχος и уште бројните примери во постхомеровото доба, како што се Όρσίλαος, Όρσίμαχος, Όρσιππος и сл.

⁴⁶ За примери на деветте имиња, колку што ги има во корпусот, в. Ilievski, 1983, 208.

⁴⁷ Се работи за преку 300 различни миња сложени од κλέφος, κλέ(φ)ης, κλης, в. *ibid*.

⁴⁸ в. Landau, 162 – 164, каде што меѓу сигурните примери за глаголска именка на -τι- или -σι- се наведува и овој антропоним.

⁴⁹ в. Bechtel, 320.

Книжевноста и личните имиња

6. Личните имиња што служат за именување на определена личност, сами по себе немаат значење. Значењата на кои што наидуваме кај нив се на зборовите што го сочинуваат самото име, затоа ако е просирна творбата на името, тогаш просирно е и значењето. Се разбира дека при давањето на името, од различни причини се избирало определено име токму заради значењето што го има во себе, но од друга страна, заради семантичката неважност, имињата се доделуваат и независно од нивното „позадинско“ значење. Така е денес, а нема причини да не се верува дека така не било и порано, иако може лесно да се претпостави дека пред три илјади години повеќе се внимавало на значењето. Заради полесна илустрација може да се земе пример на лично име од овие простори. Личното женско име Стана, често во минатиот век, во себе ја содржи основата на глаголот „стана, запре“ и, ако ги земеме предвид приликите во семејствата од тоа време, сигурно можеме да замислиме дека тоа име можело да им се даде на некоја од бројните ќерки кои што редум се раѓале во едно семејство, со желбата токму таа да биде последната. Се разбира дека не секоја Стана своето име го добила токму поради таквата намера.

Спротивност со личните имиња кои што служат за именување се апелативите, то ест општите именки кои што ги означуваат сите припадници од ист вид. Сепак, меѓу личните имиња од микенско доба, па и после него, бројни се оние, кои што подоцна станале апелативи.⁵⁰ Тешко е да се замисли дека некое лично име настанало само од себе, а пред тоа, барем во некој период, дека не бил апелатив, ако дури и не продолжиле да постојат паралелно. Така она што е апелатив во една архива, го среќаваме како лично име во друга архива, што може да се види на примерот *ti-ri-po-di-ko* кој што во микенската архива се јавува како именка (MY Ue 611.4), додека во пилскиот тоа е лично име (PY Cn 599.8).

Собирајќи го микенскиот јазичен фонд и потоа ревидирајќи го и надополнувајќи го истиот, што беше изложено во предавањето на микенскиот колоквиум под наслов „Mycenaean Common Nouns in the Disguise of Proper Names“⁵¹, а што е објавено во зборникот *Floreat Studia Mycenaea*, A. Bartoněk ги анализираше имињата на мажи и жени (и на волови) и во нив пронашол до 225

⁵⁰ Освен општите именки овде вбројуваме и придавки со оглед на истото однесување.

⁵¹ „Микенски општи именки сокриени како лични имиња“ (анг., заб. на прев.).

општи именки. Од нив тој регистрирал 85 именки, 125 придавки, 5 броеви и 12 партиципи. Од таа анализа се гледа дека истовремено, и како општа именка и како лично име се појавуваат околу 25 зборови. Од наведените случаи на списокот што Bartoněk го составил, има многу антропоними со поморски контекст (в. табелата доле).

<i>A-ka-ta-jo</i>	Ἀκταῖος	άκταῖος	„кој лежи/живее на брег“
<i>A-pi-a₂-ro</i>	Ἀμφιάλος	ἀμφιάλος	„опколен од море, меѓу две мориња“
<i>A₃-ki-a₃-ri-jo</i>	*Αἰγι(h)άλιος	αἰγιάλειος	„кој живее на брег“, „кој го обиколува брегот“
<i>E-u-po-ro-ro-wo</i>	Εὐπλοφος	εὐπλοος, -πλους	„кој добро плови, поволен за пловидба“
<i>Na-si-jo</i>	Νάσιος (Νήσιος), Νησίων??	νησίον	„островче“
<i>Na-wi-ro</i>	*Ναφίλος, *Ναῦλος	ναῦλος	„бродарина“
<i>Po-ti-jo</i>	Πόντιος	πόντιος	„морски“
<i>Po-to</i>	Πόντος	πόντος	„море“

Од овие примери на имиња настанати од именка или придавка, ниту едно во микенскиот не се појавува паралелно како апелатив, но тоа можеме да го припишеме и на природата на документите на линеарот Б, кој што во најголемиот дел случаи содржи лични имиња, како и на нивниот оскуден број што се однесува на поморството. Но, како што е веќе спомнато, во основа секој антропоним е во суштина апелатив, само што со својата улога на идентификување на поединецот го губи значењето што инаку е содржано во апелативот. Самиот апелатив не треба да му претходи на антропонимот, но забележливи се вообичаените пермутации на рамништето апелатив – антропоним и обратно. И грчкиот јазик (разгледувајќи го континуирано микенскиот и старогрчкиот) покажува таков образец, забележлив

на микенските антропоними, кои што подоцна се јавуваат како апелативи и тоа низ целата историја, а честопати истите тие, посебно во подоцнежното доба, се користат и како антропоними (Εὐπλοος, Νήσιος, Πόντιος, Ἀκταῖος). Очекувано е, исто така, да се најде паралелно на апелатив и антропоним настанат од тој апелатив, како што кај Хомер е Ἀμφιάλος (*Od.* 8.114) и ἀμφιάλος како епитет на Итака (*Od.* 1.386). Конечно, она што го гледаме на примерите на имињата со поморски контекст е константната улога на апелативот во творбата на личните имиња и нивната пермутација со колеблива фреквенција – за некои микенски имиња што настанале од апелативи потврда наоѓаме дури многу подоцна, со голема временска дистанца, некојпат и од милениум, во која што бил во употреба само апелативот/придавката. Најдобриот пример за тоа се сложените лични имиња кои што по микенското доба се појавуваат прво кај Хомер, и тоа како апелативи, епитети или фрази, во кој што случај не се работи за сложенка. Во постхомеровото време истите тие повторно се користат како лични имиња. Такви има неколку, со оглед на имињата со поморски контекст.⁵² Тие, кои што овде можеме да ги наведеме, се: *E-u-o-to*, атрибут кај Хомер, Εὐορμος „со добро пристаниште, добар за пристојување“, редовно со именката λιμὴν „пристаниште“, в. *Il.* 21.23, *Od.* 4.358. Доста подоцна, оваа сложенка ја среќаваме како лично име (в. *supra*). *E-u-ro-go-wo* како лично име, Εὐπλοος, го среќаваме дури во новата ера, а во меѓувреме како придавка εὐπλοος или стегнати εὐπλους, иако не толку честа. Со тоа е сродна именката εὐπλοια „добра, среќна пловидба“ која што е почесто во употреба и тоа веќе кај Хомер (*Il.* 9.362). Слично стојат работите со уште две имиња, *Na-u-si-ke-re-we* и *O-ku-na-wo*, кои што во таа функција се појавуваат повторно подоцна, во постхомеровото време. Но, без разлика на тоа, дека кај Хомер тие не се застапени како лични имиња, сепак можеме да им најдеме некаква врска – така, името *Na-u-si-ke-re-we* : Ναυσικλῆς кај Хомер има сличност во ναυσικλυτοῖ, чест епитет за Фајакијците, а еднаш за Феникијците, или, во друга

⁵² За посериозна споредба би требало сепак да излеземе надвор од овие рамки, каде што секако би се нашле уште примери.

варијанта, ναυσικλείτοιο, ген. Иако творбата е нешто поинаква, значењето е исто.

O-ku-na-wo исто се појавува подоцна како лично име, но никогаш како сложенка во функција на атрибут. За разлика од *Na-u-si-ke-re-we* кое што е во врска со друга сложенка, *O-ku-na-wo* ја има во честата Хомерова фраза νῆες ὠκέϊαι. Придавката ὠκύς се појавува како атрибут покрај ναῦς, односно νηῦς, во сложенките како ὠκύαλος и ὠκύπορος „кој брзо плови“, в. *Od.* 5.176 и 12.182. ὠκύς Хомер го користи во повеќе интересни примери – во фразата πόδας ὠκὺς како епитет на Ахилеј (*Il.* 1.488), а и на Орсилох (*Od.* 13.260), но сложенката нпр. ὠκύποδες ја користи како епитет со ἵπποι (*Il.* 5.296). Наидуваме и на сложенка од ист состав, само сложена во поинаков редослед – подῶκης – која што се употребува и како епитет за коњите, и за луѓето, и за боговите (нр. Ахилеј). Истата сложенка, Подῶκης, подоцна се среќава на натписите како лично име.⁵³ Епитетот на Ахилеј, освен подῶκης, исто така е подάρκης (*Il.* 1.121) што по значењето главно и се изедначува. Во исто време, ова е лично име кај Хомер, во *Il.* 2.704. Слично со тоа, името Πόδαργος (сп. име на коњ во *Il.* 8.185 и *Il.* 23.295), расчленето на неговите составни делови, го сретнуваме во фразата πόδας ἄργοι која што се појавува како епитет со κύνες (*Il.* 18.578). Самото име е запишано и во микенското доба, и тоа како име на говедо - *Po-da-ko(-qe)* (KN Ch 899, 1029).

За секој пример редоследот е поинаков, но можеме меѓу сите нив да дофатиме една нишка, по која што во грчкиот јазик со столетија опстојуваат определени фрази, кои што најлесно се проследуваат во епскиот јазик, а нив можеме во истиот или вон него да ги најдеме во сложенките кои што може да останат на рамништето на апелатив/епитет или во личното име. Привлечно е да се претпостави дека и во микенскиот има такви имиња, кои што подоцна ги сретнуваме во епскиот јазик и како фрази и епитети, кои што еднаш веќе биле во некој вид на усмена книжевност, која што имала зацврстено некои свои изрази и со своето пренесување и повторување ја осигура нивната употреба и надвор од својто јазик. Неблагодарно е да се навлегува во причините за настанокот на определено име во оној облик, во кој што тоа се наоѓа, ако епскиот јазик ни овозможи здогледување на многу сличности и ако земеме предвид дека му преходеше и во него е вткаена усмена книжевност, во која што се наоѓа свеста на

⁵³ http://www.lgpn.ox.ac.uk/publications/vol1/documents/namfor1_000.pdf (21.12.2012.)

едно цивилизирано опшество, тогаш и во нивните лични имиња ја гледаме таа свест.

Личните имиња во поморските документи

6. Во архивите на микенските палати има мошне малку документи кои што непосредно може да се поврзат со поморската дејност. Содржината на оние, кои што постојат, е мошне разновидна и најчесто се однесува на различните службеници и работници во таа дејност, со назнака за постоење на список на бродската дрвена граѓа. Меѓу сите нив, по лични имиња се наведени поединци наречени *na-u-do-mo* и *po-ti-ro*.⁵⁴ Документот со *na-u-do-mo*, PY Vn 865, и десеттина документи со *po-ti-ro*⁵⁵ даваат корпус од 24 имиња на личности сврзани со поморската дејност. Проучувајќи ги наведените имиња се забележува дека ниту едното од нив етимолошки не е поврзано со поморството или морето, па затоа може повторно да се постави прашањето од почетокот, дали со откривањето на новите поморски документи би се нашле на нови имиња со поморски контекст? Се забележува дека определени имиња, во овој случај оние со поморски контекст, во времето на водењето на документацијата веќе беа вообичаени и без ограничување само на една популација, па затоа на нив наидуваме и кај овчари и кај ковачи. Од таа причина, во надеж за откривање на нови поморски документи, би требало да посакуваме, општо, нови примери на антропоними, особено затоа што на постоечките поморски документи може да се забележат антропоними од негрчко потекло, што во крајна линија води кон прашањето, кој сè бил вклучен во микенската поморска дејност.

Долу внесената табела⁵⁶ претставува приказ на лични имиња кои што се веќе протолкувани во поглавјата, во кои што се занимававме со апелативите под кои што овие лица се наведени, то ест *na-u-do-mo* (III.3) и *po-ti-ro* (IV.6). Затоа ова е само осврт кон нив со цел на воочување на присутноста на поединци, чие што лично име нема грчко потекло. Со оглед на фактот дека најголемиот дел од нив се *hapaх legomena* и дека притоа станува збор за едноставни имиња кои што се

⁵⁴ За толкување на термините в. горе III.3 i IV.6.

⁵⁵ KN V 756 – 1002 – 1003 – 1004 – 1005 – 1043 – 1583 – 7577 – 7670 – 7964.

⁵⁶ Во табелата се внесени предложените толкувања на имињата. Со знакот „?” се означуваат оние толкувања кои што не се општо прифатени.

потешки за интерпретација, само неколкумина од нив се реконструираат со сигурност.

		Реконструкција	Етимологија	Потекло
na-u-do-mo (PY)	a-mi-ja	?*Ἀρμίας	ἄρμος „спој“ (сп. ἀραρίσκω < ие. *ar-)	
	a-re-ki-si-to	*Ἀλέξιτος	ἄλέξω „одбива, брани“ < ие. *ǵ ₂ l-ek-	
	a-wa-ne-u	?		
	a ₃ -me-wa	?*Αἰμήφας (сп. Αἰμων ⁵⁷)	? αἶμα „живот, сила; крв“ + суфикс -ēwās, -έας	
	ka-ro-qo	Χάροψ/ Χάροπος	*χάρος (χαρά) < χαίρω „се радува“ + -οψ (ὄψις „гледа, поглед“)	
	ki-nu-ra	Κινύρης	Евр. <i>kinṇōr</i>	негрчко, семитско потекло
	o-ro-do-ko	?*Ορόδοικος	-δοκος (δέχομαι „гостољубиво прима; дочекува непријател во борба“)	
	qe-te-re-u	*Κ ^w ετρεύς (или *Κ ^w ενθελεύς)	τέτρα- (τέσσαρες „четири“)	
	sa-mu-ta-jo	*Σαμυθαῖος	Патроним од *Σαμύθας (сп. Σαμύθα, фем.)	
	ta-ra-pe-se	?		
	u-re-u	Ὑλ(λ)εύς	ῥλη „шума“	?
po-ti-ro (KN)	wa-tu-o	Хипокористик од Wa-tu-o-ko, *φαστύοχος?	φαστυ- „град“	
	a-mu-ta-wo	*Ἀμυθάφων (хом. Ἀμυθῶων (Od. 11.259))		

⁵⁷ в. толкување на антропонимот Αἰμων, односно негова етимологија, кај von Kamptz, 1982, 319-320.

	<i>a-ra-ko</i>	Ἄρακος	ἄρακος	негрчко (ликијско)
	<i>da-i-wo-wo</i>	*Δα(h)ίφορος	δαῖ ⁵⁸	
	<i>e-wa-ko-ro</i>	?*Εῤάχωρος	ἐῤα- (<*sewθ ₂ -), ἐάω „пушти“ + χῶρος „простор“	
	<i>ku-da-jo</i>	*Κυδαῖος	κῦδος „слава, чест“	
		Χυδαῖος	χυδαῖος (од χέω „лее“)	
	<i>pa-na-re-jo</i>	*Πανάρειος (сп. Πανάρης)	пан- + Ἄρη- < теоним Ἄρης	
	<i>pe-ri-jo-ta</i>	*Περιώτας		
		*Περιόρτας	-ортаς (ὄρνυμι)	
	<i>pi-ra-ka-wo</i>	Φιλάχαιφος	(cf. Φιλαθήναιος)	
	<i>pi-ra-ki-jo</i>	*Φιλάρχιος (сп. Φίλαρχος)	φιλ- (φιλέω „сака“)	
	<i>si-mi-te-u</i>	Σμινθεύς	?	? негрчко
	<i>to-no</i>	Θοῖνος	θοῖνη „гозба“ < ?	
		*Θόρνος/*Θόρνων	*θόρνος (θρόνος „столче“) < *dher-	
	<i>wa-wi</i>	?		

Наспроти тоа, што дел од имињата наведени во табелава немаат сигурна интерпретација, за добар дел од нив може да се претпостави грчко потекло. Претпоставката дека Микенците со преземањето на превласта, во најголем дел за поморската дејност учеле токму од своите претходници, Минојците, ја вклучува и присутноста на тој дел од населението во поморската дејност. Но, вклученоста на носителите на негрчките лични имиња на двата списка (и на пилските бродоградители и на кноските „морнари“) не мора да укажува на недостатокот од знаење или од кадри, како што тоа бил случајот во Рим. Бидејќи, состојбата во микенскиот корпус на антропоними е таква, што приближно третина од имињата се од негрчко потекло⁵⁹ и затоа е сосема разумно да ги очекуваме во овие

⁵⁸ За различни толкувања на етимологијата в. поглавје IV.6 fn. 181.

⁵⁹ Ваквите имиња сепак се претежно *h1arax legomena* во однос на оние грчките кои што се пофреквентни.

специјализирани дејности. Забележлив е, исто така, поголемиот број едноставни имиња во однос на оние сложените. За пониските слоеви е карактеристично дека нивните припадници се носители честопати на едноставни или куси отколку на сложени имиња.⁶⁰ Токму оваа табела, односно личните имиња на поморските документи, е показател на тоа, дека спомнатите поморски занаети биле работени од припадници на пониските општествени слоеви, составени како од грчко население, така и од она население, што Грците го затекнаа со своето доселување.

⁶⁰ Се разбира, сложени имиња може да носат и припадници на пониските слоеви, како што е тоа потврдено кај ковачите и овчарите, в. Ilievski, 2000, 291.

ЗАКЛУЧОК

1. Во разгледувањето на различните серии на документи од кноскиот и особено од пилскиот архив, постојано наидуваме на податоци поврзани со поморството. Личните имиња, огледалото на оштеството, во својот корпус ги содржат и оние кои што етимолошки се врзуваат за морето и поморството, и како такви, се индикатор за значењето на морето во животот на Микенците. Во документите се забележани екипажот на коработ, службениците и занаетчиите, и со тоа се потврдува интересот на кралството во одржувањето на суверенитетот на море, кое што ги опкружувало. Корабскиот елемент или дури елементи се доказ за водењето сметка за сопствените флоти чие што поседување, барем во рамките на воените прилики, е несомнено. Наспроти погоре наведеното, во ниедна архива не е пронајден група на документи од побитен обем, кој би се однесувал на определен сегмент на поморството. Како исклучок може да се сметаат трите пилски плочки што се занимаваат со веслачите, врз чии темели е реконструиран начинот на регрутација за службата. Но, тие се занимаваат со различни видови информации и единствената врска меѓу нив е предметот на евиденција, то ест *e-re-ta*. Таквите не се ниту блиску до онаа административна форма и прецизност, каква што се среќава на пилските серии **Еа, Еб, Еп, Ео и Ер** кои се во корелација или во воедначен склоп на плочките **Ап 657 – 654 – 519 – 656 – 661**. Сепак, оние „трошки“ што ги собираме расфрлани по одделните плочки од различни серии, навистина овозможуваат создавање на приближна слика за поморството во микенско доба и за неговите сегменти, кои биле од значење за палатата и притоа, биле евидентирани во документите.

2. Самото линеарно Б писмо е потврда за врските на Микенците со морето како и на народот, што го имале освоено, од кое што го презеле и писмото. Неговите знаци делумно настанале од минојското пиктографско и линеарно А писмо, додека делумно се изворни. Во првиот случај, од пиктографскиот знак за кораб настанал силабограмот *86 чија што фонетска вредност се` уште не е потврдена. Графиката на овој силабограм е различна, на кноските плочки е подекоративна дури и во однос на својот пандан од линеарното А писмо, и послична е со самиот пиктограм за

разлика од пилските плочки, на кои што знакот е поедноставен, во согласност со забележаната тенденција при преминот од кноските плочки на копнените. Различната насоченост на силабограмот е дел од теоријата за настанокот на линеарното Б писмо и неговото усогласување со линеарното А писмо, но, во тука не би се задлабочувале во таа проблематика. Значи, поедноставениот пиктограм станува силабограм додека идеограмот за кораб настанува во самиот линеар Б. Во двата наврата, во кои што се појавува прикажан кораб на сите микенски плочки, можеме сепак да речеме дека идеограмот *259 претставува *hapa*х на кноската плочка додека оној врежаниот на заднината на пилската плочка е реално повеќе цртеж отколку идеограм, наспроти фактот дека е контекстуален со содржината на документите. Она, што е важно, е дека се отфрла првобитното толкување на тој цртеж како силабограм *35, додека неговата врска со самиот документ е повеќе плод на инспирацијата на писарот отколку на административната практика. Оној случај, во кој што *254 навистина служи како идеограм, индикатор е за алтернативниот начин на регистрација на податоците и причина за негово ретко појавување, освен фактот дека нема поголем број поморски документи, можеби во таквиот систем на документирање не постоела потреба од негово користење. Впрочем, не само што идеограм на кораб среќаваме само еднаш, туку на микенските плочки не се запишува ниту оној стандарден збор за кораб, кој што се појавува дури со антропонимите и во апелативот *naudomo*. Интересна интерпретација со алтернативното документирање, во чии што рамки идеограмот претставува кораб со одреден број на веслачи, не може да се потврди заради единственоста на овој документ – ваков вид на информација не се обработува на останатите плочки за веслачите, и ниту еден единечен внос на веслачите го нема оној број, што би го сочинувал екипажот на еден кораб. За нас останува непознато кој е тој број, што би се подразбирал со идеограмот. Имено, пилската плочка **Ап 1** регистрира вкупно 30 регрутирани веслачи за Плеврон, додека од иконографските прикази од микенското доба најпознати се корабовите со 50 веслачи, а потоа и со 20.

3. Напоредно со идеограмот за кораб, во линеарното Б писмо се појавува уште еден идеограм врзан за поморството, *181. Благодарение на практиката за двојно пишување, видлив е терминот што тој идеограм го претставува, *e-to-ro-qa-ta*, *ἐντροκῶτας чие што значење во старогрчкиот го носи зборот τροπός „строп, јамка за весло“. Од самиот идеограм се гледа дека станува збор за јамка, додека етимологијата на зборот упатува на предмет во кој што нешто се врти или предмет што е направен по пат на сукање. На спомнатиот корабски елемент му одговара и едното и другото значење, а токму поморскиот контекст се определува врз основа на насловот на плочката **KN U 736** што го сочинува *na-u-do-mo*. Контекстите на другите плочки на кои што се појавува овој предмет го сврзуваат со текстилната индустрија (со која што истовремено се поврзани корабоградителите). Со оглед на широката употреба на лен, од чии што влакна се изработуваа јажиња, може да се претпостави дека стропот е изработуван токму од тој материјал, иако притоа не мора да се исклучат ниту останатите материјали како што е канапот¹, кој што не е забележан во микенските документи, или пак, кожата (сп. *Od.* 8.53) која е забележана на многу места, но не стои во никаква врска со поморството. Интересно е, што идеограмот *181, наспроти коработ како целина, претставува негов елемент во поскупоцени сразмери, но од голема важност. Ниеден друг дел од кораб не е претставен со идеограм, но истовремено, ниту микенскиот јазичен фондус не изобилува или речиси не содржи зборови што опишуваат делови на корабови. Така, нема трага од весло (освен во зборот за веслач или можеби за надзорник на веслачите), кормило, катарка, едро или снаст за едра,² јажиња итн. Меѓутоа, отворена е можноста дека спомнат е трупот на коработ во двата пилски документи, кои што евидентираат дрвена граѓа. Спротивните толкувања на плочките **PY Vn 46** и **879** испишани со називи на градежни елементи се темелат на *ka-pi-ni-ja*, збор

¹ J. McIntosh, *Handbook to Life in Prehistoric Europe*, New York 2006, 196 – 197; E. Black, “Where have all the sails gone?”, во *Tropis IV*, Athens 1996, 105.

² Наспроти тоа, што едрата најверојатно се изработуваа од лен, чие што производство е внимателно проследено од администрацијата, никаде на плочките лепеното платно не е во очигледна врска со едрата.

кој што делува како најприкладен за наоѓање потврда во старогрчкиот, но едните го наоѓаат темелот во κάπνη „отвор за дим“, додека другите во σκάφος < *σκαφνος „труп на коработ“. Овие две плочки изобилуваат со термини чија што интерпретација тешко се потврдува. Дobar дел од нив е оправдан етимолошки и архитектонски и за едната и за другата претпоставка, затоа Hocker и Palaima, кои што ја разработија почетната теза на van Effenterre дека станува збор за материјал потребен за изградба на кораб, ги изнесуваат своите анализи и заклучоци со задршка. Со јазичната анализа, плочката **Vn 46** се настојува да се сфати како список на материјали, сочинет согласно структурната важност при изградбата на корабскиот труп. Затоа се претпоставува дека кобилицата, надолжните, напречните и вертикалните греди, штиците за опшивање на коработ, клиновите и затките за зацврстување на трупот при изградбата на опшивката, темелот за катарката и самата катарка се евидентирани компоненти на коработ. Дополнителен проблем на ова толкување претставуваат и бројните вредности на одделните внесови. Имено, тие не се во согласност со вистинското количество на дрвени елементи потребни за изградба на кораб и поверојатно е дека станува збор за општи сразмери. Со оглед на тоа, се поставува прашањето за целта на документот и од неколку можности интересна е таа, што го разгледува истиот како инвентар на постоечките залихи на граѓа, определени според компонентите за кои што се наменети или прикладни. Општо земено, овој документ претставува јасна индикација на интересите на палатата во Пилос за овој аспект на корабостројбата, а доколку навистина станува збор за инвентар на постоечките залихи, тоа е доказ за нејзината трајна вклученост во оваа дејност.³ Несомнено е дека пилската држава поседувала кораби, во најмала мера за воени потреби, за што сведочи начинот за регрутација на веслачите забележан на плочките, како и грижата за нивните деца. Со оглед на постоењето на флотата може да се очекува нејзиниот сопственик да се грижи за одржување, па и за изградба на основното средство за морска пловидба. На тоа упатуваат податоците за

³ Hocker – Palaima, 1990/1991, 307.

корабоградителите, кои што на пилските плочки се спомнуваат и како уживатели на даночни олеснувања. Затоа, зачудува фактот дека напоредно со податоците за корабоградителите не располагаме со податоци за самата корабоградба. Тоа, пак, може да се оправда со претпоставката дека ваквиот облик на администрација, во суштина, се водела во самите бродоградилишта и дека истиот ниту стигнувал до главната архива.⁴ Но, исто така, материјалите за изградба и поправка може да бидат запишани во текстовите од архивскиот комплекс, оддалечени од локациите на кои што се одвивале ваквите активности.⁵ Затоа е сосема оправдан обидот на доделување на поморски контекст на овие две плочки. Фактот, што тие можат двојно да се толкуваат, како список на дрвена граѓа дали за дрвената конструкција на оџакот, или пак за кораб, лежи во тоа што и едниот и другиот објект се во рамките на столарството, затоа и поимите им се сродни. Јасно е дека самиот збор за столар во старогрчкиот, τέκτων, не означува само тесар туку и „тесар корабоградител“ додека во множина означува „тесари и сидари“. τοῖχος кај Хомер, освен „сид“ означува и „страна на коработ“ (*Od.* 12.420). τό δόρυ, τό δοῦρός „дрво“ обично значи „греда, штица“ и притоа најчесто „корабска греда, штица, *madir*“ било кога е наведен со νήιον (*Il.* 15.410, *Od.* 9.498) или без него (*Od.* 12.441). Во секој случај, компонентите на определен објект не мора да имаат стручен назив применлив само за нив, како што денес гледаме на *np.* во називот *опшивка*, кој што ги означува плочите што однадвор покриваат труп на определен предмет (*np.* кораб, авиот, сид) и притоа може да бидат од различен материјал. Од приложеново се гледа колкава е привидноста на називите забележани на плочките без наслов, кои што веројатно би го решиле ова сомневање.

Освен дрвото како суровина користена во корабоградбата, за кое можно е да постојат директно податоци, останатите материјали како што се кожата и платното, првенствено лененото платно, не се спомнуваат во поморски контекст. Ленот и текстилната индустрија воопшто се

⁴ Palaima, 1991, 289.

⁵ Исто, 300. За ова тврдење Palaima се ослонува на паралелата со PY Vn 10.

индиректно поврзани со поморството, преку корабоградителите кои што се ослободени од давачки во лен, како и преку синовите на веслачите, кои што воедно се и синови на ткајачките и ленарките. Интересен е односот на *e-to-ro-qa-ta* со идеограмите *146 и *166+WE чија што вредност досега не е целосно протолкувана. Се претпоставува дека *146 претставува вид на платно, веројатно ленено или пак, едноставен облик на облека што можеше да се изработува и од неспецијализираната работна сила по селата.⁶ Плочката **KN M 757** на чија што *lat.inf.* покрај идеограмот *181 стои вредност 10 во својот главен внес го содржи единствено идеограмот *146 и тоа во мошне голем износ, 250, што далеку ги надмашува сите останати наведени со овој идеограм на сите плочки, и кноски и пилски. Количеството на овој вид платно (можеби од лен и притоа, од наједноставна изработка) и присуството на *e-to-ro-qa-ta*, строп, не` наведува на мисла дали овде можеби се работи за платна за изработка на едра. Но, оваа претпоставка мора да остане само на рамниште на можност, затоа што не може да биде потврдена со ништо. Сепак се работи за фрагментарна плочка, која што притоа нема ништо, што би помогнало да се утврди контекстот и, со оглед на количеството производ, нема своја паралела.

4. Иако зборот *na-u-do-mo* може едноставно да се протолкува како **ναυδόμος* и да се поврзе со ст-грч. *ναυπηγός* „корабоградител“, станува малку потешко кога треба да се дефинира неговата работа. Тој проблем го открива токму плочката **PY Vn 865** која што содржи список од дванаесет лични имиња. Личностите од списокот, со оглед на графиката на насловот *na-u-do-mo* во 1. линија, можеле самите да бидат бродоградители, секој од нив задолжен за изградба на по еден кораб или пак, можеле да бидат подредени на еден мајстор бродоградител, како обични тесари бродоградители (сп. *τέκτων*) ангажирани за изградба на еден кораб. Семантички е тешко да се определи, на кого се однесува овој термин. Ако ја

⁶ J. T. Killen, "Mycenaean economy" во *A Companion to Linear B: Mycenaean Greek texts and their world. Volume I*, eds. Y. Duhoux, A. Morpurgo Davies, Louvain-la-Neuve 2008, 190 – 191.

земеме предвид и хрватската поморска терминологија, во која што мајсторот корабоградител се означува како *kalafat* иако самиот глагол *kalafatit'* (исто така и *šuperiti*) се однесува на работа за заштита на корабскиот труп од навлегување на вода во втиснување на *stupa* меѓу штиците и со засмолување на истите, така и самиот назив *kalafat* (исто така и *šuper*) некаде може да се однесува на работник со таква специјализација. Покрај *kalafat* кој што сепак најчесто се сфаќа како главен мајстор во изградбата на бродот учествува и *marangun* (сп. грч. μαράγκος во почеста употреба од τέκτων) како обичен тесар. Вештината на градењето кораби била високо ценета, затоа калафатите односно бродоградителите уживале таков статус. Не мора да се сомневаме дека токму така било во микенско доба, уште повеќе што документите од пилската архива поточно плочката **PY Na 568** го потврдуваат тоа. Освен самиот факт на ослободување од даноци, во однос на другите класи, износот на даноци што не мора да го платат е најголем. Со оглед на тоа, што контролираната од палатата индустрија на лен била врзана со поморството, разбирливо е што тие се ослободени токму од данок во лен.

Анализата на личните имиња на мајсторите корабоградители или пак, тесари корабоградители на погоре спомнатата плочка навестува дека во градењето на микенските кораби учествувале и странци. Општо земено, можеме да сметаме дека Микенците не зависеле од знаењето и вештината на странските корабоградители и своите кораби си ги граделе сами, земајќи го предвид фактот дека развиле сопствен тип на кораб, чија што архитектура го задржала континуитетот и во мрачното доба и конечно резултирал во познатата грчка триера. Но, корабоградбата истовремено е дејност што не е ограничена на локалните мајстори. Тие, кои што градат средства за прекуморска комуникација и самите можат да бидат учесници во таа комуникација, како членови на екипажот со улога за извршување на поправки во текот на долгите пловидби. Но, и мајсторите од бродоградилиштето може да си го сменат местото на живеење со оглед на

вештината што ја поседуваат.⁷ За комуникацијата на тесарите, заедно со пророците, лекарите и пејачите, меѓу другото сведочи и Хомер. Оттука не е необично што на пилска плочка наидуваме на мајстор, во овој случај наведен со името *Ki-ni-ra*, кој што заради потребите на палатата дошол од други краишта. Притоа не мора да го негираме знаењето и вештината на локалните мајстори, туку може да помислиме на пообемни работи во корабоградбата, заради кои што палатата трпела недостаток од овој вид работници.

Со поблиско определување на *pa-u-do-mo* како главен мајстор корабоградител, повеќе отколку како обичен тесар корабоградител, се појавува предлог за постоење на уште една група занаетчии сврзани со корабоградбата. Со препознавањето на зборот $\mu\acute{\alpha}\lambda\theta\alpha$ „густа смола за заптивање на корабите“ во апелативот *ta-ra-te-we* (ном. мн.) се изнесува претпоставката дека истиот ги означува калафатите, оние кои што ја вршат заштитата на коработ со заптивање и со подоцнежено залевање со смола. За изградба на поголем кораб навистина можеме да подразбираме постоење на повеќе видови мајстори вклучени во корабоградбата, па така и на калафат (*šuper*) задолжен за заптивање и засмолување на коработ. Сепак, ослонувајќи се на етимологијата и локацијата која што се претпоставува за местото во кое што се наведени, сметаме дека е можно да станува збор за *смолари*, односно за мајстори кои што се занимаваат со собирање и обработка на смола, при што не е нужно тоа да се истите кои

⁷ Оваа појава беше вообичаена на хрватскиот брег, в. L. Čoralić, “Prilog poznavanju djelovanja umjetnika i majstora senjskoga kulturnog kruga do sredine 16. stoljeća” *Senjski zbornik* 21, 1994, 68: „Побарувачката по овие вешти бродоградители лија што занаетчиска вештина се граничеше со уметноста, беше постојана во сите градови на приморскиот и далматинскиот брег во текот на изминатите столетија, а нејзината трајна појава е комуникацијата на овие мајстори, кои што честопати од деловни причини си го менуваа местото на живеење“. Во хрватската историја постојат повеќе примери за масовни миграции на бродоградители, *нпр.* 180 бродоградители (и калафати и марангуни) кон крајот на 16. в се иселуваат од Корчула во Дубровник и во Италија, в. Đ. Bašić “Pomorstvo Dubrovnika od XII. do početka XX. stoljeća” *Pomorski zbornik* 44, 2006, 149.

што таа смола ја употребуваат во корабоградбата. Секако, ова е прифатливо само ако *ma-ra-te-we* навистина настанал од *μάλθα*, бидејќи постојат и поинакви интерпретации.

5. Од сите аспекти на поморството на Микенците најмногу сознанија се добиваат за морнарите, и со нивно посредство, за морнарицата. Податоците за тоа претежно се црпат од пилскиот архив, претежно за веслачите. Оние од кноскиот архив, не само што се пооскудни, туку се и терминологски и административно поинакви, и како такви нудат поинакви податоци. Говорејќи за веслачите, во Кносос не се регистрирани на начин и во сразмери во кои што се регистрирани во Пилос, така што, иако нивното постоење не може да се одрече, за критската флота не може да се говори подеднакво како за пилската. Но, бидејќи се гледа дека веслачите биле зависни од пилската палата, истото може да се претпостави и за кноската врз база на една плочка, што ги наведува веслачите поединечно, но не ги именува со лично име. Нив ги има наведено неколку, но наредната плочка, на која што зад изразот за веслач е врежан идеограмот за кораб, можеби го регистрира нивниот вкупен број потребен за еден кораб. Тоа е единствен пример доколку станува збор за алтернативен начин на регистрирање. Спорна е и појавата на веслачите меѓу носителите на локални функции како примачи на добиток издвоен од палатата. Не мора да биде повеќе невтемелена претпоставката дека тој претставник на останатите веслачи, како офицер, и нивниот претставник се означени со ист апелатив, во во смисла „веслач“, и како таков се наведени со лично име.

Нема многу плочки за веслачите од пилската архива, но по содржина се пообемни и понудените од нив информации се доста битни, затоа што упатуваат на начин, на кој што пилската држава ја организирила веслачката служба, како и на социјалните класи вклучени во неа. Три пилски плочки, **An 1, 610 и 724**, по содржина и по форма се различни една од друга. Првата плочка е доказ дека и самата држава била вклучена во поморскиот сообраќај, во најмала мерка на крајбрежјето, испраќајќи во Ајтолија екипаж на еден кораб, собран од различни места, со нам непозната цел. Најголемиот број од местата од каде што се собрани овие веслачи се појавува на плочката **An 610** која што го потврдува постоењето на

пилската флота наведувајќи го, претежно според топонимите, бројот на веслачите, нив вкупно најмалку 569. Од тој број го одземаме износот од 126 кој што е впишан покрај *ko-ni-jo* без идеограм, бидејќи сметаме дека овде станува збор за вметната забелешка од писарот. Значи, најмалку 443 од нив можеле да сочинуваат екипажи на помала флота од десеттина пентеконтери, со оглед на тоа што биле во употреба кораби од 20 и од 30 веслачи, како што впрочем се гледа и на плочката **An 1**, каде што се регистрирани 30, тогаш таа флота би била нешто поголема. Иако не можеме да говориме за голема флота, нејзината големина сепак не е за занемарување. Ако говориме за броевите, можеме да се осврнеме на Хомер и на податокот дека Одисеј во измислениот расказ во разговорот со Евмеј, презел помала експедиција за Египет со девет кораби (*Od.* 14.248), додека според *Каталогот на корабите*, учествувал со дванаесет кораби (*Il.* 2.631 - 637) во експедицијата на Троја. Според истиот *Каталог* (*Il.* 2.591 - 602), Нестор од Пилос командувал со флота од дури 90 кораби. Можеме да направиме споредба со претпоставената големина на угаритската флота од 150 кораби, која што сепак се доведува под сомневање.⁸ Овде се наметнува и прашањето за целта на самиот документ, кој што се` уште е предмет на анализа. Имено, со оглед на сразмерот на износите од **An 1** и **610** и од паралелата со угаритските текстови, можно е **An 610** да претставува список на сите веслачи на располагање, со цел да се регистрираат земјопоседниците во наведените области, кои што ја должат службата како веслачи, додека **An 1** претставува пример за организирање на регрутацијата врз основа на вообичаениот начин на оданочување, без разлика дали станува збор за воени или за мирновремнски прилики. Некои, пак, сметаат дека **An 610** се однесува на регрутирање на веслачите за посебен настан, односно за миграција или колонизација во најмала мерка на горниот слој на населението, поткрепувајќи си ја претпоставката

⁸ Веројатно станува збор за преувеличување, бидејќи бројот на поморци потребен за толкав голем број на бродови е превисок во однос на популацијата, в. А. Yasur-Landau, *The Philistines and Aegean Migration at the end of the Late Bronze Age*, Cambridge 2010, 110.

со археолошки податоци, дека пилското кралство било напуштено, а не уништено од надворешен непријател.⁹

Во системот на регрутација на веслачите, заснован претежно врз поседувањето на земјата, вклучени се пониските социјални класи, во прв ред *ki-ti-ta* „доселеник“, потоа *me-ta-ki-ti-ta* „преселник“ сврзани за одделни места, но и лица со истакнат углед како што се *Da-mi-ni-jo*, **We-da-ne-u* и *E-ke-ra₂-wo*. И *e-qe-ta* исто така, како што тоа се гледа од плочката за отсутните веслачи, даваат веслачи, но имаат и слобода на задржување со оглед на ним доделената земја со привилегии (*e-to-ni-jo*). Категоријата што исто така се спомнува во веслачката служба е *po-si-ke-te-re* *ποσ-ηκτῆρης, за која што е предложено да означува или „имигранти“ или група луѓе што дополнително се вклучува во службата. Во службата се вклучуваат и групи, веројатно од самиот Пилос, наречени како *po-ku-ta*, *we-re-ka-ra* и *te-qa-ta*, за кои што е утврдено дека претставуваат занаетчи. Постоенето на вакви групи упатува на тоа, дека екипата веслачи на се собирала целосно од постојан состав, туку согласно барањата, од различни извори, но според однапред разработен и воспоставен систем. Дополнителни податоци за тоа добиваме од плочката **An 724** која што ги бележи отсутните веслачи. Иако засега не е утврдено за кој вид на збор се работи, понудено е интересно решение за *a₂-ri-e*. Во врска со ἀλιεύς „морнар“ и потпирајќи се на Хомеровата синтагма ἐρέτας ἀλιῆας, овој збор можеби го означува оној популациски слој, чија што професија е врзана со пловењето (рибарство, трговија, пиратство), а кој што во овој случај пристапува кон веслачката служба. Ваквото можно толкување е потврда за потребата од секундарен извор на екипаж, кој ја има совладано поморската вештина, но тоа го отвора проблемот на нивните права и обврски, бидејќи од документот се гледа само должноста за веслање, но не и на што се темели таа должност. Во последната линија на **An 724** со реченицата *o-no e-qo-te* се открива уште една можност, ангажирање на платеници. Истата се појавува и на плочката **PY An 615** чија што фрагментарност не дозволува со сигурност да се рече

⁹ Wachsmann, 1998, 160.

дали станува збор за уште еден список на веслачи, туку тоа останува на рамниште на можност.

За систематската грижа на палатата за веслачите сведочат дополнителните белешки на двете плочки од серијата, која што се занимава со синовите на групите жени работнички. Единствено така во Пилос се забележани „синови“ и „момчиња“ на ткајачките и оние веслачи, кои што во моментот на сочинувањето на документот се наоѓале во местото *A-pi-ne-we* (*A-po-ne-we*). Со оглед на фактот дека за првпат се спомнуваат и татковците, може да се претпостави дека палатата спроведувала прокреативна политика со посредство на зависните работнички. Нивните потомци потоа, сходно на возраста, им се придружуваат на работните групи, а исто така се доделуваат и во служби како веслањето. На тоа упатува забелешката од наредната плочка, според која што синот/синовите на ленарката опишани како *da-mi-ni-ja*, стануваат веслачи. Притоа интересна е врската на *da-mi-ni-ja* со *da-mi-ni-jo* (An 610.13) која што би требало повторно да се преиспита.

6. Освен веслачите што го сочинуваат екипажот на коработ, важно е во документите да се утврди постоењето на корабските офицери. Со оглед на фактот дека не располагаме со поморски документи кои што јасно би укажувале на поморски офицери, на нив можеме да најдеме само во друг контекст. Спорни се толкувањата на двата збора, *e-re-e-u* и *o-pi-ka-pe-e-we*, но етимолошки тие може да се врзат едниот со основата што го сочинува и *e-re-ta* „веслач“, додека вториот со основата што во старогрчкиот го дава зборот σκάφος „кораб“. *e-re-e-u* одовде се толкува како „службеник задолжен за веслачите“, што е улогата што подоцна во античкиот свет ја носеше κελευστής. Овој вид службеник, освен што се појавува во различни контексти, има дел во бронзата, дава придонеси во лен и бидува ослободен од таков данок, е примач на овен, се појавува на различни места во пилските провинции заради што се претпоставува неговото делување на рамниште на локалните заедници. На една плочка тој дополнително е опишан со апелативот *o-pi-ko-wo* што можеби означува некакво негово дополнително задолжение. Така, освен што ја има улогата на надзорник на веслачи, тој можеби е надзорник на момчињата што стануваат веслачи, на

сличен начин како што *κελευστής* како командант на веслачите е воедно задолжен за нивната обука. Покрај „надзорник на веслачите“ тој на некои места се толкува истовремено и како „надзорник на коработ“, што е значењето што воедно се препознава во зборот *o-pi-ka-re-e-we*. Но, тешко е да се распознае улогата на вака именуваниот офицер и можеме само да помислиме дека во неговиот делокруг влегува се` што се однесува на трупот, почнувајќи од екипажот, преку опремата, се` до товарот. Во тоа мораме да го вклопиме и делувањето на офицерот наречен *e-re-e-u*. Се претпоставува дека можеби станува збор за ист службеник, но со двојна функција. Можеби за микенското доба би било одвишно да претпоставиме уште еден вид корабски офицер, но ако го изедначиме *o-pi-ka-re-e-we* со *e-re-e-u* кој што некаде се појавува и како *o-pi-ko-wo*, добиваме сложена функција, онаа која што по својот опфат го надминува античкиот надзорник на веслачите. Можеби овие различни апелативи се одраз на различните должности, кои што истиот поморски службеник ги имаше на копно и во текот на пловидбата. Значи, доколку станува збор за ист службеник, кој што различно се именува сходно со моменталните задолженија, тоа само упатува на невоедначена лексика во поглед на титулите, кон што придонесува и *e-re-ta* на кноската плочка, сфатен како претставник, то ест како надзорник на веслачите. Дали е можно, низ својата поморска традиција Микенците да немале воспоставено називи за поморски офицери? Тоа што со сигурност може да се рече е, дека ниту еден од овие називи не е применет подоцна, како што се гледа веќе и од првите познати титули од античкиот свет (*κελευστής*, *κυβερνήτης*, *πρωράτης*). Но, тоа не е ни чудно, со оглед на тоа дека микенската лексика поседува бројни називи на службеници кои што подоцна се непознати, а и со оглед на недостатокот на паралели, еден дел од нив не може целосно да се протолкува.¹⁰

¹⁰ “Во микенска Грција речникот бил сврзан со системот на општественото и државното уредување. Со неговото исчезнување, излегле од употреба и термините и биле заборавени.” Илиевски, 2000, 166.

7. Од бројните старогрчки називи за морнари, почнувајќи од вообичаениот ναύτης, кој што е во употреба и кај Хомер, во микенскиот не се препознава ниту еден (освен можеби погоре спомнатиот ἄλιεύς). Но, тоа што се толкува како „морнар“ во кноските документи, се реконструира како повτήλος, *po-ti-ro*, кое што дури од Аристотел може да се најде како синоним за ναυτίλος (*Historia animalium* 525a 21), при што тоа е назив за мекотелите *Argonauta argo*. Дванаесет плочки од кноската серија V испишани се во иста форма, која што содржи по две лични имиња на „морнарите“, што имплицира дека целта на документот е регистрирање на нивните имиња по одделен кораб. Тие се претежно од грчко потекло, но неколкумина од нив се од негрчко потекло, што може да биде доказ за припаѓањето на морнарите кон пониските слоеви на општеството, но во исто време може да значи дека процесот на хеленизација бил во тек, дури и поблиску до своите почетоци. За разлика од пилските називи, од кои што барем донекаде може да се разбере која е улогата и положбата на членовите на екипажот, за кноските „морнари“ не може јасно да се имплицира ниту нивната положба, ниту нивните задолженија. Целта на документот може воедно да биде и регистрација на корабите, чија што ознака се препознава во заглавниот збор, во облик на етничка придавка од женски род, и со тоа е во конгруенција со именката за кораб. Овој атрибут, поименичен, може да се сфати и како име на коработ. Вообичаената античка практика на давање имиња на корабовите, која е жива и денес, може да се утврди и за бронзеното доба имајќи предвид дека и египетските кораби имале имиња, првенствено на фараони и на нивните атрибути или доблести. Но, ниту еден од овие обрасци не може паралелно да се примени на именување на критските кораби. Верувајќи дека овој склоп на документи претставува регистар на кораби, очекуваме тие кораби да имаат и некаква ознака, според која што може да се идентификуваат. Денес, секој кораб за идентификација има свое име, и пристаниште на регистрација и за бронзеното доба може да се очекува барем еден вид на такво означување. Бидејќи наведените придавки настанале исклучително од топоними, повеќе се приклонуваме на идејата дека истиот служи како административна ознака од која што е забележливо подрачјето или

пристаништето, од кое што секој од корабите испловува или општо, дејствува.

8. Наспроти постојано изразуваното сожалување од недостатокот на доволен број документи, со чија што помош би можеле да ја реконструираме природата на микенското поморство и рамништето на влијанието на државата во дејностите поврзани со морето, директните и индиректни постоечки податоци овозможуваат создавање на претпоставки и на таква слика, од која што е јасно дека поморството било административно следено. Очигледно е дека дејностите врзани со поморството не биле следени систематски и водењето на евиденција за учесниците во поморството не било секогаш воедначено, како впрочем ни самите називи. Но, очигледно е дека поморските дејци, како што се веслачите и офицерите, биле административно опфатени, а некои сегменти биле под контрола на палатата. Покажано е дека пилската палата самата си ја организирала морнарицата, оттука веројатно е дека и самата градела и одржувала кораби, токму за што можеби сведочат некои од документите. Иако во кноските архиви не може да се најдат податоци за градењето на корабите, можниот регистар на кораби имплицира на нивната државна припадност. Независно за мешањето на државата во поморството, микенската антропонимија, од чиј што фонд се познати основните зборови врзани за морето и поморството, како што се море, кораб и пристаниште, сведочи за Микенците како за поморски народ. Несомнено е дека Микенците во Медитеранот рамноправно, а во некои подрачја и суверено вршеле превоз на луѓе и добра, дека биле вклучени во поморски битки и походи, унапредувајќи го притоа и средството, со кое што ги остварувале ваквите нивни активности, што е забележливо од иконографијата и од наследството во антиката. Иако во архивите речиси нема податоци непосредно врзани за поморската трговија, за истата индиректно сведочат други плочки со имиња на егзотични производи, странски етноними и топоними. Испишаните печати и вазни, пак, се сигурен доказ за постоечката трговија. Но, начинот на одвивањето на транспортот, односно колку самата држава управувала со истиот, а колку се наоѓал во рацете на елитата и на слободните трговци, не е целосно

познато во тоа немонетарно опкружување, што тогаш постоело. Разгледувањето на овој проблем како и истражувањето на податоците за остварените контакти и размената на доброта во својот обим го надминуваат овој труд, и од тие причини во оваа пригода не се опфатени.

СПИСОК НА КРАТЕНКИ

ABSA	<i>The Annual of the British School at Athens</i>
AJA	<i>American Journal of Archaeology</i>
BCH	<i>Bulletin de correspondance hellénique</i>
CAH II.1	<i>The Cambridge Ancient History</i> , vol. II.1, third ed., Cambridge 2006.
CAH II.2	<i>The Cambridge Ancient History</i> , vol. II.2, third ed., Cambridge 2006.
CAH VIII	<i>The Cambridge Ancient History</i> , vol. VIII, second ed., Cambridge 1989, repr. 2006
CAH X	<i>The Cambridge Ancient History</i> , vol. X, second ed., Cambridge 1996, repr. 2006
CJ	<i>The Classical Journal</i>
DELG	<i>Dictionnaire étymologique de la langue grecque</i> , Chantraine, P., Paris, 1968.
DELL	<i>Dictionnaire étymologique de la langue latine</i> , 4e éd., Ernout, A. – Meillet, A., Paris 2001.
Ditt. Syll.	<i>Sylloge inscriptionum graecarum</i> , 3. Aufl., W. Dittenberger, Lipsiae 1915 - 1924
DMic	<i>Diccionario micénico</i> , I-II, Jorro, F. A., Madrid 1985-1993.
Documents ²	<i>Documents in Mycenaean Greek</i> , 2nd ed., Chadwick, J., Cambridge 1973.
Florent I	<i>Florent Studia Mycenaea. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995. Band I</i> , eds. S. Deger-Jalkotzy, S. Hiller, O. Panagl, Wien, 1999
Florent II	<i>Florent Studia Mycenaea. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995. Band II</i> , eds. S. Deger-Jalkotzy, S. Hiller, O. Panagl, Wien, 1999
GEW	<i>Griechisches Etymologisches Wörterbuch</i> , Frisk, H., Heidelberg 1960 et seqq.
IGEW	<i>Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch</i> , Pokorny, J., Bern 1959.
JHS	<i>The Journal of Hellenic Studies</i>
KT I	<i>Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 1 (1- 1063)</i> , Chadwick, J., Godart, L., Killen, J. T., Olivier, J.-P., Sacconi, A., Sakellarakis, I. A., Cambridge - Roma 1986
KT II	<i>Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 2 (1064 - 4495)</i> , Chadwick, J., Godart, L., Killen, J. T., Olivier, J.-P., Sacconi, A., Sakellarakis, I. A., Cambridge - Roma 1990
KT III	<i>Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 3 (5000 - 7999)</i> , Chadwick, J., Godart, L., Killen, J. T., Olivier, J.-P., Sacconi, A., Sakellarakis, I. A., Cambridge - Pisa - Roma 1997
KT IV	<i>Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 4 (8000 - 9947)</i> , Chadwick, J., Godart, L., Killen, J. T., Olivier, J.-P., Sacconi, A., Sakellarakis, I. A., Cambridge - Pisa - Roma 1998
LGPN IIIA	<i>A Lexicon of Greek Personal Names. Vol. IIIA (The Peloponnese, Western Greece, Sicily and Magna Graecia)</i> , eds. Fraser, P. M., Matthews, E., Oxford 1997
LSJ	<i>A Greek-English Lexicon</i> , Liddell, H. G. – Scott, R., Oxford 1996
MGL	<i>Mycenaeae Graecitatis Lexicon</i> , A. Morpurgo, Roma 1963

<i>MGV I</i>	"The Mycenaean Greek Vocabulary", Chadwick, J., Baumbach, L., <i>Glotta</i> 41 (1963), 157-271
<i>MGV II</i>	"The Mycenaean Greek Vocabulary II", Baumbach, L., <i>Glotta</i> 49 (1971), 151-190
<i>PAPS</i>	<i>Proceedings of the American Philosophical Society</i>
<i>PTT</i>	<i>The Pylos Tablets Transcribed. Part I: texts and notes</i> , Bennett, E. L. and Olivier, J.-P., Roma 1973
<i>Res Mycenaee</i>	<i>Res Mycenaee</i> : Akten des VII. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Nürnberg vom 6.-10. April 1981, Heubeck, A., Neumann, G. (eds.), Göttingen 1983.
<i>SP</i>	<i>The Scribes of Pylos</i> , Palaima, T. G., Roma 1988.
<i>Thalassa</i>	<i>Thalassa. L'Egee prehistorique et la mer (Aegaeum 7)</i> , Laffineur, R. and Basch, L. (eds.), Liège 1991.

анг.	англиски
ат.	атички
велш.	велшки
гал.	галски
герм.	германски
гот.	готски
ерм.	ерменски
и-е.	индоевропски
лат.	латински
лит.	литовски
мак.	македонски
мик.	микенски
норв.	норвешки
осет.	осетски
пра-сл.	прасловенски
рус.	руски
ср-анг.	средноанглиски
ст-анг.	староанглиски
ст-г-герм.	ст. горногермански
ст-грч.	старогрчки
ст-инд.	староиндиски
ст-ир.	староирски
ст-исл.	староисландски
ст-прус.	старопруски
ст-сл.	старословенски
ст-швед.	старошведски
тох. Б	тохарски Б
хет.	хетски
хом.	хомерски
хрв.	хрватски

Appendix 1

KN U 7700 +

[[. . .]-re-ta *2591, [

v. II, 1; III, 2;

KN M 757

] *146²250[

lat.inf.] *181 10 [

v. II, 5;

KN U 736

1.]na-u-do-mo

2.]93 e-to-ro-qa-ta *181 10

v. II, 5.; III, 2., 3.

KN Oa 878

1.] *166+ WE 18

2.] e-to-ro-qa-ta 16

v. II, 5; III, 2

PY Xn 990:

.1 na-]u-do-mo[

v. III, 3.

PY Vn 865

- .1 na-u-do-mo
.2 a3-me-wa 1 □ □
.3 sa-mu-ta-jo 1 qe-te-re-u 1
.4 ta-ra-pe-se 1 wa-tu-o 1
.5 ka-ro-qo 1 a-re-ki-si-to 1
.6 a-wa-ne-u 1
.7 k̄i-nu-ra 1
.8 o-ro-do-ko 1 a-mi-ja[
.9 u-re-u [] *vacat*
.10-11] *vacant*

v. III, 3.

PY Na 568:

- .A e-sa-re-u , ke-po-da , e-re-u-te-ro-se , SA 50
.B]-wa , SA 20 to-sa-de , na-u-do-mo , o-u-di-do-si

v. III, 3.

PY Na 245

.A o-u-di-do-si , SA 10

.B e-wi-te-wi-jo , SA 20 to-sa-de , ma-ra-te-we , ra-wa-ke-si-jo

v. III, 4.

PY Vn 46

.0 *supra mutila*

.1 pi-ṛa₃[

.2 ka-pi-ni-ja , a-ti-ṭa , 6[

.3 ka-pi-ni-ja , e-ru-mi-ni-ja , 4 [

.4 ka-pi-ni-ja , ta-ra-nu-we 12[

.5 *35-ki-no-o 81 o-pi-ṛa₃-te-re 40[

.6 e-to-ki-ja 23[]-ke-te-re 140

.7 pi-ri-ja-o , ta-ra-nu-we 6

.8 qe-re-ti-ri-jo 2 me-ta-se-we 10

.9 e-pō-wo-ke , pu-to-ro 16

.10 *35-ki-no-o , pu-to-ro 100

.11 ta-to-mo , a-ro-wo , e-pi-*65-ko 1

.12 e-ṛu-mi-ni-ja 2 ki-wo-qe 1

v. III, 5.

PY Vn 879

.1	a-ti[], pe-*65-ka	8
.2	ko-ni-ti-ja-ja , pe-*65-ka	24
.3	e-to-ki-ja , qa-ra-de-ro	10
.4	pa-ke-te-re , qa-ra-de-ro	86

v. III, 5.

PY An 1

.1	e-re-ta , pe-re-u-ro-na-de , i-jo-te
.2	ro-o-wa VIR 8
.3	ri-jo VIR 5
.4	po-ra-pi VIR 4
.5	te-ta-ra-ne VIR 6
.6	a-po-ne-we VIR 7
.7-8	<i>vacant</i>

v. IV, 2.a

PY An 610

.1	]ne , e-re-ta []	<i>vacat</i> [
.2	]ę , ki-ti-ta	VIR 46 [
.3	me-]ta-ki-ti-ta	VIR 19 [
.4	] wa , ki-ti-ta	VIR 36 [
.5	mę-ta-ki-ti-ta	VIR 3 [
.6	e-wi-ri-po VIR 9	po-si-ke-te-re [VIR
.7	a-ke-re-wa VIR 25	wo-qe-we [VIR
.8	ri-jo VIR 24	wi-nu-ri-jo[VIR
.9	te-ta-ra-ne VIR 31	me-ta-ki[-ti-ta VIR
.10	a-po-ne-we VIR 37	me-ta[VIR
.11	ma-ra-ne-nu-we VIR 40	po-ti-ja-ke-e VIR ,6[
.12	za-ku-si-jo VIR 7	za-e-to-ro VIR 3
.13	da-mi-ni-jo VIR 40	e-ke-raz-wo-no VIR 40 [
.14	we-da-ne-wo VIR 20	ko-ni-jo 126 me-ta-ki-ti-ta VIR 26

.15 po-ku-ta VIR 10 we-re-ka-ra , te-qa-ta-qe VIR 20
 .16-20 vacant [

v. IV, 2.b

PY An 724

.1 ro-o-wa , e-re-ta , a-pe-o-te ,
 .2 me-nu-wa , a-pe-e-ke , a-re-sa-ni-e □VIR 1□
 .3 o-pi-ke-ri-jo-de , ki-ti-ta , o-pe-ro-ta , □e□
 .4 e-re-e VIR 1 VIR 1
 .5 e-ke-ra2-wo-ne , a-pe-e-ke , a2-ri-e , □VIR 1□
 .6 o-pe-ro-te , e-re-e VIR 5
 .7 ra-wa-ke-ta , a-pe-e-ke[]e VIR 1[
 .8 ta-ti-qo-we-u , o[]qe-[.]-jo , VIR 1
 .9 a-ke-re-wa , ki-e-u , o-pe-[]e , a-ri-ja-to VIR 1
 .10 ki-ti-ta VIR 1 o-ro-ti-jo , di-qo , a-[
 .11 o-pe-ro , [] , e-ko-si-qe , e-qe-ta , ka-ma[
 .12 e-to-ni-jo , e-nwa-ri-jo VIR 1
 .13 wo-qe-we , []qo-te , ru-ki-ja , a-ko-wo VIR[
 .14 ri-jo , o-no , e-qo-te VIR 10[

v. II, 1; IV, 2.c

PY An 615 + *frr.*

Recto

.1]ta
 .2 a-wa-ši[-ja]no VIR 1
 .3 a-wa-si-ja , [] VIR 1
 .4 ko-ni-ja , a3-ki[]VIR 1
 .5] , ko[]VIR 1
 .6 a-pi-]no-e-[wi-jo]vacat[VIR 1

- .7]vest.[]-o , wi-[] VIR[1
 .8 o-pi-ke-ri-jo , [] VIR 1[
 .9 e-po-wi-ja , [] VIR 1
 .10 e-p ɔ-wi-ja[] VIR 1
 .11 e-po-]wi-ja[]-ta VIR[1
 .12 vacat[] vacat
 .13 me[-•-]jo-ḁ₃-se-wa[]o-me[]re-u-ko VIR 1
 .14]qe[] VIR 1
 .15]wo-wo , wa-ra-ki-no VIR 1
 .16]-ja , ko-tu-we , ko-sa-ma-ne VIR 1
 .17] VIR[1
 .18]-i-jɔ [] v.
 .19] vacat [] v.

Latus inferius

]ɔ-no , e-qo-te[

Verso

.1 vacat

.2 vacat

reliqua pars sine regulis

- .7]vest.[:]ḁ₃[]ke[
 .11 possibly]wa-ta[or]ja-ta
 .12]ja-ta not impossible.
 .13 me[-•-]jo .ḁ₃-se-wa[perhaps better. Possibility of a divider between]jo and -ḁ₃[
 .14]qe[: probably the last syllabogram of this entry (a man's name in -qe?).
 .16]ti-ja not impossible.
lat. inf.:]ɔ-no[possibly]wɔ-no.
verso: Graffito, but not pictorial.

v. IV, 2.d

PY Ad 684

lat. sup.

a-pu-ne-we e-re-ta-o ɣɔ-wo

recto pu-ro ti-nwa-ti-ja-o i-te-ja-o ko-wo VIR 5 ko-wo 2

v. IV, 2.d

PY Ad 697

.a e-re[]qe-ro-me-no
da-mi-ni-ja_u ri-ne-ja-o ko-wo VIR

v. IV, 2.d

KN As 5941+

.1] VIR 1 ' e-re-ta' VIR [
.2] VIR 1 ' e-re-ta' VIR [
.3] ' e-re-ta' [VIR
inf. mut.

v. IV, 3

KN C 902

.0 *supra mutila*
.1 mi-ru-ro / si-pe-we BOS *ne* *170 12
.2 o-du-ru-wi-jo / ko-re-te BOS *ne* *170 12
.3 wa-to / ko-re-te BOS *ne* *170 12// wa-to / da-nu-wo 'BOS' *170 12
.4 si-ra-ro / ko-re-te BOS 1 *ne* *170 12
.5 *56-ko-we / e-ra-ne BOS 1 *ne* *170 12
.6 o-du-ru-we / u-wo-qe-we BOS 1 *ne* *170 12
.7 ri-jo-no / ko-re-te BOS 1 *ne* *170 12
.8 ru-ki-ti-jo BOS 1 *ne* *170 12
.9 a-pa-ta-wa / ko-re-te BOS 1 *ne* *170 12
.10 ku-ta-i-to / ko-re-te BOS 1 *ne* *170 12
.11 re-ri-jo / e-re-ta BOS 1 *ne* *170 12
.12] wa-to / we-re-wę BOS 1 *ne* *170 12
.13 *infra mutila*
verso ruled but uninscribed

v. IV, 3

An 723

- .1 e-re-e-we
- .2 a-ri-qo , e-u-ka-ro VIR 1
- .3 ra-wa-ra-ta , e-pa-re VIR 1
- .4-5 *vacant*

v. IV, 4.

Cn 1197

- .1 a-si-ja-ti-ja [
- .2 wa-e-ro OVISM 1[
- .3 ti-ko-ro OVISM 1 [
- .4 e-sa-re-we OVIS 3[
- .5 e-re-e-we OVISM [
- .6 *vacat*

v. IV, 4.

Jn 881+ 896

- .1 e-re-e-we , o-pi-ko-wo AES M 1
- .2 o-pi-su-ko AES M 4 N 2
- .3 *vacat*
- .4]qa-te[] , ke-ro-te AES M 2
- .5]ja , [. .] *vacat* [] *vacat*
- .6]jo , a-to-mo[
- .7 *infra mutila*
- .8 *vestigia*
- .9] AES N 3
- .10] AES M 1

v. IV, 4., 5.

Na 262 [+] Na 284 (quasi-join)

- .A [e-re-]u-te-ra SA 10
 .B po-to-ro-wa-pi , SA 30[to-]şə-de , e-re-e-wo
 .A Perhaps even ~~e~~-re-]u-te-ra.

v. IV, 4.

Nn 831

- .1 ko-ri[]no , □do-so-mə□
 .2 u-re[] SA 4
 .3 a-mo-ke-re[] SA 1
 .4 e-re-e-u SA 2
 .5 qo-u-ko-ro [] SA 2
 .6 a-ro-je-u [] SA 1 []
 .7 a-mu-ta-wo [] SA 4
 .8 e-po-me-ne-ı[] SA 4
 .9 ko-re-te[] SA 24
 .10 po-me-ne [] SA 2
 .11 ka-ke-u[] SA 1
 .12-15 vacant

v. IV, 4.

PY Jn 829

- .1 jo-do-so-si , ko-re-te-re , du-ma-te-qe ,
 .2 a -e-we-qe
 po-ro-ko-re-te-re-qe , ka-ra-wi-po-ro-qe , o-pi-su-ko-qe , o-pi-ka-pe-
 .3 ka-ko , na-wi-jo , pa-ta-jo-i-qe , e-ke-si-qe , a₃-ka-sa-ma
 .4 pi-*82 , ko-re-te , AES M 2 po-ro-ko-re-te AES N 3

.5	me-ta-pa , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3[] <i>vacat</i>
.6	pe-to-no , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.7	pa-ki-ja-pi , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.8	a-pu ₂ -we , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.9	a-ke-re-wa , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.10	ɾo-ɸ-so , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.11	ka-ra-do-ro , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.12	ri-ljo , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.13	ti-mi-to-a-ke-e , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.14	ra-]wa-ra-ta ₂ , ko-re-te	AES M 2 N 3 po-ro-ko-re-te	AES N 3
.15	sa-]ma-ra , ko-re-te	AES M 3 N 3 po-ro-ko-re-te	N 3
.16	a-si-ja-ti-ja ₁ , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	N 3
.17	e-ra-te-re-wa-pi , ko-re-te	AES M 2 po-ro-ko-re-te	N 3
.18	za-ma-e-wi-ja , ko-re-te	AES M 3 N 3 po-ro-ko-re-te	N 3
.19	e-re-i , ko-re-te	AES M 3 N 3 po-ro-ko-re-te	N 3
.20-23		<i>vacant</i>	

v. IV, 5

KN V (5) set – v. IV, 6.

KN V(5) 756 + 7806

.A '[po-]t̥i-ro' , wa-wi l a-mu-ta-wo-qe [

.B da-*22-ti-ja /

KN V(5) 1002 + 5766 + 7650

.A 'po-ti-ro' , pi-ra-ki-jo 1 pe-ri-jo-ta-qe 1

.B da-*22-ti-ja /

KN V (5) 1003 + 5958 + 7797

.A] 'po-ti-ro' , [... ?]ra-tu[

.B] ka-di-ti-ja / [] *inf. mut.*

KN V (5) 1583 + 7747 + 7887 + *frr.* + 9320

.A 'po-ti-ro' , şi-mi-te-u 1 a-ra-ko-qe 1

.B ka-di-ti-ja /

KN V (5) 1004

.A 'po-ti-ro' , pa-na-re-jo 1 ku-da-jo-qe 1 [

.B] *vest.* / [

.B Possibly] *ja*.

KN V (5) 1005 + 7530 + 7567 + *frr.*

.A 'po-ti-ro' , e-wa-ko-ro 1 pi-ra-ka-wo-qe 1

.B ki-ra-di-ja /

KN V (5) 1043 + 7709

.A] 'po-ti-ro' da-i-wo-wo 1 to-no-qe 1

.B] -pa-si-ja /

Whole tablet over erasure.

.B Perhaps] *ku-pa-si-ja*.

KN V (5) 7577 + 7734

.A po-ti [-ro

.B di-pi-ja / *vac.* [

Desni dio pločice možda čini fragment V (5) 9715:

.A a-]mu-ta-wo[

.B *inf. mut.*

KN V (5) 7670 + 7746

.A vest. [

.B a-pa-ta-wa-ja / vest.

Ovoj pločici Palaima dodaje fragmente:

V (5) 9006 + *fr.*

.A]pe-re-ta l [

.B] *vac.* [

V (5) 9318

.A]je-u-qe [

.B] *vac.* [

V (5) 7964

]po-ti-ṛo[

inf. mut.

Речник на поморски термини

- akrostolij, pulena (τὸ ἀκροστόλιον, figure-head) – pramčani ukras
- jarbol (ἰστός; mast; mâ) - stup za podizanje jedra
- jedro (τὸ ἰστίον; sail; la voile) - platno razapeto na jarbolu
- kaštel (forecastle; gaillard d'avant) – podignuti dio palube na pramcu
- kobilica (ἡ τρύπις; keel; quille) - uzdužna greda koja se proteže sredinom dna broda
od pramčane do krmene statve
- kormilo (τὸ πηδάλιον; rudder; gouvernail) – naprava za upravljanje brodom
- kosnik, baštun (ὁ πρόβολος; bowsprit; le baupré) – drvena oblica koja ide izvan
pramca
- krma (ἡ πρύμνη; stern, aft; la poupe, l'arrière) - stražnji dio broda
- krmena statva (τὸ ποδόστημα; stern, sternpost; l'étambot) - građevni dio kojim se
završava kobilica na krmu
- lantina, križ (ἡ κεραία; yard; vergue) – motka uz gornji rub jedra (sošnjak – gornja
lantina, deblenjak (bum) donje lantina)
- (prednje) leto (ὁ πρότονος; forestay; l'étai) – uže koje pripinje jarbol prema krmu
- oplata – (planking; le bordé) - dio brodskoga trupa, oblog kostura
- palac, škaram (ἡ κληίς, thole-pin, tolet) – drvena oblica za koju se zahvate štopovi za
držanje vesala
- paluba (τὸ κατάστρωμα; deck; le pont) – ploha koja zatvara trup broda
- podigač (ὁ κάλως; halyard; drisse) – uže za razapinjanje jedra
- pramac (ἡ πῤῥα; bow; la proue) – prednji dio broda
- pramčana statva (ἡ στεῖρα; stem; l'étrave) – građevni dio kojim se završava
kobilica na pramcu
- rebra (τὰ ἐγκοίλια; frame; la charpente) – osnovni poprečni građevni element
brodske konstrukcije /hom. δρυόχους “ribs; later the same word designates
the keelson)
- remen za veslo, štop, gužva (ὁ τροπός; oar-thong; erseau) – remen kojim se veslo
pričvršćivalo za klin
- rostrum, probijalo (τὸ ἔμβολον; ram; éperon) – čvrst kljun na pramcu koji je na
antičkim brodovima služio probijanju protivničkog broda
- rudo (τὸ οἰήτιον, ὁ οἶαξ; tiller; barre du gouvernail) – drška kormila

snast (ἡ ἐξαρτία; rigging; gréement) – jarbolje s oputom (užad i koloturnici kao oprema jarbola) i jedriljem
trup (τό σκάφος, ἡ σκάφη; hull; la coque) – nosivi dio broda sastavljen od kostura i oplate
veslo (τό ἑρετμόν; oar; rame, aviron)
zaputka (ὁ ἐπίτονος; backstay; hauban) – uže koje pripinje jarbol prema krmu
žuljnica (ὁ ζωστήρ; wale; préceinte) - štitnica bokova

Ονοματολόγιον ναυτικόν. Εν Αθήναις 1884.

<http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/8/6/metadata-413-0000030.tkl>

Salopek, D., *Grčko-hrvatski pomorski rječnik*, Zagreb 1995.

Simović, A. I., ed., *Pomorski leksikon*, Zagreb 1990

Vidović, R., *Pomorski rječnik*, Split 1984

ЛИТЕРАТУРА

The Cambridge Ancient History, vol. II.1, third ed.,
Cambridge, 2006.

The Cambridge Ancient History, vol. II.2, third ed.,
Cambridge, 2006.

The Cambridge Ancient History, vol. VIII, second ed.,
Cambridge 1989., repr. 2006.

The Cambridge Ancient History, vol. X, second ed.,
Cambridge 1996., repr. 2006.

Anić, V. et al., *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002-2004.

Apollonii Rhodii Argonautica, ed. Fraenkel, H., Oxford: Clarendon Press, 1961, Repr. 1970.

Aravantinos, V., "Mycenaean Texts and Contexts at Thebes: The Discovery of New Linear B Archives on the Kadmeia" in *Florent Studies Mycenaea. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995. Band I*, eds. S. Deger-Jalkotzy, S. Hiller, O. Panagl, Wien, 1999, 45-78.

Bader, F., "De mycénien Matoropuro, arepozoo á grec Ματρόπολις, ἀλειφόβιος: Le traitement des sonantes-voyelles au premier millénaire", *Minos* 10, 1970, 7-63.

Bakker, E. J., (ed.), *A companion to the ancient Greek language*, Oxford, 2010.

Basch, L., *Le musée imaginaire de la marine antique*, Athènes, 1987.

Bass, G. F. - Pulak, C. - Collon, D. – Weinstein, J., "The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun: 1986 Campaign", *American Journal of Archaeology*, Vol. 93, No. 1,

1989, 1-29.

Baumbach, L., "The Mycenaean Greek Vocabulary II", *Glotta* 49, 1971, 151-190.

_____ "Further Thoughts on PY Vn 46", *Minos* 12, 1972, 383-397.

Bechtel, F., *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, Halle, 1917.

Bellamy, R., "Bellerophon's Tablet", *The Classical Journal*, Vol. 84, No. 4, 1989, 289-307.

Bennet, J., "The Aegean Bronze Age", in W. Scheidel, I. Morris, R. Saller (eds.), *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*, Cambridge, 2008, 175-210.

Bennett, Jr., E. L., "A selection of Pylos tablet texts", in J.-P. Olivier (ed.), *Mykenaiika (BCH Supplément XXV)*, Paris, 1992, 103-127.

Bennett, Jr., E. L. – Olivier, J.-P., *The Pylos Tablets Transcribed. Part I: texts and notes*, Roma, 1973.

Bennett, E. L. et al., "436 raccords et quasi-raccords de fragments inédits dans KT⁵", *Minos* 24, 1989, 199-242.

Billigmeier, J. C., "An Inquiry into the non-Greek Names on the Linear B Tablets from Knossos and their Relationship to Languages of Asia Minor", *Minos* 10, 1970, 177-183.

Blegen, C. W., "Hyria", *Hesperia Supplements, Vol. 8, Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie Shear*, 1949, 39-42.

Brixhe, C., "Linguistic Diversity in Asia Minor during the Empire: Koine and Non-Greek Languages", in E. J. Bakker (ed.), *A companion to the ancient Greek language*, Oxford, 2010, 228-252.

Bryce, T., *Letters of the great kings of the ancient Near East : the royal correspondence of the late Bronze Age*, London, 2003.

_____ *The Kingdom of the Hittites*, Oxford, 2005.

_____ *The Trojans and their neighbours: an introduction*, London, 2006.

Buck, C. D., *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago – London, 1949.

Burney, C., *Historical Dictionary of the Hittites*, Oxford, 2004.

Casson, L., *The Ancient Mariners: seafarers and sea fighters of the Mediterranean in ancient times*, 2nd ed., Princeton - New Jersey, 1991.

_____ *Ships and Seamanship in the Ancient World*, Baltimore, 1971, repr. 1995.

Castleden, R., *Mycenaeans*, New York, 2005.

Chadwick, J. - Baumbach, L., "The Mycenaean Greek Vocabulary", *Glotta* 41, 1963, 157-271.

Chadwick, J., "A Critical Appendix to the Pylos Tablets (1955)", *Minos* 6, 1958, 138-148.

_____ "A Cretan Fleet?", *Antichità Cretesi. Studi in onore di Doro Levi I. Cronache di Archeologia* 12, Catania, 1973, 199-201.

_____ *Mikenski svet*, prevela Lj. Crepajac, Beograd, 1980.

_____ "The Muster of the Pylian Fleet", in P. Hr. Ilievski - Lj. Crepajac (eds.), *Tractata Mycenaea. Proceedings of the Eighth International Colloquium on Mycenaean Studies, Held in Ohrid (15-20 September 1985)*, Skopje, 1987, 75-84.

_____ "The Women of Pylos," in *Texts, Tablets and Scribes: Studies in Mycenaean Epigraphy and Economy Offered to Emmett L. Bennett, Jr.*,

- Suplementos a MINOS*, Núm. 10, J.-P. Olivier, Th. G. Palaima (eds.), Salamanca, 1988, 43-96.
- _____ "Three temporal clauses", *Minos* 31/32, 1996/1997, 293-302.
- Chadwick, J., Godart, L., Killen, J. T., Olivier, J.-P., Sacconi, A., Sakellarakis, I. A., *Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 1 (1- 1063)*, Cambridge – Roma, 1986.
- _____ *Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 2 (1064 - 4495)*, Cambridge – Roma, 1990.
- _____ *Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 3 (5000 - 7999)*, Cambridge - Pisa – Roma, 1997.
- _____ *Corpus of Mycenaean Inscriptions from Knossos. Vol. 4 (8000 - 9947)*, Cambridge - Pisa – Roma, 1998.
- Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Paris, 1968.
- _____ *La formation des noms en grec ancien*, Paris, 1979.
- Chaniotis, A., (ed.), *From Minoan Farmers to Roman Traders: sidelights on the economy of ancient Crete*, Stuttgart, 1999.
- M. Tullius Cicero, *De Republica: M. Tulli Ciceronis Scripta Quae Manserunt Omnia. Part 4, Vol. 2*, ed. C. F. W. Mueller, 1890.
- Cline, E. H., *Sailing the Wine-Dark Sea: International trade and the Late Bronze Age Aegean*, Oxford, 1994.
- _____ "The Nature of the Economic Relations of Crete with Egypt and the Near East during the Late Bronze Age", in A. Chaniotis (ed.), *From Minoan Farmers to Roman Traders: sidelights on the economy of ancient Crete*, Stuttgart, 1999, 115-144.
- Dakoronia, F., "War-ships on Sherds of LH III C Kraters from Kynos", in H. Tzalas (ed.), *Tropis II, 2nd international symposium on ship construction in antiquity: proceedings, Delphi, 1987*, 117-122.
- _____ "Kynos...Fleet", in Harry Tzalas (ed.), *Tropis IV. 4th International Symposium on Ship Construction in Antiquity. Athens 1991. Proceedings*, Athens, 1996, 159-172.

Deger-Jalkotzy, S. - Hiller, S. - Panagl, O. (eds.), *Florent Studia Mycenaea. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995.*, Wien, 1999.

Deroy, L., "Le problème d' ὀπι et d' ἐπι en grec ancien", *Živa Antika*, 26 t. 2, 1976, 265- 300.

Dickinson, O., *The Aegean Bronze Age*, Cambridge, 1994.

Dittenberger, W., *Sylloge inscriptionum graecarum*, 3. Aufl., Lipsiae, 1915–1924.

Doria, M., *Avviamento allo studio del miceneo*, Roma, 1965.

Duev, R., *Muzikata vo mikenskiot svet i Homer*, Skopje, 2009.

Duhoux, Y., "La groupe lexical de δίδωμι", *Minos* 9, 1968, 81-108.

_____ "Les idéogrammes *168 et *181 du linéaire B", *Kadmos* XIV.2, 1975, 117–124.

_____ "Les syllabogrammes 34 et 35 du linéaire B" in Heubeck, A. (ed.), *Res Mycenaea. Akten des VII. Mykenologischen Colloquiums in Nürnberg*, 6–10. April 1981, Göttingen, 1983, 112-125.

Ernout, A. – Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, 4e éd., Paris, 2001.

Euripides, *Helena: Euripidis fabulae*, vol. 3, ed. Diggle, J., Oxford: Clarendon Press, 1994.

Evans, A. J., *Scripta Minoa. The written documents of Minoan Crete with special reference to the archives of Knossos*. Vol. I, Oxford, 1909.

_____ *Palace of Minos at Knossos II*, London, 1928.

_____ *Palace of Minos at Knossos IV*, London, 1935.

Faure, P., "Chronique des cavernes crétoises (1972-1977)", *Bulletin de*

correspondance *hellénique*, Vol. 102.2, 1978, 629-640.

Finkelberg, M., "From Ahhiyawa to Ἀχαιοί", *Glotta* 66, 1988, 127-134.

Foster, E. D., "The Flax Impost at Pylos and Mycenaean Landholding", *Minos* 17, 1981, 67-121.

Fraser, P. M., "Ethnics as Personal Names" in *Greek Personal Names. Their Value as Evidence*, S. Hornblower - E. Matthews (eds.), Oxford, 2000, 149-157.

Fraser, P. M. - Matthews, E. (eds.), *A Lexicon of Greek Personal Names. Vol. IIIA (The Peloponnese, Western Greece, Sicily and Magna Graecia)*, Oxford, 1997.

Frisk, H., *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1960 et seqq.

Gamkrelidze, T. V. - Ivanov, V. V., *Indo-European and the Indo-Europeans, Part I*, Berlin - New York, 1995.

Gordon, C. H., "The Mediterranean Synthesis", in W.A. Ward, M. S. Joukowski (eds.), *The Crisis Years: The 12th Century B.C.*, Dubuque, Iowa, 1992, 188-196.

Gusić, I. - Gusić, F., *Rječnik govora Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine*, Zagreb, 2004.

Güterbock, H. G., "Hittites and the Aegean World: Part 1. The Ahhiyawa Problem Reconsidered", *American Journal of Archaeology*, Vol. 87, No. 2, 1983, 133-138.

_____ "Hittites and Akhaeans: A New Look", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 128, No. 2, 1984, 114-122.

Hawkins, S., "Greek and the Languages of Asia Minor to the Classical Period", in E. J. Bakker (ed.), *A companion to the ancient Greek language*, Oxford, 2010, 213-227.

Heubeck, A., *Aus der Welt der Frühgriechischen Lineartafeln*, Göttingen, 1966.

Heubeck, A. - Neumann, G. (eds.), *Res Mycenaeae: Akten des VII. Internationalen*

- Mykenologischen Colloquiums in Nürnberg vom 6.-10. April 1981*, Göttingen, 1983.
- Hocker, F. - Palaima, T. G., "Late Bronze Age Aegean Ships and the Pylos Tablets Vn 46 and Vn 879", *Minos* 25/26, 1990/1991, 297-317.
- Homerus, *Ilias: Homeri Ilias*, vols. 2-3, ed. Allen, T.W., Oxford: Clarendon Press, 1931.
- _____, *Odyssea: Homeri Odyssea*, ed. von der Mühl, P., Basel: Helbing & Lichtenhahn, 1962.
- Hope Simpson, R., "The Dodecanese and the Ahhiyawa Question", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 98, 2003, 203-237.
- Hornblower, S. – Matthews, E. (eds.), *Greek Personal Names. Their Value as Evidence*, Oxford, 2000.
- Илиевски, П. Хр., "Аблативот, инструменталот и локативот во најстарите грчки текстови", *Жива антика, посебни изданија, книга 2*, Скопје, 1961.
- _____, "Some Structural Peculiarities of Mycenaean-Greek Personal Names" in *Res Mycenaee: Akten des VII. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Nürnberg vom 6.-10. April 1981*, Heubeck, A., Neumann, G. (eds.), Göttingen, 1983, 202-215.
- _____, "Interpretation of some Mycenaean Personal Names: Nomina theophora" in *Florent Studia Mycenaee. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995. Band I*, eds. S. Deger-Jalkotzy, S. Hiller, O. Panagl, Wien, 1999, 299-314.
- _____, *Животот на Микенците во нивните писмени сведоштва: со посебен осврт кон ономастичките и просопографски изводи*, Скопје, 2000.
- Ilievski, P. Hr. – Crepajac, Lj. (eds.), *Tractata Mycenaee. Proceedings of the Eighth International Colloquium on Mycenaean Studies, Held in Ohrid (15-20 September 1985)*, Skopje, 1987.
- Jorro, F. A., *Diccionario micénico, I-II*, Madrid, 1985-1993.

Jurišić, B., "Rukopisni nautički rječnik Jakova Antuna Mikoča iz god. 1852.", *Anali Jadranskog instituta JAU*, svezak II., Zagreb, 1958, 319 – 353.

Kelder, J. M., *The kingdom of Mycenae: a great kingdom in the late Bronze Age Aegean*, Bethesda, Maryland, 2010.

Killen, J. T., "PY An 1", *Minos* 18, 1983, 71-80.

Knapp, A. B., "Thalassocracies in Bronze Age Eastern Mediterranean Trade: Making and Breaking a Myth", *World Archaeology*, Vol. 24, No. 3, 1993, 332-347.

Korres, G. S., "Νέαι παρατηρήσεις επί της παραστάσεως πλοίου της ΥΕ III Γ:1 πυξίδος εκ Τραγάνας Πύλου", in H. Tzalas (ed.), *Tropis I. 1st international symposium on ship contruction in antiquity. Proceedings*, Piraeus, 1985, 177–202.

Laffineur, R. – Basch, L., (eds.), *Thalassa. L'Egee prehistorique et la mer (Aegaeum 7)*, Liège, 1991.

Landau, O., *Mykenisch-griechische Personennamen*, Göteborg, 1958.

Lejeune, M., "Les syllabogrammes B et leur translitération", in *Vth International Colloquium on Mycenaean Studies. Preliminary Reports*, Salamanca, 1970, 55-78.

Liddell, H. G. – Scott, R., *A Greek -English Lexicon*, Oxford, 1996.

Lindgren, M., *The People of Pylos. Prosopographical and methodological studies in the Pylos archives*, Uppsala, 1973.

Loewe, G., *Corpus glossariorum latinorum*, G. Goetz (ed.), Leipzig, 1888.

Macqueen, J. G., "Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.", *Anatolian Studies*, vol. 18, 1968, 169–185.

Marinatos, S., "La marine créto-mycénienne", *Bulletin de correspondance hellénique*,

57, 1933, 170-235.

Mark, S. E., "Homeric Seafaring" (A Dissertation, Texas A&M University, 2000).

Meiggs, R., *Trees and Timber in the Ancient Mediterranean World*, Oxford, 1982.

Melena, J. L., "Notas de filología micénica, III: el silabograma *86", *Emerita*, Vol. 51, núm. 2, 1983, 255-267.

_____ "167 Joins of Fragments in the Linear B Tablets from Pylos", *Minos* 27/28, 1992/1993, 71-82.

_____ "244 Joins and Quasi-joins of Fragments in the Linear B Tablets from Pylos", *Minos* 27/28, 1992/1993, 307-324.

_____ "133 Joins and Quasi-joins of Fragments in the Linear B Tablets from Pylos", *Minos* 29/30, 1994/1995, 271-288.

_____ "13 joins and quasi-joins of fragments in the Linear B tablets from Pylos", *Minos* 31/32, 1996/1997, 171-178.

Mountjoy, P. A., "A Bronze Age Ship from Ashkelon with Particular Reference to the Bronze Age Ship from Bademgediği Tepe", *American Journal of Archaeology*, Vol. 115, No. 3, 2011, 483-488.

Mylonas Shear, I., "Bellerophon Tablets from the Mycenaean World? A Tale of Seven Bronze Hinges", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 118, 1998, 187-189.

Olivier, J.-P., "The Possible Methods in Deciphering the Pictographic Cretan Script", in Y. Duhoux, Th. G. Palaima, J. Bennet (eds.), *Problems in Decipherment*, Leuven, 1989, 39-58.

Olivier, J.-P. – Palaima, Th. G. (eds.), *Texts, Tablets and Scribes: Studies in Mycenaean Epigraphy and Economy Offered to Emmett L. Bennett, Jr.*, *Suplementos a MINOS*, Núm. 10, Salamanca, 1988.

Ονοματολόγιον ναυτικόν. Εν Αθήναις 1884.

<http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/8/6/metadata-413-0000030.tkl>

Palaima, Th. G., "The Development of the Mycenaean Writing System", in J.-P. Olivier – Th. G. Palaima (eds.), *Texts, Tablets and Scribes: Studies in Mycenaean Epigraphy and Economy offered to Emmett L. Bennett, Jr.*, Salamanca, 1988, 269- 342.

_____ "Maritime Matters in the Linear B Tablets", in R. Laffineur and L. Bosch (eds.), *Thalassa. L'Egee prehistorique et la mer (Aegaeum 7)*, Liège, 1991, 273-310.

Palmer, L. R., *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford, 1963; reprint, 1969.

Pape, W. - Benseler, G. E., *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, 3. Aufl., Braunschweig, 1884.

Payton, R., "The Ulu Burun Writing-Board Set", *Anatolian Studies*, Vol. 41, 1991, 99-106.

Peck, R., "The trierarchy, its place in Athenian society, and how much did a trieres cost?" (A Dissertation for the BA degree, The University of Leicester, 2001).

Perpillou, J.-L., "La tablette PY An 724 et la flotte pylienne", *Minos* 9, 1968, 205-218.

Petrakis, V. P., "Ship Representations on Late Helladic III C Pictorial Pottery: Some Notes", *Inferno. Journal of Art History* 9, 2004, 23-29.

_____ "Politics of the sea in the Late Bronze Age II-III Aegean: iconographic preferences and textual perspectives", in G. Vavouranakis (ed.), *The seascape in Aegean Prehistory*, Athens, 2011, 185-234.

Petruševski, M. D., "Les designations de couleur en grec mycénien", *Atti e memorie del I congresso internazionale di micenologia, Roma 27 settembre – 3 ottobre 1967, pro manuscriptis, prima parte*, 360-364.

_____ "A-ja-me-na/ -no, a-na-(-i)to/ -ta, ai-te, ai-te-re", *Živa Antika* 27, 1977, 33-41.

Plutarchus, *Themistocles: Plutarchi vitae parallelae*, vol. 1.1, 4th edn., ed. Ziegler, K., Leipzig: Teubner, 1969.

Pokorny, J., *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bern, 1959.

Pollux, *Onomasticon: Pollucis onomasticon*, 2 vols., ed. Bethe, E., Leipzig: Teubner, 1900-1931, Repr. 1967.

Puhvel, J., *Hittite Etymological Dictionary*, Berlin - New York, 1984.

Pulak, C., "The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun, Turkey: 1985 Campaign", *American Journal of Archaeology*, Vol. 92, No. 1, 1988, 1-37.

_____ "The Shipwreck at Uluburun, Turkey: 1992 Excavation Campaign", *The INA Quarterly* 19.4, 1992, 4-11.

Ruijgh, C., *Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien*, Amsterdam, 1967.

_____ "Observations sur les neutres en -s/h-" in *Res Mycenaee: Akten des VII. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Nürnberg vom 6.-10. April 1981*, Heubeck, A. - Neumann, G. (eds.), Göttingen, 1983, 391-407.

Ruipérez, M. R., "Notes on Mycenaean Land-Division and Livestock-Grazing", *Minos* 5, 1957, 174-206.

_____ "En torno a la serie J- de Pilo", *Minos* 8, 1963, 37-50.

Sabin, P. et al. (eds.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, Vol. I, Cambridge, 2007.

Salopek, D., *Grčko-hrvatski pomorski rječnik*, Zagreb, 1995.

- Schofield, L. – Parkinson, R. B., "Of Helmets and Heretics: A Possible Egyptian Representation of Mycenaean Warriors on a Papyrus from El-Amarna", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 89, 1994, 157-170.
- Scylax, *Periplus Scylacis: Geographi Graeci minores*, vol. 1, ed. Müller, K., Paris: Didot, 1855, Repr. 1965.
- Shaw, M. C., "Symbols of naval power at the palace of Pylos: The evidence from the frescoes", in St. Böhm i K. - V. von Eickstedt (eds.), *ITHAKI. Festschrift für Jörg Schäfer zum 75. Geburtstag am 25. April 2001*, Würzburg, 2001, 37-43.
- "Painted "Ikria" at Mycenae?", *American Journal of Archaeology*, Vol. 84, No. 2, 1980, 167-179.
- Simović, A. I., ed., *Pomorski leksikon*, Zagreb, 1990.
- Skok, P. – Deanović, M. – Jonke, Lj. (eds.), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971.
- Stepanić, Ž., "Hrvatsko pomorsko nazivlje od početaka do polovice 19. stoljeća", *Naše more* 52 (5-6), 2005, 248-257.
- Suda, *Lexicon: Suidae lexicon*, 4 vols., ed. Adler, A., Leipzig: Teubner, 1928-1935, Repr. 1967-1971.
- Symington, D., "Late Bronze Age Writing-Boards and Their Uses: Textual Evidence from Anatolia and Syria", *Anatolian Studies*, Vol. 41, 1991, 111-123.
- Thucydidis historiae*, 2 vols., ed. Jones, H.S., Powell, J.E., Oxford: Clarendon Press, 1942.
- Tritsch, F. J., "PY Ad 684", *Minos* 5, 1957, 154-162.
- Tukidid, *Povijest Peloponeskog rata*, preveo Stjepan Telar, priredio D. Salopek, Zagreb, 2009.

Tzalas, H., (ed.), *Tropis I. 1st international symposium on ship construction in antiquity. Proceedings*, Piraeus, 1985.

_____ *Tropis II, 2nd international symposium on ship construction in antiquity: proceedings*, Delphi, 1987.

_____ *Tropis IV. 4th International Symposium on Ship Construction in Antiquity. Athens 1991. Proceedings*, Athens, 1996.

van Effenterre, H., REG 79 (Juillet-Décembre 1966), XII.

_____ "Un navire mycénien?," in M. Mollat (ed.), *Sociétés et compagnes de commerce en Orient et dans l'Océan Indien*, Paris, 1970, 43-53.

Vandenabeele, F. – Olivier, J. P., *Les idéogrammes archéologiques du linéaire B (Études Crétoises XXIV)*, Paris, 1979.

Vavouranakis, G., (ed.), *The seascape in Aegean Prehistory*, Athens, 2011.

Ventris, M. - Chadwick, J., *Documents in Mycenaean Greek*, 2nd ed., Cambridge, 1973.

Vidović, R., *Pomorski rječnik*, Split, 1984.

von Kamptz, H., *Homerische Personennamen*, Göttingen, 1982.

Wachsmann, S., "Bird-head devices on Mediterranean ships", in Harry Tzalas (ed.), *Tropis IV, 4th International Symposium on Ship Construction in Antiquity. Athens 1991. Proceedings*, Athens 1996, 539-572.

_____ *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant*, College Station, Texas, 1998.

Waanders, F. M. J., "*Lāh(o) - "stone" in Mycenaean and Homer", in *Florent Studia Mycenaea. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995. Band II*, S. Deger-Jalkotzy, S. Hiller, O. Panagl (eds.), Wien, 1999, 601-606.

Watson, W. G. E. – Wyatt, N. (eds.), *Handbook of Ugaritic studies*, Brill, 1999.

Wedde, M., "Aegean Bronze Age Ship Imagery: Regionalisms, a Minoan Bias, and a 'Thalassocracy'", in *Thalassa. L'Egee prehistorique et la mer (Aegaeum 7)*, Liège, 1991, 73-94.

_____ "War at Sea: the Mycenaean and Early Iron Age Oared Galley", in R. Laffineur (ed.), *Polemos. Le contexte guerrier en Égée à l'âge du Bronze (Aegaeum 19)*, vol. II, Liège 1999, 465-478.

West, M. L., "Atreus and Attarissiyas", *Glotta* 77. Bd., 3./4. H., 2001, 262-266.

Wright, J. C., "Early Mycenaean Greece", in C. W. Shelmerdine (ed.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge, 2008, 230-257.

<https://www2.hf.uio.no/damos/>

<http://www.beazley.ox.ac.uk/record/FA731F59-10D6-4BEC-B6FF-88C7B6AFA922>.

<http://classics.uc.edu/prap/reports/HARP2005.html>;

<http://classics.uc.edu/prap/reports/HARP2006.html>;

<http://classics.uc.edu/prap/reports/HARP2007.html>

<http://www.deguwa.org/data/File/Bohrmuschel-Mueller.pdf>

<http://epigraphy.packhum.org/>

<http://www.hittites.info/translations.aspx>

[http://inadiscover.com/index.php/ina_quarterly/archived_issues/1990 to 1999/1992 /winter 1992/](http://inadiscover.com/index.php/ina_quarterly/archived_issues/1990_to_1999/1992_winter_1992/)

<http://www.lgpn.ox.ac.uk/database/lgpn.php>

<http://www.triremetrust.org.uk/tt-thesis.htm#ch4.1>